

ТЕРБАРИЙ

КИЇВСЬКА РУСЬ

КНИГА IX 7514 рix

**Приєднуйтеся до літопису
нового часу та простору
української літератури!**

«Тяжко ворожити, коли доля все одно
іде своєю твердою ступою,
то й наш крок поправляє, коли нам
часом кортить її уникнути.

І тут нічого не вдієш. Буде те,
що має бути. І єдине, чим ми можемо
втримати себе –

за особливо складних ситуацій
виявляти менше суб'єктивності...

чинити так, як дерево в бурю:
воно стоїть, а немога фізична –
то хилиться».

(Василь СТУС)

КИЇВСЬКА РУСЬ

передплатний індекс 94978

Головний редактор

Дмитро СТУС

Заступник головного редактора

Тетяна ЩЕРБАЧЕНКО

Редактори

Наталія ГАУК, Юлія ПІДМОГИЛЬНА

Журналіст

Катерина БАБКІНА

Верстка

Вероніка БАЖИНА

Суспільна рада

Василь ГЕРАСИМ'ЮК, Володимир ЄШКІЛЄВ,
Микола ЖУЛИНСЬКИЙ, Юрій КОВАЛЬСЬКИЙ,
Петро КРАЛЮК, Марія МАТІОС, Павло МИХЕД,
Борис ОЛІЙНИК, Василь ПОРТЯК,
Ірен РОЗДОБУДЬКО, Володимир РУБАН,
Микола РЯБЧУК, Василь СЛАПЧУК,
Максим СТІХА, Тарас ФЕДЮК,
Максим ЦУГУНОВ, Юрій ЧЕКАН,
Василь ШЕВЧЕНКО, Григорій ШТОНЬ

Засновник – ТОВ «Видавництво «Київська Русь»

Директор департаменту PR та маркетингу

Галина АНДРЕЄВА
andreeva@kiev-rus.com.ua

З питань співпраці звертатися

uprava@kiev-rus.com.ua

Наша адреса

м. Київ, 01030,
вул. Б.Хмельницького, 51а

Телефонуйте

(044) 4865561, 2397395

мико Гербарій Заборонена зона З Марією Криштопою БЕЗСОННЯ Лентальна психіатрія Наталя ГАУК Дмитро Стус Марина Фіалко Барабан васьіль портяк У моїх "творчих планах" ще є одне речення Гербарій ПРОза Ярослав ГАШЕК Спроба абстинентної вечірки, або американська розвага Фергюсон Відчуває холод міжзор'яних просторів Катерина ЛЕБЕДЕВА критикарка Втеча з Візантії Олександр ПОЛЬЧЕНКО Премія Нестора Літописця Гербарій Ностальгія Людмила ТАРАН культиватор Ігор МЕЛЬНИЧЕНКО Червоний комісар-містифікатор із Праги Олександр ПОЛЬЧЕНКО ДРА-ма-ДРА Педрада П'єса на одну дію Марина Фіалко Це не просто буденна праця... Зачинені з того боку двері Тетяна ЩЕРБАЧЕНКО культиватор Гербарій Ян ТВАРДОВСЬКИЙ ПРОза Василь ПОРТЯК Гуцульський рік (На берегах старого каналу) АПОКРИФИ Олександр СТРАЖНИЙ Ментальність Київської Русі Гербарій поезія Премія Нестора Літописця Ян Твардовський Культиватор Дзвінка МАТІЯШ любимо надто мало і завжди запізно Гербарій Заборонена зона Марією Криштопою БЕЗСОННЯ Ментальна психіатрія Наталя ГАУК Дмитро Стус Марина Фіалко Барабан васьіль портяк У моїх "творчих планах" ще є одне-друге речення Гербарій Г. ГАШЕК Спроба абстинентної вечірки, або американська розвага Фергюсон Відчуває холод міжзор'яних просторів Катерина ЛЕБЕДЕВА критикарка Втеча з Візантії Марія КРИВЕНКО Премія Нестора Літописця Гербарій Ян ТВАРДОВСЬКИЙ ТАРАН культиватор Ігор МЕЛЬНИЧЕНКО Червоний комісар-містифікатор із Праги Олександр ПОЛЬЧЕНКО ДРА-ма-ДРА Педрада П'єса на одну дію Марина Фіалко Це не просто буденна праця... Зачинені з того боку двері Тетяна ЩЕРБАЧЕНКО культиватор Гербарій Ян ТВАРДОВСЬКИЙ ПРОза Василь ПОРТЯК Гуцульський рік (На берегах старого каналу) АПОКРИФИ Олександр СТРАЖНИЙ Ментальність Київської Русі Гербарій поезія Премія Нестора Літописця Ян Твардовський Культиватор Дзвінка МАТІЯШ любимо надто мало і завжди запізно Гербарій Заборонена зона З Марією Криштопою БЕЗСОННЯ Дмитро СТУС Людмила ТАРАН культиватор Ігор МЕЛЬНИЧЕНКО Василь ПОРТЯК містифікатор із Праги Ян ТВАРДОВСЬКИЙ ДРА-ма-ДРА Педрада П'єса на одну дію Марина Фіалко Це не просто буденна праця... Зачинені з того боку двері Тетяна ЩЕРБАЧЕНКО культиватор Гербарій Ян ТВАРДОВСЬКИЙ ПРОза Василь ПОРТЯК Гуцульський рік (На берегах старого каналу) АПОКРИФИ Олександр СТРАЖНИЙ Ментальність Київської Русі Гербарій поезія Премія Нестора Літописця Ян Твардовський Культиватор Дзвінка МАТІЯШ любимо надто мало і завжди запізно Гербарій Заборонена зона З Марією Криштопою БЕЗСОННЯ Ментальна психіатрія Наталя ГАУК Дмитро Стус Марина Фіалко Барабан васьіль портяк У моїх "творчих планах" ще є одне-друге речення Гербарій ПРОза Ярослав ГАШЕК Спроба абстинентної вечірки, або американська розвага Фергюсон Відчуває холод міжзор'яних просторів Катерина ЛЕБЕДЕВА критикарка Втеча з Візантії Марія КРИВЕНКО Премія Нестора Літописця Гербарій Ностальгія Людмила ТАРАН культиватор Ігор МЕЛЬНИЧЕНКО Червоний комісар-містифікатор із Праги Олександр ПОЛЬЧЕНКО ДРА-ма-ДРА Педрада П'єса на одну дію Марина Фіалко Це не просто буденна праця... Зачинені з того боку двері Марина ФІАЛКО культиватор Гербарій Ян ТВАРДОВСЬКИЙ ПРОза Василь ПОРТЯК Гуцульський рік (На берегах старого каналу) АПОКРИФИ Олександр СТРАЖНИЙ Ментальність Київської Русі Гербарій поезія Премія Нестора Літописця Ян Твардовський Культиватор Дзвінка МАТІЯШ любимо надто мало і завжди запізно Гербарій Заборонена зона З Марією Криштопою БЕЗСОННЯ Ментальна психіатрія Наталя ГАУК Дмитро Стус Марина Фіалко Барабан васьіль портяк У моїх "творчих планах" ще є одне-друге речення Гербарій ПРОза Ярослав ГАШЕК Спроба абстинентної вечірки, або американська розвага Фергюсон Відчуває холод міжзор'яних просторів Катерина ЛЕБЕДЕВА критикарка Втеча з Візантії Марія КРИВЕНКО Премія Нестора Літописця Гербарій Ностальгія Людмила ТАРАН культиватор Ігор МЕЛЬНИЧЕНКО Червоний комісар-містифікатор із Праги Олександр ПОЛЬЧЕНКО ДРА-ма-ДРА Педрада П'єса на одну дію Марина Фіалко Це не просто буденна праця... Зачинені з того боку двері

передлати,
бо ризикуєш розминутися!

Індекс	Назва видання	Періодичність виходу на 1-ге півріччя 2007 року	Вартість приймання передплати		
			1 міс	3 міс	6 міс
94978	ЖУРНАЛ «КИЇВСЬКА РУСЬ» (жур.) Сучасна проза, поезія, есеї, інтерв'ю, огляди, книжкові новинки. Висхідні світлини й оригінальні одження. Видання в липні не виходить. Передплату на липень не приймати. Тел.: (044) 239-73-81 ОБСЯГ РЕКЛАМИ – 1%	6	0,85	0,80	1,00
			Вартість видання з доставкою		
			10,74	32,22	64,44

Державний комітет зв'язку та інформатизації України ф.СП 1

ДОСТАВНА КАРТКА – ДОРУЧЕННЯ

ПВ	місце	літер.

На журнал **94978**

індекс видання

Журнал «Київська Русь»

Вартість	передплата	_____ грн. ____ коп.	Кількість комплектів	
	переадресування			

на 200__ рік по місяцях

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

поштовий індекс _____

код вулиці _____

буд. корп. кв.

місто _____

село _____

область _____

район _____

вулиця _____

прізвище, ініціали _____

ГЕРБАРІЙ // герБАРИЙ

Дмитро
стус

Головний редактор
часопису
«Київська Русь»

Дивні речі кояться зі словами. І в етимології ми не знайдемо підказки, що слово ГЕРБАРИЙ можна скласти зі слів – ГЕРБ і АРИЙ?

Але, виявляється, можна складати й так.

Дев'ятою книгою «Київської Русі» ми підводимо перший проміжний підсумок існування журналу. Хоча ні, не існування. Попри все – життя. Нехай і не в надто комфортних умовах, але з іскрою в очах і ширим прагненням досягнути максимуму за наявних умов.

Нашою першою метою було представити в журналі своєрідний зріз української літератури за рік. І то не якоїсь окремої тусівки, а якомога ширшого масиву – доброго й різного, цікавого й банального, близького нам за духом і не дуже.

За ці дев'ять місяців, що більшість із Вас, наші шановні чительники, були разом із нами, ми чесно намагалися відшукати по всій неньці-Україні та за її межами максимально різнопланові тексти, аби через наш журнал познайомити Вас із щонайширшим колом авторів, які працюють у різних нішах української літератури. На превеликий жаль, ці ніші в умовах сучукрліту дуже нагадують малосполучні між собою посудини, в кожній із яких свій контекст, свої «герої» й навіть свої цінності.

У жодному разі ми не ставили нічій цінності під сумнів, просто багатьом пропонували (а багатьом, з причин незнання, і – ні) сторінки «Київської Русі» для того, аби своїми скромними зусиллями доклалися до культурного існування їхніх творів понад тусівковими бар'єрами.

Когось із цих авторів ми знали давно (Тарас Федюк, Василь Герасим'юк, Ірен Роздобудько, Григорій Штонь, Анатолій Дністровий, Лариса Денисенко), когось, як скажімо, Олесь Бережного, знайшли у Всесвітній паву-

тині, ще хтось (Івга Веснич, Олександр Стусенко, Сергій Грабар) запропонували нам нові твори після ознайомлення з першими книгами «Київської Русі».

Усім красно дякуємо.

Дякуємо й тим авторам, чиї твори ще не були надруковані, або не будуть надруковані взагалі.

Обсяг журналу обмежений, а тому ми максимально ретельно добираємо твори для публікації, намагаючись не опускатися нижче тієї планки, яку собі встановили в перших книгах журналу. Звісно, наш добір суб'єктивний, як і все в цьому світі. Але він наш, і іншим бути не може, адже тоді це буде зовсім інший журнал і зовсім інша історія.

Історія ж наша лише починається: дев'ять місяців – час породілля. І воно обов'язково відбудеться в 2007-му (а за нашим літочисленням – ще в 7514 році від створення світу). Журнал і, маю надію, бібліотека журналу, вийде у світ навіть за умови, що ми знову змушені будемо кудись переїхати, користуватимемося Інтернетом лише вдома, а новітні форс-мажори примушуватимуть концентруватися на їх доланні не на користь журналу.

Ми це вже відбували.

Не без проколів, за які соромно перед читачами та авторами.

Так, у сьомій книзі з вини наших працівників у першій частині журналу були переплутані імена Дмитро та Василь. У восьмій Сергія Грабара було послідовно названо Миколою. Я особисто і весь колектив редакції просимо упана Сергія Грабара вибачення за нефаховість і пропонує йому надрукувати в нас ще одну добірку своїх новел.

Це – найприкріші наші проколи.

Даруйте за них. На жаль, не завжди вдається безболісно долати ті технічні, організаційні та фінансові проблеми, які літо 2006-го «подарувало» нам і нашим засновникам – холдинговій компанії «Київська Русь». Попри складність своїх проблем вони робили все можливе, аби журнал міг не виживати, а розвиватися.

Щира дяка всім її працівникам за подаровану можливість творити журнал.

Певне роздратування від безпідставних закидів примусив себе тлумити лиш тоді, коли випадково знайшов на сайті «Майдан» «інформацію» про те, що нас фінансує уряд Росії.

Якби ж то...

Попри все, перший тест на виживання ми витримали гідно й, попри всі складності, не лише з оптимізмом дивимося в майбутнє, але й спромоглися вручити премії «Нестора Літописця», засновані на-

шим журналом і холдингом «Київська Русь» (є надія, що вже в 2007-му їх вручатиме заснована в листопаді 2006-го «Академія книги»).

За умовами премії, лавреатів визначали члени суспільної ради журналу та працівники редакції. Утрималися від голосування троє людей – генеральний директор холдингу «Київська Русь» Володимир Рубан, президент «Форуму видавців» Олександра Коваль і поет Борис Олійник.

Призовий фонд премії «Нестора Літописця» становив 40 000 гривень. Лавреати визначалися в трьох номінаціях.

20 000 гривень мав отримати автор книжки, яка, на думку членів Суспільної ради і працівників редакції, була в 2005–2006-му роках найцікавішим явищем літературно-культурного життя країни.

10 000 гривень присуджувалися журналістові, який упродовж 2005–2006 років найцікавіше виступав на книжкову тематику в українських ЗМІ.

10 000 гривень мав отримати автор найцікавішої публікації в журналі «Київська Русь» за 2006 рік.

І ще – щоби стати лавреатом, необхідно було набрати 30% від загального числа голосуючих. **Ніхто з членів Суспільної ради чи працівників за умовами конкурсу не міг претендувати на відзнаку.**

Лавреатами премії «Нестора Літописця» за 2006-й рік стали:

Василь ПОРТЯК за книгу новел «**У снігах**». За нього проголосували вісім членів журі (Василь Герасим'юк, Тарас Федюк, Тетяна Щербаченко, Петро Кралюк, Василь Шевченко, Дмитро Стус, Марія Матіос і Юрій Ковальський).

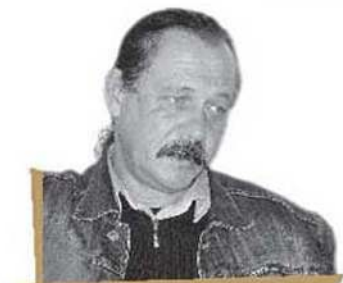
На перемогу претендували також:

Л. Кононович «Тема для медитації»	4
Ж. Назаралієв «Фатальні маршрути»	3
Т. Прохасько «З цього можна було б зробити кілька оповідань»	3
Л. Дереш «Намір!»	1
І. Карпа «Перламутрове порно (Супермаркет самотності)»	1
В. Голобородько «Ми йдемо»	1
Л. Ушкалов «Українське барокове богомислення...»	1
С. Жадан «Капітал»	1

Лавреатом поміж журналістів, які висвітлюють книжкову тематику, стала **Марина ФІАЛКО** – програма «Книжковий базар», радіо «Ера-FM». За неї віддали свої голоси 11 членів журі (Юрій Чекан, Ірен Роздобудько, Тетяна Щербаченко, Петро Кралюк, Василь Шевченко,

Дмитро
Стус

Васи́ль
Портяк

«У моїх “творчих планах” ще є одне-друге речення»

...народився 1952 р. в с.Кривополі Жабівського (згоді – Верховинського) району на Івано-Франківщині. Після негромадської праці в редакції районної газети та майже трирічної в лісгоспах ліспромго спвах (вантажником, таселазником, лісорубом тощо) України та Росії вступив на факультет журналістики КДУ ім. Т.Шевченка. Сім років працював фотокором у місній газеті «Фастова». За першу книжку новел «Кристалі» (1983) був відзначений премією П.Усенка. 1984–1986 рр. – навчався в Москві на Вищих курсах сценаристів і режисерів. З 1986 р. – спершу на редакторській роботі в кіно студії ім. О.Довженка, а далі на кіносценарному хлібі. Фільми: «Вишцеві ночі», «Меланхолійний вальс», «Нам дзвоні не грали, хвали ми вмірали» (спільно з В.Герасим'юком), «Чия правда, чий кривда...», «Агентат. Осіннє вбивство в Мюнхені», «Гудель», «Стріла», «Нескорений», «Залізна сотня». Лауреат Першого (і єдиного) кінофестивалю ім. І.Миколайчука. Лауреат премій «Благовіст», «Корона Карпат» (2005). Перший лауреат премії «Нестора Лігочисця» за книжку новел «У снігах» (К: Факт, 2006).

БАРАБАНИ

Дивне місто підстоличний Фастів. І ніби нічого особливого, а двоє з трьох лауреатів премії Нестора Літописця саме з цього маленького містечка, мешканці якого ще зберігають здатність не піддаватися столичній метушні. Не дивно, що саме в Фастові мешкає автор, який, як сам каже, «планує своє життя років на триста», не поспішаючи втілювати свої творчі задуми принаймні як прозаїк. За такого розкошування в часі (дві книжки новел за 23 роки) не дивно, що про прозаїка Василя Портяка в Україні майже ніхто нічого не знає. Навіть у Фастові, де його й далі вважають ніноценаристом. З цього й почалася наша розмова.

Дмитро СТУС: Василю, Ти досить відомий в Україні кіноценарист. Натомість знаю, що багатьма своїми фільмами Ти залишився незадоволений. Як відчуває себе сценарист, текст якого спотворений режисером, цензурою, самоцензурою?..

Василь ПОРТЯК: Якщо людина працює по-справжньому, то будь-яке втручання в її текст безболісним бути не може. Щодо прози, то я, слава Богу, цього не зазнав. Сценарії ж – не первинний продукт, не конечний жанр. Закінченим жанром може бути кінороман, кінонела, кіноповість. Тому, наприклад, коли я читаю кінооповідання Тоніно Гуерра, бачу в них кіно, але розумію, що це – проза людини від кіна. Вона самодостатня, але й не адаптована, це цільний жанр.

Коли я читаю кіноповісті О. Довженка чи кінороман В. Шукшина (про Стеньку Разіна), бачу літературу більш чи менш викінчену стилістично, але все-таки – літературу. Сценарій – це трішечки інше. Їх мені доводилося й доробляти, й переробляти, адже це пов'язано з фінансовими можливостями (бюджетом фільму). Іноді доводиться мати справу з різним баченням художнього втілення режисера та сценариста, а тому, коли триває робота над фільмом, і кіногрупа, і сценарист думають про кіно, а відтак спільно доробляють – може, й не завжди на краще «для сценарію», але переважно на краще для втілення у фільмі. Й це нормально, це – закон кіна.

Інша річ, коли ти пишеш одне, а виходить зовсім інше. Причому це не завжди пов'язано з втручанням власне в текст. Текст може залишитися, а кіна немає. Бувають і брутальніші речі, коли чиєсь свавілля (добре, якщо творче, а гірше, коли за браком фаховості) ламає сценарій, спрощує, підправляє його. Тоді в кіні бачиш зовсім не те, що «бачив» під час написання сценарію.

Д.С.: Василю, я дивився, здається, три фільми за Твоїми сценаріями – всі на тему Української повстанської армії. Чим викликана така увага до УПА? Адже, до якої б теми ми не зверталися, справжній митець завжди говорить про нинішній день, апелює до сьогоднішніх почуттів, сьогоднішніх емоцій. Ось і в книзі «У снігах» найкращими, на мою думку, є новели, пов'язані з темою УПА.

В.П.: Я б не сказав, що мої новели про УПА. Це навіть не тема УПА. Мені йдеться, радше, про людину в межових ситуаціях, коли в житті жорна потрапляє навіть не герой, а його сім'я, або дружина, або четверо стареньких – два подружжя. І це мене мучить найбільше. Найбільше. Я навіть не знаю, чи дійду колись у прозі до того, що можна було б назвати «чистою темою УПА».

Можливо тому – як компенсація – я зайнявся кіном. «Компенсація», звісно, дуже умовна, адже я пишу дуже скупو, дуже мало й у дуже коротких жанрах. А в кіні попри все є змога попрацювати над текстом. Що ж до теми, то, я переконаний, вона мусить якнайширше висвітлюватися саме в кінематографі як у наймасовішому й найдоступнішому виді мистецтва. Кіно мало б представити цю сторінку нашої історії, що майже не відома абсолютній більшості громадян нинішньої України. Направду, в цій темі більше загадкового, ніж зрозумілого: ми не знаємо, що це таке – феномен УПА.

Але цей феномен безпосередньо торкається моєї крові, моєї пам'яті, я з цим народився... Мій батько загинув через місяць і п'ять днів після мого народження. Отож, я маю певний борг перед ним. Врешті, тут немає якоїсь виїмковості – майже в кожній родині половина була в лісі. А потім хтось був відразу розстріляний, хтось загинув у таборах... Так це було на Галичині.

Д.С.: Ти кажеш Галичина... Але ж останні повстанські криївки були над Дністром. Та й взагалі, як на мене, УПА аж ніяк не можна назвати галицьким феноменом.

В.П.: Справді, я згадав про Галичину, хоча починалася УПА на Волині й Поліссі. Коли на Волині була структурована армія, коли обширні терени вже були контрольовані адміністрацією ОУН, у Галичині діяли лише загони самооборони, а суто армійські відділи сформували значно пізніше. Я хочу на цьому наголосити, тому що УПА справді була досконалою армією – у вишколі, у структурі, в ешелонуванні та забезпеченні. Існує навіть підручник для командирів УПА, який ви-

дав сотник Хмель, що свого часу був комендантом славетної школи старшин «Олені». Таких шкіл існувало кілька: школа ім. Коника, ще чотири чи п'ять підстаршинських і старшинських шкіл. Річ у тому, що в УПА була дуже жорстка вимога до командного складу. Командиром призначали лише того, хто був офіцером у радянській, польській чи якій іншій армії. Інакше треба було пройти вишкіл, що тривав майже сімсот сімдесят годин. Там викладалося все – зброезнавство, терознавство, картознавство, тактика бою в нападі, в обороні, в оточенні, санітарна справа. До речі, підручник сотника Хмеля використовувався у вишкільній справі багатьох армій світу.

Д.С.: Василю, Ти дуже точно назвав – армія. Але будь-яка армія завжди паразитує на своїх людях, своєму народові... Коли я говорив «тема УПА», я передусім мав на увазі людей. Ти справді пишеш про людей, а не про УПА, і саме це дуже імпонує, бо значно важливіше. Проте не полишає відчуття, що, знаючи і розуміючи проблему, весь її піт і кров, Ти зупиняєшся там, де найпекучіше, власне, тільки починається. Це Твій художній прийом, чи просто думаєш, що ще не час?

В.П.: Не в тім річ, почують чи не почують. Для мене і як для читача, і як для письменника завжди найцікавішим було саме недоговорене. Бо як би людина не намагалася виговоритися, про все не скажеш. Отож, якась недомовленість мусить бути присутня в тексті. Якщо Ти маєш на увазі, що якась історична правда дещо притаєна, то це, безперечно, так. Але всієї правди не скажеш про жодну тему, не лише про тему УПА. Втім, як на мене, історична проблематика менш цікава в прозі, аніж у кінематографі. От де можна показати весь драматизм, «голу» правду ситуації.

От Ти кажеш, що армія паразитує на людях. Звичайно, як і будь-яка бюрократія. Але ж є різниця, кого годує й одягає народ: армію окупаційну, армію тоталітарного режиму чи таку, на яку сподівається як на захисника перед окупантом, таку, яка воює за державність нації. Це стосується і людських, і духовних ресурсів... У кіні мені важливо це показати, але тут купа проблем – безгрошів'я кінопроцесу, розвал кінопрокату. Немає цензури, а часто залежимо, на жаль, від тих, хто фінансує.

Д.С.: Чому «на жаль»? Може, на щастя?

В.П.: Та ні. Було б добре, якби ми мали людей, які б розуміли, що давно час створити такий твір, і, скажімо так, повірили в авторську

ідею та можливість її втілення. Недавно я мав подібний епізод в кінематографічній роботі: мені запропонували створити сценарій про Андрея Шептицького. Я ж розумів, що написати сценарій про Шептицького ще не готовий. Бо, по-перше, ця постать для мене справді колосальна, багато в чому незбагненна, та й чи буде взагалі колись цілковито осягнена бодай кимось? А по-друге, я знав можливості планованої кіногрупи й просто боявся, що образ вийде неповноцінним і неповнокровним, боявся загубити саму ідею. Тому й вирішив іти через сьогодення й сучасну історію. А зі всього цього – ніби напливами, укрупненими епізодами – погляд на Шептицького. Це не було сприйнято тими, хто мав усе оплатити. Їм подавай Владиду в усій величі в кожному кадрі! Нині, здається, це хтось робить, але вже без мене.

Д.С.: Зараз Ти учений секретар музею Шевченка. Що Шевченко для Тебе? Чому пішов на цю роботу? Мене цікавить саме культурологічний аспект. Маю враження, що природі Твоєї творчості значно ближча не національна людина Шевченка, а людина як така, що чи не найцілісніше представлена у творах Стефаніка та Яцківа. Ти теж пишеш про людину як таку, а не людину національну...

В.П.: Я б почав не так з культурологічного, як із суто особистого моменту, властивого, мабуть, кожному українцеві. Моя мама, яка отримала початкову освіту ще в польській школі, знала напам'ять колосальну кількість поезій Шевченка. І це не дивно, оскільки в його віршах переважає коломийковий розмір. Шевченкові, очевидно, це передалося від мами, що походила з бойків. Тому багато його віршів можна співати коломийковим розміром, як співають переважно гуцули.

Певно, для того, щоб дитина краще сприймала Шевченка, моя мама наспівувала «Катерину» напам'ять. Наспівувала всю: від початку до кінця, від першого рядка до останнього. І тому я можу сказати: наскільки Стефанік мені близький тематикою, напругою, лаконічністю, надзвичайною експресивністю письма, настільки Шевченко близький як дихання.

Я світ починав так сприймати: після «мамо», «дай», «хочу», «не хочу» в мені вже звучала «Катерина», звучав цей сюжет, ця доля. А пізніше, коли дошукувався, як кожен із нас дошукується, природи феноменального явища Шевченка, відповідь знайшов у історика Крип'якевича. Я зараз не переповім це дослівно, але головна думка полягала в тому, що Шевченко зумів у своєму слові поєднати

історичну та героїчну пам'ять України з новими сподіваннями. І хоч ці сподівання визрівали в середовищах, як сказав Донцов, іще геть до цього не готових (бо після Шевченка, як після спалаху метеорита, запав ще густіший морок), та сила шевченкового слова, акумульована народом, можна сказати, й витворила справжніх українців.

Д.С.: Не нудно займатися наукою після кіна?

В.П.: Річ у тому, що я би з задоволенням займався наукою, але в музеї більше доводиться займатися такими фокусами, про які й гадки не мав, що колись візьмуть за таке. Господарчими, правовими, адміністративними. І все тому, що важко, коли одним байдуже, а інші навіть мають якісь недобрі наміри щодо музею. От і доводиться братися за все. Це ж справді ненормально, що від 2004 року (коли експонати музею були поспіхом запхані в фондосховища) музей Шевченка без експозиції, а музейні працівники й далі очікують копійки від держави на те, щоб її поновити. Щоб увесь цей час утримувати музей у виставковому режимі, його працівникам доводиться своїми силами заробляти мізерні кошти на різних виставках, а іноді навіть вкладати власні зарплати...

Д.С.: На жаль, таким станом справ у нашій культурі важко когось здивувати. В мене давно склалося таке враження, що в нашій державі Шевченко хоча начебто й знаний, але ніби спеціально відчужений від людей. Шевченкові твори вивчають у школі, читають – але не прочитують. На ювілеї до пам'ятників кладуть квіти офіційні делегації, його іменем названі бульвари та вулиці, певно, кожного українського міста... Але в музей Шевченка ходять рідко, ніба коли того вимагає шкільна програма. І взагалі, враження таке, ніби хтось спеціально відсторонив усіх нас від поетового слова, Шевченкового духу... Звідки така відірваність? Хто винен у його відстороненості від сучасності? Водночас, і це справді підна подиву річ, на якихось глибинних, низинних рівнях, коли зовсім кепсько, люди без спеціальної освіти шукають поради й розради саме в Тараса Григоровича. Це камінець, до речі, й у город працівників музею.

В.П.: У цьому вина всіх. Однак такий стан справ виник не сьогодні, а значно раніше. Ще радянська школа зробила дуже багато для того, щоби Шевченка сприймали поверхово. Програми склалися так, аби, наприклад, Павла Тичину (хоч потім і зламаною, але таки генія!) просто зненавиділи цілі покоління. Шевченка ж хоча й залишили символом, але символом без справжнього змісту. І вся ця

тарабарщина про його революційність, про ненависть до панівних верств, про його інтернаціоналізм... І цей міт, це занудливе цитування в школі винятково препарованого Шевченка призвели до того, що він і досі сприймається надто поверхово.

Але що там творчість, коли нас привчили сприймати самого Тараса Шевченка лише як «гнівного пророка». Мені ж цікавіший той Шевченко, про якого писав Вінграновський: «Зоря і молодий Шевченко», вчорашній раб і вроджений аристократ, який був вхожий і до богемних, і до аристократичних кіл Петербурга. І його потужний поетичний виплеск, його колосальні успіхи в малярстві, і Шевченко «трьох літ», і Шевченко пізніший, періоду заслання, де відбулася певна ломка світогляду, який, попри його «не каюсь», став набагато терпимішим, – такий Шевченко мало цікавить загал.

Д.С.: Коли ми опитували експертів «Київської Русі» з метою визначити автора, може, й не найпопулярнішої, але найважливішої книги для української культури останнього року, то більшість називало саме Тебе. Наскільки для Тебе це важливо?

В.П.: Почнемо з того, що коли йдеться про популярність, то мене це апріорі не може стосуватися, адже «моя» література не є популярною. Можна говорити лише про геть невеликий прошарок читачів, яким я можу бути цікавим. Зараз, коли читають менше, аніж раніше, найпопулярнішою літературою, на жаль, українська книжка не є. Як реакція на такий стан справ останнім часом з'явилася певна кількість авторів, які працюють у жанрах популярної літератури. І скільки б не говорила високочола критика про когось із них як про «провокаторів» чи надмірних експериментаторів, вони чинять правильно. Народ зголоднів за такою літературою. І слава Богу, що вона вже є.

Д.С.: Якщо Ти вже зачепив цю тему, то хто з новітніх українських авторів для Тебе найцікавіший, найважливіший?

В.П.: Мене дуже зацікавив роман Л.Кононовича «Тема для медитації». Цей твір привертає увагу отією, напевне першою, спробою не лише розповісти про кривду сімдесятих років минулого століття, а й прагненням підняти тему покарання винних. А загалом Л.Кононович мені просто цікавий як письменник, тексти якого містять у собі особливу магію слова. До речі, після детективних романів, яких у нього чимало, «Тема...» стала справжнім проривом для цього письменника.

Але і його детективи можуть конкурувати з найпопулярнішим читвом, і то вільно конкурувати, адже вони справді цікаві й доволі вправні художньо.

Із сучасних українських письменників найвагомішою для мене є поезія Василя Герасим'юка. Дуже цікавими здаються збірки поезій «Четвертий із Трійці» та «Полотно» Володимира Затуливітра. Це колосальної сили поет, це крупний поет, але його книжок, на жаль, майже не помітила критика. Потім – проза та поезія Кашки. На жаль, уже покійного.

Д.С.: А з молодих?

В.П.: Я трішки працюю з молоддю як член журі літературного конкурсу «Гранослов». За два останні роки було чимало цікавих імен і творів, але для себе виокремив серед них саме Ксеню Харченко. Мабуть, не тільки тому, що тоді це були оповідання, а я люблю малу форму. Просто її твори справді цікаві, вартісні...

Д.С.: І традиційне запитання про плани на майбутнє.. Які задуми має письменник, який дозволяє собі випускати одну книжку на півтора десятиліття?

В.П.: Як бачиш, я в прозі працюю так, ніби на це відведено Богом щонайменше триста років. Пригадую розповідь про Тютюнника, Григора. Коли одного разу в Ірпені зійшлися на вечір «побратими по перу» й почали один поперед одного розповідати, скільки хто сьогодні втяв (хтось – розділ, хтось – два), Тютюнник помовчав, а потім сказав: «Ну, підуй і я... Напишу своє речення». В моїх «творчих планах» ще є одне-друге речення. Лише наперед я ніколи про це не кажу.

Може, забобон?

Я ж таки гуцул. ✨

Василь ПОРТЯК. У снігах: Новели. – К.: Факт, 2006, 220 с.

ГУЦУЛЬСЬКИЙ РІК

(На берегах старого календаря)

Василь ПОРТАК

Головосіки. Насварив сьогодні Настуню – або не рви яблука, бахуре пустий! Скільки то можна вчити?.. Ще би урвала маку, або, сохрвань Боже, капусту на самі Головосіки врубала! Боже, таке на світі твориться, а цій дівці хоч кіл на голові теши.

Богородиця. Знову приходив Городов, забрав Псалтир і зошити, що я в них співанки та казки списував. Таже, кажу, знаєте, пане-товаришу Городов, що мені тої книжки треба, й так уже Біблію сте забрали, «Треба, – скривився, – із тебе тепер дяк, што із... карабін. Поп твой сбежал в банду, тепер о церкві ми позаботімся». А солдати, посяюхи, вкрали тютюнець, що я насік і сушив на припічку. Прости їх, Господи!

Здвиження. Гаддя сьогодні в землю ховається, а людині хіба йому завидувати – нема перепочівку.

Вбили голову сільради в Зеленому, а з Красника вчительку з собою в ліс забрали. Кажуть, Заведія.

Покрова. Батьки їли квасне, а оскома в синів на зубах.

Прийшли діти зі школи, а Михайлик – годину упослідь, забився в кут і плаче. Давали в школі одежину бідним і з багатодітних, хотіли і йому куфасечку дати, але чоловік з району вчув, що син дяка, і заказав то.

Луки. Забув сказати сьогодні Парасці, аби часник-лук посадила під зиму. Як бабі не напімни, то не здогадається до самого прищестя.

Найшли в Черетові сховок, але всі повтікали, тільки сестра Жвавого, що з ними була там, не умкнула від пса – догнав її в чагарях, – то розбезпечила гранату й лягла на неї. Загинув також один солдат. Упокій їх, Господи, душу!

Дмитрія. Сьогодні капітан повиншував Дмитрика з іменинами. Перестрів коло школи й допитувався за отця Ординського. «Поп, – каже, – бандіт, отець твій пріхвостень і ти бандеровское отродье...»

Михайла. Таки прибув Михайло на білим коні – вчора Кострича забілілася, а сьогодні й у нас зима приймилася. Люд ще не весь буришку¹ впораїв, будуть тепер ватри на городах палити, лопатами ряди відкопувати. Біда. Михайликові на свято купив куфаєчку, аби за тою не кривдував, та й решті п'ятьом щось мус було дати.

Пилипа. Буде й душі моїй піст, а не лиш тілу. Прийшов учора Заведія з трьома боївкарями, та й баба з ними. Бійтеся, кажу, Бога – до мене Городов, як у корчму, ходить, за «связі» з отцем допитує. А вони мені: «Не бійся, вже не буде, Ординський вмер у Космачі на тифус».

Прости, Боже, його душу, але чи пастиреве то діло – збрійно по лісах блавучити?

Андрія. Баба сидить у кутку й лиш очима світить, а ми в одно ворота дозираємо. Лиш би хто намкнувся – бабу під піл, у тьму єгипетську. Це ж бо смерть моя!

Вчора ще раз набігав один із тих боївкарів, приніс харчів для баби, автоматом помахав – дивись, дядче, впаде хоч волосок із голови старої!.. Ніби я без нього, йолула, не розумію, що то є – мама Заведії.

Миколи. Забув сьогодні діточкам від святого Николая дарунки покласти.

– Такий мені Заведія, Бог би'му заплатив, дарунок залишив!

А вони, сарачата, попросиналися, мац кожне ручкою під подушку, та й... по яблунку в кожній! Вже мало я в дари Николая сам не повірив, коли дивлюся – баба із запічка тихонько беззубим ротом оскиряється.

І розтопився мені лід у грудях

¹ Картоплю (діал.).

Різдво. Перший раз у життю не хотів пускати колядників до хати, аби баба була не впросила. Таж, кажу, хоч на святу вечерю не лізьте у яму. А вона мені: «Мой-мой, то вже послідний раз! Я собі буду відти слухати й гадати, що то мене віншують». Своїх не пустив з хати. В школі за коляду зицирують, а мені це тепер ні до чого.

Василія. Йванко і Михайлик просиділи цілий вечір коло вікна, хотіли видіти, як небо отворяється. Так, бідачата, на підвіконні й позасинали.

Маланок не було. Тепер інші маланки в білому по горах лавустять? Одні вдень, другі вночі. Смертей багато, а псалми читати нема по кому, ото як умерла стара Васильчучка з осени, то більше мене й не кликано.

Водохрестя. Хто по водичку свячену, а Юричко старий – у ліси, в Костричу. Забрали Василя Юричкового вночі на вчора, а дідо, сиротисько, спозаранку, як пес, сліди по снігу розпутував. Гай-гай, чи хто коли найшов, як вони до лісу взяли...

Баба чула нашу з жінкою бесіду й молилася від полудня до смерку, поклони біла.

Трьох святих. У горах сніги, в снігах хати, а в хатах слабують і вмирають люде. Тифус таки вихопився з-поміж тих бідаків і шибнувся по селах. Умерли в нас Нявчук, та й Бедзюк, та й син його Дмитро вмер. Читав псалми, котрі вмю напам'ять, а хтось то Городову розказав. «Небось, дьячок, перевіраєшь? Непорядок! – та бух на стіл мій Псалтир. – Держі свою книжціу!» А я – по хаті бігаю, та шемраюся, та «спасібо!» кричу як на гвалт, та ніяк місця не нагрію... «Совсем, дурак, спятіл», – буркнув уже з порога, а я лиш собі сів, та й сидів так, без духу й без слова, аж доки баба з ями не вилізла.

«Ти, – кажу, – сліпото порожнява, не можеш тихо обернутися, таже в мене діти!» Баба в плач, Михайлик з Дмитром собі, жінка бідочиться: «То я винна, відро з бураками лишила на приступці...» А бий вас сила Божа! Мені здавалося, що від гуркоту в ямі щось у мені самому вибухло. Як воно обійшлося?!

Власія. Так що мені до своїх шістьох іще одного дівка підсунули. Тільки й того, що йому за вісімдесят.

Вертаюся рано зі стайні в хату – всі семеро туть буженицю. Мої м'ясо рвуть, як вовченята, а баба одним зубом поре та тішиться, на

них позираючи. Агії! Таке най – малі, але старші добре знають, що на Власія м'ясо їсти – вірний спосіб на літо вовка до своїх овечок кликати. Ніколи того в моїй хаті не робилося.

Але! Ти їй толкуй, а вона: «Бійтеся Бога, газдику, через три дні піст, а діточки ростуть, м'яса хочеться...» Та й знову за новим шматком до своєї торби сягає. А в дітви очі блищать – ми вже другу зиму без свіжини – а, думаю собі, вже й так пропало. Лигнув слину й пішов із хати. «Один законодавець і Суддя, який може спасти й погубити». А ти хто такий, що осуджуєш ближнього?

На Ільцях сеї ночі завісили Йвасюка, а з Прислопа дві родини в Сибір заgrimіли.

Тифус помалу втихає.

Середопістя. Здулася чорна земля, де вчора ще сніг був утопаний – буде в цей рік великий урожай і біда на злодіїв. Усе потайне виявиться й наверху стане.

Баба просилася на призьбу – погрітися проти сонечка, але я не дозволив. Ану ж якась біда здалеку заздрить? То вона дочекалася дітей із школи та й їх, видно, намовила, – давай гуртом за бабу жвндіти. Пустив.

Минається і світ, і його пожадливість, а хто Божу волю виконує, той повік пробуває.

Олекси. Таки тепла і рівна буде весна – рушилися жаби ще до Теплого Олекси. Добрий знак, можна вже город веснувати.

Боївкарі цілу ніч вартували хату, баба щось шепотіла і хлипала, а він лиш цілував і голубив мовчки стару, доки зазоріло.

«Пане, – кажу тоді, – Заведія...» – «Не пане, – відрубав, – друже!» – «Пане-друже», – кажу. Сміється. – «Чи довго ще?...» Бо приходив, оповідаю, старий Юричко та й казав мені, що якби міг просити когось, то лиш за одно: аби синове тіло подали йому. Не знаю, каже, сексот він чи хто, але то мій син. Отак сказав і пішов з шапкою в руках. І Петринючка приходила й бідочилася, що син її не винен, і коби знати, чи може зі сховку вийти на суд справедливий.

Подивився протяжно так: «Це недобре. Я скоро пришлю хлопців... А ти уважай, чуєш?!»

Вербна неділя. Чого ж не йдуть?! Юричко знову приходив, а Василюха прецінь же могла десь ближче муки позичити!..

Живна середа. Баба й заховатися не встигла. Ліпила Михайликові коники з сиру, та так і залишився в затиснутому кулаці один недоліплений. Замість свічки, упокій, Боже, її душу.

Відвели її два солдати за потічок і – вертаються. «Попитка, – кажуть, – к бегству».

Хотів я молитву прочитати, але Городов штурхнув: «Закапивай! Ти у меня єщо помолішся...» Так і закріб її з тим коником.

О Господи, згадай же, що я ходив перед обличчям Твоїм правдою та цілим серцем і робив я добре в очах Твоїх.

Благовіщення. Вночі одні, а вдень інші. Ці – «продав!» а ті – «банду прячеш?»

Поквапся спасти мене, Боже, Господи, поспішися ж на поміч мені!

Коли дуже йойкатись, то б'ють легше.

Велика п'ятниця. Діточки мої, це пишу я до вас, щоб ви не грішили! А коли хто згрішить, то маємо Заступника перед Отцем, Ісуса...

28 травня. Дєдику, я цей календар потихоньки сховав та й тепер ховаю, аж доки ви прийдете. Ви прийдете? Бо я в мамі питаю, а вона лиш уводно плаче, а сьогодні сварила нас із Михайликом, що ми носили свічку на зарінок, де баба загребена. А Настуню приймали в піонери, то вона сказала, що баба була бандитка, а ви слуга опіуму і ще всякі слова. Я мамі розказав, а мама знову плакала і сказала, що добре зробила, і я тепер нічого не розумію. Вертайтесь, дєдику, скоріше. Дмитрик. ✨

ДОБРИЙ ДИТЯЧИЙ ЖУРНАЛ

найкращі художники України,
а також провідні письменники

Марина і Сергій Дяченки

Лариса Денисенко

Ірен Роздобудько

Юрій Андрухович

Оксана Зобушко

Іван Андрусяк

Ліна Костенко

СО
Наш
ЖУК

казки вірші оповідання
книгомодія
як правильно виховувати
ботьків
конкурси заповідки
скоромовки
інтерв'ю породи тоємниці
легенди повір'я традиції
щоденник мандрівника
крило роги та хвости
комікси

перезаказний
індекс
74454

Дмитро
Стус

Марина
Фіалко

БАРАБАНИ

«Це просто буденна праця...»

—журналіст, ведуча щосуботньої програми
«Книжковий базар» на радіо «Ера-FM»;
Народилася 1967 року в пристойному
м.Фастові. Нісудя звіди не виїздила й не планує
цього робити в найближньому майбутньому.
Зростала старшою дитиною в багатодітній
родині, де мама здебільшого займалася
вихованням дітей, а батько — зароблянням
грошей. Закінчила факультет радіозв'язку
та радіомовлення Інституту зв'язку ім.Попова.
За фахом не працювала жодного дня, бо, ще
не отримавши диплом інженера, розпочала
свою кар'єру журналіста на регіональній
радіостудії «Веста». Теорію практичної
журналістики опанувала на курсах
ВВС-Інтерньюз. Не вважає себе суто
книжковим журналістом, бо має й інші
тематичні та авторські програми.

Дмитро СТУС: Готуючись до інтерв'ю, я розмовляв із багатьма видавцями, й усі вони дуже високо оцінили і Ваш професійний рівень, і Вашу системну працю в пропаганді української книги. Що привернуло Вас до книжкового життя, що спонукало до праці в програмі «Книжковий базар»?

Марина ФІАЛКО: Зараз українське книговидання дійсно нагадує базар, куди виносять те, що видали, а це не завжди те, на що існує попит і суспільні запити. Про проблеми книжки багато говорять, а роблять – саме на державному рівні – дуже й дуже небагато. Попри це є ентузіасти, які щось намагаються зробити. Я також є одним із тих, хто хоче щось зробити для української книги.

Чому зайнялася саме цим проектом? Насправді він уже існував, коли я прийшла працювати на радіо «Ера-FM». Не хочеться високих слів, але, спілкуючись зі своїми однолітками, взагалі з людьми, я зловила себе на думці, що тексти російською мовою читаються краще. Люди кажуть, що український текст гірше сприймається, він малоцікавий. А тому, коли пропоную друзям прочитати книгу українською мовою, часом відчуваю в них певний скепсис, мовляв, хіба це може бути цікавим? Сама ж давно переконалася, що сучасна українська література справді цікава. От і популяризую її у програмі «Книжковий базар», і на приватному рівні.

Д.С.: Марино, а на яких книжках Ви виховувалися?

М.Ф.: Не скажу, що це були україномовні книжки. Я, як і всі радянські діти, виховувалася на російськомовних казках.

Д.С.: Ви маєте на увазі російські народні казки?

М.Ф.: Ні, казки, видані російською мовою. Тоді всі казки виходили російською мовою.

Д.С.: Я читав лише українські книжки. Мабуть, у мене в бібліотеці були всі видання українських казок.

М.Ф.: Вам пощастило. На жаль, я цього не мала в дитинстві. І можливо, цей недолік і викликав мій інтерес до українських книжок, спонукав заповнити ту, ще з дитинства, прогалину, яка утворилася від браку українського тексту.

Д.С.: Марино, Ви – професійна журналістка, яка працює на україномовному каналі, хоча, здавалося б, із Вашим професіоналізмом давно

час працювати в російськомовному радіопросторі. Там і платня більша, й резонанс... Отож, чому радіо «Ера-FM», що примушує відмовлятися від більш високих гонорарів, ставок і тягти невдячного плуга?

М.Ф.: Колись у мене в програмі «Книжковий базар» була дискусія з журналістами на тему відсутності в сьогоднішній Україні книжкових журналістів.

Чому не вигідно писати про книжки? Чому це не дає можливості матеріально вижити? Чи можна зробити журналістську кар'єру на українській книжці? Чому, попри все, журналісти продовжують писати на книжкові теми?.. Дуже багато запитань, і дуже мало відповідей.

А чому в Україні не розвивається літературна критика? Чому так мало літературних критиків? Вони ж також мають нести відповідальність за популяризацію української книжки?

Чому самі автори в неймовірних потугах популяризують свої книги? Чому часто лише вони виявляють зацікавленість у тому, аби їхню книжку прочитало якомога більше людей. Чому видавці лише останнім часом зрозуміли, що книжки потрібно рекламувати?

Суто книжковий журналіст зараз просто не може матеріально вижити в Україні за гонорари на цю тематику. Сьгодні важко уявити журналіста цього напрямку, який працює й живе лише з публікацій про літературу. Напевне, таких просто немає.

Я веду дві культурологічні програми – «Книжковий базар» і ще одну історичну. Ними займаюся з великим задоволенням, але маю при цьому, як то кажуть, тили. Тили інших проектів: «Полілог» – дискусійна програма на резонансні теми, «Між іншим» – про все «між іншим», ще є «Консультація» – поради від психологів та програма про Інтернет. Робить самі висновки – чи займаюся я «суто книжковою журналістикою»?

Д.С.: А не виникає після окремих програм бажання помити руки?

М.Ф.: Після будь-яких програм виникає. Навіть після книжкових. Я думаю, що ви теж маєте справу з такою літературою, яку називають макулатурною. Можливо, це біда, а можливо, це й на щастя, що випускається дуже багато книжок, які, може, й не варто називати літературою, але які видавці роблять із комерційною метою. На жаль, такої макулатурної літератури зараз чимало. І від цього факту нікуди не дітися.

Д.С.: Але без макулатурної літератури не буде й справді якісної. Чи не здається Вам, що всі амбіції «високочоліх» проти такої літератури безпідставні?

М.Ф.: У якому сенсі безпідставні? Ви знаєте, все вариться нині в якомусь котлі. Макулатурна література, висока література, література майбутніх класиків... Хіба можна сьогодні з певністю сказати, хто завтра стане класиком, а хто – ні! Маємо багато молодих талановитих і амбітних авторів, є такі, хто вже вважає себе класиком. Але час покаже. Я думаю, що ніхто з класиків не видав усі твори за свого життя. І це, очевидно, закономірно.

Д.С.: У Ваших словах відчутна просвітянська нотка. Наскільки просвітництво потрібно в сьогоднішніх умовах, коли ніби маємо вільний доступ до інформації в ніби демократичній Україні? Ваш «Книжковий базар», за великим рахунком, – це просвітницька робота. Ви намагаєтеся говорити прописні істини, які, на жаль, зовсім забулися... Це ніби й не дуже цікаво, але необхідно. Проте навіть витратити на це час і сили, коли очевидно, що все це жодного відношення до того, «що залишиться», немає? Це все марудна одноденна праця, одноденні програми, одноденні проблеми.

М.Ф.: Для мене поняття просвітництва є чимось таким, що має лишатися... Тобто це те, що хоча б одній людині допоможе знайти себе у світі. Літератури це стосується, може, навіть більше, ніж чогось іншого. Просвітянство для мене є чимось високим і... важливим. На жаль, мені важко говорити, що такою діяльністю займаюся я і програма «Книжковий базар». Добре, що хтось почує про літературні новинки, добре, що в нашій програмі, принаймні мені так здається, часом вдається висвітлювати ті чи інші проблеми книжкового життя. Попри це, інколи вдаються цікаві розмови, озвучуються конструктивні пропозиції, як те життя покращити. Але це не просвітянська діяльність. Це просто буденна праця.

Д.С.: Добре, нехай – буденна. А інколи не з'являється відчуття, що виконуєте роботу Сизифа, що на поставлені проблеми – нуль реакції, що всі зусилля ідуть у пісок?..

М.Ф.: Ні. Реагують слухачі. На кожен проблему.

Д.С.: Слухачі – це не реакція.

МФ: Ви знаєте, реакція слухачів часто буває дуже слушною, дуже допомагає в підготовці до наступних програм. Ви ж теж мало що можете зробити часописом «Київська Русь» для того, аби вас почули. Ви ж теж часто виносите на сторінки свого журналу якісь гострі питання, проблеми, дискусії. Ви ж розраховуєте, що вас почують?

Д.С.: ...Ви хочете, аби я за Вас відповів на своє запитання, як боротися з відчуттям власної безсилості, коли влада ніяк не реагує на підняті проблеми...

МФ: А справді, якою може бути реакція на літературну дискусію? Поставити проблему – це і є зброя журналіста...

Д.С.: Гаразд, спробую відповісти на своє запитання в контексті «Київської Русі». Для мене сьогодні цей журнальний проєкт дійсно – найголовніший зі всього, чим займаюся. Я прийняв виклик Володимира Рубана й разом із ним прагну довести, що навіть у час, коли закриваються літературні журнали, коли фактично мертва передплата, коли майже немає магазинів, де продається українська книжка, можна не лише створити літературний журнал, але й зробити його якщо не самоокупним, то принаймні рентабельним. Це я і намагаюся доводити. І насамперед самому собі. І щоб це довести, я піднімаю гострі проблеми, шукаю авторів, яким журнал ніби дає шанс «засвітитися» ще й перед нашою, дедалі численнішою, аудиторією. Майже не маю сумнівів, що «дістав» весь колектив тим, що постійно повторюю: зробити і видати журнал – це лише 20% нашої роботи. Мусимо постійно дбати про його продажі

Я відповів на своє запитання? Тепер – Ваша відповідь.

МФ: Хочу завважити: Ви ж не чекали на якусь реакцію з приводу того, що розпочата Вами дискусія буде вирішуватися десь на державному рівні? Ця дискусія отримала розголос, отже, десь там щось таке Ви можете сколихнути й якимось чином вплинути на те, що зараз відбувається. Ви, кажете, доводите навіть більше собі. За тим же принципом працюємо й ми.

Д.С.: Чесно кажучи, я мав невеличку надію, що тема української книжки й української ідеології, впроваджені через книгу й книготорговельну мережу, зацікавить політиків, і якщо в цей основоположний сегмент ринку не підуть гроші, то принаймні будуть змінені «умови гри». 9 листопада заснували «Академію книги», ведемо

серйозні розмови з державними мужами про створення мережі книгопоширення. Усе це не на порожньому місці. Ми добре усвідомлюємо, що до нас це питання в різний спосіб піднімало багато людей, але сьогодні й холдинг «Київська Русь» може сказати, що бодай трішки, якоюсь піщиночкою, долучився до цього процесу.

М.Ф.: Такою ж піщиночкою, сподіваюсь, є й програма «Книжковий базар». Але, започатковуючи програму, ми не мали такої мети. Ні я, ні, гадаю, керівники радіокомпанії. Реакція на мою програму є, вона здебільш слухацька. Однією програмою вирішити ту чи іншу проблему в Україні неможливо. Тут потрібно глобально вирішувати питання...

Мусить змінитися ставлення до літературних журналістів і критиків, видавців, авторів.

До речі, чотири роки тому, коли я почала працювати в цій програмі, мені було дуже важко. Особисто до Вас дзвонила двічі чи тричі, поки Ви погодилися завітати до «Книжкового базару». Нині ж, слід визнати, до мене охоче йдуть автори, відгукуються на будь-яку пропозицію представити щось нове видавці. І мені приємно, що за цей час «Книжковому базару» вдалося налагодити зв'язок між автором, видавцем і журналістом.

Д.С.: Повляю себе на думці, що розмовляю з людиною, хворою на журналістський наркотик. Що Вас приваблює в журналістиці? Або, інакше, коли Ви захворіли на журналістику?

М.Ф.: Такого питання не очікувала. Дійсно, чи захворіла журналісткою, чи не захворіла... Кажуть, що журналістика – це стиль життя.

Д.С.: То коли ж Ви обрали свій стиль?

М.Ф.: Не знаю, мені подобається ставити запитання, подобається загострювати деякі проблеми, подобається розуміти світ. Можливо, в цьому сенс.

Д.С.: Марино, а з чого починається Ваш день у Вашому світі?

М.Ф.: Ви натякаєте, що я прокидаюся в своєму Фастові, нашвидкоруч збираюся, біжу на електричку, потім із вокзалу – на роботу, потім...

Д.С.: Я натякаю на те, що справді добру програму можна зробити тільки коли любиш, коли в доброму гуморі, коли все робиш легко. А технології ми створюємо – Ваша програма дуже технологічна – лише для того, щоб коли з якихось причин усього цього немає, якість програми не падала нижче певного рівня. То чи часто виходять «легкі» програми? Як Ви «заряджаєтеся» на них?

М.Ф.: У радіоєфірі завжди присутній елемент гри. Це природно, адже такий елемент, власне, й передбачає робота в прямому ефірі. Але якщо це було головним при підготовці програми, то, напевне, жоден «Книжковий базар» не вийшов би в ефір. Я переконана, що з кожною новою книжкою, кожним автором чи видавцем потрібно шукати щось таке, що має зацікавити нашого слухача, що буде цікаво й мені, й людині, яка сидить у студії. Тому намагаюся говорити не на високі теми, а про щось більш буденне...

Д.С.: І що найбільше любить Марина Фіалко в своєму «буденному» світі?

М.Ф.: Своєю доню.

Д.С.: Я бажаю Вам і Вашій доні теплого світу й повсякчасного квітування.✿

ЯН

ТВАРДОВСЬКИЙ

«БЕЗ ДО І ПІСЛЯ»

(01.06.1915 – 18.01.2006)

Священник, автор декількох десятків поетичних збірок, проповідей, зокрема для дітей, фейлетонів. Народився і мешкав у Варшаві, де служив у костелі сестер Візиток. Закінчив польську філологію у Варшавському університеті. Перша збірка віршів «Повернення Андерсена» вийшла 1937 року. Під час Другої світової війни брав участь у варшавському підпільному русі. Від 1946 року регулярно друкувався в тижневику «Tygodnik powszechny». Популярність здобув після виходу в світ збірки поезій «Знаки довіри» (1970). За творчість відзначений численними нагородами, зокрема титулом Кавалера Ордена Усміху (1996), який вручають діти, нагородою «Ікар 2000» за популярність серед молоді та ін. Про творчість Яна Твардовського написано десятки рецензій і критичних статей, знято декілька фільмів.

В
І
З
Н
О
П

Поспішаймо

Анні Каменської

Поспішаймо любити люди так швидко відходять
по них лишаться окуляри й черевиків пара
адже все неважливе новеє каче равлик
а важливе швидке і стається зменацька
потім тиша звичайна тобто зовсім нестерпна
так немов чистота що з'двилась із болу
коли думаєш про когось а його вже немає

Не будь певний що встигнеш бо певність непевна
робить нас нечулими як усяке щастя
приходить одночасно як пафос і гумор
неначе дві пристрасті від одної слабші
йдуть звідси так швидко як дрізд в липні
мовинуть
як звук ледь недоладний як поелін надбалий
щоб насправді бачити заплещуть очі
хоча більше ризику у житті ніж в смерті
любимо надто мало і завжди запізно

Не пиши про це часто пиши раз назавжди
і будеш як дельфін лагідний і сильний

Поспішаймо любити люди так швидко відходять
і ті що не відходять повернуться не завжди
бо з любов'ю насправді ніколи не знаєш
чи перша остання чи остання перша

Про тих, що завжди присутні

Вона казала що справді можна любити померлих
бо саме вони вперто присутні
не засинають
час у них круглий тому не поспішають
спокійні бо нічого не довели до кінця
навіть коли горить не зриваються на рівні ноги
не востають як ми переляканого сексу
не вдають ні краших ні гірших
не кажемо сотні разів того що про них думаємо
вони завжди такі самі як вільха уся зелена
знають навіть приватну адресу Господа Бога
не розбалакують про любов
а допомагають знайти загублені речі
не старіють помолодшали після смерті
не лядують пустков повном ерудичії
не поєднують святості з апетитом
ближчі ніж тоді коли їхали вудись ненадого
проходять поруч їхнього тіла не видно
врятували значно більше ніж душу

1968, 1970

Хто винен

Бачиш це нагрішила лицемірка левкою
місяць вічно хворий що ночами марить
грим що в периву вдарив щоб бджоли не вбити
розум нерозумний рація без сенсу
біль такий чистий що від нього легко
поховела пора літа коли треба прощатись
подивитися в очі а дім зблукном нажне
у вулинах стара тиша це бджоли вісе топлять
лагідна де бовванчи якого пси лижуть
парасолька кумедна нісенітниця довга
коли з'їсти ожини губи будуть сині
(у такі хвилини межа дружби непевна)

бачиш це нагрішила звичайнісінька туга
або просто взаємне невідання наше
світляке лоша що незграбно по стіні пробігло
серце що мовчить мудро й говорить доречно
краса яку часто зміняє неправда

зими це стежками любов безневинна
сама до нас приходить і сама відходить

1974, 1988, 2002

Сліпа дівчинка

Мамо назала сліпа дівчинка
притуляючись до її імени
пізнав Тебе вогниками пальців

Корона Твоя холодна – ковзан по ній як по гладенській шибці
бувають кольори такі важкі що відстають від предметів
те що золоте ходить своїми стежками живе окремо
слухав як шелестить Твоє волосся
їду порстним краєм Твоєї сукні
відкривав гарячі джерела рук
поморщену панчішку швири
шварубні щілини обличчя
намінчини зморшок
вразливість оголення
теплу темряву
перевіряв рубці як шрами від любові
тут затримув подих у пальцях
біль вивчав напам'ять
зішкрябув те що прилипло зі світу як нечемна смерть
знаходжу пухнастість вій завертав назад сльозу
визбирав нідрями запах неба
вгадує нарешті малого Христа з розбитим напухлим
коліном на ругах у тебе

Спільни тут спокон всьди поміж любов'ю і словом
коли доторкаєсь
ікона стукає як врод
оздоба без потреби стогнуть
хробачок пищить у черевині
сиплеться час шарудінням
пахнуть корінці фарб
вуха Провидіння змовкає
мої пальці також вмить усміхатися
благає твоє старосвітське шаль
тягнуть за рукав як присмиреного змія
відгукляє з-під волосся хованку слуху
жартую що ти коли не спиш мружми живе око
ноги в Тебе босі – зморщені як підбіл підшви
адже Ти не ходиш на шпильках по небі
думає Ти також не бачиш
бо віддала свій зір у Страску П'ятницю
тоді стало так тихо
ніби ти випростила на годинничу останню секунду
і вже нам не пасуєть жодні серйозні окуляри
Ти сперлась на святого Йоана як на білу квітучу палицю
дописуєш «Величас душа моя» абеткою Брайля
її не знають теологи бо замало бачать
так сумлінно Тебе заковують на ніч в ясогорські лати
це не страшно
досить любити слухати і пізнавати

Про фіранки в стайні

Якби тоді у Святий ніч
прийшли до Тебе
коли світила одна виразна зірка
ті що вважають що треба все мати щоб не перестати бути
ті що бояться безпорадності Твого народження
може вони би хотіли
накрити Тебе вовняною ковдрою
почепити фіранки у стайні
виплести для святого Йосифа
рукавички оті найтепліші з одним пальцем
провести центральне опалення
впливовіші писали би в житловий відділ
просили б для тебе квартиру з вигодами
щоб Ти не тулився по чужих кутках
недовірливі шукали б у коровниковому ослі
трояцького поні з підозрілою совістю
найсміливіші почали б протестувати
посилались на Декларацію прав людини і громадянина
і всі декрети про свободу вировизнання
поети прирашали би Вифлеєм ліричними вирітасами
художники мазали би золотим пензлем
у найкращому випадку молилися б до Тебе як до
малого мільйонера

двого нармисне покладає у сіні
а Ти подивляв би широко відкритими очима
іє замерзлом матір'ю біля щоби
що Ти справді є
тому віддаєш все що маєш

1989

Вірую

Вірую в Бога

з любові до 15 мільйонів проважених
до сильних де він що тягнуть ящики з ранку до ночі
до 30 мільйонів божевільних
до тіток в яких від довгої доброти побіліло волосся
до тих що затято вдивляються в образу щоб не бачити сенсу
до забутих що сплять з трубою архангела під подушкою
до дівчинки без зайвої елєнни
до тих що вигадують краплі від серця
до тих кого занатували білі християни
до сповідника що напорошив вуха на обидва боки
до очей шизофреніка
до тих що радіють бо весь час отримують і весь час
мусять віддавати
бо якби не вірував
скотились би в ніщо

1988, 1970

Любов це

Спершу не могли повірити
казали одне одному
наша любов завелика
неохочна як листя
зависоко заблизько
потім що так не буває
тому що усе минає

але Ти що знаєш птахів до одного
і всі буки в лісі
знаєш що любов це як вічність
без до і після

1978, 1980

Більше

Тебе усе більше
бо повітря прозоре від зливи до зливи
чорний ліс а що глибше то більше блакитний
може тут грибів шукав старий сумний ангел
що замість любові зубрив грецьку мову

тепер я попрошу найсвятіша Мати
бути як веселка що собою не займає місця
хоч біжить як по сходах від землі до неба

Тобі дернач в житі Тобі засць в полі
закохані мурашки які ще не люблять
помідор із чубчиком ноши з масличками
страждання таке сильне що все очикає
мовчання що думає
радість що все знає
амінь а інакше хай мене не буде

1980

Ти що створиєш чорниці

Ти що створиєш чорниці
вродива з моривод
літо із хрущами
малого листя великі тіні
анемоки напівприсутні бо зів'януть перш ніж їх
донесуть додому

ведмежу цибуль для джмелів
смуток рослин
видру на коротких ніжках
слимака що засинає на шість місць
незграбний сміг що красивіший до того як почне
танцювати
серце хоча б на трошки

зроби
нехай поети пишуть вірші простіші від блискучої
поезії

1978, 1988

Прозорість

Молюся Боже щоб я не затупів нічого
був який завгодно аби тільки прозорий
щоб Ти бачив крізь мене начу з пласким дзвобом
жовту екотеру що цвіте надвечір
чотири пелюстки маю від створення світу
серце що в листі ніжність мамале
(хоча серце хуліганить бо в темряві б'ється)
ручку що пише криво коли рука плаче
пса який зібрався на сунутих вити
мурашку яка бачить тільки те що велике
їй навіть приємно що вона маленька
любів наче відстань яку пройти важко
зло що ходить разом з невинним стражданням
близьких померлих і раптом далеких
ніби йдуть по мосту синими візнями
бабусь що важе до дівчинки в парку
коли будеш велика зрозумієш ще менше
найкоротшу дорогу ту яка остання

щоб тільки Тебе тоді було видно

1976, 1980

Вигнання

У Біблії не сказано чи Адам з Євою цілувались
багатьом сьогодні це зовсім байдуже
хоча спершу живеш а думаєш потім

цікаво де це було відразу за брамою
може дивились на золоті чорні зорі
казали мабуть тут також будемо любити
любов недосвідчена вже біжить за нами
а расм ходити важче ніж землед

не знали навіть де в очі дивитись
чи ховати зворушення чи цілувати відразу

любов одну тільки можна серізь зустріти
до вигнання і після любов така сама

1987, 1989

R

I

M

E

O

I

Не тільки про чапель

Пишу про чапель що встать як ранкові зорі
 про іжака з витріщуватими очима
 про абрикоси що походять від дідуся мигдала
 сміються що в них є дерева гінекологічні
 про слона з проблемами бо сісти не може
 про дворнягу серцю милого бо потроху вис

Бога найлегше знайти якщо не писати про Бога

1992

Із польської переклада Дзвінка МАТЮШИН

¹ Перекладено за: Jan Twardowski. *Zaufalem drodze. Wiersze zebrane 1932–2004.* Warszawa, 2004.

Дзвінка МАТІАШ

*...народилася 1978 р.
в Києві. Закінчила
Національний
університет «Києво-
Могилянська академія».
Перекладає з польської,
білоруської, російської
та англійської мов.
Авторка романів
«Реквієм для листопаду»
(2005), упорядниці
книжки поезії Андрея
Хадановіча «Листи
з-під ковдри» (2002)
і співупорядниці
Антології сучасної
української та
білоруської поезії
«Зв'язокрозрив /
Сувяззразрив» (2006).*

«...ЛЮБИМО НАДТО МАЛО І ЗАВЖДИ ЗАПІЗНО»

Коли перечитую вірші Яна Твардовського, часом робиться дуже тужно й у той же час світло. Бо отець Ян умів писати просто й сильно про те, що найважливіше. Можливо, кожен по-своєму визначає те, що найважливіше. Хоча все-таки бажання всіх людей дуже схожі, тільки люди не завжди говорять про це вголос. Люди хочуть, щоб їх любили і хочуть любити. Страждають, коли втрачають тих, кого люблять. Стають самотніми, тому в текстах Твардовського дуже багато болю. Шукають того, що неминає, чогось такого, чого не можна втратити. Починають думати про вічність і про Бога, і тоді з'являється світло. Отець Ян Твардовський писав саме про це – про любов, про смерть, про самотність, про Бога, що постійно присутній у світі. А світ, який Він створив, красивий. У Твардовського цей світ також красивий. І все, що в ньому існує, – цінне, варте того, щоб його помічати: пташки, дерева, квіти, гриби – їх дуже багато в текстах Твардовського, і він про них усе знає: коли цвіте зозулинець, коли з'являються підберезники, якого кольору черевце в стрижа. Середньовічні автори знали, що створений Богом світ – це книга, і вони вміли її читати. Яна Твардовського мені хотілося б назвати

поетом із відкритими очима, точніше, «віршописцем» із відкритими очима. Бо сам автор не вважав себе за поета й намагався уникати цього слова стосовно себе: *«Не називаю себе поетом... Це слово для мене занадто асоціюється з естетикою, пишномовністю. Особливо як священника титул «поет» мене неприємно вражає, бо нашовахує на думку про конкуренцію з Господом Богом, начебто я пробую щось створити поза Ним. Є кращі визначення, напр. «віршописець». Я сам дивуюся своїм віршам, що вони взагалі існують»¹*. Топос скромності (європейська свідомість також знає його з часів Середньовіччя) чи щось інше? І топос скромності – бо Твардовський був надзвичайно скромною людиною, священником, який передовсім дбав про служіння Богові й людям. Писання віршів було для Твардовського чимось на кшталт щоденника. Поезія – далеко не самоціль, бо є речі набагато важливіші, набагато більші. Бог, вічність для Твардовського були реальністю, не менш зримою, ніж наша щоденна реальність. І про ці речі можна говорити саме поетичною мовою. Простою, наївно-дитячою, сповненою парадоксів і гумору.

Щоправда, в житті Яна Твардовського все починалося з поезії. Вірші він почав писати ще в останніх класах середньої школи. Його перша збірка «Повернення Андерсена» (кільканадцять віршів, наклад 40 примірників) з'являється в 1937-му, Твардовський тоді був студентом філології Варшавського університету, збирався всерйоз займатися літературною критикою. На думку самого автора, вірші з першої збірки були слабкі. Із занять літературною критикою нічого не вийшло, однак любов до літератури залишилася – отець Твардовський до 1991 року викладав польську літературу в духовній семінарії у Варшаві.

Це був перший літературний дебют Твардовського, всього ж їх у нього було три.

Між першим і другим – війна, варшавське підпільне життя, рішення стати священником, несподіване для самого Твардовського, прискорений курс навчання в семінарії, священничі свячення в 1948 році, перша парафія в селі Жбікув під Варшавою, «з'ясування стосунків» зі службами безпеки та писання віршів у шухляду. У 1959 році – «другий дебют» – виходить спільна книжечка віршів Яна Твардовського та Павла Гейнтша під скромною назвою «Вірші», що також не мала дуже великого резонансу. Впродовж наступного десятиліття вірші Твардовського регулярно друкуються на сторінках видання «Tygodnik Powszechny». Читачі чекали цих віршів, переписували їх від руки, тому третій дебют 1970,

Він був поетом і священиком, і хоча це доседе взаємозаперечні заняття, йому вдавалося їх поєднати. Йому часто дорікали, що є занадто солодко-екологічним у своїх віршах, але мало хто зауважував, наскільки глибоко він усвідомлює весь драматизм людського існування. Тоді як боротьба із темними сторонами наймої екзистенції становить сутність християнства (кінорежисер Юшицхоф ЗАРУССІ).

коли вийшла книжка «Знаки довіри», вже був «дебютом на вимогу».

Упродовж наступних трьох із половиною десятиліть кількість збірок Твардовського сягнула декількох десятків, її видавали й видають величезними накладками. Не буде перебільшенням стверджувати, що це поезія, потрібна людям, поезія, сповнена справжньою любов'ю. Феномен популярності Твардовського, який розглядали і з погляду літературознавчого, і з соціологічного, насправді дуже легко пояснити. Бо йдеться про лю-

бов, якої в цієї людини було дуже багато: любов до дітей і дорослих, до всього живого, до світу, в якому ми живемо. І цей священик знав, наскільки тяжко люди переживають відсутність любові. Ці вірші читали і підлітки, і дорослі, домогосподарки і літературознавці, церковне духовенство, у тому числі й папа Іван-Павло II.

У дуже цікавій книжці Мар'яна Шмідта «Нещоденні розмови з отцем Яном Твардовським» на останнє Шмідтове запитання «Як би ти підсумував своє життя?» Ян Твардовський відповідає так: «Я – дитина Божого милосердя. Бог діяв через мене, вів. Я йому тільки завважав. Він був до мене суворий і лагідний водночас. Бог – це милосердя – у цьому слові поєднуються ці дві суперечності. Тільки людина не може бути одночасно і така, і така. Але Бог не є людиною.

Я завжди почував себе грішником. Мої зустрічі з Богом – це миті благодаті. Щось, що приходить з-поза мене, незалежно від моєї волі, щось, що походить від Бога. І я зовсім цього не хочу. Коли сам вибираю, я задоволений. Але Бог дає мені те, чого я не прошу, чого не вибирав. Ми народжуємося через таємничу силу – не через вибір же. Віра теж прийшла через таємничу силу. Живемо звідси дотіль. Чиї це великі рішення – народження й смерть? Усвідомлення цього «звідси дотіль» дуже важливе. Підсумковим – якщо тут можна вжити це слово – був останній вірш Ян Твардовського, написаний у день його смерті 18 січня 2006 – «*моліться про милосердя для мене і для всіх / Господи вірну тобі / замість смерті / зволь з усміхом / прийняти Боже / під Твої ноги як молитву / моє життя убоге*». Отець Ян усвідомлював, що це – завершення, підсумок. Світлий і смиренний підсумок.

² Marian Schmidt. Niecodzienne rozmowy z księdzem Janem Twardowskim. Warszawa, 2000. S. 146.

• • •

Про мої особисті зустрічі з отцем Яном також хочу коротко згадати. Від першої зустрічі в костьолі сестер Візиток, де Ян Твардовський жив від 1959 року до самої смерті, минуло майже шість років, найбільше мені закарбувалося в пам'яті те, що вона не була яскравою. Отцеві Янові зовсім не хотілося говорити про поезію, тоді коли я хотіла почути якісь якщо й не одкровення, то принаймні міркування. Але цього всього не було. Найцікавіше те, що тепер я *взагалі* не пам'ятаю, про що ми говорили. Здається, отець Ян розпитував про Україну, про те, як там живеться, про речі, як мені видавалося, дуже несуттєві, бо ж я прийшла поговорити про Поезію (з великої літери, що не підлягає сумніву). Від прохання підписати книжку отець Ян не відмовився. «Дуже щиро з проханням про зичливе ставлення до мене» – я дуже довго розбирала дрібненький почерк. Стареча рука тремтіла, слова були написані дуже невиразно. Мушу зізнатися, що тоді мені не вистачило чогось важливого, щоб зрозуміти й уповні оцінити значення нашої зустрічі та цих слів. Можливо, через брак життєвого досвіду, брак уміння відрізнити справжнє від несправжнього, зерно від полови, мені не вдалося побачити *людського* виміру цієї зустрічі – того, що втомлена стара людина вділяє мені свій час і просить про доброзичливе ставлення до неї, – а отже, відбувається щось дуже серйозне. Відбулася *зустріч* двох людей – мені хотілось би вжити тут слово «зустріч» у тому значенні, в якому його вживав Митрополит Сурозький Антоній: «зустріч» як уміння побачити людину такою, якою вона є («є» в сенсі онтологічному), безвідносно до наших про неї уявлень побачити її глибину. Для цього треба **бачити** по-справжньому (*«Ми не бачимо людей. Часто ми можемо їх описати, але тільки зовнішність; ми сприймаємо фізичну оболонку – і тільки... А того, чим світиться людина, ми навіть не помічаємо...»*³) і **слухати** по-справжньому (*«Слухати по-справжньому – це значить бути причетним, прийняти в себе все, що ця людина проллє, і це пережити саме в якійсь таємниці причетності, спільності життя»*⁴). З цього справжнього **бачення** і **слухання** й виходять зустрічі (*«Ці зустрічі дуже неоднакові. Є зустрічі животворні, є зустрічі вбивчі й такі, що терзають. Але хоч би як там було, в кожній справжній зустрічі нам дано прозріти щось у людині, що не є тьма, а є істинна людина в ній. Інакше зустріч не відбулася»*⁵). Мені здається, що моя перша зустріч із о. Яном Твардовським була та-

³ Митрополит Сурозький Антоній. О встрече // О встрече. – Клин, 1999. – С. 218.

⁴ Там само. – С. 221.

⁵ Там само. – С. 222.

кою зустріччю – коли один із співрозмовників бачить і чує набагато менше. Декілька наступних зустрічей були подібними – у спробі взяти інтерв'ю у Твардовського; набагато цікавішим за саму цю спробу було те, що Твардовський мене не пам'ятав, не запам'ятовував. Удруге і втретє мені доводилося приходити до нього ніби вперше. Ситуація доволі комічна, і пояснити її досить легко – старечий

склероз і втома. Хоча в якийсь момент щось змінилось. Я перестала хотіти шукати особистих зустрічей із Твардовським. І саме через його втому і вік, щоб не втомлювати його ще більше запитаннями про його поезію, бо відповіді на них можна прочитати в численних інтерв'ю та розмовах із ним. А більшість людей ставила йому подібні запитання. Зрештою, і самих віршів мені було більше ніж досить. А проте, що очевидно, немає потреби перепитувати.

Остання зустріч відрізнялася від попередніх. Попри те, що отець Ян знову мене не впізнав. Це сталося 1 червня 2005 року, в день його 90-річчя. Чомусь я була майже переконана, що ця зустріч буде останньою. І що це останній день народження отця Яна. До цього дня я готувалася так, як готуються до дня народження близьких друзів, з якими рідко бачишся, але які від цього не стають менш близькими.

Хотілося щось подарувати отцеві Яну, – в підземному переході я купила букетик волошок, бо знала, що він любить польові квіти. Намалювала білі квіти на чорному картоні – такий дитячий наївний подарунок. Отець Ян того дня приймав численних відвідувачів, мабуть, із самого ранку.

*Коли мені здається, що
протигом кількох днів моє
життя починає нагадувати
клубок сфрученої тонкої гумки
угорки, – залуцаний із багатьох
фрагментів із багатьма
квіцями, які не виводять до
роз'яснення, – то починаю
думати про людей, які прожили
значно складніше. А таких
більшійсть. Спокіяне беземоційне
порівняння однозначно вказує
безжарність моєї біографії
поруч із будь якою іншою. Тато
розповідає мені колись стару
гуцульську байку про чоловіка,
який страшенно змучився жити
та в молитвах звернувся до
Господа, аби Той уділив йому
якоїсь легшої долі. Бог, звичайно,
почув благання нещасного й завіс
до велетенської залі, де були
покладувані хрести, – кожен
хрест – окрема доля конкретної
людини. Тоді дозволив вибирати
чоловікові те, що би він хотів.
Той довго приглядався та й
вибрав найменшого і найлегшого.
– Але ж це твій власний
хрест, твоя доля, чоловіче, –
сказав Господь.*

Так і є.

*Ми надто ображені любов'ю,
а скорше жалем до себе, аби
зрозуміти, що не потрібно
нічого іншого від вдячності
Творцеві за кожен день існування
(Тарас ПРОХАСЬКО
«FM Талічина»).*

Мій візит був, очевидно, одним із останніх. Здається, волошки та малюнок його зворушили. Говорити отцеві Яну було важко. І я вдруге попросила його підписати книжку – «усім серцем на все життя, завжди назавжди». Під час цієї останньої зустрічі ми обмінялися подарунками. На все життя, бо бувають і такі подарунки.

• • •

Окрім зустрічей особистих, відбуваються також зустрічі з текстами, не менш важливі та глибокі. Бажання спробувати перекласти Твардовського на українську з'явились у мене далеко не одразу. Здається, вже після знайомства з їхнім автором. Із першими спробами з'явились і складнощі. Бо на перший погляд гранично проста мова цих текстів проста тільки позірно. І складність її саме в простоті. Проте хотілося би передати те, що в цих поезіях мені видається найважливішим – щемне тепло й доброту, які звернені до кожного, хто читає ці тексти. Бо саме за це тепло й доброту дякували Яну Твардовському його польські читачі, які завдяки його віршам виликувалися від депресій, віднаходили сенс життя, вчилися *«бачити більше й глибше»*. ✨

ДО УВАГИ ШАНУВАЛЬНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ КЛАСИКИ!

У лютому 2007-го вийдуть перші три томи наукового «Зібрання творів» Василя Стуса. Уперше за часи незалежної України видання класика української поезії здійснюється за підтримки держави.

Спільний проєкт видавництва «Київська Русь» та Інституту літератури НАН України ім. Т.Г.Шевченка з'явиться в продажі вже в січні 2007-го.

Замовити «Зібрання творів» можна в книгарні «Наукова думка» (м. Київ) та редакції журналу «Київська Русь».

01030, м. Київ,
вул. Б.Хмельницького, 51а;
(044) 2365341, (044) 2397395;
irava@kiev-rus.com.ua

Для передплатників журналу
«Київська Русь» – 15% знижка

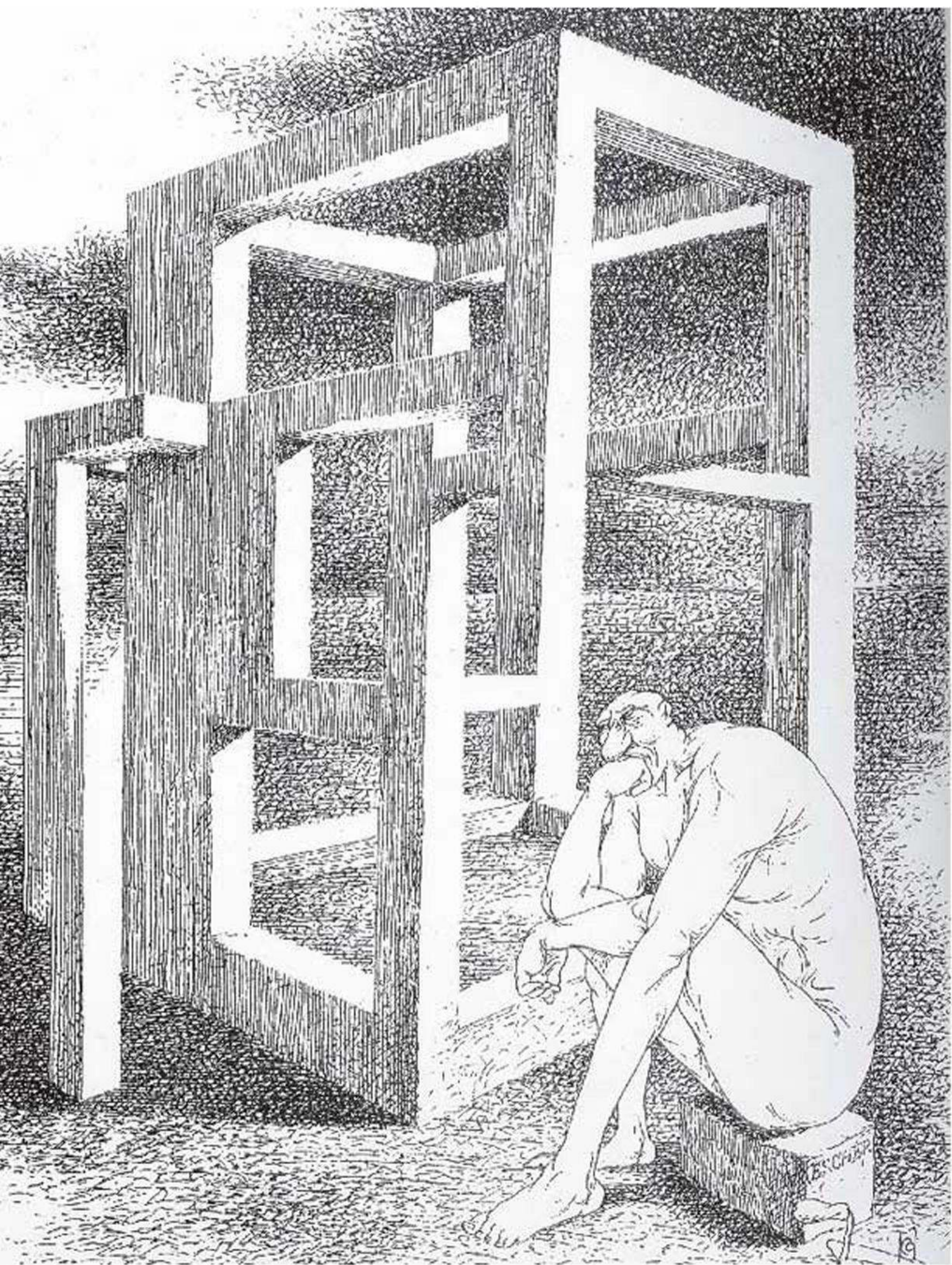

катерина
Лебедева

ФЕРГЮСОН ВІДЧУВАЄ ХОЛОД МІЖЗОРЯНИХ ПРОСТОРІВ

«...із п'яти років навчання в чудовому Інституті журналістики один не можу пригадати досі. Працюю за фахом. Серед інших, маю друга-дерево. Улюблені письменники — Філіп Дік, Вірджинія Вулф, Пол Бюлз, Джонатан Керрол. Але впродовж останнього року майже не читаю — комп'ютерні ігри значно цікавіші за книги. Дизайню свій сайт <http://timeinmachine.lviv.ua>»

Архітектурний детектив спостерігає сутінки. Це спостереження стало його улюбленою справою останнім часом, особливо в центральному проміжку дня.

Зараз детектив Фергюсон спостерігає сутінки в готельному номері. На тихих кольором шпалерах відображаються тіні міста. Фергюсон завжди розважає себе тим, що зустрічає сутінки в різних місцях і з особливим настроєм. Он зварка, і великі тіні падають на сусідню будівлю. Фергюсон пересунувся вглиб номера й спостерігає, як сутінки прямують до нього, лягають невидимою тканиною на крісла, Фергюсонову валізу та безліч інших предметів.

Детектив прямує у ванну кімнату, одягає там капелюшок для душу, стелить у самій ванні рушник, залазить туди й кілька хвилин сміється. Він проводить час у ванній для того, аби вийти звідти й подивитися на сутінки готельного номера нібито вперше.

Дивно, але мило в цьому фешенебельному готелі відсутнє. Натомість Фергюсон виходить із ванної кімнати і, крім сутінок, бачить розстелене ліжко.

*Синopsis від авторки
на прохання редактора*

Детектив Фергюсон приїздить до готелю на запрошення свого друга, дизайнера одягу Бартоломео Ласкі. Детектив у готелі має розслідувати справу, але не здогадується яку.

У готелі Фергюсон знайомиться з різними персонажами, з ясоує, що вони також приїхали на запрошення Бартоломео.

Разом вони доходять висновку, що Бартоломео попросив знати щось невідоме. «Усі знають тільки те, що знати це можна в ставі щастя. І приюстити Ласкі за всім не обов'язково». Кожен намагається досягти стану щастя. Власне, його і потрібно знайти. Бартоломео робить друзям цей подарунок – передісторичне зосередження для того, аби досягти гармонії. А Фергюсону це не дуже вдається.

– Чому в моєму номері сторонні люди?

– Хіба? – здивовано дивиться на детектива працівниця готелю в схожому на шкільний піджаку й помаді, що навіть спогади про пластмасові ляльки.

– Так. Одне з двох ліжок розстелене і на ньому хтось спить.

– Може, то ви самі запросили гостей?

– Я?! Я щойно тут оселився. На секунду вийшов до ванної кімнати, і тут такий... такий... сюрприз. До речі, у вас немає мила.

– Мило? Фергюсон – так, здається, вас звуть? – усе більше драгується, наче через мозоль, готельна лялька. – Ваші претензії абсолютно невиправдані. Але я зараз подивлюся, як саме було сплачено за ваш номер.

– Я й так можу вам сказати. За нього сплатив Бартоломео Ласкі.

– Точно. Відомий дизайнер одягу. Так ось, любий Фергюсон, – про всяк випадок за інерцією Марія, як написано в неї на бейджі, починає терти стегном ногу детектива, – це загальновідомо: у номерах, за які сплачує Бартоломео, завжди з'являються різні істоти.

Фергюсон вертається до номера, знімає капелюшок для душі, вмикає кондиціонер і повідомляє гостям біля вікна, з якого до приміщення вже прийшов абсолютний міський вечір, що вони були цілком праві.

– Бартоломео вочевидь хоче, аби саме ви брали участь у розслідуванні.

– Жаж! О, жаж! – лунають з-під ковдри змучені та схвильовані голоси. Два голоси.

Із їх власниками Фергюсон познайомився так: вийшов із ванної, трохи роздратований тим, що нема чим помити руки, окрім як шампунем. Побачив ліжко, де лежало двоє близнюків.

Детективу одразу здалося, що вони йому колись снилися. Близнюки були одягнені в мереживні сорочки та широкі шовкові штани – це одразу багато чого пояснювало. Одяг – із нової колекції Бартоломео Ласкі.

– Доброго дня! – ввічливо привітався з близнюками Фергюсон, хоча й не очікував, що вся справа закрутиться так швидко – не встигнуть навіть сутінки зайти в номер.

– Доброго вечора! – здається, близнюки були здивовані зустріччю навіть більше, ніж сам Фергюсон. – Ми не пам'ятаємо, як і навіщо тут опинилися.

– Добре. Я вирушаю лягтися з готелем – розважати себе.

– Замов чаю, – попросив той близнюк, що лежав ближче до краю ліжка. Голос його занадто гучний і напружений, особливо для невеличкої кімнати. Тільки зараз Фергюсон звернув увагу, що близнюки ці – сіамські, зрослися вухами.

Після того, як завершив розмову з дівчиною за готельним столиком реєстрації, і перед тим, як піти до чаю та бесіди з близнюками, Фергюсон замовляє собі алкогольний коктейль.

«Нелегко спілкуватися з близнюками, які зрослися вухами. Це незатишне відчуття необхідно відіграти, наче змерзлі руки», – пише він на паперовій серветці в барі, а потім у секундному пориві сп'яніння кладе її до кишені куртки.

Фергюсон і близнюки. Це Гурій і Гурія, вони занадто ледачі, аби вийти з номера та піти злякати, здивувати чи просто продемонструвати свою присутність іншим мешканцям готелю. Але близнюки достатньо енергійні для того, аби приміряти весь одяг Фергюсона, який він розвісив у готельній шафі, й давати йому абсурдні поради.

– Що ти тут робиш, детективе? Пішов би в ліфт, почитав газету!

– Ви чудово знаєте, що ми тут ув одній і тій же справі, – Фергюсон не звертає уваги на панічні веселощі близнюків, які світяться внутрішніми загадками. Навіть їхні нігті фосфоризують, наче місячні гриби з нещодавно прочитаного детективом роману Герберта Велса. Не надає він гідної уваги цим деталям через те, що Рамона сьогодні не дзвонила. Її допомога не надто потрібна детективу, але знайти спільну мову з близнюками було б значно легше.

Поки що події не нагадують картонну коробку, вони не розгортаються. Фергюсон гуляє готелем. Він хоче бути героєм чорно-білого фільму. Він одягає чорну сорочку, сірий піджак, чорні брюки й білі туфлі. Близнюк Гурія, коли Фергюсон виходить до них увесь такий фешенебельний, пропонує йому краватку в тон до всього костюму.

– У тебе є? – Фергюсон завчасно радіє, йому здається, що будь-яка річ цих близнюків подарує йому відповідний герою чорно-білого фільму настрій.

– Так, тут, – відповідає Гурій і дістає з корзини, що пахне котями та горами, чудову краватку. – Тільки натомість ти маєш нам теж щось дати.

– Будь ласка. Їжа? Газети?

Близнюки Гурій і Гурія дивляться на нього невдоволено, навіть мережева на їхніх штанцях, здається, зосередилася.

Вони хочуть кожному по вух.

Близнюкам не вистачає вух.

Навіть якщо Фергюсон відріже свої, їх нелегко буде прилаштувати до інших голів.

Детектив, застосовуючи увесь свій досвід, пропонує цим близнюкам, підсланим до нього Бартоломео Ласкі, навушники.

Брат і сестра вчиняють спротив, але згодом вирішують: їм усе одно нема що робити, окрім як слухати музику.

Фергюсон буде чорно-білим героєм, а вони ляжуть під ковдру з навушниками у вухах.

– Бачите, як добре, що у вас усього два вуха, – заспокоює їх Фергюсон, – а то однієї пари навушників не вистачило б.

– Ха-ха-ха, – здається, істеричний сміх лунає в цілому місті разом зі святковим захопленням. – Не сміши, і свічку не гаси. Крім навушників, ти ще зводиш нас до молочного бару.

Фергюсон погоджується, виходить у коридор і дихає спокійно. На ньому краватка в сіро-білу смужку, відносно подарунок близнюків Гурій.

Загалом Фергюсону вдається бути героєм чорно-білої стрічки, хоча й трапляються червоні килимові доріжки на багатьох поверхах двадцятиповерхового готелю.

У готельному кінотеатрі його не впізнає та ж робітниця, яка запевняла, що сторонні люди, ще й з однією парою вух на двох, – це нормально. Вочевидь, краватка певним чином впливає на події.

– Звичайно, сідайте ближче, – знущається Фергюсон, і ця дівчина, Марія, кладе голову йому на плече.

Ось так вони сидять і дивляться респектабельний фільм. Чорно-білий і про машину часу. Марія каже, що цей сюжет здається їй надзвичайно важливим. Фергюсон впевнений – це тому, що вона дивиться фільм разом із ним. Він помиляється.

– Ви теж тільки-но сюди прибули? – чує питання детектив, щойно спустився до бару після перегляду фільму. Марія продовжила працювати.

– Так. Я тут лише на добу.

Чоловік із короткою борідкою/довгою щетиною та у в'язаному капелюсі перериває розмову, аби влаштувати скандал. Кухаря він зрідка б'є по голові підносом і звинувачує в недбалості, яка неприпустима щодо нього, втомленого життям чоловіка у в'язаному капелюсі. Річ у тім, що серед пастили, замовленої ним на вечерю, був один рожевий шматочок. Чоловік їсть тільки жовтогарячу їжу: моркву, апельсини, гарбузи та пофарбовані штучними барвниками інші продукти. Кухар вибачається, визнає свою провину й обіцяє всю їжу, що залишилася, особисто пофарбувати у відповідний колір і годувати нею гостей цілий вечір, аби чоловік був задоволений.

– Тільки можна дізнатися, чому саме жовтогаряча їжа? Корисно?

– Корисно все, що до рота полізло, ідіоте. Просто жовтогаряча їжа нагадує мені світло нічних вікон.

Фергюсону сподобався і скандал, і причина любові до їжі певного кольору, і навіть втомлений стан чоловіка. Він навіть співбесідникує враження від ходіння по канату.

– Якби я робив однозначний вибір, то надав би перевагу білій їжі, – вирішує Фергюсон продовжити бесіду.

Чоловіка звать Бартоломео. У нього рідкісна професія – перевіряє правдивість приказок і різних сталих словосполучень.

Підходить Марія. Вона нагадує детективу про те, що він має відвести близнюків Гурій до молочного бару. Сам Фергюсон розмірковує про свою розмову з готельною працівницею після закінчення стрічки. Марія зізналася, що зовсім нещодавно почала працювати тут. Загалом вона – модель у Бартоломео Ласкі. Дизайнер сказав, що саме участь її, Марії, відіграє велику роль у певній загадковій пригоді.

– Він не згадав, що це за пригода – розслідування чи пропажа? – збентежено уточнив Фергюсон.

– Ні. Сказав тільки, що все відбудеться грудневого дня на території цього готелю.

Фергюсон і Бартоломео «В'язаний Капелюх» блукають далекими й недослідженими кутками готелю. Вони до того ж залізли на горище, на двадцять другий поверх, і спостерігають місто, яке зверху гарне, бо повністю доступне для огляду.

Місто таке, яким його ніколи не бачив навіть відомий архітектурний детектив, місто цілком можна перейменувати у «Свято». Коли дивишся на ці вогники, кожен із яких неймовірний, як найбільш прекрасний момент життя, здається, що змінюється хід часу. Загалом процес зміни відбувається для Фергюсона доволі часто.

Ось, наприклад, і зараз, коли Фергюсон і Бартоломео блукають таємничими сходами готелю та втікають від протягів.

– Ви, Бартоломео, давно відпочиваєте тут? – елегантно питає детектив, який хоч ніколи й не вишивав, а все одно вміє делікатно керувати словами.

– Відпочинок? Можливо. Мені взагалі здається, що я ледар, хоча й роблю більше, ніж будь-хто може собі уявити. Я навіть капелюшок цей зв'язав сам, хоча це здавалося мені гайнуванням часу.

– Таке й зі мною трапляється. Думаю, цей незатишний стан – розплата за щось.

– Не сміши мене, Фергюсоне. Ти здавався розумним хлопчиком. Стан, коли не існує ні терміну «відпочинок», ані взагалі будь-яких стійких термінів, схожий на сніжинки, які випали на тебе із міжзоряного простору.

Фергюсон вражений словами Бартоломео. Він відчуває до цього прихильника жовтогарячої їжі близькість, яка його лякає. Щупальця стосунків проникають у нього, наче ворожі чужопланетяни. Бартоломео, схоже, нічого не помічає та далі розглядає стіни, намагаючись побачити в них таємничі візерунки/вказівки.

– Бартоломео?

– Фергюсоне?

– Що ти, власне, шукаєш?

– Не знаю. Моє завдання, здається, не має прямого відношення до основних сторін моєї особистості: їжі жовтогарячого кольору та розшифровки приказок.

– Тобі його, часом, дав не дизайнер на прізвище Ласкі?

– Точно.

Бартоломео «В'язаний Капелюх» сидів у просторому кабінеті Бартоломео Ласкі, де до стелі відстані – як до неба, і модельєр попросив свого тезку протягом доби знайти дещо цінне. Набагато цінніше, аніж статуї майя в його кабінеті. Дещо таке, про що й не думаєш, ніби його не вистачає в житті, допоки не знайдеш.

Фергюсон дзвонить портьє та питає, чи не було кореспонденції на його ім'я; голосом заморожених ягід портьє відповідає, що ні, не було. Детектив не має більше сили чекати і телефонує Рамоні.

– Ти скоро будеш? – питає він голосом, підсвідомо запозиченим у портьє.

– Моя присутність обов'язкова? – уточнює помічниця архітектурного детектива.

– Тут є Марія та Бартоломео, і в них те ж саме завдання, що й у мене. Усе це дивно, ніби птахи, що нервуються через зміну пір року.

– Я зрозуміла. А вечерея буде смачною, я сподіваюся?

– Вирішуй сама, приїздити чи ні.

Відповіді на питання, що таке щастя і як його досягнути, бувають дуже різними. Для одних щастям є мати міцне здоров'я, власне авто найновішої моделі, товстий гаманець чи кредитну картку, котра будь-коли може перетворитися на джерело великої кількості грошей. Для інших щастя – це успіх у праці чи науці, блискуча кар'єра, здобуті звання і написані книжки. Ще інші шукають щастя в приємностях і розвагах, задовольняючи всі свої найвибагливіші смаки і найпримитивніші вистирости. Дехто вбачає щастя в теплі родинного вогнища, щасливому подружжі, у добрих відносинах із близькими, у довголітній та в спокійній старості.

Проте всі ці перелічені погляди на щастя мають одну ваду: скінченність (© Богдан ДЗЮРАХ «Евангельський рецепт щастя»).

Коли Рамона спитала про вечерю, Фергюсон згадав, що обіцяв відвести близнюків Гурій до молочного бару.

– Не сумували, красеню й красуне?

– Повернувся! Чудово, що не здувся, – відповідають йому позбавлені вух близнюки, не полишаючи на честь ночі своєї звичайної манери спілкування.

Холод міжзоряних просторів – прямо в мені.

Він нікуди не йде навіть тоді, коли я взагалі не можу згадати, що таке зорі. Я відчуваю, що світло всередині мене тепліше, ніж будь-що ззовні.

Хоча, якщо відкинути банти, стрічки та пакувальний папір, усередині мене – лише холод міжзоряних просторів.

Зовнішній світ, у більшості своїй, здається мені зайвим і непотрібним, він навіть менше потрібний, аніж капелюшок для душу.

У порівнянні з ним навіть холод усередині мене здається таким, що палить усе навколо.

Самотність міжзоряних просторів.

Звикнути до самотності – додати краси міжзоряним просторам.

У мене нема ілюзій, нібито я можу позбавитися самотності.

І зовсім ніяких ілюзій із приводу того, що світ, який заведено вважати реальністю, стане теплішим.

Нема ілюзій – нема розчарувань.

До всього усередині мене можна звикнути.

І навіть холод міжзоряних просторів, який я іноді відчуваю як велику хворобу, стає все більш звичним.

Міжзоряні простори всередині мене. Холод, який непомітний, якщо дивитися на детектива Фергюсона збоку.

– Ну й говіркий ти, Фергюсоне, – захоплення близнюків Гурій дуже приємне, тож у детектива ледь не найкращий настрій за весь сьогоднішній день.

– Вчать десь так говорити? – метушиться Гурія навколо наповнену порожньої чашки какао.

– Я щось казав? – відверто дивується детектив.

Близнюки Гурій і Гурія повідомляють, що Фергюсон усю дорогу від номера до молочного бару, де всі замовили по какао та булочці з сиром і кунжутом, говорив про холод міжзоряних просторів.

– Дивно, – задумливим виглядом Фергюсон спонукає до

серйозності навіть близнюків, – а чому я не замовив пиріжок із маком, мою улюблену їжу, хоча вона й чорна?

– Закінчилися.

І Гурії танцюють навколо столиків. У молочному барі тільки стоячі місця, а навушникам, що дав Фергюсон, близнюки радіють і досі.

Незабаром приходить Рамона, на прохання детектива телефонує до порт'є й замовляє конференц-залу на чверть години. Там збираються всі, кому Бартоломео Ласкі дав завдання знайти в готелі дещо цінне й невловиме, наче кольори ночі в місті.

Фергюсон, Бартоломео «В'язаний Капелюх», Марія, близнюки Гурії, Рамона.

Рамоні дизайнер Ласкі єдиний не вказав на місце пошуку. Щоправда, кохана детектива Фергюсона й без цього опинилася в готелі.

Усі знають тільки те, що знайти це можна в стані щастя. І принести Ласкі зовсім не обов'язково.

– Він сказав, що й так дізнається про пошук, якщо той завершиться успішно, – каже Марія та міряє капелюшок Бартоломео.

Близнюки Гурії своїми жартами швидко заповнюють час у конференц-залі.

Потім усі гості готелю йдуть до своїх номерів.

Порт'є вважає, що вони занадто ексцентричні.

Тому він не обслуговує номери, навіть коли телефон у його робочій кімнаті стає гарячим, а згодом перетворюється в монстра й починає переслідувати порт'є всіма сходами готелю.

Фергюсон зустрічає Рамону десь у коридорі, обоє відображаються у віконному склі, відображення зустрічається зі святковим містом, обом здається: вони знають, що мав на увазі Ласкі.

Вона питає, що він відчуває.

Фергюсон мовчить.

– Це схоже на холод? – знову питає Рамона.

– Цілком.

– Відчуваєш холод міжзоряних просторів?

– Так.

– І я.

– Чудово.

Гуріям, Бартоломео, Марії, Фергюсону, Рамоні нема коли спостерігати за телефоном-монстром. Вони намагаються знайти. Хоча й ніхто не зізнається в цьому іншим, роблять це в однаковий спосіб.

Марія заходить у магазин сувенірів при готелі. Він уже зачинений, але ж вона тут працює три тижні. Продавщиця на честь цього ненадовго відчиняє крамницю й продає їй нитки зі спицями. Марія за реєстраційною стійкою всю ніч в'яже шарф кольорів міських сутінок. Темно-синя нитка переплітається з блискучою багатокольоровою.

Бартоломео теж не знайшов мила в себе у ванній кімнаті, хоча жодних істот у номері в нього й не з'являлося. Хіба що міль і гудіння літаків, адже готель розташовано недалеко від аеропорту.

Він трохи погрався зі світильником, але той давав не жовтогогаряче світло. Тоді Бартоломео наливає у стакан жовтогогарячий лікер і виглядає разом з ним із вікна. І насолоджується неймовірним краєвидом околиць міста.

«І так приємно було милуватися ним разом із Фергюсоном», – згадує він.

В'язаний капелюшок ще й вовняний, тож Бартоломео впевнений, що не застудиться.

Фергюсон так інтенсивно розмірковує, що одна з його думок матеріалізується й перетворюється на чашку. Дуже доречно, оскільки портьє і ображений, і зайнятий спостереженням за Марією, тому немає ані кави, ані посуду.

А у Фергюсона стоїть на підносі чашка з шістьма квіточками та какао з молочного бару. Думка саме була про розпач із приводу того, що Фергюсон – такий престижний, що жодній валізі з колекцій Бартоломео й не снилося, – не зможе виконати це завдання.

Детектив не має уявлення, як бути щасливим. Щоправда, це не дратує детектива. Він здогадується, що саме Бартоломео Ласкі бажає, аби його друзі знайшли. Це час. Не просто час, а всі чудові моменти року, який минає.

«Це найцінніший твій подарунок, любий Ласкі», – прагне модельєр почути від друзів незабаром, на святкуванні Нового року за півтора тижні.

Фергюсон вирішує продовжити прогулянки готелем. Звісно, він здогадується, що зі світанком усі гості знайдуть щасливі фрагменти часу.

Похмурість світла й тиші тільки підкреслює холод міжзоряних просторів усередині Фергюсона, начебто цей холод і незначний, хоча насправді – найважливіша частина детектива.

Близнюк Гурій – це минуле. Близнюк Гурія – майбутнє.
– Де ж теперішнє? – питає Фергюсон, уже знаючи відповідь.
– Два вуха, яких у нас немає, – відповідають вони, кидають під-
нос у вікно та йдуть кудись далеко.

На підносі була Фергюсонова чашка-думка, і вона розбивається.

Детектив іде коридором, двері в усіх номерах зачинені, але йому чомусь здається, що будь-яка з них може відчинитися. Увесь цей жах розважає детектива. Хоча його номер уже вільний від близнюків у респектабельному одязі, Фергюсон не поспішає туди.

У великій обідній залі, порожній, як голова детектива зараз, посеред ночі, є привиди. Придивившись уважніше, Фергюсон бачить, що це всього лише паперові серветки. Розкладені на столах до сніданку, а здається, то привиди розсілися.

І ось ці двері. Приклавши до них руки в рукавицях зі шнурків, подарунку Бартоломео Ласкі на день народження, Фергюсон усе одно відчуває, що всередині – мороз. Дійсно, вікно відчинене, хоча вже зовсім грудень надворі. Усе в номері цього загадкового готелю – із льоду. Льодові стіни, і стеля, і шафа, і покривала на ліжках. І льодовий портьє сидить у льодовому кріслі, його волосся звисає бурульками.

«Прикраса не гірше, ніж візерунковий капелюшок Бартоломео», – каже Фергюсон і не гостеві, і не зовсім предмету інтер'єру.

Фергюсон торкається краваткою Гурій льодової фігури в кріслі, і погляд портьє швидко стає багатомовним. Але одразу зрозуміло, що це не має значення. Портьє зав'яже на Фергюсоні шарф кольору міських сутінок і виводить його з номеру. І ось ці двері – позаду. Коридор готелю – наче величезна бурулька зсередини.

«Де ж килими?» – питання детектива звучить перевіркою акустики цього льодового тунелю.

Портьє ледь рухається – і це лише завдяки краватці в сіро-білу смужку. У ліфті розкидані газети з портретом Бартоломео Ласкі на першій шпальті. Фергюсону приємно бачити друга. Йому на кілька секунд навіть здається, що портьє перетворюється на людину з фрагментами волосся на голові й срібним ланцюжком на піджаку – це Бартоломео Ласкі. Видовище дарує Фергюсону таке ж підсвідомо збентежене задоволення, як і почуття того, що всі двері відкриються, чи будь-яка думка про «В'язаний Капелюх».

Порт'є відтаює, коли вони виходять із готелю. Ззовні готель також льодовий. Величезна споруда на фоні нічного неба вкрита льодом.

Один із уламків чашки-думки, на якому саме зображена квіточка, підбирає Рамона. На світанку він нагадує зірку. Ранкові сутінки – привілей Рамони. Вона їх дуже любить і спостерігає, як вони йдуть із номера, а не заходять до нього. Недовго думаючи, Рамона й сама йде за ними. Повернувшись – її гукав порт'є, бо вона забула парасоллю у фойє, – Рамона нарешті звертає увагу на назву готелю.

Фергюсон читає інтерв'ю з Бартоломео Ласкі.

– Плануєте, аби наступну колекцію знову демонстрували близнюки? – питають його.

– Я хочу, щоб одяг хоча б трохи нагадував час: не лінійний, а циклічний, – відповідає він.

– Ми ведемо бесіду телефоном. Розкажіть трохи про кімнату, де ви сидите, – наступна фраза журналіста.

– Льодове крісло. З вікна бачу місто. Якби таким ідеальним, як ця картина, був хоча б один светріз моєї колекції, почувався б цілком щасливим, – завершує бесіду Бартоломео Ласкі. ❁

Цікавий експеримент провели фахівці з психології, філософії та економіки в невеликому британському місті Слай. Вони працювали над тим, щоб збільшити там... рівень щастя. І врешті-решт знайшли три найпростіші рецепти щастя: це догляд за рослинами, звичка усміхатися незалежно від іскорочення перегляду телепередач щонайменше наполовину (Сергей СОРОКА на pravda.com.ua).

Втеча з Візантії

Людмила ГАРАН

Марія КРИВЕНКО. Ностальгія. –

Л.: Піраміда, 2006, 260 с.

Марія Кривенко видрукувала у львівській «Піраміді» книжку «Ностальгія». Чотири розділи – «Хвиливі новели», «Етюди», «Візантійська історія» (повість-капричо), «Ностальгія» (роман-пастораль) – різноформатна проза.

Коли беру до рук тексти, написані жінками, мене, зокрема, цікавить, як сучасна авторка бачить саму себе. Основа прози Марії Кривенко – сюжети саморефлексії, а не сюжети перебігу подій. Тому авторка й мовить про парадоксальне бажання болю, і через нову оптику досвіду «прокручує» (осмислює) стосунки з чоловіками, настановляє себе «мати нарешті право жити, як хочу», в напів-автоматичному ритмі рутинного побуту відкриває виміри своєї екзистенції: «Що я є? Лушпиння, яке прикриває невидиме, те, що непокоїть,

щемить, виє самотнім поом ночами?» А в етюді «Любов» лише натяком звучить тема, що розгортається у «Візантійській історії», найсимптоматичнішій, як на мене, речі, яка була видрукувана 2002-го в часописі «Сучасність» (ч.4).

Дивно, що досі в сучасній українській літературі не заповнено чимало очевидних лакун. Маю на увазі проблематику, яка вже давно вимагає художницького осмислення. Зокрема, це стосується кризи патріархальної моделі сім'ї.

Як на мене, саме гендерний підхід допоможе нам швидше вийти з тупет тоталітарного способу мислення. Коли мене запитують: «Ти за те, щоб жінки верховодили?» або: «Феміністи – це ті, що проти чоловіків?», я розумлю: ми маємо разом рухатися до свободи. Вільна жінка неможлива без вільного чоловіка (Людмила ГАРАН).

1.

Вже сама назва – «Візантійська історія» – заводить текст у координати певної інтертекстуальної гри: наприклад, прочитується натяк на «Останню любов у Царгороді» Милорада Павича. Далі, у відповідному контексті, зринає фраза: *«із нашими візантійськими канонами гарного і нормального»*. Певно, саме тут – ключ до назви твору: «Візантійщина» – як загальноприйняте прикриття фальшу, показне, облудливе. «Візантійщина» – те, що про людське око.

Повість-капричо (так визначено авторкою жанровий різновид) відсилає до музичного твору. Капричо – п'єса примхливого характеру з несподіваними ефектними зворотами. Цим, здається, письменниця хотіла виправдати не тільки «жимерну», не зовсім типову історію її героїні, але також певну жанрово-композиційну еkleктику. Приміром, розділ «Аліса» дещо зягнений, хоча окремі акценти знаходять подальший розвиток у повісті. Маємо ще «твір у творі». Ця «п'єса», як визначила її авторка чи, точніше, героїня «Візантійської історії», називається «Пані господиня». Вона безпосередньо стосується основної канви розповіді, змінюється лише «формат» нарації.

Ув основі сюжету – не просто «любовний трикутник». Насправді це стисла оповідь про давно назрілу кризу патріархальної моделі сім'ї, про зміни в міжстатевих стосунках, які вже очевидно виявляються в наш час. Важливо й те, що так чи інакше тут ідеться про «завоювання» (чи «відвойовування», чи «розбудову») героїнею внутрішнього простору, її пошуки самоідентифікації і, зрештою, власного письма. Тобто, маємо зразок нової жіночої прози. Прози, котра вже давно напрацювала масу сюжетів, ходів, наративних практик, – деінде, лише не в сучасній українській прозі.

Сюжетна канва наступна. Молода українська родина з двома дітьми. Час економічно-політичних змін. Чоловік намагається розгорнути свою бізнесову діяльність, і це в нього виходить більш-менш успішно. Принаймні дозволяє не бідувати родині з чотирьох осіб і навіть реально планувати придбання промислового об'єкту – цукрового заводу. Дружина «сидить дома», тобто, провадить домашнє господарство та «займається дітьми». На позір, її цілком влаштовує таке життя за «класичною» схемою «добропорядної» патріархальної родини. Він – «годувальник», вона – «домашня квочка», взірцева українська жінка. Та у «наїжджену колію» життя родини потрапляє третій: це ВІН (без імені), син українського дисидента, який малим виїхав із батьками за кордон і через 25 років повернувся на якийсь час в Україну. Його й запрошує до власного помешкання «голова»

родини Станіслав, аби ВІН як гість замешкав у них. Власне, самим Станіславом мимоволі була спровокована ситуація «трикутника». Але, як сказано, суть не в ній. І не в «гріховних» radoшах у постколоніальному просторі.

2.

«Візантійська історія» цікава саме тим, що на тлі кризи патріархальної моделі родини авторка фактично відтворює народження жіночої особистості. Процес усвідомлення жінкою самоцінності.

Отже, зі з'явою в родині ЙОГО актуалізуються кілька проблемних «партей» (недарма ж – *капричо*).

Це, зокрема, тема репресій: у різних виявах. ВІН – син відомого дисидента, який у дитинстві був свідком обшуків, тиску на батьків, наруги над їхнім приватним життям та переконаннями. ВІН приїхав до України через 25 років, внутрішньо маргіналізований: на Заході так і не став успішним (у сенсі бізнесу), але не може, та й не хоче, повернутися на батьківщину.

Із темою репресій пов'язаний мотив нічної смужки світла за прикритими дверима. Притлумлене світло в час, коли люди зазвичай сплять, асоціюється в НЬОГО з тривожною атмосферою в домі, неспанням матері. Для НЕЇ нічна смужка світла – так само мотив тривоги: *«На все життя для мене світло вночі – це негарзди в родині й стривожені діти»*. Після певного етапу з'ясування стосунків під час перебування гостя в родині також виникає мотив світла вночі – в ЙОГО кімнаті – як мотив тривоги.

Із темою репресій пов'язаний також «*натяк на кабінет психоаналітика*» – про це є згадка на початку твору й під кінець. Героїня після перенесеної душевної травми потрапляє до психоаналітика Люсі, яку знайшов для неї Станіслав. До речі, конкретною «зачіпкою» стало те, що вона, героїня, видрукувала кілька віршів. Чоловік сприйняв це як очевидну «ненормальність»: *«Ти божевільна, ось це, – тряс журналом перед моїм обличчям, – підтвердження»*.

Люся – жінка-психоаналітик. Уся її тілесна «жіночність», навіть гіпертрофована й підкреслена (body language), не рятує героїню від відчуття дискомфорту та глибинного контролю над нею. Навпаки: *«Нахилялася (Люся) до мене зі свого високого стільця й наставляла з глибокого декілька такі великі груди, що мені перехоплювало дихання... У Люсі завжди моторошно... От-от усе стане, як має: грати на вікнах, а Люся у гімнастерці...»* Цей «знавець людської душі» нагадує героїні іншу, ту, що, за ЙОГО розповідями, «лікувала» батька-дисидента:

певно, десь так, як та лікарка в «Польоті над гніздом зозулі» Кена Кізі... Тобто уявлення про «жіночість» як ніжність, турботливість, милосердя (стереотип патріархально-гендерного очікування) виявляється облудою. Коли людина, носій «зовнішньої» жіночості, потрапляє в дискурс влади, нагляду, то діє як цілком «чоловічий» чинник: постає в певному контексті «інструментом» репресивності, принуки, насильства, контролю.

3.

Доля – одне з основоположних уявлень патріархального світу, пов'язане з поняттям Роду. У «Візантійській історії» мотив долі, а конкретно – так званої жіночої долі, власне, заміжжя, виникає в різних площинах. Так, в історії про Алісу, першу ЙОГО дружину, мама її, Ніна Борисівна, вузівська викладачка, вперто спонукає доньку на пошуки жениха. Тому й посилає на різні курорти, бо жінці не гоже – в жодному разі – залишатися самій.

У «Візантійській історії» виникає також образ викладачки Віри Василівни. Вона – *«жінка-разводушка»* і *«тепер зовсім сама, а ще молода, але вона відчуває, що завжди буде сама, так їй підказує інтуїція...»*

Самотня жінка – це катастрофа, це вирок. Це карб неповноцінності, бо, не маючи статусу одруженої жінки, істота «слабкої статі» перетворюється на недо-людину.

Патріархальне суспільство змалку запрограмує істоту жіночої статі на те, що тільки в статусі законної дружини вона має вагу в суспільстві. За неписаними законами «чоловічого» суспільства жінка існує не для саморозвитку, а для самозречення. Стосовно жінки Доля детермінується передусім як шлюбне життя. Героїня «Візантійської історії» не вирізнялася в цьому розумінні: вона так само запрограмована на Долю.

«Я приїхала з провінційного містечка після закінчення педучилища з підступним багажем платонічного та безнадійного кохання до літнього чоловіка, який не знав, і не міг знати, про мої таємні думки щодо себе. Я була впевнена, що тут, у західній столиці, чекає мене моя доля – так сильно я цього прагнула і так була готова до зустрічей із щастям, що перший хлопець, якого побачила при дверях деканату філфаку, викликав думку-запитання: а може, це моя доля?»

Самозапрограмованість настільки сильна, що героїня виявляється цілком у її полоні. І коли б не зустріч із НИМ, то, певне, не було б і рефлексій з приводу специфічно-любовного самонавіювання.

І тільки тепер, ув оберненій перспективі, по-новому бачаться події: *«Навіть напередодні нашого першого зближення в студентському гуртожитку, коли у свідомості чітко пульсувало: навіщо? Адже ти його не кохавш. Ні, ніколи більше я не дозволяла, щоби це твердження ще раз де-небудь у пам'яті прослизало, натомість було інше: він – моя доля...»*

Так діяв механізм табування, витіснення, самоцензурування. З огляду на цінності патріархальної системи героїня вчинила правильно: вона прийняла свою долю. Це прийняття означало змиритися, прийняти статус підпорядкованої, залежної, другорядної. Фактично – статус жертви. Отже, віктимності, відповідного порядку речей.

Коли ж стався очевидний злам у стосунках героїні та її чоловіка, виникла інша сітка координат. ВІН, син дисидента, став своєрідним екраном, що дозволило їй по-новому побачити ситуацію. Нова оптика показала у зворотній перспективі героїню в усій її залежності, підпорядкованості, зневаженості. Це те, що називається – прозріла.

Етимологія – галузь філології, яка досліджує психологічні й моральні особливості жертви
(«Великий тлумачний словник сучасної української мови» / Уряд. і гол. ред. Б.Т.БУСІЛ).

«Відчула раптом до нього нестримну ненависть за мої друзіологи, такі важкі, коли він залишив мене саму на сьомому місяці й не знати чого поїхав до Німеччини, і досі показує мені ті знімки на баварських озерах, а він на тих знімках – рожевий пацюк у плавках». Героїні стало очевидно: вона самотня у своїй відповідальності за родину, за продовження життя.

Історія героїні з НИМ – безперспективна в плані шлюбу. Емоційний спалах, який виник поміж молодими людьми, спалив «візантійські стосунки» в зоні благополучній родині. Статус розлученої жінки не лякає героїню. Самотність не є для неї синонімом пустелі й відчаю. Зразкова українська жінка-господиня, турботлива матір відмовляється від накинутих ролей, насамперед ролі дружини, вічної піклувальниці, жертви. Вона крок за кроком вибудовує внутрішній психологічний простір, без якого тепер уже не уявляє власного розвитку та, зрештою, психологічного комфорту.

Героїня пригадує, що була дуже самотньою дитиною. *«Дні у дитинстві були такі довгі та сірі, схожі один на одного, щодня потрібно було робити одне й те саме – не заважати дорослим працювати або страждати».* Так героїня пізнала смак до фантазування: *«Не було кращих хвилин для мене за ті, коли лежала в ліжку перед сном і мріяла*

чи фантазувала». Власне, це були інтуїтивно задіяні компенсаторні механізми психіки, яка прагла гармонії, внутрішньої збалансованості. Втім, *«дорослю скільки разів я згадала недобрим словом ті вечори блаженства; чому ніхто тоді не заборонив мені бавитись у такі небезпечні ігри, не закрити на всі замки двері моєї метафізичної втечі, які до сьогодні підмінюють двері реальних життєвих перемог і, можливо, навіть тріумфів. Але відцюкав годинник на стіні нашої скромної хати, відкувала на ньому зозулька дитинство – усе тепер є як є і не може бути інакше. Залишається здатність берегти спогади і пояснювати ними, найглибшими, хиби дорослого віку»*. Але досвід дитячої самотності та фантазування з усіма механізмами витіснення й заміщення таки не минувся даремно.

Це дівоче фантазування – навіть текстуально – дивовижно збігається з відповідним місцем у романі сучасної французької письменниці Поль Констан *«Відвертість за відвертість»*. «Аврора мусила все собі вигадувати сама – друзів для компанії, фрази з книжок, музику з пластинок, кадри з фільмів і навіть смак тістечок. Дійсність була сіра і прикра, вона не годилася для зразка».

Дитинство з його неусвідомленою екзистенційною самотністю – щаслива нагода пережити гостру, незбагненну трансцендентність. Далі ж, у дорослому житті, утвердити жінці власну трансцендентність заважає чоловік, намагаючись перетворити її на об'єкт споживання.

4.

Відомо: існують різні рівні стратегій із перетворення жінки на об'єкт споживання. Це передусім маніпулятивна «етика» патріархату: жінка проголошується ним як «освячена», «увічнена». Їй доручається владарювати, панувати у внутрішньому просторі родини. У Станіслава, новоспеченого бізнесмена, – *«кула справ, дорогенька, ти ж знаєш, що я працюю на майбутнє»*. Вона ж – *«займалась дітьми», замкнувшись у малому колі рутинного побутування настільки, що «майже нікуди не мала бажання виходити»*. *«Синдром домогосподарки»* – такий діагноз поставив пізніше ВІН. Зрештою, родинні ролі були настільки непорушно розподілені, що навіть коли дитина малою плакала вночі, до неї виходила тільки вона, героїня. Типова, сказати б, гендерна асиметрія. Вона настільки замкнулася в домі, що відпустила Станіслава зустрічати Новий рік із «кавалеркою», щоправда, з НИМ, гостем. *«Він за просто з вами домовився, що залишається з дітьми вдома: де місце жінки?»* – пізніше коментує цей епізод заокеанський гість, мимохіть ставши свідком того, що дозволяв собі «батько родини» в новорічному товаристві.

Після «страшного» слова фемінізм на вітчизняних теренах усе частіше зринає поняття гендер. Незрозуміле, вноземне, відтак насторожує. Навість деякі журналісти плутають гендер із тендером. Після негативних конотацій із фемінізмом (а світоглядно й на прасці фемінізм так само різний і неоднозначний, як, приміром, націоналізм, але що достеменно знає перестяга людина про перше чи друге?) гендер, однак, постає майже на нейтральному ґрунті. Біологічна, акушерська стать (sex) протиставляється соціостаті, гендеру. Тобто, йдеться про соціокультурні ролі, певні конструювання. Що таке «справжня жінка» чи «справжній чоловік»? Такого «хімічно чистого елемента» у світі не існує. Гендерні стереотипи кожен із нас утворює змалечу, соціалізуючись у лоні сім'ї, а потім у «великому світі». І починаємо грати «роль жінки» або відповідно чоловіка, як того вимагає суспільство. Суспільство патріархальне, чоловіче, яким воно залишається до сьогодні (Людмила ТАРАН).

Відомо: домінування вкорінюється в серця тих, над ким домінують. Століттями виховувався «шанобливий страх» жінки перед чоловіком. Це культова ознака патріархального ладу, підтримувана, плекана вузько сприйнятим християнством, точніше, ревними церковниками. ВІН згодом розтлумачує героїні: «Ви не сприймали Станіслава як окрему від себе особу, це була типова й фатальна для багатьох жінок помилка, і потім це для них погано закінчувалося». Героїня й сама зізнається, що сприймала певний час себе та чоловіка як цілісність, частини якої виконують «зовнішні» та «внутрішні» функції (коли б це було ознакою гармонійного подружжя): «наче зовні окремо від мене він не існував». Маємо очевидний приклад того, як жінка перетворюється на негативний відповідник чоловіка, суб'єкта.

Героїня уникала виходити на люди зі Станіславом, «оскільки мені здавалося, що він фліртує з усіма жінками, у будь-якому товаристві завжди була дама, яка його цікавила більше за мене».

І як чоловік допомагає дружині розвіяти її страхи, побоювання? «Станіслав не розумів мого стану і не хотів допускати, що причиною моєї вічної депресії є наші стосунки, бо стосунки із жінкою – це щось само собою зрозуміле і непомітне, як здоров'я і вода у крані, воно не повинно взагалі давати про себе знати... Для нього це був зайвий тягар – з'ясовувати зі мною стосунки».

Так зринає, виходить на поверхню домінанта постійного настрою героїні – старанно приховувана навіть від себе самої депресія (до речі, у психіатрії існує такий діагноз: «прихована депресія»).

Спілкування героїні з «духовним коханцем» дозволило їй розімкнути екзистенційну самотність. Фактично тільки тепер збагнувши, що на-

справді відбувається в її духовному світі, героїня чинить опір чоловічому «наглядюві» за її життям. Цей нагляд досить типово виявлявся й у контролі над її тілом. Ще коли зав'язувався душевний зв'язок поміж НЕЮ та НИМ, Станіслав, дочекавшись одного разу свою «невірну» дружину, яка спілкувалася з гостем на кухні, *«сів у ліжку і почав мене роздягати. Він робив це за десять років нашого подружжя, напевне, тисячі разів, по-різному і за різних обставин, але так, як тоді, ніколи. Зажадав, по-перше, світла. Шарпав зав'язки мережаной білої сорочки, яку подарував мені на день народження торік, врешті обірвав їх і обмотав довкола моєї шиї. Я пошепки жартувала, що це доволі банально, але він так дивно подивився на мене, і я все зрозуміла. Ліва рука стискала шнурки на шії, правою боляче вдарив мене по стегну... Рука стискала шнурки все сильніше, я не сприймала такої гри: припини. Він відпустив під час рухів, і я в один момент блискавично вловила не знати яким чуттям: що мовчки розглядає мене при тому.*

Станіслав претендує на дружину, як на власну «тілесну територію», що повністю перебуває під його контролем. Жінка мусить бути покарана. Вона взагалі не належить собі. «Класичний» зразок символічного й буквального насилля над жіночим тілом, демонстрація влади.

Щодо стосунків із НИМ, то передусім це був вияв певного духовного еротизму: *«залишатися на кухні й розмовляти, вдивлятися одне в одного, впливатися одне в одного душею».*

Утім, ВІН зізнається *«Якась сила ніби притягала мене до вашого тіла».* Зрештою, згодом і ВОНА ніби по-іншому бачить і оцінює власне тіло – ЙОГО очима. Еротизму в ставленні до НЬОГО додає навіть певна материнськість: *«Вона закохана в його беззахисність та непристосованість до життя».* Пізніше, в критичний момент, ВІН зізнається їй, що *«не міг почуватися лицарем вашого серця»*, – не був готовий на вчинок, до якого спровокувала ситуація: розрив зі Станіславом, неможливість жити під одним дахом.

ВІН міркує з огляду на моральність: *«Станіслав – мій приятель, і я не можу бути настільки підлим, щоб у відповідь на його гостинність фліртувати з його жінкою в його ж хаті».* Але, повторюю, ця історія – не просто любовний «трикутник». Рано чи пізно прозоріння героїні мало б статися.

«Зрозуміла одне: я пропала, я не живу – помираю в темній ямі... Я ненавиджу Станіслава, я терпіти його не можу і не можу з ним більше жити». Родини як емоційної єдності, взаєморозуміння, взаємоповаги не існувало давно. Необхідна була ситуація-каталізатор, яка б наочно виявила й тим прискорила кризовий процес.

У всій цій історії дуже важить те, що героїня після зламу свого життя починає писати прозу. Зрештою, це радив їй робити ВІН. *«Я, звичайно, пам'ятаю твою пораду: пишу прозу»*. Писати, втілювати дискурс зізнання означає впорядковувати власний простір, структурувати особистість. У принципі, це чи не найкращий вихід із психологічної кризи: в процесі присутня й артикуляція проблеми, проговорення її в тому чи іншому вияві плюс фіксація (на папері).

Писати означає також наполягати на своєму праві говорити. Жіноче письмо загалом, згадуючи спостереження М.Фуко, за своєю природою – антиколоніальна, «маргінальна» практика, бо жіноча психіка визначається як колоніальна – внаслідок репресивних практик у культурі.

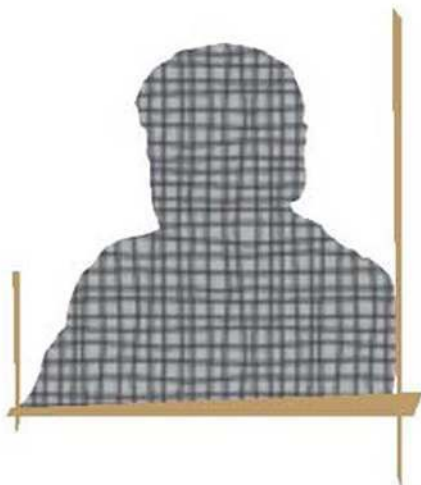
«Готую себе до того, що поступово залишатимусь зовсім сама, і радію. Може, це нарешті передчуття свободи?» – так звертається героїня до НЬОГО, далекого-близького, який узяв новий шлюб у своєму закордонні.

Цей вихід – писати прозу, віднаходити своє письмо, свою мову, вибудовувати власний внутрішній простір і нове ставлення до себе, до реальності у світі, де жінки та їхні проблеми досі не вважаються важливими, – справжній вчинок. ✿

Олександр
Польченко

ПЕДРАДА

П'єса на одну дію

.. народився 25 лютого 1955 року в селі Тимофіївка на Херсонщині. Закінчив факультет іноземних мов Запорізького педінституту. Працював перекладачем французької мови в Алжирі. Нині – вчитель сільської школи. Друкувався в журналах «Вітчизна», «Україна», «Прапор», газетах «Освіта», «Молодь України» та обласній періодиці. Перша поетична збірка «Глодоси» вийшла в 1990 році у видавництві «Радянський письменник». Після неї побачили світ книжки «Збонсілля», «Килима», «Знаки оклику».

Дійові особи

Чорноіван Василь Петрович – директор сільської середньої школи, 58 років.

Глухенька Інна Яківна – завуч, 54 роки.

Горецька Марина Петрівна – вчителька математики, 47 років.

Попова Світлана Дмитрівна – вчителька біології, 55 років.

Лютненко Михайло Львович – вчитель німецької мови, 50 років.

Ликова Наталя Яківна – вчителька української мови та літератури, 57 років.

Забава Снігана Трохимівна – вчителька початкових класів, 24 роки.

Скачко Степан Васильович – вчитель праці та фізкультури, 55 років.

Келих Віра Тихонівна – прибиральниця, 60 років.

Учні 8 класу:

Галатенко Костянтин.

Кандиба Валентин (Халява).

Вакуленко Ігор (Хмирь).

Смик Віктор.

Нечуй Анатолій.

Батьки учнів:

Галатенко Петро Гаврилович, 41 рік.

Кандиба Валентина Романівна, 38 років.

(В епізодах беруть участь учні 4 класу, молодший брат Кості Галатенка.)

Велика класна кімната. За вчительським столом сидить директор школи, за партами – вчителі. У коридорі звучить музика, чути учнівський гамір. Дія відбувається у великій доповерховій сільській школі на Півдні України в 1980-х роках.

Директор. Ну що, будим начинать?

Степан Васильович. Та пара уже. Скільки можна ждати?

Директор. А де Стіпановна? Її що, ни придупридили? Я ж, по-моєму, просив усіх придупридити. Як діти малі! І об'явлення висить у вчительській з понеділка.

Михайло Львович. Вона в больницу поїхала з парторгом. Казала, що буде іти на больничний, бо п'ятка болить, не перестає. Казала, що елі в школу сьогодні дійшла. Боїцца, щоб ни було нагноєнія.

Степан Васильович. Нада в таких случаях парить ногу у гарячій воді із солюю. У кума колись таке було, так він парив, по-моєму, дня чотири – і все пройшло.

Марина Петрівна. Ну, це бапка на двоє гадала. У маєі свекрухи колись подобне із пальцем було. Так тоже сама лічила, аж поки ни роспух до нивозможного. А я казала їй: «Ма, ни шуткуйте з цим. Поїхали в больницу!» Потом Вовка одвіз її з горем пополам на бінзавозі. Врач сказав, що якраз воврім'я, бо могло быть набагато хуже.

Завуч. Все правильно, бо здоров'я не купиш і за мільйони.

Степан Васильович. Кум каже, що хароша мисля всіда приходе опасля.

Наталя Яківна. А мій колись на Азовському був по п'утьовкі. А перед цим пиляв акацію і шпичаком розпанахав ногу. Три дня лічив і бесполезно. А потом, я ж кажу, поїхав на море і за два дня рана загоїлась.

Світлана Дмитрівна. Я чула, що в Азовському багато йоду, що море це дуже лічебне. Кажуть, що горло харашо полоскати при ангіні. Закриха он у бутилках привозив малому, щоб полоскав. Вода, правда, дуже бистро портицца. Нада зразу її априходувать.

(Відкриваються двері й прибиральниця заклопотано звертається до директора: «Петрович, там тобі звонять по міждугароді. Якийсь такий мужик сердитий!»)

Директор. Японский гарадавой! Шо імунада? Він себе назвав?

Тихонівна. Я в нього спитала, так він отвітив, що це не мого ума діло. Я спачала хотіла послати його подальше, но потом подумала, що це може звонять із районо.

Світлана Дмитрівна. Петрович, сходи бігом і виясни та будем начи-

нать. Міні вже дурно од усього. Шість уроків одгавкала с тими діблами, уже й сама собі ни рада.

Михайло Львович. Света діло говоре, Петрович. Виясней, та будем начинать, бо вже жрать хочицця, як собакі.

(Директор школи виходить із класу.)

Марина Петрівна. Нада шось робить, бо нічого не учать. Тіки ж були батьківські збори, тіки ж балакали, обіщали, і толку ніякого. Елементарного не можуть вивчити. Дивляться на тебе пустими глазами, як ті барани.

Степан Васильович. У них зараз перехідний період. Твої синуси і косинуси їм по балалайкі. Є дві вещи, які визивають у них живий інтерес – одночлен і многочлен. Оце і вся математика для них. Тут сама природа не на нашій стороні.

Світлана Дмитрівна. А мені зараз ни до цього. Тут, гадский рот, додому не хочеться йти, бо вже четверті сутки не просихає. Оце поставлю кровать в учительській і буду тут жить, а він хай хоч заллється... Перед цим морочив голову, шо буде голодувать цілий місяць, бо десь вичитав, шо еслі довго голодувать, то людина стає ясновідящею. Він хоче ним стать, шо б бачить, де я од нього ховаю вино.

Михайло Львович. Це брехня на посном маслі. Крімє істащення нічого не буде. Даю гарантію.

Наталя Яківна. А ти не пробувала його до екстрасенса возить? Кажуть, шо помагає.

Світлана Дмитрівна. Та воно вже конченє. Який там йому ще екстрасенс!

(Входить розгніваний директор.)

Директор. От тварі! Ну, скатил Скіки оддав за покраску – і все собакі під хвіст. Якби піймав гада, то убив би на місті. Нічого, я все рівно узнаю і гаду руки повирываю.

Михайло Львович. Шо з тобою, Петрович? На тебе страшно дивиться. Шось случілось?

Директор. Місяць назад покрасив машину! І вже якась сволоч капот розмалювала. Чорной краской три букви написали. Прямо хоч міліцію визивай. Ну, японский гарадавой!

Степан Васильович. От шакальїо! А де вони краску взяли? У мастірской є открыта банка. Так я ж, помню, двері закривав. Нє, це дохлий

номер, щоб її знайти. Можна попитати пацанів, які там акалачувались, но вони не скажуть.

Директор. Краска свіжа. Видно, шо малювали зовсім недавно. Не може быть, щоб ніхто не бачив. От зараза! Одне растройство!

Сніжана Трохимівна. Я попитаю у своїх малих. Ті все знають, шо в школі робіться.

Наталя Яківна. Петрович, умого свекра є знакомий, який малює цвіточкі на машинах. Я колись бачила, так вроді нічо. Замалює ромашками, і буде ще красивіша. Я не знаю, правда, скікі він загілить, но буде дешевше, чим покраска. Так шо не переживай.

Директор. Тікі скажи йому, шо ращитаюь з ним після зарплати, бо зараз я – по нулях.

Наталя Яківна. Ладно, я сьгодні в дедушки спитаю.

Степан Васильович. Петрович, наводящий вопрос. Через пару днів у Михайла буде кругла дата. Як будем отмічати?

Марина Петрівна. Та як? На великій перерві, як і раньше. Хіба шось нада мінять?

Степан Васильович. А може, після уроків? Бо прошлий раз я трохи перебрав, прийшов на площадку, чувствую, шо мене водить. Пришлось дати м'яч, шо б ігали у «дир-пир».

Світлана Дмитрівна. Піддержую двома руками. У мене то же буває, шо язик заплітається. Тоді приходиться давати самостійну на весь урок.

Сніжана Трохимівна. А мені лучче на великій перерві. Я тоді йду в клас така весела. Хочеться всіх розцілувати од радості, сміяться. І на душі так тьопло стає.

Степан Васильович. Рожайте другі варіанти.

Михайло Львович. Лучче все-таки після уроків. Бо я то же перехилив аж чирисчур тоді. Потом переплутав клас. Халява мені гукає: «Куда прьох? У нас зараз алгебра». Пришлось ретіроваться.

Директор. Як же воно все-таки буде, дорогі граждани і старушки?

Наталя Яківна. Я – за після уроків.

Завуч. Мені всі варіанти підходять.

Директор. Ладно, це ми рішим пізніше. Це не так уже і важно.

Степан Васильович. По скікі збрасуємся?

Марина Петрівна. По пятьоркі, як всігда.

Степан Васильович. Рожайте нащот закусона.

Прибиральниця. Тут не должно быть проблем. Профсоюз хай сходе в магазин. Сиру, ковбаси... Шо ще?

Михайло Львович. Олів'є зробить не мішало б. Маріша в нас спєц по таким делам.

Професійне педагогічне спілкування – комунікативна взаємодія педагога з учнями, батьками, колегами, спрямована на встановлення сприятливого психологічного клімату, психологічну оптимізацію діяльності та стосунків. Непрофесійне педагогічне спілкування, навпаки, породжує страх, невпевненість, спричинює зниження працездатності, порушення динаміки мовлення й у результаті – появу стереотипних висловлювань у школярів, бо в них зменшується бажання думати та діяти самостійно. Зрештою, виникає стійке негативне ставлення до вчителя, навчання. Почуття пригніченості предметом у школі – насправді учителем – у деяких учнів триває впродовж багатьох років. Замість радості пізнання й спілкування з'являється відчуженість...

Спілкування педагога з учнями є специфічними, тому що за статусом вони виступають із різних позицій: учитель організовує взаємодію, а учень сприймає її та втілюється в неї. Треба допомагати учневі стати активним співучасником педагогічного процесу, забезпечити умови для реалізації його потенційних можливостей, тобто забезпечити суб'єкт – суб'єктивний характер педагогічних стосунків. Принцип його ефективності організації полягає в рівності психологічних позицій, взаємній гуманістичній установці, активності педагога та учнів, взаємопроникненні у світі почуттів і переживань, готовності приймати спробованих, взаємодіяти з ним (www.refme.org.ua).

Марина Петрівна. Будіт зробано!
Михайло Львович. Моя зробить рибу в шубі, салат із сініньких, «Наполеон».

Директор. Слухайте, безподобна закусь. Рибка в шубці – мічка поета. Ну просто безподобно.

Степан Васильович. Гадіцца. Рожайте нащот випивона.

Директор. У мене в сейфі ще дві бутылки водки з того разу остались.

Михайло Львович. Малувато. У нас жінціни тоже водку п'ють. Я принесу ще дві. Маріша прошлий раз приняла в два раза більше за мене – і не в одном глазу.

Марина Петрівна. Учись, студент!

Михайло Львович. Раждьонний ползатъ літатъ не може.

Директор. Григоровича гукать будем?

Степан Васильович. Та на фік він тут усрався.

Директор. Я тоже так думаю.

Завуч. Нада буде Валічкі сказатъ, шо будем у столовой. Музику тхось принесе?

Михайло Львович. Я принесу. В мене нові касети є. Там і медленні, і бистрі є. В услітелі я контакти вже запаяв, врублю на всю мощь, щоб аж у Червонодишловкі чуть було.

Світлана Дмитрівна. Нада провесити виховну нащот того, щоб без стука не заходили в учительську. У ту середу міряли ліфчики, шо Валічка приносила, так в учительську раза три без стука откривали двері. І на октябрьські Галатенко свою морду всунув. Це харашо, шо Васильович стол закрив собой, а то побачив би і з перцем, і без.

Марина Петрівна. Лічно я сто раз своїм казала, но до них воно не доходе. Кажеш, кажеш – і як об стенку горохом.

Степан Васильович. Казать в наше время – мало. Нада діло робить. Я прошлой зімой іду із мастірской, проходю мимо кательні, коли це бац! – снєжкой мені по спині. Глядь, а там вся гоп-компанія із восьмого. Ржуть як коні. Хватаю свою скакалочку-виручалочку і до них. Їх як корова язиком злизала. А Галатенко шльопнувся. Я його – скакалкой, а він мене – матом. Я його – скакалкой, а він мене – матом. Пообщались ми з ним так довгенько, як для такого діла. Толку з того, правда, ніякого, бо як був дїбілом, так ним і остався. Я їх, гадів, давив і давить буду.

Михайло Львович. Макаренко хоч і великий педагог був, а пісталет всїгда носив за пазухой. Жалко, шо в мене нема такой наглядности, а то я тоже був би великим.

Степан Васильович. Петрович, нада што делать із куривом, бо дим на перерві з туалета пре, як з паровоза. Позавчора зайшов туди, дивлюсь: Халява сидить на дїркі, жре піченьє і моргає мені: «Сїдай те, дядьку, біля мене!» Хотів його запхнуть у ту дїрку, так він туди не пролізе.

Світлана Дмитрівна. Нада установить там регулярне дїжурство вчителів. Може, хоч тоді менше травитимуться.

Наталія Яківна. Та не, спасїба вам у шляпу. Це я должна, по-вашому, тарчать там на перерві і нюхать оту вонь?

Директор. Посипем хлоркой, і воно не буде так пахнуть. Нада шось же робить? Дїжурить будем по очїрїді.

Сніжана Трохимівна. Я туди не піду, бо мої не курять. Мілка тоже не буде, а про Василівну можна й не балакать. Кароче, ми вам тут не помошники.

Степан Васильович. Ладно, канчай базар. Я беру все на себе. Я їх давив і давить буду. Така моя судьба. Вони мені гадості роблять, а я їм буду робить. То вони мені зімой димаря накрили кришаком, то прїзїрва тїви натягують на штахети, то клікухи всякі видумують. Я вже, виявляється, не Скачко, а Срачко по їхньої милості. Ти, Петрович, не дуже улыбайся, бо тебе тоже не забули. Ото коли йшов мимо кательні, чув, як Халява доказував шось Галатенку: «Клянусь «Запорожцем» губошльопа». Так шо смїшного тут мало.

Марина Петрівна. Ну і драматїзїровать не нада. Я вже скїки год як Торба, ну і шо з того? Тут главне, як урок нормально провести, коли вони тебе абсолютно не слухають. Їх нічо не інтересує. Я даже еслі роздїнусь і гола зайду у клас, вони й бровою не поведуть. А наглості скїки, так це не передать словами. Стою біля дошки, а Смик оре: «Одїйди, ти шо – стїклана?»

Світлана Дмитрівна. А в мене він нічо не робе, тіки сидить і дроче. Одна рука пише, а друга для душі старається під партой. Вроді і зауваження невдобно зробити, так я делаю вид, шо не бачу.

Степан Васильович. Чув я, як він патякає: «Сонце, воздух, ананізм укрעпляют організм». Я його скакалкой як шарахнув, так він і заглох сразу. Я з ними довго не чекаюсь.

Директор. Нада буде Смичихі розказать про ці штучки.

Світлана Дмитрівна. Я вже казала, толку ніякого. Каже: «Він у школі учиться, то ви його й виховуйте, бо вам за це государство гроші плате».

Завуч. Вона з грузіном тим так і живе?

Світлана Дмитрівна. Мазуренчиха казала, шо зараз не живе. Десь у районі перебивається у одной. Коли та вигоне, то тоді прибіжить до Смичихи. Так і кочує вже три года.

Михайло Львович. А я чув, шо він не грузін, а асетін.

Завуч. А хіба не однаково? Неприятна рожа. Хоч би побрився коли. Глаза якісь такі, наче роздвівають тебе.

Марина Петрівна. Кавказький темперамент! Інтересно, а які вони в постелі?

Степан Васильович. Нічо харошого. Мені розказувала одна кавказянка, шо бистро дуже згорають. Спитай у Смичихи лучче. Він мені чогось не нравиться.

Директор. А чого?

Степан Васильович. Не знаю. Но кажуть, шо гімно порядочне.

Завуч. Мені тоже так здається, хоча я в людях не дуже харашо розбираюсь.

Директор. Давайце закругляться із Смичихою та її грузіном, бо ми зібрались тут для іншої процедури: нам треба виставить учням поведінку за першу четверть. Давайце начнем з нашого рідного восьмого класу.

Марина Петрівна. Стіпановна мені оставила дані, то я їх буду зачитувать.

Михайло Львович. Давай, Маріша, тіки в темпі.

Марина Петрівна. Антонюк. Класний керівник просить поставити «сразкову поведінку».

Наталія Яківна. Я згодна.

Михайло Львович. Гарна дівка.

Директор. Ставим «сразкову»?

Усі. Да!

Директор. Читай дальше, Пітровна.

Марина Петрівна. Вакуленко. Стіпановна пропонує поставити «задовільну поведінку» в якості аванса.

Степан Васильович *(здивовано).* Шо? Хмирю «задовільну поведінку»? Шо за фігня? Тіки через мій труп. Я тих гадів давив і давить буду.

Наталя Яківна. Вабще він недурний, тіки балваний дуже.

Михайло Львович. Апаздує на уроки... Два рази у мене дошку на тирав парафіном. Начінаю писати, а рука, як корова на льду. Шо за йо-майо? Потом мій агент розказав усе те. Затягнув я Хмирька, як заору на нього. А в нього глаза стіклані і улибаїцца. Смесь мертвого і живого, я вам скажу. На урокі в мене бздить постоянно, шо нивозможно проводить урок. Я тоді виходю, стою біля дверей у коридорі і веду урок так доти, поки та гадость імені Хмирька не розсіється.

Директор. А учні як?

Михайло Львович. А нічого, ржуть як коні. Їм це нравицца. А недавно гукає на весь клас: «Михайло Львович, можна я голубка випустю на свободу?» А він ще перед цим стакан крові з мене випив. Ну я не видержав: «Єсі ти, падло, ще хоч одного випустиш, то я тобі всю голубятню розвалю!» І вабще, я б його давно в інтернат запхнув, бо воно ненормальне. Наставе вказівний палець на когось із молодших класів, пердне і кричить, щоб той падав, бо він його, відітелі, застрелив. А єслі не впаде, то Галатенко і Смик допоможуть.

Степан Васильович. Шакальйо! Я їх давив і давить буду.

Світлана Дмитрівна. Нада все-таки якось виховувать таких.

Степан Васильович. А чьом ти шепчїш, Дмитрівна? На щїту у нього уже два мопеда вкрадених. В прошлом году злигався з циганами і по курниках шастав. Я боюсь у школі даже свою лайбу ставить, бо шось їй може зробити. А знаєш, яку пісеньку він гутнявить разом із Галатенком? Цитірую: «Мимо Стьопиного дому я без шукот не пройду...» І він же, падло, регулярно те робе, про шо співає. Як собака бродяча.

Директор. Я шось не пойму Стіпановну. Як вона може предлагать такому учню «задовільну поведінку»?

Світлана Дмитрівна. А шо тут неясного? У Вишняках двоюрідний дядько Хмиря работа рибінспектором. А Стіпановна рибку дуже любить, того і старається.

Степан Васильович. Не, їх тіки скакалкой нада виховувать, іначе діла не буде.

Михайло Львович. Або указкой. Десь днів десять назад Халява Мазуренчику карандашом на урокі. Так я йому я-ак рубану указкой по вуху! Він бросився на мене. Я його указкой по харі! Він як заоре: «Казьол ванючий! Ми с тобой ще стретїмся!»

Директор. А дальше?

Михайло Львович. Та нічого. Вискочило те бидло із класу, і все.

Директор. А Мазуренчиха шо?

Світлана Дмитрівна. Та там уже до Халяви лазили не тіки карандашами.

Наталя Яківна. Це не отой косоокий циган, шо сторожував на баштані?

Світлана Дмитрівна. Мішка Шакальчик, Лисий – це точно. А хто ще, то нада в неї спитать. Матері зараз тож є нелегко. Киця вроді хоче сходитись з нею, так стара Гапа сказала, щоб і ноги його в хаті не було.

Завуч. Ти диви, яка принципіальна. Киця скіки для неї зробив харошого: і хату личкував, і саман помагав робить, доски возив із Червонодишловки.

(Відкриваються двері, в клас зазирає Кандиба Валентин, він же Халява.)

Халява. А шо це ви тут робите? Іду оце мимо, дай, думаю, зайду до своїх рідних вчителів, бо давно не бачив. Ви шо, посорились, шо такі невеселі?

Михайло Львович. Пшол вон отсюда!

Халява. Так я тіки прийшов. Ще харашо вас і не роздивився.

Степан Васильович. Вийди вон, нигадяй!

Халява *(до Марини Петрівни).* Пітровна, а ми будем і завтра открытий урок ріпітіровать?

Марина Петрівна. Не знаю. Як получиться.

Халява *(до директора).* Петрович, а хто то «Запорожець» розмалював? Нада ж найти винуватих і строго наказать, щоб другим ниповадно було. Вам нада усилить виховну роботу з учасимися нашої школи. Бо сьодня на «Запорожці» матюк написали, а завтра можуть написать на моім портфелі. Моя ранима натура цього не переживе.

Директор. Закрий двері, бо у нас педрада.

Халява. А можна я послухаю, про шо ви балакаєте? Мені дуже інтіресно.

Світлана Дмитрівна *(до Халяви).* Я б оце тобі голову одірвала і собакам викинула. Ти совість зовсім потіряв?

Степан Васильович *(показує скакалку).* Тобі ця штука харашо знакома? Я тобі зараз як мазну нею по мордякі, так ти зразу шовковим станеш. Закрий двері з той сторони.

(Михайло Львович кидає щосили книжку, яка попадає в обличчя Халяви.)

Халява *(розгнівано).* Ну, казьол ванючий! Ми з табой іще стретімся!

(Халява хутко зникає.)

Михайло Львович. Це Макаренко розрядив би уже овій пісталет у цього придурка.

Сніжана Трохимівна. І правильно зробив би. Обращається до мене, як до малолетки: «Как діла, Снежка?» Я стою, як дурочка, і не знаю, шо йому отвітить.

Світлана Дмитрівна. Я б на твоєму місті плюнула йому у писок і все. *(До директора)* Нада знову організувать батьківські збори.

Директор. Викличте, кого вам треба. Немає смисла усіх тирлувать ще раз. Коли дуже буде вже не в терпюж, тоді організуєм.

Завуч. Кандибиха зараз у дочки в Червонодишовкні, Вовік у запої. Він, правда, тверезим сюди рідко приходив.

Марина Петрівна. Хай приходе й загазований. Побалакаємо й з таким. Нам не привикать.

Наталія Яківна. Захотілося матюків послухать? Ти хіба дома ще не наслухалася? То все безполезно.

Світлана Дмитрівна. А мій учора рачки приліз.

Марина Петрівна. І коли вони вже понажираються? Мого ніякий грип не бере, бо проспиртований на всі сто. Ото вийде весною в сад, дихне на всю катушку, і вся гусінь падає додолу. Так шо, можна сказати, шо у нас екологічно чисті фрукти, бо хімікатами ми не пользуємося.

(Відкриваються двері, в клас зазирає Вакуленко Ігор, він же Хмирь).

Хмирь. Привіт чесной компанії! Шо, кості мої перемиваєте?

Сніжана Трохимівна. Робить нам більше нічого, як перемивають твої маслаки.

Хмирь *(до Наталії Яківни).* Яковна, а шо нам задавали по укирмові, бо я не вспів записати?

Завуч. Закрий, будь ласка, двері.

Хмирь. А чо ви такі грусні?

Михайло Львович. На твою рожу за день надивились, тому й сумні. Харашо, шо вабще іще живем. Признавайся, це ти розмалював машину Петровича?

Степан Васильович. Його робота.

Хмирь. Та ви шо? Як ви тіки могли на мене таке подумати? Оскорбили мене до глибини душі.

Михайло Львович. Слухай, Хмирьок, а хто постійно відригує у мене на уроках?

Хмирь. Еслі я скажу, то ви мене уважать не будете. Іще Капіталіна Васілеєвна казала нам у меншому класі, шо ябіднічать нехарашо. А може упацанів просто атришка. Шось з'їли сальне, от і ригають. Хіба такого не може случицца? У мого папки постійно атришка, і мамка нічо йому не каже. Шо ж тут такого? Вам же на штани не наблюдавали? От і радуйтесь жизни. А я думаю, чо ви такі грусні? Не беріть дурного в голову.

Михайло Львович. Еслі б ти мені ще й наблюдавав, то я тебе заставив би все те добро зжерти. І жував би ти в мене, шо аж за вухами лящало б. А потом би ще й добавки попросив.

Хмирь. А ви як на свайбі у Троньків виблювали на забор, то вас ніхто не заставляв все з'їсти. Бачте, які ви справедливі.

Михайло Львович. Шо ти сплетні розносиш, як баба базарна? Хто це тобі таке наварнякав?

Завуч. Ти думай, що кажеш, Михайло Львович собі такого не дозволяє.

Хмирь (*здивовано*). Так я шо, по-вашому, брешу? Я ж сам лічно бачив. Ну й народ пішов. Галатенко тоді ще сігарєти у вас витягнув з кармана і зажигалку, шо вам із фирмані прислали.

Світлана Дмитрівна. Харош тріпацца, нам нада працювать, а не твої бредні слухать. Закривай двері, бо ти всіх задержуєш.

Степан Васильович. Ти хіба не чув, шо тобі сказали? Глухим став на старості лет? Поварачівай аглоблі!

Михайло Львович (*до директора*). Петрович, ти там найближче до нього сидиш, наверни його своєю связкой ключів, щоб до нього дійшло.

Завуч. Тобі шо, заціпило?

Степан Васильович. А може, ти за скакалкой скучив?

Хмирь. Жужжитье дальше, пчюлки! (*Закриває двері.*)

(Входить Тихонівна.)

Тихонівна. Там у магазин сільодку привезли. Очіріді, по-моєму, ще нема. Я питала у Прищихи, так казала, шо не сольона, вкусна.

Степан Васильович. Тіхановна, візьми мені кіло.

Усі. І мені, і мені.

Директор. Тіхановна, запиши все на бумажку, щоб не переплутала. Мені лічно візьми кіла півтора. Скажеш Прищихі, шо гроші я потом оддам, бо зараз на мелі.

(Всі здають гроші. Тихонівна все записує на аркуші.)

Директор. А шо там ще привезли, крім сільодки?

Тихонівна. Водку, соль, костний жир, кансерви, хальву.

Директор (*радісно*). Японский гарадавой! Купиш мені і хальви кіла два.

Тихонівна. Ладно. Всі здали? (*Виходить.*)

Світлана Дмитрівна. Сьодня зварю ввечері картошки «у мундірах» до сільодки.

Михайло Львович. Света, ти ж не садістка? Тут жрать хочу, як собака, а ти...

Степан Васильович. Нада було й мені заказать хальви з кіло, бо поки ми тут товчем воду в ступі, її там розберуть очень даже запросто.

Михайло Львович. Моя сьодня зробить рибу в шубі. Скіки там той жизни?

Директор. Рибка в шубці – міравай закусон!.. Просто безподобно!..
Наталія Яківна. Адети, Міша, майонез візьмеш? Я в Червонодишловці почти час в очіріді стояла, і не хватило.

Михайло Львович. Свєткіна сестра привезла. Казала, шо достала по блату. Баночку оставлю на моє сімнадцатилєтіє, а другу съодня приходуєм. Хоч якась радість в житті.

Марина Петрівна. А я люблю товчонку із сільодкой.

Завуч. Із камсой тоже непогано. Ну, правда, води хочеться після того удовольствія...

Степан Васильович. А мені тоже товчонку із сільодкой тіки подавай. А потом грузинского чая із хальвой. Можу з'їсти кіло за раз і чаю літри дві. Мені більше підходе хальва раставша, щоб аж до бумаги приклеїлась. Я тоді її намазую на хліб, як масло. Полный впрірьод! Я люблю хальву з хлібом їсти, і кавуни тоже з хлібом.

Директор. В цьом году шось неважно з кавунами було. Погнило, кажуть, у корейців по-сумашедшому.

Наталія Яківна. Менше нада хімії кидать. Самі вони тих кавунів не їдять. Це тіки ми, дураки, ними травимся. Мій привіз пару мішків, я одну тіки скибку з'їла, так растройство по-чорному було. Прийшлось все гусям викинуть. Гроші, канєшно, собакі під хвіст викинули. Там і небагато тих рублів нещасних, но тут дело принципа.

Михайло Львович. А я і сінінькі в них не беру, бо там хімії повно. Самі вирощуєм.

Директор. Забув сказать Тіхановній взять пива, японский гарадавой. Чувствує моя душа, шо разбируть.

Завуч (до Світлани Дмитрівни). А шо то в тебе за гальдож був на урокі учора? Це шось на тебе не похоже. Ти ж восьмий ненормальный держиш так, шо ніхто і не пікне.

Світлана Дмитрівна. Та то вони урок не вивчили. Ну я поїхнула харашо і наорала на них: «Єслі ви і завтра не будете знать, то я вас усіх покончаю!» А цей дібіл Галатенко ковірнув: «А ви уже канчать умієте?» Я не поняла юмора і ляпнула, шо вмію, і шо вони завтра самі побачать. Ну тут їх прорвало, а до мене дійшло, як всігда, в последню очірідь.

Наталія Яківна. Нє, вони недурні, тіки балвані дуже.

Директор. Кажу, нада було ще й пива заказать. Чи Прищица в долг більше не дасть?

Завуч. Для вас вона все зробиє. Ви ж її малу за вуха тягнете в хорошисти.

Наталія Яківна. Вона, по-моєму, недурна, тіки тупувата трохи.

Степан Васильович. Є на шо подивиться – скараспелка.

Галина Андреева, Дмитро Стус, Василь Слалчук, Марія Матіос, Максим Цугунов, Юрій Ковальський).

На перемогу претендували:

Костянтин Родик, «Книжник-Ревю»	6
Андрій Бондар, «Дзеркало Тижня»	2
Анна Балакир, III канал Національного радіо, Радіо «Культура»	2
Леся Ганжа, Форум видавців	1
Євгенія Кононенко, «Без цензури»	1

З обома лавреатами читайте інтерв'ю далі.

У третій номінації – за кращу публікацію в журналі «Київська Русь» – лавреата визначено не було. Ніхто з претендентів не зміг набрати мінімальних 7 голосів членів журі. Відтак дипломами було нагороджено:

Олеся БЕРЕЖНОГО за оповідання «Тузла. Дядя Вася і весло» (ч.2) та **Маріанну КІЯНОВСЬКУ** за добірку поезій «Діва і Єдиноріг: здогад одної смерті» (ч.3). За обох свої голоси віддали по 5 членів журі. За О.Бережного – Вероніка Бажина, Катерина Бабкіна, Тетяна Щербаченко, Максим Цугунов та Юрій Ковальський; за М.Кіяновську – Павло Михед, Наталя Гаук, Василь Слалчук, Марія Матіос та Григорій Штонь.

Також були відзначені публікації:

Л.Денисенко «24:33:42», ч. 4	4
Б.Матіяш «Розмови з Богом», ч. 5	3
Я.Стріха «Дипло, або Остання гра володаря», «Такий різний Толкін», ч. 3, 6	2
Я.Голобородько «Текст-шоу від Олександра Ірванця», «Аксесуари "конкретної прози"», ч. 6, 7	1
В.Павлів «Бездуховність мля...», «My fucking English», ч. 1, 2	1
А.Дністровий «Щоденник», ч. 7,8	1
Г.Улюра «Нівеляція протиріч», «Театр: помилковість аксіоми», «Ті, що грають в мультикультуралізм», «І не риба і не птиця», ч. 1, 2, 5, 6	1

Таким виявився перший гербарій «Київської Русі». Маю надію, що в році 2007-му барви нашої колекції будуть іще багатшими. 🌸

Сніжана Трохимівна. І все то ви, Васильович, бачите.

Степан Васильович. Не поняв юмора.

Світлана Дмитрівна. Дівчат ти шось багато шупаєш на фізкультурі. Дивись, бо Райка як узнає, то буде на кожному уроці сидіть.

Степан Васильович. Я займаюсь підстраховкой при упражненіях на брівне. Шоб не було травматізма, значить.

Директор. Ти хоч у джинсах займайся підстраховкой, а не в спортивних штанах. Ученики ж усе бачать.

Степан Васильович. Не поняв юмора.

Михайло Львович. Возбуждаєся ти на своїй підстраховкі, і дишло тебе видає. От Петрович і рекомендує тобі вдівать джинси вмєсто спортивних.

Усі. П-га-га-га.

Степан Васильович. Лучче моєй Раухи нікого в світі нема, так шо прикращайте язвить.

Наталія Яківна. У неділю була в Червонодишовкві, купляли дерть на базарі, і бачила Светочку. Спитала, коли буде у нас, шоб ми знали, так знаєте шо вона сказала? Цитірую: «Ніколи! Хай до вас собаки іздять!»

Директор. Нічого собі заявочки. Шо, так і сказала?

Світлана Дмитрівна. Не, ну це вабще вже.

Наталія Яківна. Я зразу ж коло неї: «Світлана Федоровна, шо ми вам поганого зробили? Ми вас так уважаім. Завжди вам раді у нас». Вона скривилась і розказала, шо минулого разу перед від'їздом підійшов до неї якийсь із менших класів «дігінірат», як вона сказала, витягнув з носа в'язку зелених соплів, поклав у рот і почав жувать. Светочка була шанірована. Казала, шо після того ниділю не могла нічого їсти. Каже, шо ми це для неї нарощне зробили.

Завуч. Це не твій парубок, Сніжана Трохимівна?

Сніжана Трохимівна. Не, Гречка тоді не було. То Мілки ученичок. Я сама на нього дивиться не могу.

Директор. Нам з районо сориться не можна... Светочку нада обов'язково ялось переубідить, дорогі граждани і старушки. Кароче, шось придумаєм.

Світська школа – на межі виокрапаня. Багато з нас чули цю фразу, але не всі уявляють, що значить вчитися або працювати там. Проте, куди за будь-якої погоди треба добиратися незвідомо якими засобами, нестача підручників і вчителів, класи, в яких вчитися по декілька учнів, – для світських жителів це не страшний сон, а повсякденна реальність (www.soldato2006.org.ua).

Михайло Львович. Шось довго Тіхановни не чуť. Може, сільодки не хватило і вона скандалить з Прищикою.

Завуч. Може буť.

Світлана Дмитрівна. Мені сьодня казали, що Калініченчиха в положенїї.

Усі. Та ви шо!?

Директор. Японский гарадавой!

Наталя Яківна. Ото обвал!

Сніжана Трохимівна. Догралася Аллочка із своїм армяшкой. Тепер поїде з ним у сонячний Чуркістан.

(Входить учень четвертого класу.)

Учень (до Директора). Василь Петрович, біжить бігом у магазин, бо там наша Тіхановна диреться із тьотками за сільодку. Ті кричать, щоб тьотка Прищиха давала по дві сільодині, а наша Тіхановна кричить, що вона бере на цілу капелу, а мамка Галатенка каже, що вона бачила ту капелу на одному матокливому місті, а наша Тіхановна каже, що у неї не хватає, а та вдарила нашу Тіхановну сільодиною, а та...

Директор. Маладець, що сказав. Можеш і ти.

(Учень виходить із класу.)

Директор. Шо скажете, дорогі граждани і старушки?

(Заходить захекана Тихонівна.)

Тихонівна. Не дали сільодки. А все через ту прастітутку Галатенчиху. Єлі живою оттуда вирвалася.

Директор. Ну нічого, нам не привикать.

Степан Васильович. Давайте вже кончать. Скіки можна вже тут сидіть? В гробу я бачив ту сільодку. *(До Тихонівни.)* А хальви багато привезли?

Тихонівна. Казала Прищиха, що сначала дояркам і міханізаторам, а потом уже всім остальним буде давать, если останеться.

Степан Васильович. Шо за парнаграфія, йоханий бабай! Труси сімейні обнаковенні тоже сначала дояркам, батарейки для фонарика – та сама пісня. Уже й до хальви добрались. Скоро і хліб так будуть давать. Шо за діла, йо-майно!

Тихонівна. Сільодку тоже сначала дояркам і міханізаторам. Якби не

та прастітутка Галатенчиха, то я б узяла. Ще й по голіві мене сільдидною вдарила, курва.

Завуч. Нічо не поробиш – наверху знають, шо робляць. Сільскае хазяйство нада піднімаць.

Степан Васильович. Ладно, хай піднімаюць. Давайце рожать нащот поведінкі.

Марина Петрівна. Заруба. Стіпановна просіць паставіць «задовольну поведінку».

Наталя Яківна. Вабшце-то, він недурній, тэкі ледачый дуже. І балваніі.

Міхайло Львовіч. Будучыі рэцідывіст. Потім ще вшпмніце моі слова. Цей ще пахлещэ Галатенка будэ. Все робіць ізпадцішка.

Сніжана Трохімівна. Пршлой зімой моі малі зліпілі снігову бабу, калі прыходэ він, внягнүв морквіну з голіві і прасобачыв ніжчэ пояса. Ще й пнтаэ у маліх: «Угадайце, діткі: цэ тьотка чі дядько?» До Насті підходыв і казав: «Ті накачана? Давай я тебе накачаю. Тобі понравіцца...» Карочэ, шо з прідурка вняць?

Світлана Дмтрівна. А в мене на уроках сэмачки лускаэ і харькачккой плюэцца.

Степан Васильовіч. Ставм Зарубі «незадовольну». Чо тут рязіну тянүць? Давайце по-военному работать, а то до утра будм чухатца.

Дырэктар. Мі й так нэ гуляэмо.

Степан Васильовіч. Хіба я кажу, шо мі гуляэмо? Но можна ж усе робіць бнстро, по-военному. Ті ж у арміі нэ служыв, бо откупывся.

Дырэктар. Хто? Я откупывся? Та в мене плоскостопіэ. Я можу дажэ справку показать.

Марина Петрівна. Петровіч, твою дівізію. Давайце ділом занімацца. Про плоскостопіэ побалакаэмо другім разам.

(Відкрываюцца двері, у клас зазіраэ Кандыба, він же Халява.)

Халява. Добрыі вечір вашій хаті! Вы нэ скучылі за мной?

Міхайло Львовіч. По тобі тюрма скучаэ, ннгдайя.

Дырэктар. Ті чога в школі акалачуіся? Шурыі додому і учы урокі!

Халява. А я завтра в школі нэ буду. Мамка казала, шо поідэм мені штанн купляць у Чэрвонодншловку.

Міхайло Львовіч. Хай вона тобі ума на базарі купэ мішка чытырн.

Халява. Давайце гроші, то я і вам куплю.

Степан Васильовіч. Закрыі двері, дібіл.

Халява. Які учытэля – такі і учынкы.

Міхайло Львовіч. Эслі тн нэ заткнэся, я тобі ротяку трыпкой заткну.

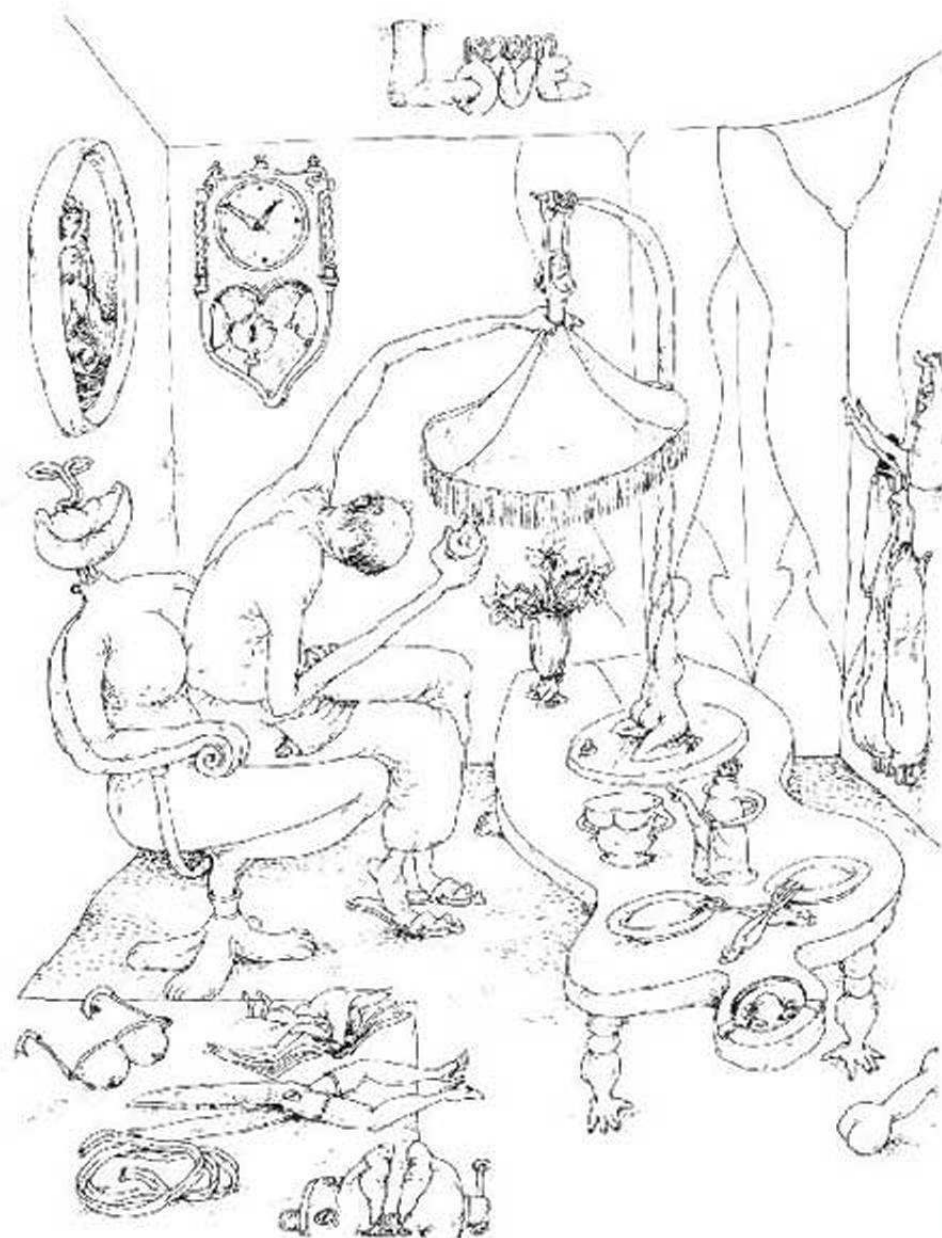
Завуч. Кандиба, у нас педрада, а ти заважаєш працювати.

Халява. Ладно, де наше не пропадало. *(Закриває двері.)*

Наталія Яківна. Нерви мені матає на кожному уроці. Кричить на весь клас: «Можна я піду покакаю?»

Михайло Львович. А ви ж кажете, що він недурний?

Степан Васильович. Харош тріпацца. Рожайте варіанти нащот Зарубона.

Світлана Дмитрівна. Про такого гада й балакати не хочеться.

Сніжана Трохимівна. Заруба регулярно живе зараз із Зінульой, бо Корчак уже тю-тю.

Завуч. А чого Корч її бросив?

Михайло Львович. Я чув, що вона в любові без фантазії.

Наталя Яківна. Як це розуміть?

Михайло Львович. Лежить, як колода.

Наталя Яківна. Ну й хай. А ти роби своє діло. Хіба вам, мужикам, не однаково?

Михайло Львович. Лічно мені нада, щоб підкидала. А тобі, Васильович?

Степан Васильович. Я люблю буквой «Гє». Це самий природний спосіб.

Сніжана Трохимівна. Хороший спосіб, но мужики тоді бистро кончають. Більше двох хвилин не видержують.

Степан Васильович. Я можу хоч і цілий день.

Сніжана Трохимівна. А мені більше подобається, щоб я зверху була. Тоді глибше йде.

Директор. А мені бочком.

Марина Петрівна. А у нас все по-стародавньому: я внизу – і до потереї пульса.

Світлана Дмитрівна. Я читала, що мужику треба більше часнику їсти для цього.

Степан Васильович. І цибулі тоже.

Завуч. Більше на свіжому повітрі бути.

Михайло Львович. Нада зварить з молоком козячі яйця. Гарантія.

Наталя Яківна. А я чула, що перець гіркий підходить.

Директор. Моєму дядькові вже 69. П'є маточкине молочко, і стоїть, як у молодого.

Михайло Львович. Брехня на постном маслі. В такому візрасі це не-возможно.

Директор. Я шо, хіба коли брехав? Знаєш, скіки він маточкиного молочка випиває? У нього ж пчьоли, тридцять вуліків. Закриха стіки пива не випиває, скіки він дудлить молочка.

Марина Петрівна. Він і на вид тяне годдєсь на п'ятдесят.

Директор. Не п'є, не куре, зарядку по утрам робе. Кароче, дивиться за собой.

Степан Васильович. Тут главне, щоб нервна система була спокійна. Бо еслі б твій дядько, Петрович, провів пару уроків із тими дібілами, які довели Львовича до того, шо в нього глаз дьоргається, то йому б і маточкине молочко було до одного места.

Михайло Львович. А мене задовбують, що я десятикласницям моргаю.
Завуч. Та хай балакають. Ми їм все одно не віримо.

Степан Васильович. У нас в обшарі один привів в комнату шмару. Обгуляв. Вийшов. Другий взявся за діло. І так всі чотири. Правда, четвертий був небритий. Підняла хай: «За кого ви мене принімаєте?! Я не така, як ви думаєте!»

Директор. Да-а.

Завуч. Образилась?

Степан Васильович. Нухто буде держать обіду за таке діло?

Михайло Львович. Женщину треба підготувить словами.

Степан Васильович. Не знаю. Моя заводиться з півоборота.

Директор. Смотри який темперамент.

Марина Петрівна. Прелюдія должна быть обов'язково. Без неї я ніяка.

Степан Васильович. Митроха показував японський презерватив. Так там два усікі присобачені.

Сніжана Трохимівна. Шикарна штука. Ми колись пробували.

Директор. А де він їх достає?

Степан Васильович. Та це бра туха Митрохі привіз із плавання. У нас такі не продають.

Михайло Львович. Наші зроблені, як з велосипедної камури.

Марина Петрівна. Нада, щоб був живий контакт, а не через резину.

Сніжана Трохимівна. Єслі підзалетів з цим ділом, нада сісти в гарячу ванну зразу.

Наталя Яківна. А Закриха посадив свою на «Яву», гасав з нею по всіх канавах і все вийшло.

Директор. Нада просто контроліровать себе, щоб діло до такого не доходило.

Степан Васильович. Анекдот по ходу. Здає Василь Іванович екзамен у партійну школу. Ну там і питають: «Шо вручають ділігатам с'їзда для голосування?» Мовчить Василь Іванович, як риба. А Котовський підказує: «Мандати! Мандати!» І тут Василь Іванович як заоре: «Та тобі вуха обрізати, то будеш на головку похожий!»

Усі. Гі-га-га-га.

Михайло Львович. А ще для такого діла нада більше двигаться і пить красне вино.

Світлана Дмитрівна. Тіки в меру ж, а не до всирачки.

Директор. Розумно говориш.

Завуч. Я – за.

Наталя Яківна. Слушайте, яке нам літом вино з Молдавії привозили, ви такого й не бачили. Сладке, як кампот, но розбирає потом по-сума-

шедшему. І цвет такий, знаєте, світло-красний. Просто безподобно!
Директор. Не знаю як вам, а мені більше водка йде. Та ще під харошу закуску: холодець, квашену капусточку, вінігретік.

Сніжана Трохимівна. Ой, хочу холодчику! Зверху помазать гірчичкой. Смакота!

Завуч. А картошечка жарена з ікрічкою кабачковою.

Степан Васильович. Рожайте нащот Зарубона. Нада ж тому придурку щось поставить.

Наталія Яківна. Мені пластілін підклав на стул. Я плаття потом застірала, но пятно видно. Чуть-чуть, правда, но видно.

Завуч. Це оте плаття, шо із какетками?

Наталія Яківна. Воно.

Завуч. А де ти його достала?

Наталія Яківна. Вунівермагі. Очірідь була страшна. Півтора часа прийшло вистоять. Плаття закордонне.

Світлана Дмитрівна. Живуть же там люди. А в нас тіки в космослітають, а нормальних трусів пошить не можуть.

Степан Васильович. Братуха привіз французькі женські труси для Елочки, так їх можна в наперсток помістити. Казав, шо дець аж у Сінгапурі купив.

Наталія Яковна. Так вони дєтські? Я свої зімні і в літрову кружку не запахну.

Степан Васильович. Для дорослих. Просто там така ткань дуже тонка. Нам до таких далеко.

Сніжана Трохимівна. Мені б такі хоч помірять...

Директор. А шо він іще з плавання привіз?

Степан Васильович. Лезвіє для бриття, станок, косметику, порнографію.

Директор. Яку ще порнографію?

Степан Васильович. Журнали там всякі, карти ігральні. Я Сніжанкі показував.

Усі. А ми тоже хочем.

Степан Васильович. Я в нього спитаю, но, по-моєму, хтось уже взяв, щоб перефотографировать. Но я сьодня зайду до нього.

Сніжана Трохимівна. Да-а! Косметика у них, канєшно, безподобна. А пахне як!

Марина Петрівна. Фірма віників не в'яже.

Степан Васильович. Давайте рожать нащот Зарубона. Скіки йому присудимо?

Директор. «Незадовільну».

Усі. Да! Да! «Незадовільну».

Завуч. Пітрівна, читай далше.

Марина Петрівна. Жижя. Просяь поставить «зразкову».

Директор. Я – за.

Степан Васильович. У матросов нет вопросов.

Марина Петрівна. Кобець. Просяь «зразкову».

Директор. Я – за!

Завуч. У столовій на неї нидовольні. Каждый раз Валічку критикує. Кажє, шо її мама готовє луччє.

Михайло Львович. Це все не по суті.

Завуч. Но Валічка просила поставить Кобчиху на место.

Степан Васильович. А еслі Асьок дійсно готовє луччє?

Михайло Львович. А як нам про це узнать?

Директор. Я в том году помогал їм перекривать сарай. Напахались добрячє. Сили за стіл. І чого там тики не було: варенички із сиром, борщик із пампушечками і часничком, салатіки всякі. Набагато вкусніше, чим у Валічки.

Завуч. Но вона могла б промовчать. Валічка ж тожє не гуляє. Стараєтьсє, як може.

Світлана Дмитрівна. Нада просто сказать Кобчихі, шоб менше там возбужала. Рано їй ще указувать старшим.

Директор. Давайте поставимо те, шо просє Стіпановна. Тики хай вона потім Кобчихі харошу мораль прочитає.

Марина Петрівна. Крайка. Просяь «добрю поведінку».

Директор. Я – за.

Завуч. Та і я не проти.

Михайло Львович. Сидить нормально, а учиться не хоче. Кажє, шо в нього буде свій власний перекладач і учить дойч йому зовсім необізательно. Любить на уроки пряники їсти. Нарошно упустить на пол ручку, лізе під парту за нею і встигає з'їсти там два пряника.

Степан Васильович. А як ти узнав?

Михайло Львович. А він плямкає так, як його рідний татує.

Марина Петрівна. Це точно. Колиє сиділа на свадьбі біля нього, так нивозможно було слухать.

Хто ж це, «важкі» діти та підлітки?

Медицино-психологічний підхід: особи віком до 18 років із аномаліями розвитку, психічкми, порушеннями здоров'є та обмежєними можливостями діяльності.

Соціально-правовий підхід: група ризику, що веде руйнівний спосіб життя; потенційні злочинці; неповнолітні правопорушники.

Педагогічний підхід: учні, які порушують гармонію колективу, не виконують вимог педагога, демонструють низькі результати (www.camps.ru).

Кажу: «Ти шо, не можеш потіше?» А він: «А так смачніше набагато».

Директор. Ну та під партоухай жре, як приспичило вже дуже. Ставимо те, що просе Стіпановна.

Марина Петрівна. Климчук. Хто за «задовільну поведінку»?

Степан Васильович. Тіки через мій труп. Я вже не помню, коли він приходив на фізкультуру у спортивній формі.

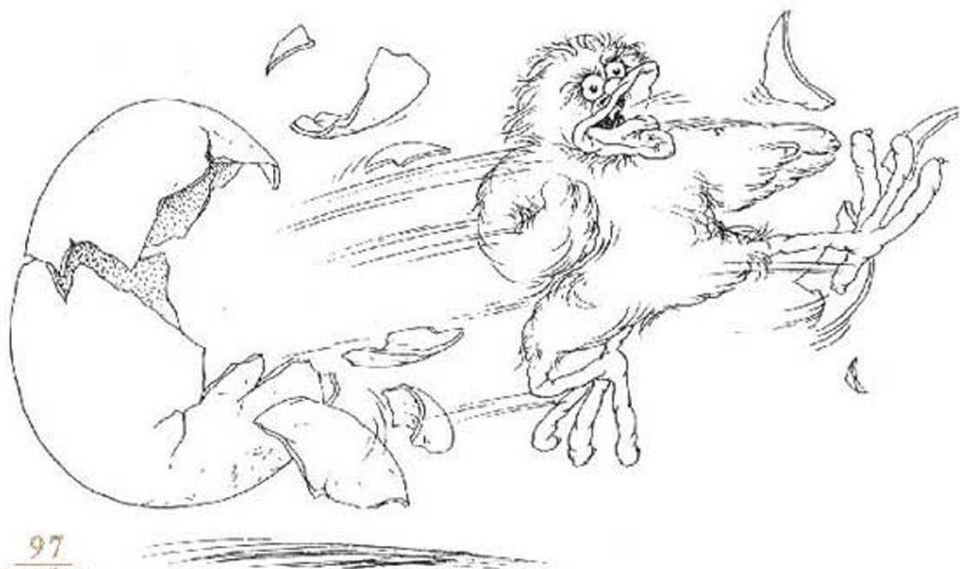
(Входить учень четвертого класу.)

Учень. Казала тьотка Прищиха, що вона оставила вам сільодку. Просила, щоб хтось прийшов і забрав.

Директор. А тьотки Галатенчихи там немає?

Учень. Не, вона вже пішла додому. Казала, що вона до вас іще добереться. Каже: «Я тим попрошайкам мозги колись уставлю». А дядько Петька питає, про кого то вона так строго. А тьотка Галатенчиха каже: «Про Губошльопа і його команду». А дядько Петька засміявся і каже: «Ну ти, кума, даєш!» А тьотка Прищиха мені на вухо сказала, що вона вам сільодку оставила. Каже: «Біжи бігом, поки народу нема в магазіні». І ще казала, щоб я нікому більше не розказував.

Директор. Ти точно нікому не розказував?

Учень. Точно.

Директор. От який ти маладець. Можеш іти додому.

(Учень виходить із класу.)

Макаренко хоч і великий педагог був, а пісталені остігда носие за назухой (Михайло Львович).

Завуч. Хто піде на смертний бой?

Тихонівна. Еслі я піду, то тіки із шваброю.

Директор. Галатенчихи вже немає, так шо можна йти. Еслі вдруг шо, то не загрижайся.

(Тихонівна бере сумки, гроші та виходить із класу.)

Михайло Львович. Маладець Прищиха. Я її зауважав.

Наталя Яківна. Вона недурна і роботяща жінка. І вчилась, кажуть, непогано.

Світлана Дмитрівна. На вечерю зварю картошечки до сільодки.

Михайло Львович. А я своїй скажу, шоб рибу в шубі зробила.

Степан Васильович. Люблю хальву з грузінским чаєм. Можу кіло за раз з'їсти і літри дві чаю випить.

Марина Петрівна. Є в Прищихі шось душевне. Гуманна жєнщина.

Сніжана Трохимівна. І мені вона дуже симпатична. Видно, шо поділиться останнім.

(Відкриваються двері та з'являються дві учениці четвертого класу. Одна з них звертається до Сніжани Трохимівни.)

Учениця. Ми там малюємо, а Галатенко нам пісона свого показує.

Михайло Львович. А ви не дивіться. Шо з того дурака взять?

Учениця. Так він нам мішає.

Директор. Давай те його сюди!

(Учениці виходять.)

Наталя Яківна. Не, ну це вабще вже.

Сніжана Трохимівна. Його нада срочно ізолювать. В інтернат отправить до дібілів у Червонодишловку.

Завуч. Не маєм права. Я вже балакала про це у районо із Светочкой. Сказали, шо ми в усьом виноваті. Погано шукаємо підходи до дитячої душі.

(Відкриваються двері й на порозі з'являється Галатенко.)

Галатенко. Общій привіт. Давайте бистрей, бо мене Коха там же.

Директор. Твій Коха підожде, ніде він не дінеться.

Наталя Яківна. Галатенко, в тебе совість є?

Галатенко. А що це таке? Ми такого ще не проходили.

Світлана Дмитрівна. Галатенко, ну коли ти перестанеш нам уже нерви матать? Ну скіки можна?

Галатенко. А хто це сказав, що я вам мотаю нерви? Плюньте тому в морду. Нема на світі совіснішого чоловіка, чим Костя Галатенко. Єслі мені не вірите, то спитайте у Кохи. Кажу вам на полном сірійозі.

Завуч. За твоім Кохою тюрма давно плаче.

Галатенко. А за що йому таке щастя? Шо, хіба він когось замочив? Коха – кльовий пацан. Вам усім до нього ще нада дорости. Коли ви його в паследній раз бачили п'яним? Не помните? Я так і знав, що у вас пам'ять куряча. Коха уже днів десять не лакає. Ну, правда, матюкається трохи. Так і я вас матюкаю, бо є за шо. Всі знають, що ви мастріра хаять нормальних людей.

Сніжана Трохимівна. І за шо нам така честь, що ти нас матюкаєш?

Галатенко. За все хароше. За ваші двойки вонючі.

Сніжана Трохимівна. Шо ти тіки шо показував четвертому класу?

Галатенко. Дулю з маком.

Директор. І ти считаєш це нормальним?

Галатенко. А мені мамка тоже дулі показує, коли я в неї гроші просю. Шо ж тут такого?

Завуч. А шо ти ще показував четвертому класу?

Галатенко. Не полоскайте мені мозги! Ви можете нормально вопрос задать? Як каже Коха: «Так ти так і скажи, шо всрався, а то: штани, штани...» Гі-га-га-га-га!

Світлана Дмитрівна. Веди себе скромніше, Галатенко. Ти все-таки з учителями розмовляєш.

Галатенко. А хіба я себе погано веду? Шо ви всьо время до мене чіпляєтесь? Хіба я казьюл отпущення?

Степан Васильович. Він і є, тіки без «отпущення».

Галатенко. Ти добалакаєшся, Стицько Васильович! Одне моє слово, і от тебе одна скакалка останеться.

Директор. Це ти нам угрожаєш, Галатенко?

Галатенко. Ви самі є угроза нашому обществу.

Директор. Під словом «общество» ти маєш на увазі Хмиря, Халаяву і прочий зброт?

Галатенко. Я їмею віду всю державу.

Михайло Львович. Це ти сам додумався до такого, чи тобі твій Коха підказав?

Галатенко. Такі вещи понятні даже першому класу. І вабще, якого ви мене сюди визвали? Знаєте, шо робить собака, коли йому нічого робить? В інституті такого не проходили хіба? Шо ж то за інститут, шо не роз'яснив вам іліментарних вещей?

Завуч. Не валяй дурака, Галатенко! Ти прийшов на педраду, а не в клуб. Веди себе нормально.

Галатенко. Я зараз закричу в істерікі, як це робить Світлана Дмитравна.

Сніжана Трохимівна. Кричать не треба. Девочки з мого класу приходили і розказали про все.

Наталія Яківна. Тики в тебе нема сміливості чесно признаться.

Галатенко. В чом признаться? Влюбі к вам? Так ви ж і самі знаєте, шо я вас так люблю, шо просто не могу без вас. Буває, шо уже в кроваті пізно засинаю, но дуже скучаю. Тоді встаю, іду до Хмиря і горлаєм під воротами вчителя гітлеровского язика: «Гітлер капуть!» Тоді вчитель гітлеровского язика вискакує з хати в одних споднях і обзиває нас «голубими» або травить на нас свою сучку Азу. І це називається вчитель? Даже еслі ми в чом-то неправі, то нада з нами по-нормальному вести себе.

Михайло Львович. Ви мені весной собаку отравили.

Галатенко. То не я. То – Коха і Челєнтано. Я не знаю, як там Челєнтано, но Коха казав мені, шо дуже каїться в тому, шо це зробив. Кажє: «Бідна собачка! Як мені її жалко! Лучче б я її хазяїна отравив».

Директор. Це ти презірвативи натягував на штахети Степана Васильовича?

Галатенко. Ви мене вбиваєте своїм слабоумієм! Об'ясняю популярно, шо б ви тут усі знали: прізірвативи натягують не на штахети, а на те, шо написано на капоті вашого, Петрович, «Запорожця». Шо б зарази якоїсь не підчепить.

Наталія Яківна. Ти шо собі позволяїш?

Галатенко. Петрович спитав, а я отвітив. Не бачу в упор ніякого криміналу. І вабще, якого ви мене тут держите? Там Коха уже поїхує навірно.

Сніжана Трохимівна. Так ти нам так і не скажеш, шо ти показував четвертому класу?

Галатенко. Я показував їм фотографію нашого учителя фізкультури і казав їм, шо б вони обминали його десятою дорогою, бо він їх може побить скакалкой. У нього ума хвате.

Світлана Дмитрівна. У тебе серйозно питають.

Галатенко. Ще показував фотографію нашого вчителя гітлеровського язика. Розказував, де в нього росте класна черешня і як туди пролізти, щоб не пронохала сучка, яку Челентано ще пока не отравив.

Завуч. Шо ти корчиш із себе клоуна?

Галатенко. Не поняв.

Михайло Львович. Шо ти розносиш по селу сплетні, шо ми тут якоби п'янствуєм?

Галатенко. Хіба я похожий на піха?

Світлана Дмитрівна. Єслі ми посиділи, попили чайку з тортіком, то нада все перекрутити?

Галатенко. Дві неділі назад учитель гітлеровського язика прийшов у клас елі теплий. Це шо – от чайку з тортіком?

Завуч. У нього було давление.

Галатенко. А чоґо в нього язик заплітався?

Михайло Львович. Шо ти брешеш, ниґадяй!

Галатенко. Спорим, шо не брешу? Мазуренчиха казала, шо чула, як несло бормотухой. Вона ж на першій парті сидить.

Наталя Яківна. То таке лікарство од давления. Воно із спирту зроблене.

Галатенко. А як же воно називається?

Директор. Галатенко, яка ти жистока дитина. Чоловіку поґано було, а ти злорадствуєш.

Галатенко. А чоґо в нього нос всіґда красний? Тут давление не при чоґом.

Степан Васильович. Закрий свою глотку, бо я тобі її тряпкой заткну!

Галатенко. Та про це в селі всі балакають, а мені не можна?

Завуч. То дураки тіки язиками тріпають. А ти повторюєш, як полка.

Галатенко. Все село – дураки, а ви одні тіки умні. Шоś я в цьоґому сумніваюсь. На свадьбі у Троньків шо було? Шпрехен зі дойч?

Наталя Яківна. То було не в школі, а на свадьбі. Там усі п'ють за здоров'я молодих.

Галатенко. П'ють, но не до свинячого виску.

Михайло Львович. Я тобі, неґодяюка, зараз оцю указку на голові поб'ю. Ти мене поняв?

Галатенко. А шо я такоґо сказав? Міжду прочім, є свідетелі. Коха може підтвердить, Сява. Та і Челентано казав, шо тоґе бачив.

Степан Васильович. Ну і свідетелі в тебе – одні подонки!

Директор. Товариші, давайте будем робить те, для чоґо ми тут зібралися. Говорим тіки по существу. *(До Галатенка.)* Коли батько прийде у школу? Ощасливить він нас своїм приходом, чи не? Ми хочем побалачать з ним про твої фокуси, які ти витворяєш у школі.

Галатенко. Ви скажіть мені ваші зауваження, а я папкі передам. Він мені довіряє повністю.

Завуч. Тьотя Клава жалується, що ти її обзиваєш старою вешалкою. Як тобі тіки не стидно!

Сніжана Трохимівна. Мені діти казали, що ти в магазині украв кусок ковбаси, коли продавщиця повернулася спиною.

Галатенко. Хто вам таке сказав? Це ота вобла кривонога?

Михайло Львович. Ти на свої кастилі подивися, а тоді будеш других обзивать. Як тіки тебе там дома виховують?

Тихонівна. Ти коли перестанеш сьмічки розкидать по школі?

Галатенко. Тіхановна, що ти ще там голос подаєш? Закончила швабро-тряпчану академію с отлічієм і думаєш, що вибилась в люди?

Директор. Відповідай по существу.

Галатенко. Цитірую Наталю Яківну: «Я на дурні питання не відповідаю». Давайте вже кончать, бо мені од вас тошнить. І Коха там, напевно, піхує.

Завуч. Що це ти собі таку компанію підібрав? Хіба в тебе нема друзів серед твоїх шкільних ровесників?

Галатенко. А чим вам Коха не нравиться? Сява і Челентано тоже класні чувачки. Просто ви нічого не розбираєтесь в людях. Єслі Сява отсидів год, то це ще нічого не значить.

Михайло Львович. Була б моя воля, я тебе і всіх отих челентан із сявами не випускав оттуда до самої старості.

Галатенко. Я б тоже вас туди запер і запритив би передачі носить. Я б із кожного з вас человека зробив би. Пахали б ви у мене, як мілінькі! Ніхто і не пікнув би!

Директор. Галатенко, коли прийде батько у школу? Давай відповідай по существу.

Галатенко. Він зараз мотоцикл розбирає – поршеньову мініяє. Я йому сказав про це, а він каже: «Скажеш Губошльопу, що мені зараз і жінку ніколи поїметь, бо времєні немає». Так шо у цю смердячу школу він приходить не збираєтьса.

Наталя Яківна. От виключим тебе, тоді і школа не смердітимає.

Галатенко. Ого! Ще й як смердітимає! Я ж тут у ролі пахучого дезодоранта в окруженіі вонючих партянок.

Світлана Дмитрівна. Багато на себе береш.

Степан Васильович. Давайте завязувать. Скіки можна з цим придурком час тратить?

Галатенко (до Степана Васильовича). Ти, я бачу, так і шукаєш на жопу приключеній. Я можу устроїть такий фокус.

Степан Васильович. Я тобі зараз рот роздери до самих вух, падло! Іще одне слово – і я за себе не отвiчаю.

Директор. Скажеш батькові, що його поршньова підожде. Нада спочатка тебе полагодить, а тоді вже мотоцикл.

Галатенко. У нього друге мнєніє нащот цього.

Михайло Львович. Начхать нам на його мнєніє. Скажи, щоб прийшов у школу і точка.

Галатенко *(стає струнко)*. Будет зробано, гер комендант!

Михайло Львович. Оце вже лучче.

Галатенко. Разрешите іті?

Директор. Іди і веди себе нормально!

Галатенко. Яволь! *(Виходить із класу.)*

Степан Васильович *(нервує)*. Я не поняв, для чого ми його вабще сюда визивали?

Наталя Яківна. Це якась чума болотна.

Світлана Дмитрівна. Нада што делать.

Сніжана Трохимівна. Він просто іздiбається над нами.

(Вiдчиняються двері, у клас зазирає Кандиба, він же Халява.)

Халява. Здоровенькі були! Як ваші дiла?

Степан Васильович. Закрий двері, придурок!

Халява. Уже й спитать нічого ніззя.

Директор. Закрий двері, бо у нас педрада.

Халява. А яку ви мені поведінку поставите? Папка сказав, що єсли буде хароша поведінка, то він мені купить мопед. Ви там постарайтесь ради цього дiла.

Світлана Дмитрівна. Не мішай нам работать. До тебе не доходе?

Степан Васильович. Не заставляй мене вставать, бо отметелю так, що мало не покажется.

Халява *(до Марини Петрівни)*. Пітровна, а що в мене буде по алгебрі за чверть?

Марина Петрівна. Одиниця.

Халява. І вам не стидно такі оцiнки дiтям ставить? Це ж ви не мені, а собі ставите. Це значить, що не можете навчити дитину. Це значить, що государство вам даром плате гроші. Хiба до вас це не доходе?

Світлана Дмитрівна. Закрий двері, падлюка!

Михайло Львович *(до Директора)*. Та наверни ти його, Петрович, отим глобусом, що на столі! Або связкой ключів.

Розумове виховання – цілеспрямована діяльність педагогіє з розвитку розумових сил і мислення учнів, привчання їх до культури розумової праці. У психолого-педагогічній літературі вживають також термін «розумовий розвиток» – розвиток, удосконалення інтелектуальної сфери і здібностей людини.

Мета розумового виховання – забезпечення засвоєння учнями основ наук, розвиток їх пізнавальних здібностей і формування на цій основі наукового світогляду. Його зміст – система фактів, понять, положень з усіх галузей науки, культури і техніки. Освічена людина повинна володіти основами наук, техніки, мистецтва і культури. Ці знання мають бути систематизовані, постійно поновлюватися (www.refine.org.ua).

Халява. Єслі ви мені не поставите нормальну поведінку і папка мені через вас не купе мопед, то вам тоді хана.

Завуч. Закрий двері негайно!
Халява. А ви поставите харошу поведінку? Хіба вам жалко? Я після школи піду учитись на космонавта.

Сніжана Трохимівна. А хіба на свинарнику космонавти ішачать?

Халява. Я полету в космос і буду показувать усім інопланетянам вашу зачухану школу, і буду іржать з ними до упаду. Наберу туда три відра бовтюків і буду пулять по вас усіх прямої наводкой. Попробуйте мене тоді достать там. Чхав я тоді на вашу скаалку і указку.

Степан Васильович. Таких, як ти, беруть у космос тіки для того, щоб проводить над ними опити, як над собаками. Так шо будеш ти там подопитним кроліком.

Михайло Львович. По старой привычки ти шось украдеш у інопланетян, а воно тобі за це вуха пообривають. Або викинуть із кабіни, і будеш ти літать, як мусорне відро. А нам пришлють петицію, де будуть хаять нас за то, шо ми вабще зв'язались із таким барахлом, як ти. Карочє, не позорь нас ще й у небі. Підеш ти після школи на свинарник і будеш своїм хрюшкам розлагольствовать, який ти геніальний космонавт. Це єдинствені живі створіння на Землі, хто тебе ще можуть зрозуміть. Сюди ще можна долучить Сяву, Галатенка, Коху недоношеного, Хмиря і разну прочю бидлоту.

Світлана Дмитрівна. Ти не назвав ще отого недоделка Чєлєнтано!

Завуч. А Смика забули назвать!

Халява. Сява – умнейший чувак. Ви попробуйте у нього в карти виграть!

Завуч. Твій Сява дурний, як пробка. Він читать нормально не може.

Халява. Карочє, я бачу, шо ви не собираєтесь мені поставить харошу поведінку?

Михайло Львович. Я б тобі на лобі поставив харошу поведінку, так там місця нема, бо написано там, шо ти круглий дурак от рождєнія. Дебіл, карочє говора.

Степан Васильович. Так шо, будущий свинарь, чеши отсюда, пока я скакалку свою не достав. Бо інопланетяни не заочухть об таке гімно руки свої вимазувать. Чим потом їх одмивать?

Халява. Од гімна і чую! *(Хутко зникає.)*

(Входить Тихонівна.)

Тихонівна. Сільодки опята не хватило!

Директор. Ну, японский гарадавой!

Михайло Львович. Шо зо йо-май!

Наталя Яківна. Нє, ну це вабще вже. Вона просто іздівасться над нами. Шо за дурацкі шуточки?

Степан Васильович. А шо вона тобі сказала, Тіхановна?

Тихонівна. Сказала, шо перепутала, шо не в ту бочку глянула.

Михайло Львович. Як це можна перепутать? Шось тут не те!

Світлана Дмитрівна. Кароче, хай вона подавиться той сільодкой! Обійдемся без неї. Давайте робить діло, бо в мене в животі вже китайська революція.

Степан Васильович *(до Марини Петрівни).* Рожай, Маріша, дальше!

Директор. Ну й дінюк сьогодні!

Марина Петрівна. Литвину просять поставить «задовільну поведінку».

Наталя Яківна. У мене нічо не уче. І недурний вроді, тіки дуже ледачий.

Завуч. Лейба страшна яка. Даже зошита не хоче з портфеля достать. Вечно безручки ходе в школу. Поставила йому одиницю, так він швирнув у мене книжку. Харашо, шо я успіла пригнуться, а то була б без очків. Казала Литвинші, так вона каже, шо не може тоже нічого зробить, бо він і на неї кидає чим попало.

Степан Васильович. А по мені хотів м'ячом швирнуть. Так я його догнав біля кательні і всипав по перше число. Я їх, гадів, давив і давить буду.

(Відкриваються двері, у клас зазирає Вакулєнко, він же Хмирь.)

Хмирь. Не, ну харош барзеть! Отдайте міні мій портфель, бо я за себе не ручаюсь! Шо за борзота! Скіки я буду ще ждать?

Марина Петрівна. А ти мені самостійну здав? Здаси мені самостійну, тоді получиш портфель.

Хмирь. Мені нада додому йти. Еслі папка узнає, шо я без портфеля явився додому, він мені таких випише, шо мало не покажеться. Отдавайте портфель, бігом.

Директор. Ти нам мішаєш проводити педраду.

Хмирь. Чхав я на вашу педраду. Отдавайте мені портфель! Мамка міні його купляла, а не вам. Ви міні ніколи п'ятьорки не ставите, так мені шо, сумку вашу забирають?

Сніжана Трохимівна. Ти нашо молодші класи в туалеті обмочуєш? Тобі шо, дірки немає?

Хмирь. Брехня! Коли я сліваю, ни одна морда в туалет не заходе. Попитайте у пацанів, єслі міні не вірите.

Сніжана Трохимівна. Діма Горовий вчора прийшов мокрий з туалета і сказав, шо це ти його обмочив.

Хмирь (*здивовано*). Шо? Я? Та то він сам абасцався. Смик не пускав його у сральник, ну він і вилив у штани.

Сніжана Трохимівна. А чоґо ж він на тебе сказав?

Хмирь. Ми з Галатенком соровновались на дальность, і я програв. Остаток случайно попав на Горового. Но він уже був мокрий. Так шо я тут не при чом.

Світлана Дмитрівна. Та ти всіґда вийдеш сухим із води!

Хмирь. А хіба це поґано?

Директор. А як цей вид спорту називається?

Хмирь. Названія немає. Хто дальше бризне, той і чемпіон.

Завуч. Ну і хто ж абсолютний чемпіон школи?

Хмирь. Вабще-то Литвин. Но він вислужується перед Галатенком і того піддається. Ви шо, мені не вірите?

Директор. Віримо, віримо. Куди ж нам діваться? А чоґо ти самостійну не здав?

Хмирь. Учив гітлеровский язык. Я ж вам казав, шо буду работать послом у Гирманії.

Марина Петрівна. Ти можеш хоч раз в жи́зні сказати правду?

Хмирь. А ви не хочете хіба, щоб я послом работав? Шмотки буду вам присилать, іротіку.

Степан Васильович. Будеш пахать у колхозі послом: будуть тебе посылать на свинарник, до скота і тому подобне.

Хмирь. Це ми ще побачимо.

Марина Петрівна. З такого посла у Німеччині всі будуть смія́ться, бо ти ж неграмотний.

Хмирь (*до Марини Петрівни*). Пітровна, нашо послу математика? Ї участь для того, щоб можна було пощитати зарплату, і щоб у магазині Прищиха не обдурила. Всьо! Шо я буду робить з вашими квадратними синусами? Яка мені од цього польза буде? Який толк із баскітболу, шо ми ганяєм на фізірі? Хіба пригодиться, коли буду капусту

закидать на горіще. Так я в пройом і так попаду без баскетболу. Або прижки в довжину? Вони пригодяться, щоб біля Віті Жолчика через калюжу перестрибнуть, бо там іначе і не пройдеш. Но у Гирманії калюж немає, бо там скрізь асфальт. Там скрізь порядок, не то, що у нас. Кохин брат там служив, так розказував. То нашо мені ті прижки у довжину? Я логічно думаю? Еслі я вас не переубідив, то киньте в мене книжку.

Степан Васильович *(до директора)*. Петрович, швірні в нього связку ключів або глобус, еслі він так хоче.

Хмирь. А прижки у висоту? Еслі ми з Челєнтаном захаваєм черешню у Михайла Львовича ночцю, і його сучка нас винюхає, то тоді нада буде драпать через забор. Так я і так його перестрибну. Не знаю, правда, як Челєнтано, но я сіки раз уже перестрибував. Цей вид спорту ще можна культивіровать. Біг з естафетой тоже нада учити. Коли Васильович буде гнаться, щоб забрать сігарети, ми будем тікати і передавать їх, як естафету, один одному. Хай попробує догнати!

Директор. Чого в тебе одні двойки по всім предметам?

Хмирь. Не по всім. По праці в мене одиниця.

Директор. Ти шо, не вмієш в руках сапку держать?

Світлана Дмитрівна. Та в нього руки із задниці виресли.

Хмирь. Де ви бачили, щоб посол держав у руках сапку? До вас шо, не доходе? Правду казав Галатенко, шо з вами здуріть можна.

Степан Васильович. Тобі це вже не загрожує.

Хмирь. Як-як?

Марина Петрівна. Так коли ти мені самостійну здаси? Бо позвоно у посольство і скажу, щоб тебе не прінимали туди.

Хмирь. Завтра.

Марина Петрівна. Тоді забери свою торбу у п'ятому класі.

(Хмирь зникає.)

Степан Васильович *(до директора)*. Нащот сільодки, Петрович. Можє, я збігаю і побалакаю з Прищихой?

Директор. Хай трохи пізніше.

(чути важкий стукіт у двері, на порозі з'являється дебелина постать батька Галатенка.)

Галатенко-батько. Якого хєра?

Директор. Шо?

Галатенко-батько. Я питаю, якого хера ви мене биспокоїте? Вам шо, нехір делать, чи шо? Тут жінку ніколи трахнуть, бо роботи повно, так ще й сюди нада пертися.

Директор. Гаврилович, веди себе нормально!

Галатенко-батько. Я ложив на ваш схадняк і на кожного персонально. Якого хера ви чіпляєтесь до Кості всьо время? Шо він вам зробив, шо ви його так не любите? Нормальний мужик. Хіба він вам на голову насрав?

Директор. Та до цього ще не дійшло.

Галатенко-батько. Так якого хера ви тоді пиль піднімаєте? І оту записку, шо міні прислали, можете засунуть собі в жопу. Міні вона не нада.

Завуч. Як вам не стидно таке молоть?

Галатенко-батько. Стидно – в кого видно. Якого хера? Я, по-моєму, членороздельно сказав. Єслі вам нехір делать, займіться чимся полезним. Поцтайте, скіки у вас шерсті між ногами! Або ще найдіть якесь занятіє!

Світлана Дмитрівна. А ти свою шерсть уже поцтавав?

Галатенко-батько. Ще й вона там обзивається! Мовчала б уже! У твоєго вже года два, як не стоїть, того ти така і тошнотворна.

Директор. Гаврилович, я зараз міліцію визву!

Галатенко-батько. Хулі ви мені голову морочите. То вони мене визивають, то міліцію визивають. То Кості нерви матають. Вас давно вже нада поразганять.

Завуч. Ваш син погано учиться. Нада шото делать.

Наталя Яківна. Хамить учителям і учням.

Галатенко-батько. Костя така людина, шо даром хамить не буде. Значить, ви довели його до такого, шо він вам хамить. А нащот учьоби, так вона йому і нахір не нада.

Завуч. Ваш син займає дівчат.

Галатенко-батько. А єслі він дозрів в половом отношенії? Природа бере своє. Хіба ти не лапав девок в таком возрасті, Петрович? Нагорнячка мені розказувала по секрету. І тебе, Мітровна, я щупав на перерві, і ти вищала от удовольствія. Забула вже?

Сніжана Трохимівна. Ви скіки сьгодні випили? Ви шо, не можете у школу тверезим прийти?

Галатенко-батько. Єслі я триста грам приняв, то уже і алкаш? Спирт, міжду прочім, розширяє сосуди. Я можу літр самогоняри випить за один раз і не скривлюся. Давайте несіть сюда літру од Кобчихи. Я при всіх вип'ю без закусі. А то скажите, шо брешу. Бля буду, єслі брешу. І ви побачите, шо мені можна вірить.

Директор. Гаврилович, у школі ругацься не можна.

Галатэнко-батько. А Васильович на Смика шо сказаў у столовой? Весь клас чув!

Степан Васильович. То случайно вирвалось у мене. Він кинув у мене куском піржжа. Інтаресно, шоб ти зробив би на моёму місті?

Галатэнко-батько. Трахнув би Смичиху. У мене розговори короткі. І вабще, по міні іще нічо в жыні нічога не кыдав. Хіба вы мене ще не знаеце? А Смик – то падло парядочне.

Наталя Яківна. Вы займаецеся статевым вухованнем свого сына?

Галатэнко-батько. Ну да. Істэствінно. Всігда кажу, шоб пользавася гандонамы, бо, кажуть, хтось по селу гонорей роздае.

Завуч. Вы нас неправільно зрозумілі. Вы праводыце з Костею бесіды з цьога пытаньня? Він же лыше у васьмому класі. Дытына ще.

Галатэнко-батько. А Закрыха іще в сьомому класі сьношався. Сначала з Кобчыхой. Потом, кажыцца, с Анжелкой. І нічога. А Костя вже у васьмом. Коль вы вечорама десь блукае, не буду ж я з фонарыком за вым ходыць. У мене своя робота. Кажу ж, шо ніколы і жынку трахнуць за той роботой. Сьодны поршньову перабыраю, позавчора з карбюратором мудохався до часу ночі. Зашыты клянче, шоб подывывся його «Москвчы». Каже, шо шось цокотыць удвгытателі. Прыдзеця опяць запрыгацься на день. А там іще якась зараза прылзе.

Завуч. Ваша суспільна-корысна праця на рывні. Но треба і сыном занямацься.

Галатэнко-батько. А ёслы у нього стовбняк? Не запыхаць же у графын.

Дырэктор. Гаврылович, тут багаты жынок.

Галатэнко-батько. А я тут пры чом?

Дырэктор. Вы выдече себе вульгарно.

Галатэнко-батько. А якога хера вы мене тоды вызывалы? Вы пытаеце про Костю, а я вам отвчыаю. Вас не поймеш, шо вы вабще хочыце. Кажу ж, шо мені поршньову нада міняць, а я тут з вамы мудохаясь. Кстаті, сільодку вам не бачыць, як своя жопу. Я сказаў Прычыхі, шоб не давала.

Дырэктор. А за шо нам така чещь?

Галатэнко-батько. Будете мені надойдаты, то я скажу, шоб і хліба вам не давала.

Мыхайло Львовыч. А мы твого малого на другы год оставымо. Він до пенсіі буде тут сідыць, аж покы онукамы не абзаведзеця.

Галатэнко-батько. Та не буде вын тут довго. Він з вамы на адному гектары срать не сяде. Бля буду. Я його на тракторну до себе заберу. А вам він болт покаже, і снылысь вы йому сто год.

Дырэктор. Гаврылович, можете йты. І ніколы сюды більше не прыходьте!

Галатенко-батько. Та на хер ви мені всрались! *(Виходить.)*

Наталія Яківна. Не, ну це вабще вже!

Світлана Дмитрівна. Ти диви, яке падло! А я думала, чого це нам сіль-одки нема? А воно он шо.

Директор. Нічого. Будем куплять через подставних лиц.

Марина Петрівна. Всьо равно узнає.

Степан Васильович. Не узнає.

Директор. Пітровна, читай дальше!

Марина Петрівна. Малько просять «сразкову».

Михайло Львович. Сogласєн.

(Відкриваються двері та входить знову батько Галатенка.)

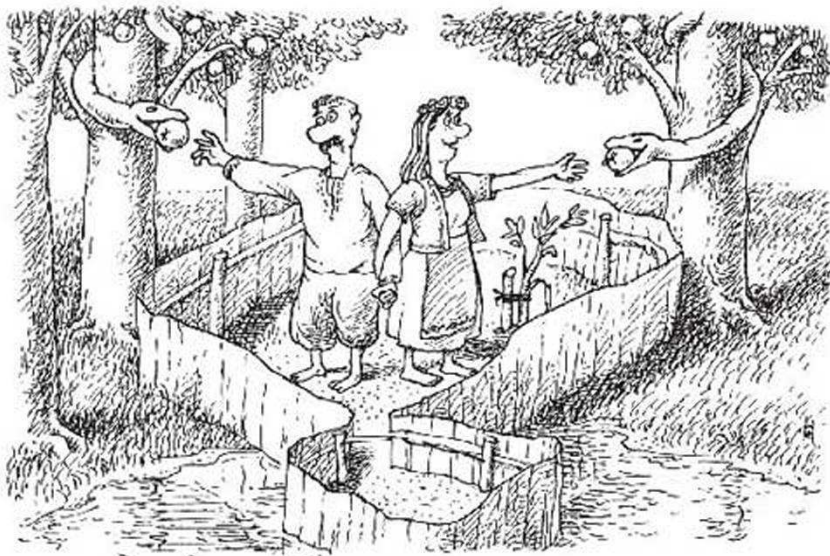
Галатенко-батько. Я забув сказати, шо я вас усіх тут не уважаю!

Директор. А ми і самі про це знаємо.

Галатенко-батько. Іще я вас усіх бачив...

Сніжана Трохимівна. Ви нам заважаєте.

Галатенко-батько. Мішаю вам анекдоти травить? Якого хера ви тут сидите? У вас шо, роботи дома нема?

Завуч. Це і є наша робота.

Галатенко-батько. Скажу Куркіну, щоб вам городи не посилав орать. Самі будете пахать, як коні. Хоч якась буде польза од вас. Куркін буде делать те, шо я скажу. Бля буду, еслі брешу.

Наталія Яківна. Гаврилович, чоґо ви такі жистокі? Шо ми вам поганого зробили?

Галатенко-батько. Я люблю, щоб мені наливали, а не мораль читали.

Михайло Львович. Наливають у магазiні. Підiть, i вам Прищиха ваша наллє.

Галатенко-батько. А чоґо це вона моя? Вона обща. I не один я жарив її на тракторной. Супрун тоґе там участвовав. I Засунь-Невисуню. Та хiба тiки вони? А мене вона уважає як спецiалiста свого дела.

Степан Васильович. Якого дела?

Галатенко-батько. Трахтарного! Так шо сiльодку вам не бачить, як свою жопу.

Світлана Дмитрiвна. Обiйдемось i без рибного дня.

Галатенко-батько. Педагоґ – це сокращьонно педiк. Значить, ви всi тут педiки. Ми на тракторной на вас так i каґем.

Завуч. Чому ви сина свого можете навчить, коли самi ведете себе так вульґарно при вчителях?

Галатенко-батько. Я називаю вєщi своїми iменами. Я чоловiк прямий, мене за це i уважають.

Снiжана Трохимiвна. Одна Прищиха тiки вас i уважає. От жiнка ваша узнає про шури-мури з Прищихою, то буде бiда.

Галатенко-батько. А вона знає. Вона ще й рада, бо каґе, шо я її уже заiздив. Я ж вам кажу, шо в цьом дiлi я десять iнстiтутiв кончив. Менi на тракторной в цьом дiлi нема равних. Ти, Снiжанка, можеш в цьом лiчно удостовiрисься. Гарантiрую, шо не пожалiєш.

Директор. Гаврилович, у нас педрада i нам нiколи слухать вашi разнi розностi.

Галатенко-батько. А якого хєра ви мене тодi визивали? А може, ви мене од жiнки одiрвали? Хто буде платить неустойку? Кстатi, Костя притягнув менi од вас записку, щоб я, значить, явився у школу. А чоґо записка без пiчатi? У вас же должна бути пiчать? У сiльсаветi є. I у вас должна бути. Ви шо, пропили її?

Директор. Гаврилович, ви вґе всiм надоiли, як муха противна. Пора i честь знать.

Галатенко-батько. Но сiльодку вам не бачить, як свою жопу. Це я вам гарантiрую.

Завуч. Iдiть уже додому. Ми вас бiльше нiколи не будем турбувати.

Степан Васильович. І од жінки одривать тоже не будем.

Галатенко-батько. Я вам казав, що я на вас усіх ложив?

Наталія Яківна. Казав! Казав! Тіки дайте нам спокій!

Галатенко-батько. А, по-моєму, не казав. Хто вас брехать тіки людям научив? Це ви і дітей учите брехать? Хароші в нас педіки, нічого не скажеш! А я став замічать, що Костя тоже часто став брехать. Я йому пару пістонів устави, но не помогло. Це вам нада устави пару пістонів! Це ви скалічили мою дитину! Бля буду, що ви!

Тихонівна. Якби ти менше шари заливав, то може з нього і був би толк. А шо він дома бачить? П'яну твою морду. Чи як ти жінку ганяеш кругом хати і мати на все село ореш? Ото й дитина така непуцяща.

Галатенко-батько. Ганяю її для профілактики. Для жінчини це полезно. Не мішало б і вас усіх кругом школи поганять. Ви б од цього тіки поумнішали! Бля буду, шо не брешу! А давайте проведем експеримент: виходьте всі надвір, тікайте од мене кругом школи, я буду бігти за вами і батігом вас лупить по чьом попало. Кругов десять зробим і приїдемо назад. Я вам гарантірую, шо ви будете шовкові після того.

Тихонівна. Це тебе нада поганять, щоб дурь оту твою вигнать.

Галатенко-батько. А ти мовчи! Ти технічка, а не педічка. Твоє діло гімна вишкрібать, а не мораль мені читать.

(Входить у відчинені двері Галатенко-син.)

Галатенко-син (до батька). Па, там дядько Вовка Супрун до нас приїхав. Казав, щоб ти срочно додому йшов. У нього якесь діло до тебе.

Директор. Треба йти, бо вдома гості.

Завуч. Ідіть уже. Може, в нього шось важне, а ви тут сидите.

Сніжана Трохимівна. Ідіть, Гаврилович. Вибачте, шо ми вас потурбували.

Галатенко-батько. Ізвінення приймаю, но сільодку вам не бачить, як свою жопу.

Галатенко-син. Пішли, па. Дядько Вовка там ругається. Він карбюратор приніс, щоб ти одригулірував. Мамка сказала йому, шо ти пішов пробздіцца. А я сказав, шо тебе срочно визвали у дурдом.

Наталія Яківна. От бачите, Гаврилович, вас там уже ждуть. Ідіть уже!

Галатенко-батько. А на чом я остановився?

Директор. Шо нада срочно йти додому.

Галатенко-батько. А я вам казав, шо я на вас ложив?

Усі. Казав! Казав!

Галатенко-батько. А казав, шо ви педіки?

Усі. Казав! Казав! Ідіть уже!

Галатенко-батько. А шо ж я ще такого важного не сказав? От пам'ять, бляха-муха! Я казав вам, шо одним ударом можу бугая убить?

Тихонівна. Казав. Іди уже!

Галатенко-батько. А казав, шо мій кулак важе 20 кеге?

Тихонівна. Тоже казав.

Галатенко-батько. А казав, шо вам сілводки не бачить, як свою жопу?

Директор. Та вже двесті тисяч раз.

Галатенко-син. Па, пішли, бо дядько Вовка ще сюда прийде. Ти ж знаєш, який він дурний.

Директор. Нада йти, Гаврилович. Я б давно вже пішов.

Завуч. Ідіть, Гаврилович. Вас жінка борщиком нагодує, сметанкою.

Галатенко-батько *(захоплено)*. О! Точно! Після сметани стоїть, як у молодого. Як я тіки забувся вам це сказати? А еслі іще з пивом розмішать, то часа два падать не буде. Точно кажу. Бля буду, еслі брешу. Тіки сметана должна быть не магазинна, а своя. У магазині розбавляють по-сумашедшему.

Михайло Львович. Ми вам вірим, ідіть уже!

Галатенко-батько. Ладно, я піду. Но еслі ще шось вспомню, то вернусь німедленно.

Завуч. Харашо! Харашо!

(Галатенки виходять із класу.)

Директор. Ну й дїньок сьогодні випав!

Світлана Дмитрівна. Буде дуже весело, еслі це мурло сюди вернеться ще раз.

Наталя Яківна. Харашо, шо Супрун сюда не явився.

Сніжана Трохимівна. Та то був би тіхий ужас.

Завуч. Харашо, шо він пішов, бо я думала вже, шо чокнусь.

Степан Васильович. І як тіки гусінічний трактор його видержує?

Директор *(до Степана Васильовича)*. Васильович, сходи подивись, чи пішов він додому, чи стоїть і дума, шо ще нам не сказав? Еслі ще не пішов, проведи його акуратно подальше.

Степан Васильович. Уно моменто! *(Виходить.)*

Директор. А я думав ще й Вакуленка у школу витянуть...

Наталя Яківна. Та ти шо! То ще пахлєще буде.

Директор. А шо робить? Вони ж уже на голову вилізли? Я коли виходю з класу, то мене дьоргає всього. Руки трясуться, як у п'янички.

Сніжана Трохимівна. А еслі запросить участкового? При ньому вони будуть смирніші.

Світлана Дмитрівна. Єслі п'яні припруть, то їм і міліція до одного місця. Лучче їх вабще не трогать. Все рівно толку з того ніякого. Яюсь дотянем їх до випускного класу і випхнем звідси.

(Входить Степан Васильович.)

Степан Васильович. Не видно його. Іду по вулиці, коли це Стіпановна назустріч. Каже, шо в понеділок буде Свєточка з Лисаком. Так шо я вас усіх вітаю.

Михайло Львович *(розгублено).* Йоханий бабай!

Директор. Японский гарадавой!

Марина Петрівна. А може вона пошутила?

Степан Васильович. Казала, шо на полном сїрйозі.

Наталя Яківна. Німа сцена з «Ревізора».

Степан Васильович. По сїки збрасуємся?

Марина Петрівна. Єслі удвох, то по п'ятьоркі, думаяу, не вийде.

Директор. Думайте, дорогі граждани і старушки!

Степан Васильович. Рожайте варіанти!

Завуч. Товариші, наведіть лад у журналах. Класні керівники, заповніть облік відвідування. Будуть обов'язково дивитися зошити.

Світлана Дмитрівна. Нада буде заставить пособирать бумажки біля школи.

Степан Васильович *(сердито).* Та це і так ясно. Шо нести і по сїки збрасуємся?

Директор. По червонцю, дорогі граждани і старушки.

Марина Петрівна. Йо-майо!

Степан Васильович. Рожайте нащот закусона.

Сніжана Трохимівна. Попросим Стіпановну, щоб достала риби.

Наталя Яківна. Та ви шо! Ніякої риби! Лисак її не переносе. Особено після того, як у нього кость застряла в горлі. Єлі тоді витянули. Кароче, він на рибу даже дивиться не може. Даже на капчюну.

Світлана Дмитрівна. Ну, а індюків я тоженосить не збираюсь. Я сама їх поім і не хуже Лисака.

Михайло Львович. Ви рассуждаєте, як мелкий собственнік. Про коллектив тоже треба думати.

Степан Васильович. Не ламайся, Дмитрівна. Ти ж знаєш, шо один індючок діє на Лисака просто магічно. Він торчить одних.

Завуч. Крашанок нада побільше. Кожен приносить по десять штук.

Світлана Дмитрівна *(здивовано).* Шо? Мені ще і крашанки нести? А не жирно це буде?

Директор. Хто сало принесе?

Степан Васильович. Я притяну кіла два.

Директор. Мало. Хто ще?

Сніжана Трохимівна. Я тожé попробую.

Михайло Львович. Принесу дві утки.

Директор. Ладно. Ми про це поговорим ще додатково.

Степан Васильович. Гадіцца!

Світлана Дмитрівна. Слухайте, а шо еслі торби їм одвезти прямо до-дому? Попросим парторга це зробить. Він у неділю ж буде на базар їхать?

Михайло Львович. Точно. Тоді може й вабще не прийдуть.

Директор. Григоровича я беру на себе. Думаю, шо не откаже.

(Чути голоси в коридорі.)

Сніжана Трохимівна. Ой, по-моєму, Галатенки ідуть.

Завуч (до Директора). Петрович, закрой двері на ключ!

(Директор закриває двері.)

Галатенко-батько (стукає у двері). Откривайте, педкі! Кому я сказав? Я знаю, шо ви тут. Я прийшов сказать, шо я вас не уважаю, і сказать, шо про вас думає Вовка Супрун. Він тіки шо поїхав додому. Сказав, шо Петрович був гамноедом, ним і остався. Я сначала був з ним несогласний, а потом прикинув і поняв, шо Воха каже чисту правду. Я, каже, Губошльопу жопу парву на партянки, еслі будуть абіжать Костю. І вабще, ви всі там гамноєди. Бля буду, еслі брешу! Львович хіба не гамноед? Гамноед первой категорії! Бля буду! Таких ще нада пошукать. Халявщик і жлоб. Перещитує кожну черешнину на гілках. Сігарети вечно стріляє, бо своїх ніколи не носить. Ти в целях іканомії скоро будеш сушену ширицю курить. Харашо, шо ти в школу у кухвайкі не ходиш, а тіки в клуб і магазин. Там у тебе на кухвайкі карман левий обірваний, так ти приший, еслі ниток не жалко. Халявщик! Жмоті! Тьоща приїхала, то черешень і не пробувала – побоялась до дерева підходить, бо все перещитано. Да, я свою тожé не уважаю. Но не нада сравнівать наших тьощ. У тебе вона хароша, а у мене – пітарка. Таку нада тіки в погрібі держать і жилательно годувать раз у два дня. Не брешу, бля буду. В прошлом году попросив двадцать восьм рублів, щоб купить шось там по мілачьовкі, так сука сказала, шо немає. Хіба сума така вже агуїтельна? А деньги, оказалось, у неї були. Це мені потом добрі люди сказали.

Така ж сама гамноєдка, як і ти, Львович. Таку пітарку нада ще пошукать. Бля буду. Всі ви тут педіки. Васильович, а ти хіба не гамноєд? Учеників забираєш сигарети і отдаєш халявщику Львовичу. А хто за десятикласницями підглядає, коли ті передіваються? Тебе ж Мазуренчиха застала на гарячому. Підстраховщик йоханий! Я тебе ніколи не підстрахую, коли ти будеш падать у гімно! Туди тобі й дорога буде. Бля буду!

Галатенко-син. Па, а давай закриємо їх з цього боку. Як повсцикаються, то будуть тебе просить, шоб ти открий двері, а ти ще й поторгуєшся.

Галатенко-батько. Вони й так уже мокрі од страху.

Галатенко-син. Тоді пішли додому, бо я уже їсти дуже хочу.

Галатенко-батько. А я їм казав, шо вони педіки?

Галатенко-син. Не помню. Вроді, казав. Ну, скажи на всякий случай іще раз і пішли додому.

Галатенко-батько. А я казав, шо сільодку їм не бачить, як свою жопу?

Галатенко-син. По-моєму, казав.

Галатенко-батько (*голосно*). Кароче, сільодку вам не бачить, як свою жопу. Всім ясно? У мене кулак важить 20 кеге. Мене даже мій гуснічний хетезе боїться. Мене всі бояться. А я нікого не боюсь. Я сцав на всіх із Ейфельовой башні. І на вас тоже. Я ваш шалман всоь равно поразганяю. Бля буду! Раньше вчителя були нормальні, а зараз – сплшні гамноєди. Наплодили вас, дармоєдів, а роботи з вас ніякої.

Галатенко-син. Па, пішли вже додому, бо я їсти хочу. Мамка там картошки нажарила. І тобі нада проспацица. Еслі вони ще будуть возбужать, то прийдеш іще раз пістони вставить.

Галатенко-батько. Ладно. Пагнали!

Директор (*до Сніжани Трохимівни*). Глянь, чи вийшли вони із школи? Сніжана Трохимівна (*дивиться у вікно*). Пішли. Прямо тіхий ужас.

Завуч. Нада в другий раз записать його бредні на магнітофон і оддать в міліцію. Хай потім почухається.

Наталя Яківна. Ніякої міліції! Ви шо? А хто городи орать буде? Він проспиться і завтра буде балакать, ніби нічого й не було.

Директор. Точно, Яковна. Який він не є, а город оре всім. І платить вигодно тіки йому: бутилку отдав – і всі діла. Будем терпіть і його, і меншого придурка. Та й Прищиха, будем надіяться, якийсь дефіцит підкине.

Степан Васильович. Гадіцца! Давайце рожать нащот поведінки!

Марина Петрівна. Нечуй претендує на «задовільну».

Михайло Львович. Тіки через мій труп. Даже й балакать про це не хочу!

Світлана Дмитрівна. Нивозможна дитина. Аре на весь клас. На зауваження не реагує абсолютно. А брехливий який!

Наталя Яківна. Не, ну він недурний, тіки ледачий і балваний. І пам'ять у нього розвита.

Директор. Да, пам'ять у нього розвита. Анекдотів знає не одну сотню.

Наталя Яківна. А правило вивчити не може. «Давню казку» так напам'ять і не вивчив. Гавкала, гавкала, а йому хоч би хни. Шо обідно, шо хлопець же недурний, а дуже ледачий.

Директор. Казала Анжелка, шо це він розгатив вікно у мастірской. Скло ми вже вставили, а винуватого так і не нашли.

Степан Васильович. Я тоді якраз гнався за Халявой. На ходу пару раз скакалкой достав козла...

Михайло Львович. При чьом тут це, Васильович?

Степан Васильович. Коли, значить, я того козла не догнав, іду, значить, захеканий назад і бачу, шо біля вікна мастірской стоїть Нечуй. Я ще спитав, хто це вікно висадив? Так він отвітив, шо це не він, шо не знає, шо прийшов тіки подивиться. Но, по-моему, це його робота, бо коли балакав зі мною, то старався на мене не дивиться. Я тоді ще й пацанів розпитував, но ніхто не признався.

Михайло Львович. І не признається. Нада по одному до Петровича в кабінет визивать, тоді шось і розкажуть.

Світлана Дмитрівна. А куре як! Я зробила йому зауваження, шо од нього пре табаком, так він сказав, шо настоящий мужчина «должен бить слігка п'ян, должен пахнуть табаком, тройним адікалоном і потними носками».

Завуч. Интересна філософія.

Марина Петрівна. А в мене, коли я пояснюю, орена весь клас: «Кароче, Скліфасовский!» Шо то він таке меле? Хто такий Скліфасовский?

Директор (втомлено). Та то із «Кавказской пленниці».

Михайло Львович. Я ж кажу, шо тіки через мій труп.

Степан Васильович. Кароче, Скліфасовский! Шо будем ставить?

Михайло Львович. Давайте я притяну його сюда.

Директор. Давай, тіки в темпі.

(Михайло Львович виходить із класу.)

Марина Петрівна. Ми попадем сьогодні додому, чи ні?

Директор. Ми ж тут не гуляєм.

Сніжана Трохимівна. Де він того Нечуя тіки буде шукать?

Завуч. Та вони тут до вечора шляються, бо дома заставляють працювати.
Марина Петрівна. Мало, значить, заставляють.

(Входять Михайло Львович і Нечуй.)

Нечуй. Я вікно не розбивав. Я тоді в туалеті був.

Директор. А як ти це докажеш?

Нечуй. Я тоді був у туалеті. Сидю, значить, у туалеті, коли чую: хтось як довбоне по вікну! Я зразу заперезживав. Подумав, що опять неприятності для Василя Петровича і для дорогих наших учителів. Я вийшов з туалета і побачив, як Степан Васильович гнався за Халявою. *(До Степана Васильовича.)* Жалко, що ви його тоді не догнали, а то нада було догнати і всипати по перше число, бо розпоясалися так, що даліше нікуди. Учністься тож не заставиш. Халява тоді мені жалувався на вас, Степан Васильович. Казав, що його мічта – накинути на вас скакалку і тягати вас навколо школи, як собаку. А я казав, що не можна так з нашими дорогими вчителями обраться, бо вони нас учать добру і розуму. Їх нада жаліть, як ми жалієм усіх домашніх тварин, того що вони безпомочні. Іще я казав, що нада харашо сидіть на уроках, щоб не матать нерви нашим дорогим учителям. Так шо, чесне слово, то не я вікно розбивав, бо я тоді у туалеті сидів. Ви ж знаєте, шо я ніколи не брешу.

Марина Петрівна. Ти нам мозги не кампасіруй. Ти лучче скажи, коли ти будеш учіться нормально? Ти до сіх пор не знаєш табличку множення.

Нечуй. Пітровна, я вас уважаю, но предмет ваш – таке гімно, шо воляє на кілометр. Ви тіки з дому виходите, а я вже по запаху чую, шо це ви йдете.

Михайло Львович. Шо ти несеш, гад?

Нечуй. Так я про алгебру кажу, а не про Пітровну.

Директор. А шо там Халява з Галатенком про нас балакають?

Нечуй. Казали, шо вони балдіють од Сніжани Трохимівни. Особено, коли вона приходе у кофточці з вирізом. А більше у цій школі дивіть-ся ні на кого. Казали, шо у Світлани Дмитрівни ноги криві, а у Наталі Яковни дуже волосаті. Іще казали, шо вечорами часто вони стоять у Сніжани Трохимівни біля заднього вікна, щоб побачити її голой.

Світлана Дмитрівна. Закрий свою ротяку, бо я тобі роздеру її до самих вух.

Сніжана Трохимівна. Та хай балака – мені інтересно.

Нечуй. Петрович попросив, щоб я розказав. Я можу і не розказувать.

Марина Петрівна (*сміється*). А біля мого вікна вони не діжурять вечорами?

Нечуй. Не. Галатенко сказав, що він сало не любе.

Директор. Я просив тебе розказати, хто вікно розгати, а не хто у кого стоїть під вікнами. Єслі узнаєш, то зразу прийдеш і скажеш мені. І узнай іще, хто то в мене на машині напаскудив.

Нечуй. Та то все – дохлий номер. Ви лучче перекрасьте машину і все. Іще я хотів би посочетувати Михайлу Львовичу: єслі ті придурки Галатенко і Хмирь кричать у вас під забором «Гітлер капут!» у час ночі, то ви підіть до хати Галатенка і тоже покричіть те саме. І тоже в час ночі. Тіки кричіть дуже голосно, бо в нього стіни дуже товсті. І будете в ращоті. І біля Хмирька тоже подайте голос. І тоже будете в ращоті. А то вибігаєте з хати в одних трусах, обзиваєте їх підарсами на все село. Який же ви приклад показуєте своїм ученикам?

Михайло Львович. Якби я був Гімлером, я б їх згноїв у канцлагірі. Вони того стоють.

Директор. А хто дроздів накидав у туалет у травні, коли жара стояла невиносима. Півтериторії школи тоді загадили. Скіки тонн дроздів ви туди нашрували? Приїхали люди з району, і ніде було даже нужду справити.

Степан Васильович. Признавайся, чия це робота?

Нечуй. Дроздів приніс Челентано, а кидав Галатенко. Тіки ви мене не заложіть!

Марина Петрівна. А Коха тоже там був?

Нечуй. Не. Коха тоді на діжурстві був у кошарі. Його папка йому каже, що нада ума набираться, і бере його з собою на кошару на діжурство. Ну, Коха два раза тікав оттуда, чи шо, бо Челентано тоді посорився з ним, шо не дождався його. А як він його може дождається, коли Коха був на кошарі? І шоб він не тікав із кошари, його папка закриває разом із баранами на ноч. Його папка каже: «Ти вьсо равно нічим не отлічаєся от тих баранів!»

Завуч. Який розумний батько! Ніколи б не подумала.

Наталя Яківна. Не, він недурний і робе дома все по хазяйству, неледачий.

Степан Васильович. А ви шо, хіба не знали, шо Дмитрович бере його на кошару на перевиховання. У мене, каже, свій виховняк.

Нечуй (*до Михайла Львовича*). Челентано казав, шо він і вашу Розу тоже отраве.

Михайло Львович. Хай тіки попробує!

Нечуй. Так ви мені поставите «задовільну поведінку», бо мамка казала, шо не буде мене вечором гулять пускати?

Степан Васильович. Слухай, Нечуй, а хто мої кросовки на школу закинув?

Нечуй. Я точно не знаю, но знаю, що не Галатенко, бо він казав, що ваші кросовки ваняють і він їх ніколи б не взяв у руки. Так ви поставите мені «задовільну поведінку»?

Світлана Дмитрівна. Слухай, Нечай, а хто порте воздух у класі?

Нечуй. А-а, то Смик старається. Він каже, що у нього талант до цього діла. І що він повністю його ще не розкрив.

Світлана Дмитрівна. А чого він тіки у мене це робить?

Нечуй. Йому нравиться, коли ви в істеріки кричите і б'єте лінійкою по столу. Другі вчителі вже привикли до запаху Смика і не реагують на це. *(До Михайла Львовича.)* Вас Хмирьок тоді розіграв нащот голубятні. То не він, то Смик витворює. Тіки він робить це тонко і ювелірно. Я, каже, буду совершенствовать свій талант. Каже, що репетиції дома проводить по утрам. Поставте мені «задовільну поведінку», а я вам розкажу про Мазуренчиху, чого вона любить пасти череду.

Степан Васильович. Ти сначала розкажи, а потом будем балакать.

Нечуй. Мазуренчиха любить пасти череду, бо їй нравиться дивиться, як бугай вилазить на корову. Вона тоді аж рот розкриває от кайфа і чухає свій роздатковий матеріал.

Михайло Львович. Який ще роздатковий матеріал? Шо за білібрда?

Нечуй. Я скажу, тіки ви шоб на мене не кричали. Роздатковий матеріал – це не то, що ви думаєте. Це не ті задовбані карточки, що ви нам суните на уроках. Пацани кажуть, що у нашої вчительки роздатковий матеріал знаходиться у неї між ногами. А потом ржачка страшна.

Завуч. От негідники!

Нечуй. Це ще нічого. Єслі я вам розкажу все, що про вас пацани балакають, так ви мене на місті приб'єте. Поставте мені «задовільну поведінку»! Я вам сіки всього понарасказував.

(Входить у клас Смик.)

Смик *(до Нечуя).* Тоха, сіки тебе можна ждати? Сіки ти ще будеш тут мусолить? Там Халява твоїй лайбі камуру пробив.

(Нечуй швидко виходить.)

Директор. Смик, ми хочемо тобі поставити «незадовільну поведінку».

Степан Васильович. Ти чого по мені у столовой кинув куском пірїжка? Ти думав, що я тебе не побачу?

Смик. Це ж не камінь. Я попав точно в лоб. Це Галатенко мені сказав: «Попадеш в лабешню Срачку – буду тебе уважать!» Я хотів незаметно, но ви побачили. Я ж невинуватий, що ви побачили. Ви мене за це обізвали «голубим» на всю столову, так що ми в рацоті.

Завуч. А еслі той дїбіл Галатенко попросив би тебе кинути камінь?

Смик. Я не знаю. Я подумав би. А чого ви Галатенка не ругаете, а тїки мене?

Михайло Львович. Галатенко свое ще получе. Можеш про це особо не переживать.

Смик. Нічо він не получе. Його папка казав, шо приїде сюда на бульдозірі і рознесе цей свинарник, де ми учимся. Це папка Галатенка таке казав. Не брешу, чесне слово. Я просто случайно чув. Він якраз із дядьком Вовкой Супруном разбартірували колесо і шось у них там не выходило, чи шо, бо папка Галатенка казав, шо якби був у нього екскаватор, то він посадив би у ковш «всіх отих педіків» і возив по селу, щоб все село сміялося. А дядько Вовка Супрун каже: «Пітруха, так вони ж усі в ковш не помістяться!» А папка Галатенка каже, шо погано, шо не выпускають екскаваторів з двома ковшами, бо тоді б усі улізли. А ще папка Галатенка нашу школу називає «домом терпїмості». Це того, шо ви терпите всяких лїнтяїв?

Завуч. Це ти в нього спитай, чого він так називає нашу школу.

Світлана Дмитрівна. А про школу бїльше нічого не казав?

Смик. Михайла Львовича називав євнухом. Казав ще, шо Наталя Яковна страшна, як ядерна война, і шо її чоловіка нада наградить орденом «За отвагу!» за те, шо він з нею живе. Казав, шо еслі б він був діректором, то поразганяв би всіх педіків і оставив би тїки Сніжану Трохимовну, бо в неї є за шо подержаться. Каже, шо работав би з нею удвох на пару ночью і дньом. Іще казав, шо отой задрипаний школьний сад він би уже давно викорчував, а новий посадив би уже давно. Но, каже, для такої школи і такий сад підійде. Яблука, каже, там всігда кислі, а груші зїльоні. Казав, шо для закуски вони не годяться. Казав, шо еслі він зїльоними грушами закусьє, то тоді в нього растройство цілу неділю. Іще казав...

Світлана Дмитрівна. Досить, бо в мене вже голова нічого не соображає.

Степан Васильович. Хто обмалював машину Василя Петровича?

Смик. Таке слово каже Челентано, коли видихає з рота сїгаретний дим. Або коли чхає. В нього харашо получається. Я пробував, но так не получається.

Завуч. Нічого, в тебе ще все попереду. Це не тїльки цьому научися.

Смик *(до Михайла Львовича)*. А ви вмієте так видихать дим, як Челєнтано? Я бачив, що ви в основном кашляєте.

Михайло Львович. Такої гадості я не вмію робить.

Степан Васильович. Слухай, Смичок. Нада срочно узнать, хто розмалював машину директора. Візьмєся за це діло? Не може быть, шобхотсь чогось не знав. Може, хтось і пробовтнеться. Тіки нада, шоб точно.

Смик. А шо мені за це буде?

Степан Васильович. Ставлю тобі по фізкультурі п'ять балів. Гадіцца?

Смик. А по праці?

Степан Васильович. Само собою.

Смик. А можна без форми на фізру приходить?

Степан Васильович. Та це ти вже багато хочеш. Кароче, даю тобі срок до понеділка.

Директор. А зараз можеш іти.

(Смик виходить із класу.)

Марина Петрівна. Давайте зробимо перерву, бо я вже закалібалась слухать всяких хмирів і галатєнків!

Михайло Львович. Тіки через мій труп! Шуруєм дальше, бо та перерва розтягнеться годя на два. Даю гарантію.

Степан Васильович. Жрать уже хочю, як собака!

Світлана Дмитрівна. А ми собаки і є, бо гавкаємо на хаяєвське бидло на кожному уроці. Тіки собака хоч може вкусить, а у нас ніяких прав.

Степан Васильович. А я тих гадів давив і давить буду!

(Входить Кандиба разом з матір'ю.)

Кандиба-мати. Шо у вас тут за вонь така, будто коти понасирали?

Кандиба-син. П-га-га-га-га!

Директор. Ми тебе визвали в школу, Романовна, не для того, шоб ти оскорбляла вчителів.

Кандиба-син. Ма, скажи їм іще шо-небудь, шоб вони хвосты попримали!

Кандиба-мати. Валік мені казав, шо ви дуже скучили за мною. Признаться, я на ваші морди дивиться вже не могу.

Степан Васильович. Я на твою морду тоже не хочю дивиться, тим більше, шо вона похожа на фізію твого отприска. Но у нас робота така – морочитися з усяким мотлохом. А тебе сюди визвали для того, шоб ти по-настоящему занімалась вихованням свого синочка, по якому тюрма

давно вже плаче. Даже не плаче, а ридає!

Кандиба-мати. Це тебе нада срочно за рішотку, щоб дівчат не лапав. Валік мені все розказує.

Степан Васильович. У твого Валіка мозгів менше, чим у горобця. Ви свого сінка по п'яні зробили, а ми тепер расхльобуєм.

Кандиба-мати. Це тебе по п'яні зробили! Та ще й упустили на пол пару раз.

Кандиба-син. П-га-га-га-га! Ну ти даєш, ма!

Степан Васильович. Вона всім дає, нікому не отказує.

Кандиба-мати (гнівно). Шо ти брешеш, ти! Тобі шо, жить надоіло, чи шо?

Кандиба-син. Бачиш, ма, які в нас учителя?

Директор. Романовна! Давай по существу. Ти знаєш, шо твій син не встигає з шістьох предметів? Шо будем робить?

Кандиба-мати. Ви йому багато задаєте уроків, і він просто не вспіває.

Завуч. Коли ж він буде вспівать, еслі шляється до часа ночі невідомо де. Ти хоч у нього питаєш по утрам, де він бродє ночами? З ким?

Кандиба-мати. Та казав, шо із Сявою і Челентаном.

Кандиба-син. І з Кохой тоже.

Наталья Яківна. Така компанія до харошого не доведе. Ручаюсь!

Кандиба-мати. Так вони ж нічого не крадуть, кромє чірешень у тебе, Львович. Так тут ніякого гріха нема, бо в тебе їх багато. Нашо тобі сіки черешень?

Михайло Львович. Так я шо, для вас їх садив? Інтересні ви люди, йо-майо. Собаку мені отравили.

Кандиба-син. То робота Челентано, я тут не при чом!

Михайло Львович. Но ти ж тоже там був!

Кандиба-син. А чо вона гналася за нами? Тоді й получила своє. Челентано казав, шо в нього ще багато такої отрави. Казав, шо хвате і для Рози, і для Ази. А трьох других ваших собак ми не знаєм, як звать. І нашо вам сіки звір'я?

Михайло Львович. Не твого ума діло.

Кандиба-мати. А чірешень сіки пропадає. Ти ж не вспіваєш їх і зібрать. Гниє сіки на деревах. А тьоца прийде і боїться даже глянуть на них. Вона ж тобі твоїх дітей винянчила, хату строїть помогала. Щитай, рачки лазила, коли саман робили. А тобі жалко дать їй жменю чірешень. Який позор!

Директор. Романовна, харош базарить! Твій сенок обнаглів так, шо дальше вже просто нікуди.

Світлана Дмитрівна. Уроки пропускає, не уче нічого.

Сніжана Трохимівна. Пристає до девчонок з мого класу.

Кандиба-син. Ма, не слухай, то все брехня. Дядько Петька Галатенко казав, що вони брихуни страшні. Ні до кого я не приставав.

Директор. Значить, ми брихуни?

Кандиба-син. Я чув, як дядько Петька Галатенко так казав, коли в магазині пиво пив. Не буде ж він брехать. Який йому смисл?

Кандиба-мати. Я Валику вірю, а не вам. Хлопець брехать не буде. Він мені ще ні разу в житті не збрехав.

Степан Васильович. Тоді з вами безполезно балакать. Єслі ми тут сплошні брихуни, а тільки ви правдолюби, то про що тоді можна балакать?

Кандиба-мати. Я вам ще раз повторю, що Валік брехать не буде. Він мені ні разу в житті не брехав.

Степан Васильович. А хто мою лайбу був спер? Чого мовчиш?

Кандиба-син. Я просто взяв покататься. Нам вчителя всігда кажуть, що нада ділиться, єслі в когось чогось нема. Я й подумав, що в мене тут велика не було, і ви можете зі мною поділиться. Я й представив собі не міг, що ви будете мілачиться із-за якогось драндулета. Єслі б я знав, що ви такий неподільчивий, то ніколи б не дотронувся до лісапета. *(До матері.)* Бачте, ма, нам одне кажуть про те, що нада всім ділиться, а в самих ні чірешень, ні лісапета не випросиш.

Кандиба-мати *(радісно).* Ага! Я ж казала, що мій Валік каже всігда тіки правду. А ви брихуни первой категорії. І це називаються вчителі! Та вас гнать нада у три шії отсюда! Де вас таких тіки понабирали? У колхозі рабочі – і то чесніші в триста раз.

Завуч. Ну, а як ти учися? В тебе ж одні двойки за четверть будуть. Може, й тут ми брешемо?

Кандиба-син. Брешете, бо по співах у мене буде тройка. А ви казали, що в мене одні двойки будуть. Не, дядько Петька Галатенко золоту правду казав, коли у магазині пиво пив.

Сніжана Трохимівна. Кароче, ти тут у нас ангел, а всі вчителі якісь страховиська.

Кандиба-мати. Виходить, що так і є.

Наталія Яківна. Вас послухать, так зараз весна надворі, а не осінь.

Завуч. Романовна, нам хіба робить більше нічого, як оце з тобою тут цирк розігрувать? Ти захищаєш свого синочка, який по-чорному творить у школі. Ти хоч знаєш, що він у тебе запеклий кураць?

Кандиба-син. Опять брехня. То пацани в туалеті курять, а я просто вдихаю воздух з табаком, і того од мене воняє сїгаретами.

Директор. Ми недавно у тебе в торбі нашли пачку «Прими» і сїрники.

Кандиба-син. А ви докажіть, що то мої сїгарети! То міні Коха отдав їх на сохраненіє. Єслі міні не вірите, спитайте у Кохи. Він ще казав: «Шо

це у вас за директор, шо не може даже пепельніцу устроїть стоячу у туалеті?»

Кандиба-мати *(до сина)*. Та шо з них узять! Ніякої культури.

Степан Васильович. Кончайте балаган! Дома будете сцени розігрувать дібільні. У нас – педрада.

Світлана Дмитрівна. Це все порожні балачки з вами балакають. Яка мама, такий і синок-кровопійца.

Кандиба-син. Опять брешете. Я ніколи кров вашу не пив. Ма, скажи, шо я даже кровянки не їм, коли свиню заріжем, бо в мене до неї отвращеніє.

Завуч. Світлана Дмитрівна сказала це в переносному значенні.

Кандиба-мати. Тоїсть – збрехала?

Наталя Яківна. Шо ви голову морочите? Я тобі триста раз казала, щоб ти контрольну переписав, так ти даже і слухать не захотів. Я ждала після уроків, як дурочка, а тобі воно все до лампочки.

Кандиба-син. Опять брешете.

Наталя Яківна. Я брешу? Я зараз погукаю учеників, і вони підтвердять.

Кандиба-син. Ви сказали міні тоді тіки чотири раза, а не триста. Опять, значить, збрехали.

Кандиба-мати *(до сина)*. Валік, а може, вона просто неграмотна, шо цифр не знає?

Кандиба-син. Та ни должна. Коха, і той може пощитать до ста. Просто тут сплошні брихуни. Казав же дядько Петька Галатенко, коли пив пиво у магазіні із Зашитим, шо всі вони брешуть.

Сніжана Трохимівна. Настя розказувала, шо ти її щипав за попу. І Діма це бачив.

Кандиба-син. А ви докажіть, шо то я був. А може, ви підкупили їх, щоб очорнить моє добре і благородне ім'я? Може, понаобіщали хороших оцінок, от вони і стараються. Такого хіба не може быть? Коха ще казав, шо нада, щоб три ілі чотири свідетеля було. Оява йому розказував.

Кандиба-мати. Сніжана, ти тоже в брихуни записалася?

Сніжана Трохимівна *(сердито)*. Нікуди я не записувалася. Я кажу те, шо мені сказали діти.

Кандиба-мати. А ти точно їх не підкупляла? Ти ж можеш Валіка морально травмувати.

Марина Петрівна. У мене зараз буде істеріка.

Кандиба-син. Хай докаже, шо не підкупляла. Дядько Петька Галатенко казав, коли пив у магазіні пиво із Зашитим, шо од наших горе-учителів можна всього ожидать.

Кандиба-мати *(до Степана Васильовича)*. А чога це ви підглядаєте за дівчатами, коли ті передіваються?

Кандиба-син. А ви докажiть, що то вона iз-за мене шизонулася! Вона почала арать пiсля слов Васильовича. *(До матерi.)* Правда, ма?

Кандиба-мати. Чистiсiнька правда.

Кандиба-син. Правду казав дядько Петька Галатенко, коли пив пиво у магазiнi iз Зашитим, що їм вiрить нiльзя, бо брешуть по-чорному. От i зараз збрехали.

Степан Васильович. Де ви, падлюки, такi тiки беретеся?

Кандиба-син. Нас у капустi находять.

Михайло Львович. Жалко, що вас тодi тля не пожрала!

Степан Васильович. Або кози не потовкли.

Директор. Скiлки часу витратили на тебе, Кандиба, i все даремно. Толку з цього нiякого.

Кандиба-мати. Вам усiм нада спочатку навчитися правду казати, а потiм iз Валiком балакати.

Кандиба-син. Ма, та що з них узяти – сплоснi брижуни!

Кандиба-мати. Такi горе-вчителi тiки дiтей калiчать. Я буду приходити тепер регулярно у школу i контролювати вашу роботу, бо так дiло далше не пiде. Я вам не позволю калiчити наших дiтей!

Степан Васильович. Ти лучче на своїй фермi молоко поменше розбавляй водою, бо заявимо в мiлiцiю. Ми теж будемо приходити на ферму i контролюватимемо твої подвиги в молочному дiлi.

Михайло Львович. I стiнки бiдонiв не натирай хозяйственным милом, щоб пiдвижити жирность молока. Ти думаєш, що ми нiчого не знаємо? Нам твiй отприск все розказує.

Кандиба-син. Яка пiдла брижня! Ма, чесне пiонерське, що я нiкому не розказував. Це хтось другий нагадив.

Директор *(насмiшкувато).* Казав, казав. Я сам чув.

Кандиба-мати *(до сина).* Ах ти ж падло вонюче! Я для кого це все роблю? Для кого стараюся лишню копiйку заробити? А ти, тварюка, все розказуєш цим фармазонам!

Кандиба-син. Ма, не слухай їх! Вони брешуть! Ти що, хiба не бачиш по їхнiх мордах, що вони брешуть?

Кандиба-мати. Я тобi сьогодні всиплю! Будеш знати, як язиком болтати!

Степан Васильович. Можу позичити свою скакалку для такого дiла. Він її дуже любить.

Кандиба-син *(до вчителiв).* Як вам тiки не соромно брихати! У вас нiчого чоловечеського немає!

Михайло Львович. От ми в тебе трохи i позичимо!

Кандиба-син *(плаче).* Скажу Челентану, щоб він усiх ваших собак потравив. Які подлi в нас вчителi!

Директор. Ти вибирай вираження, коли балакаєш! Іч, який герой! *(До матері.)* Кароче, можете іти. На сьогодні аудієнція закрита. Хорошого потрошку.

Кандиба-мати. Та я тоже рада, що йду вже із вашого гімна. Глаза б мої вас не бачили! Скіки ви вже соків з нас попили!

Михайло Львович. Вашими соками тіки колорадських жуків травить!

Степан Васильович. Або атомну бомбу робить!

(Мати й син мовчки виходять із класу.)

Директор. Ну й дінюк сьогодні, японский гарадавой!

Михайло Львович. Мені вже тошнить од всього!

Степан Васильович. Інтересно, як там Маріша? Давно я її такої не бачив.

Михайло Львович *(до Степана Васильовича).* А коли тобі Халява про молоко і хозяйственне мило розказував?

Степан Васильович. Та нічого він мені не розказував. Я це чув од Прищихи. А зараз вплив, щоб цим жлобам насолить.

Директор. Кандибиха до смерті заб'є Халяву. Я її знаю.

Степан Васильович. Одним гадом на землі буде менше. Воздух буде чистішим. А тобі, Петрович, стало жалко отого кровососа?

Михайло Львович. Найшли кого жаліть. По ньому тюрма давно вже плаче.

Директор. Просто мені стало не дуже комфортно, коли я побачив, як він заплакав. Ніколи не думав, що побачу, як Халява плаче. Мені стало в той момент його просто по-людськи жалко. Я догадався, що Васильович дезу випустив. По Халявиних глазах догадався.

Степан Васильович. Будь мужиком, Петрович! Бий врага його оружием!

Директор. Я все понимаю, но душа чоґось бунтується, не хоче соглашаться. Халява все-таки дитина. Я зараз просто знову бачу його глаза, коли ти сказав про оте хозяйственне мило і про розбавлене молоко, і не можу відігнати смутну печаль. Мого діда забрали у 37-му році. Тоже якась падла настрочила донос, що він німецький агент. Я не знаю чоґо, но це якраз зараз мені спало на думку.

Михайло Львович. Тобі тіки вірші нада писать, а не в школі работать! Ти забув уже, як вони твою машину обмалювали? А Марішу он під руки повели. Чи то так і нада? Се ля ві, Петрович. Не ми придумали цю жизнь.

Степан Васильович. А я тих гадів давив і давить буду!

Сніжана Трохимівна. Нічого. Халяві взбучка тіки на користь буде. Менше буде гадостей нести. Бо розпоясався так, що скоро матом на нас буде перти. Найшли кого жаліть!

Тихонівна. Мені мати розказувала, що в їхньому класі тоже був такий, як Халява. Директор визвав батька у школу. Той зайшов у клас прямо на урок, витягнув свого сінка із-за парти, стягнув з нього штани і при всіх оддубасив пряжкою так, що аж жопа була красно-синя. А як він кричав не своїм голосом од болю і од стида... У двох учениць почалася істерика, учителька в сльозах вибігла із класу, а директор звалився на пол мертвий – серце не видержало.

Степан Васильович. І зараз так нада виховувать. Він – пряжкою, а я – скакалкою. Я тих гадів давив і давить буду.

Тихонівна. Раньше зовсім по-другому було. Діти уважали своїх батьків, ходили до церкви, працювали по хазяйству.

(Входять завуч, Марина Петрівна, Світлана Дмитрівна.)

Михайло Львович *(до Марини Петрівни).* Ну шо, Маріша, заспокоїлась? Не бери дурного в голову!

Завуч. Та хіба така зараза, як Халява, не доведе людину до шокового стану?

Степан Васильович. А я тих гадів давив і давить буду! У мене з ними розмова коротка!

Директор. На чому ми остановились, дорогі граждани і старушки?

Сніжана Трохимівна. Ми, здається, обсуждали поведінку за першу четверть. Потім явився батько Галатенка, і все пішло шкереберть.

Михайло Львович. Да-а. Якби не той сатрап, то давно вже були б дома.

Степан Васильович. Жрать хочу вже, як собака! Шас би оце картошечки із сільодкой, а потом грузінського чая із хальвой. Можу хальви кіло за один раз з'їсти і чаю літри дві.

Світлана Дмитрівна. Жалко, шо сільодки не досталось нам!

Наталя Яківна. Степан Руданський писав: «Треба всюди, добрі люди, приятеля мати».

Сніжана Трохимівна. У Галатенка аргументи залізні. Прищиха буде слухать тіки його. Жалко, шо у нас таких мужиків немає.

Степан Васильович. Я могу не хуже Галатенка, но я не хочу, бо я Раюхі верний до гроба.

Завуч. А для колектива? *(Сміється.)*

Наталя Яківна. Ради такого случая можна і в гречку стрибнуть, і забрать у Галатенка козирний туз.

Михайло Львович. Отак точно думала і Єва, коли слухала аспіда.

Наталія Яківна. Та ми ж шутим.

Михайло Львович. Всі біди на Землі походять від жінки.

Світлана Дмитрівна. Шо ти хочеш цим сказати? Мій учора рачки додому приліз, так це все через мене?

Михайло Львович. Треба дивитися трохи ширше. Твій чоловік, Митрівна, не буде пити просто так. Всяке явище має свою причину. До свадьби він не закладав, був нормальним мужиком, а пожив з тобою – і став випивать. Значить, ти шось не так зробила. Був якийсь толчок до п'янства. Та це все дрібниці. Жінщина розрушає моральні устої суспільства. Для чого вона кожний ранок красить свої губи?

Сніжана Трохимівна. Шоб быть привлекательной!

Михайло Львович. А тепер подумайте, шо за цим стоїть? Вона це робить для того, шоб на неї дивились всі мужики. Вона їх просто соблазняє цим. Отсюда йдуть сімейні скандали. Це вже зло. Дальше. Жінщина максимально оголяє ноги п'ютьом міні-юпок. А яка зараз сподня білизна? Зад, ізвіняюсь, прикриває тіки маленька полоска тканини. Це для чого? Для соблазнення. Опять підуть сімейні скандали. Через год двадцять жінщина буде одіта чисто символічно.

Світлана Дмитрівна. Можна подумати, шо мужичью у нас без гріха.

Михайло Львович. Ми ходили в прошлому столітті в сімейних споднях і зараз ходимо в такому. І задницю свою ніхто не оголяє, на відміну від жінщини. Вона може радикально змінити ситуацію в цілому світі, коли одіне паранджу. Тоді зникає соблазн. Під паранджою не видно жіночого тіла. Ніхто не знає, хто захований під чорною матерією. Це дасть змогу різко скоротити число розводів. Наші сім'ї будуть набагато здоровіші в моральному плані, бо не буде причин для скандалів на почві ревності. А еслі ще і прихлопнуть стриптизи в буржуазних державах, то всесвітня душевна гармонія буде не за горами.

Сніжана Трохимівна. Це я должна ходить кожен день під паранджой? А для чого тоді жить на світі? Хай уроди ходять під нею, а молоді і красиві жінщини должны радувать очі і серце.

Михайло Львович. Яка ж це радість, коли мужик, побачивши знойную жінчину, забуває про свою жінку, дітей, якісь обов'язки перед ними? Вся парфюмерна промишленость направлена тіки на те, шо у нас було якомога більше горя в сім'ях, якомога більше розводів. Жінщина, яка бере в руки губник чи пудру, уже є потенційно небезпечною особою для общества.

Завуч. Це вже ти загнув, Львович! Яке це преступление, коли я нафарбую губи?

Михайло Львович. А хто сказаў, што це буде красиво? Ты вкрываеш косметыкою свой губы, приховуючы від общества їхній справжній кольор. Народ бачить це, народ разуміе це все, але сприймае цю бутафорію, як істину. Тобто, ми проти явнай брехні уже і не протествуємо.

Степан Васильович. Ты вже рассуждаеш, як Халява. Той тоже то-рохтів, што ми сплосні брехуни.

Михайло Львович. Йо-май! Та при чом тут халявы і хмірі? Я визво-нюю про перспективу в світовому маштабі. Хороше слово ніколи не вийде з намазаных вуст.

Завуч. Карочэ, в пonedілок выходимо на работу всі в паранджі.

Усі. Гі-га-га-га!

Михайло Львович. Напрасно вы смієтеся. Паранджа вам поможе зе-кономити багата часу. Я хочу сказаць, што не нада розцісуватись, сидіть два часа перед дзеркалом, малюваць губы і те де, і те пе. У жінок не буде завісті, што в когось є красивіше плаття. Не буде вона пільць дома чо-ловіка, шоб і їй купив таке самае, а може, ще й красивіше. Усікаете?

Наталя Яківна. Значить, ми будем під паранджой, а вы будете в ши-карных костюмах ходіць по кабаках?

Михайло Львович. Мужики должні тоже ходіць в чомусь одному, як у стародавньому Рымі.

Директор. Тоді гоміків розплодідься багата, бо женщины ж будуть почти недоступні.

Михайло Львович. Нэ, мужики просто будут большэ загрузаць свойх жінок. Я ж кажу, што од цього выграють усі. А діти які спокійні будут!

Світлана Дмитрівна. Утопія.

Михайло Львович. Просто люди не хочуть думаць про наслідкі.

Степан Васильович. Давайте луччэ рожать нащот поведінкі, бо вже жраць хочу, як собака. Щас би оце картошечкі з'ів із сільодкой, а потом грузінского чаю з хальвой. Я дав би тому Нобелівську премію, хто придумав грузінский чай і хальву. Можу кіло хальвы за один раз з'істи і дві літры грузінского чаю.

Світлана Дмитрівна. Давно вже сільодочки не їли. Забула, яка вона й на вкус.

Завуч. Паліі получили пісьмо од родичів з Мюнхена. Пишуть, што у них там у магазінах ковбасы всяких сортів повно. І риби всякой навалом. І очірді нема ніякої.

Степан Васильович. Брехня то все. У них там сплосна безработіца і діти пужнуть од недоідання. Нада поменше слухаць буржуазной про-паганды. У нас зараз тимчасові трудності. Скоро построім комунізм і заживем так, што буржуям і не снилось.

Наталія Яківна. Шось довго ми його строїм.

Директор. Главне, щоб був мир на землі.

Степан Васильович. Митрохин брат хоч і розказує, що там все харашо, но я йому шось не дуже вірю. Не може такого быть, щоб не було очіріді за хлібом.

Директор. Я тоже так щитаю.

Сніжана Трохимівна. Шо мені в них нравиться, так це стриптизи. Так хочеться хоч раз сходить подивиться. Я чула, що крім жінок і мужики тоже роздіваяються.

Світлана Дмитрівна. А мій вчора рачки приліз, так сама його єлі розділа, а він ще матом пре на мене, п'яндига.

Завуч. Паліям пишуть, що в Германії п'яниць немає, бо фрїци п'ють з малесеньких рюмочок. І п'ють небагато, щоб тіки підтримать розмову.

Степан Васильович. Просто у них не хватає грошей на випивку, бо там сплошна безработіца.

Директор. Зато у нас нема проституції.

Михайло Львович. А Анжелка? У неї кроглосуточно – день откритих дверей.

Директор. Так вона ж гроші не бере за це.

Завуч. І то правда.

Михайло Львович. У неї деякі наші учінічки стажируються.

Завуч. Це вже нас не стосується. Ми відповідаємо тіки за те, що робиться в школі.

Директор. Тут старий Галатенко шось верзюкав про гонорею...

Світлана Дмитрівна. Та нє, Анжелка не така. Вона нащот цього дуже уважна.

Наталія Яківна. Не хватало нам ще, щоб у школі сіфілітіки були.

Завуч. Тоді нас галатенки живими поїдять.

Степан Васильович. Не знаю, як там всякі галатенки, но я зараз би картошечки із сільодочкой бахнув...

Світлана Дмитрівна. ...і з'їв би кіло хальви, і випив би літри дві чаю.

Степан Васильович. Ладно. Давайте рожать нащот поведінки, бо я тоже начну пужнуть з голоду, як трудящі в странах капітала.

Марина Петрівна. Пирогова. Просять поставить «зразкову поведінку».

Завуч. Я, в принципі, не проти.

Наталія Яківна. Недурна дівчина і роботяща. Я – за.

Степан Васильович. Рожайте варіанти.

Світлана Дмитрівна. А ти сам чого не рожаеш?

Степан Васильович. Я ще не надумав.

Директор. У мене на уроках часто сміється. Беззвучно, правда, но все

одно не дуже приємно. Думав, що може з мене рже, виходив у коридор, щоб глянути на себе із сторони. Боявся, що матня розстібулась.

Михайло Львович. У мене колись таке було. Так там сміялися всі, а не тільки Пирожиха. *(До Директора.)* То щось друге там було.

Світлана Дмитрівна. А волоси розчесані були?

Директор. Та з цим усе в нормі.

Степан Васильович. Та яка різниця, чого вона ржала? Аби не ревіла! Ставимо «зразкову!»

Наталія Яківна. Я ж кажу, що вона недурна і небалвана.

Директор *(до Марини Петрівни).* Читай даліше, Пітровна!

Марина Петрівна. Полякову просять «задовільну».

Степан Васильович. Я – проти. Він зняв кобурку з моєї лайби і закинув на дерево. Я потом каміння швирав тонни дві, поки збив.

Директор. Що скажете, дорогі громадяни і старушки?

Наталія Яківна. Веде себе дуже погано. Скавчить по-собачому на кожному уроці, писати нічого не хоче. Каже, що ніякого Шевченка і ніякої Лесі Українки взагалі не було. То, мол, дураки все попридумували. Я пояснюю новий матеріал, а він аре: «Какая чіпуха!»

Завуч. Чула, як він пісеньку співає: «Шов хахол – насрав на пол, ішов кацап – зубами цап».

Михайло Львович. На уроці, чи на перерві?

Завуч. У столовій.

Директор. Він ще й співає?

Тихонівна. Шваброю його ограла, щоб не розкидав лущиння.

Світлана Дмитрівна. У мене на уроці заїкається, коли не вивче матеріал.

Особливо слід підкреслити роль кадрової роботи в реформуванні сільської школи. У переважній більшості керівників, як і вчителів районної ланки управління освіти не вистачає знань і навичок для здійснення реформаційних перетворень, і треба буде поновлювати їх у ході реформи. Застосовуючи частково вже існуючі досвід і підказки, поставити необхідність здобуття освітніми кадрами нової освітньої кваліфікації – менеджера освіти на посаді магістра управління освітою. Нова система освіти буде будуватися значною мірою якщо не на вільних управільських принципах (бо вони універсальні і від числа А. Файєра дрейфують від однієї наукової управільської школи до іншої), то на вільному прочитанні відомих принципів управління (М.І. РОМАНЕНКО «Науково-методичне забезпечення реформування освіти на селі»).

Степан Васильович. Рожайте варіанти!

Завуч. Поставимо «незадовільну поведінку», щоб менше скавчав на уроках.

Степан Васильович. У мене він скавчить тіки тоді, коли я його угощаю скакалкой. Я з ними не чекаюсь. Я тих гадів давив і давить буду!

Директор (до Марини Петрівни). Читай, Пітровна, дальше!

Марина Петрівна. Рибалко. Стіпановна просить теж поставити «задовільну».

Наталія Яківна. Не, ну це вабще вже!

Сніжана Трохимівна. Може, Стіпановна пошуткувала?

Марина Петрівна. Не знаю, я читаю те, що тут написано. Лічно в мене він ніякого дідька не робить, тіки щупає Мазауренчиху.

Світлана Дмитрівна. Хам, яких світ ще не бачив! Кричить на весь клас: «Тю, мона в туалет!» Кажу: «Ти ж тіки шо був?» А він: «Мона я ще піду?» Кажу: «Не, дарагой, сиди в класі разом з усіма і работай!» А він: «А який зараз у нас урок, бо я так хочу сліть, шо вже нічого не соображаю?» А Галатенко: «Ви іздіваєтеся над дитиною, і це вам так не пройде. В Конституції записано, шо ми маєм право слівать тоді, коли нам хочеться. А ви нарушаєте Основний закон нашої страни. Кажу: «Він уже ходив десять минут назад». А Галатенко: «А може в нього почки погано работають?» А Рибалко: «Ну мона в туалет, бо і пічінка погано работає, і копчик барахлить». Кажу: «Шо ти тут цирк мені устроїв? В мене тема он яка важка. Коли її пояснювать?» А він: «Ну мона в туалет? Хіба вам жалко?» Я його отпускаю. Тоді подає голос Галатенко: «Можна і мені в туалет?» Кажу: «Прийде той нервомот, тоді і ти підеш». А він як заоре: «Так у нього запор по-сумашедшему! Йому нада на діркі сидіть часа два. Я ж не можу скіки ждять». Кажу: «А в тебе теж копчик барахлить?» А Халява оре: «Я тоді теж піду, бо в мене теж почки болять». А я кажу: «А хто ж буде на уроці работаать?»

Директор. І чим це все закончилось?

Світлана Дмитрівна. Рибалко так і не явився до кінця уроку. Галатенко варнякав: «Єслі в мене почки откажуть, то ви будете отвчать. Вас за це по головці не поглядять». А Халява як заірже: «Нема в неї головки, бо вона женщина. Недаром у тебе по біології цвяяк». А Галатенко: «На шо ти намікаєш, придурок? Я зовсім не про те казав». І до мене: «Ви ж мені вірите, шо я зовсім не те думав?» Кажу: «Откуда я знаю, про шо ти думав? Я не телепатка». А Халява: «Ашо це за матюк такий? Ми такого ранше і не чули». А Галатенко до мене: «Це ви вже до ручки дойшли, коли такі слова при дітях говорите». А Хмирь: «А ще вчителька!»

Завуч. Весело в тебе було!

Світлана Дмитрівна. Так нічого толком на уроці і не зробили. Тіки починаю пояснювати, а вони: «Отпустіть нас в туалет, бо будете самі трыпкою у класі витирати последствія». Гавкала на них, як собака, но все без толку.

Наталія Яківна. Нє, Рибалко недурний, тіки балваний дуже.

Завуч. Копія мамі. То тоже така, шо кого хочеш виведе із себе. Стояла в очіріді за хлібом. Передо мною було чоловік п'ятнадцять. Коли приходе Рибалчиха і заявляє, шо вона стояла передо мною. Кажу: «Я прийшла, но тебе тут не було». Ага. А вона: «Я була, тіки я вийшла на вулицю на пару минут». Кажу: «Та я тут уже минут шесть стою, а тебе не бачила». А вона: «То в тебе часи неправильно ідуть». Кажу: «При чом тут часи, коли я тут уже скіки стою, а тебе не було і близько. Спитай оно Анжелку». А та: «У мене на жопі глаз немає, щоб я ще бачила, шо ззаді робіться». Тоді я до Прищици звернулась, щоб підтвердила мою правоту. А та як заоре: «Мені більше роботи нема, як дивиться за вами. Стойте вже мовчки, бо повиганяю усіх з магазіна і будете без хліба сидіть!» А я: «Та я тіки попросила тебе сказати, шо її тут і близько не було». А вона ще сильніше заорала: «Та міні насрати на то, хто де стоїть!» А Рибалчиха: «Бач, до чого ти жєнщину довела. Це і дітей ви в школі доводите до такого. Мені Жєня мій розказував». А Галатєнчиха тоже як заоре: «Та оту Губошльопову компанію давно вженада поразгонять. Нікому просто цим заняться».

У наш час загальнєосвітні навчальні заклади у спітжуванні з учнями повинні позбуватися заборон говорити на «делікатні» теми. Особливу увагу необхідно приділяти статевому вихованню та сексуальній освіті дїчаток-підлітків. Учень, доцільно знайомити з набулєментарними знаннями про шлюб і сім'ю, репродуктивну функцію людини, статевий та психосексуальний розвиток особистості, культуру взаємин обох статей. Систему статевого виховання і просвіти слід розглядати як складову частину процесу формування особистості в цілому. Тому метою проведення бесід із дїчатками-підлітками слід вважати: розширення знань про психологічні особливості розвитку організму дїчаток; формування навичок здорового способу життя та готовності до створєння повноцінної сім'ї; оволодіння у дїчаток підліткового віку бажання до самоодстоєнення, самоствєрження як особистості; попередження відхиленя у статевої свідомості та поведінці дїчаток-підлітків, розпусти та статевої злочинності.

Працюючи ефектно з колективом дїчаток-підлітків, рекомендуємо користуватися основними дидактичними принципами: знання мають подаватися від простого до складного, від часткового до загального. Варто застосовувати традиційні методи навчання: бесіда, розповідь, пояснення, демонстрація і т.п. та відеоматеріали (повсюдовально-інформативні); евристична бесіда, пошук, дослідження (проблемно-пошукові методи) (впр://школ.мон.gov.ua).

Степан Васильович. Давайте рожать нащот поведінки, бо вже жрать хочу, як собака.

Завуч. А в мене питає Рибалко: «А як ви докажете, що Земля кругла?» Кажу: «Глянь на форму глобуса – і ти все зрозумієш!» А він: «А ви докажіть, що Земля має форму глобуса». Кажу: «Є фотографії з космоса, які зробили космонавти». А він: «А може, то інопланетяни халтуру підсунули їм? А ви нам лапшу на вуха вішаєте. Од вас всього можна ждять».

Сніжана Трохимівна. Та в нього давно вже шаріки за ролики виходять.

Директор. Що будем ставити, дорогі граждани і старушки?

Михайло Львович. Тут і думать нічого.

Директор. А конкретно?

Михайло Львович. «Незадовільну!» Він уже закалібав своїми заскоками. Письмову роботу виконували. Бачу, що списує в Антонючки. Причому сидить прямо, тіки глазами пасе її зошит. Кажу: «Рибалко, не списуй!» А він: «А я і не списую, то в мене врождьонне косоглазіє».

Світлана Дмитрівна. Тут все абсолютно ясно. Читай, Маріша, дальше!

Марина Петрівна. Рубльову Стіпановна просить тоже «задовільну». Каже, що він уже ісправився.

Степан Васильович. Держіть мене, бо я владу!

Завуч. Я тоже в цьому сумніваюсь. Казали учні, що він мочиться прямо за школою. Я мала розмову з ним. А він мені говорить, що до туалета дальше нада ходить, а на нього лінь напала по-сумашедшему.

Наталія Яківна. В мене він нічого не робе. На зауваження не реагує абсолютно. Каже: «Міні можна не учиться, бо я й так усе знаю. Можу й з вами поділитися». А сам іменника від дієслова не може відрізнити. Читає даже нормально не вміє. У першому класі краще за нього читають. А він каже, що хто багато читає, той лисим стає. Каже, що еслі він облісіє, то на нього дівчата не будуть дивиться. Я, каже, буду читати, коли стану старим дідом. Тоді вже лисина не страшна, каже. Хлопець він недурний, тіки ледачий і балваний.

Степан Васильович. Рожайте варіанти!

Директор. Шось у нас багато «незадовільних поведінок»!

Степан Васильович. Нє, Карбованцю точно нада всипать «незадовільну поведінку!» Копали ми пришкільну ділянку, так він демонстративно кинув лопату і не захотів нічого робить. Питаю: «Шо за діла? Тобі особе приглашеніє нада?» А він: «Там у землі черв'ячки попадаються, і я боюся їх поранить. Вони такі маленькі. Світлана Дмитрівна казала, що вони дуже полезні, бо розпушують ґрунт. Значить, вони наші друзі. А я друзів своїх не хочу калічить, бо про мене тоді будуть погано говорити». (До Світлани Дмитрівни.) Ти точно їм таку білібірду розказувала?

Світлана Дмитрівна. Ніяка це не білібірда. Візьми книжку і сам прочитай.

Степан Васильович. Ти мені своїми лекціями зриваєш уроки.

Світлана Дмитрівна. А куда мені діваться?

Михайло Львович. А мені каже, щоб я казав на нього не Рубльов, а Марков.

Завуч. Це шось нове. З якого це дива?

Михайло Львович. Я й сам не врубився. А він: «Єслі ви всі такі умні, то попробуйте догадатся самі». Я так нічого і не придумав. Це мені потім Антонючка сказала, шо рубль – це марка по-німецькому.

Степан Васильович. Маладець Карбованець!

Наталія Яківна. Не, я ж казала, шо він недурний, тіки ледачий і балваний.

Директор. Пропоную за оригінальність поставити «задовільну поведінку». Шо скажете, дорогі граждани і старушки?

Завуч. Я – за.

Степан Васильович *(до Марини Петрівни).* Рожай, Маріша, дальше!

Марина Петрівна. Рябко. Стіпановна пропонує «задовільну».

Степан Васильович. Нічого собі заявочки!

Завуч. Будемо обговорювати пропозицію класного керівника. Лічно я – категорично проти. І не тільки того, шо він повіривав листки з класного журналу. Я не можу змиритись із тим, шо він всім вчителям тикає. Те, чому його учать дома, він культивує у школі. Я роблю йому зауваження, а він: «А хто ти така, щоб мені указувать?»

Михайло Львович. Мені любить говорить: «Ти шось сказав, чи мені почулось?» Я починаю кричать на нього, а він: «Прикрути трошки звукочок, бо вушкам моїм больно!» Разлагає в класі дисципліну хуже Галатенка.

Світлана Дмитрівна. Рідний дядько в райкомі работа, того він такий і наглий. На Новий рік приносив у школу банани, які дівтора ніколи і не бачила. Це, каже, для белих людей, а не для бидла. А ви, каже, ікте сало з часником, бо воно дуже полєзне.

Завуч. Казали Палії, шо в райкомовском магазіні повно всього: ікра, балики, згуцьонка. І ціни, казали, абсолютно нормальні. Можна казати, шо копійки.

Директор. Сільодку туди тоже завозять?

Завуч. Я точно не знаю, а вони не розказували.

Директор. А як Палії узнали про той магазін? Хтось їм розказував?

Завуч. Стара Палійка – ветеран войны. Чогось там її туди визвали. Чисто случайно вона попала в той магазін. Хотіла купити мандаринів

і згущонки онукам, так її витурили остуда якісь мордовороти: «Вам не положено здесь отовариваться!» А вона: «Та я тіки мандаринів і згущонки для онуків. Я на війні була медсестрою, дійшла до самого Берліна. А скількох солдатів я спасла, коли виносила їх з поля бою!» Кароче, вивели її мордовороти прямо під руки та ще й накричали.

Наталія Яківна. А шо Палійка?

Завуч. Та нічого. Поплакала трошки і пішла додому.

Світлана Дмитрівна. А чоґо її викликали в той райком?

Завуч. Казала, шо якусь медаль вручили.

Степан Васильович. У неї вже мабуть піввідра набереться тих орденів і медалів. Лучче б вони нагородили її капчюною ковбасою, а не железкою. У нас в колхозі тоґе так: доярки получають всякі грамоти, а завфермою, агроном, парторг – грошові премії. Та ще й немалі. При цьому ще й насміхаються: ми гроші просадимо, а ваші грамоти будуть з вами вечно. Пам'ять якась останеться. А Брилиха свою грамоту корові на роги почепила.

Марина Петрівна. За це можуть і політику пришить!

Степан Васильович. Та шось там Григорович розбирався з нею. Ну, Брилихі ж палець у рот не клади. Я, каже, пользу приносю государству. Я всю жизнь провела на фермі з коровами, каже. А потім питає: «А шо ти робиш?» А Григорович: «Я ідеологіческий работник. У мене тоґе є своя работа. А ти, еслі будеш багато балакать, загримиш у міліцію. Там з тобою бистро розберуться. Работать нада, а не язиком болтать!»

Михайло Львович. Я чув, шо Григорович тоґе возить з райкомовского магазінчика.

Завуч. Мабуть. Бо колись стояли в очіріді за камсою, а тут Григорович заходе в магазін. Прищиха в нього й питає: «Вам оставить камси, Григорович?» А він засміявся і каже: «Я такого гімна не ім!»

Степан Васильович. Не знаю. Лічно для мене картошечка з камсичкой або сільодочкой зіґриває і желудок, і душу. А потом можу кілохальви і грузінского чаю літри дві принять.

Світлана Дмитрівна. Хто на шо вчився. Одним балики з ікрой подавай, а другим і сільодки не перепаде. Харашо, шо хоч хліб є в магазіні.

Михайло Львович. Так шо будемо ставить Рябку?

Степан Васильович. Да. Давайте рожать нащот Рябуши!

Директор. Еслі поставим «незадовільну поведінку», то райкомовский дядько Рябко настукає Светочки і Лисаку. Тоді знову жди гостей. Кароче, думайте, дорогі граждани і старушки!

Марина Петрівна. Ну і дальше терпіть його наґлость тоґе не хочеться.

Світлана Дмитрівна. А мені хочеться спокійно йти на роботу і знати, що ніяка зараза не приїде до тебе по твою нещасну вчительську душу. Ради цього я готова терпіти всякі гадості рябків і хмирів. Приїде Лисак, дасть контрольну у восьмому класі. Нормально напишуть три-чотири ученика. А остальні? Як научить того ж Галатенка, коли йому все по барабану? Він ніколи даже книжки дома не откриває. Урок починається, а він даже не знає, що задавали додому. І таких буде дев'яносто процентів. Як оце все пояснить отому самодуру Лисаку? Харашо дояркам: прийшла, подоїла, отримала зарплату. Все залежить тіки від неї. А тут я в повній залежності від пришибленого Халяви і його компанії.

Михайло Львович. Значить, хай і дальше плюють нам у рожу?

Директор. Думайте, дорогі громадяни і старушки!

Степан Васильович. Нє, Рябого нам трогать взривоопасно. Я його даже ні разу скакалкой не пригостив, бо вони буде на весь район.

Михайло Львович. Я замахнувся був на нього указкой, а воно: «Стаять! На кого руку піднімаєш? Завтра я сообщу в райком». Так я на перерві вибачився перед ним, коли нікого в класі не було. А воно: «Савсем другое дело! На первый раз прощаю». Так мене після того уніження трясло так, що думав, що чокнусь. Отакий сопляк командує тобою, як хоче.

Степан Васильович. А за що ти його хотів рубануть?

Михайло Львович. Ліз до Антонючки під юпку, а та сопотівлялась.

Директор. Ну, надумали шось, дорогі громадяни і старушки? Тут харашо нада подумать. Сім разів нада одмірять, а потім уже і одрізать.

Степан Васильович. Харашо було б вийти на того райкомовского дядька, зав'язать з ним дружбу-фройндшафт. Це я до того, шоб не залежать від п'яного Галатенка і його підстилки Прищихи.

Директор. Ти думаєш правильно, Васильович. Тіки, по-моєму, тут нам нічого ловить.

Наталія Яківна. А якщо поговорить із самим Рябком?

Світлана Дмитрівна. І що ти йому скажеш? Ми хочемо через твого дядька достать сільодки і зеленого горошку?

Наталія Яківна. Ну, сценарій можна продумать. Тіки хто візьметься за таке діло? Тут треба вміти не скакалкой махать, а головою думать.

Директор. Ну, це в нас зараз не горить.

Марина Петрівна. Чого це не горить? Зараз нада буде і побалакать із тим негідником нащот його компартійного родича. Бо будемо откладать, то нічого в нас не вийде.

Завуч. Зараз його в школі вже немає. Це тіки в понеділок, та й то, якщо він ще явиться в школу.

Михайло Львович. А яку поведінку ставити будемо? Може, рискнемо і поставимо «добру».

Світлана Дмитрівна. Це тоді все село гудіть буде!

Марина Петрівна. Та нехай гуде. Нам не привикать. Щас все робиться тіки по блату. Шо мені той моральний кодекс, коли хочеться купити чогось на вечерю.

Степан Васильович. Правильно, Маріша! Вчитель тоже їсти хоче. Горді всі голодні ходять. Я б оце зараз картошечки з сільодочкой прийняв, а потім кіло хальви з грузинским чаєм вмазав би.

Директор. Шо вирішили, дорогі громадяни і старушки?

Завуч. Я – за.

Марина Петрівна. Я згодна.

Усі. Ставим «добру». Хай буде так.

Директор. Я тоді в понеділок попробую з ним перебалакати.

Степан Васильович (до Марини Петрівни). Рожай, Маріша, дальше!

Марина Петрівна. Сімакіна. Сіпановна просить «зразкову».

Михайло Львович. Сімакіна мені на уроках глазки строє.

Світлана Дмитрівна. Значить, ти не такий уже й старий, коли дівки тобі підморгують. У тебе все життя попереду.

Степан Васильович. Як у пісні співають: «Вся жизнь впереди, раздєнься і жді!» Мені, йоханий бабай, ніхто не підморгує. А було ж колись! Йомай! На третьому курсі одна мені проходу не давала. На морду була трохи страшенька, но бюст був – полный вперед! П'ятий розмір, по-моєму. Кароче, якраз сесія була, сказав, щоб прийшла в аудиторію ввечері, щоб разом готувиться до екзамену. Правда, не помню вже якого...

Михайло Львович. Не тяни kota за хвоста! «Бліже к телу!» По-моєму, Мопассан так казав.

Степан Васильович. Ну я й кажу. Прийшли ми, значить, в маленьку зовсім аудиторію. Сидим, шось там учим. А в мене показує пів на десяту. Кароче, кинули ми учить. Тири-пири. Ля-ля-ля. Кладу її на стол і...

Завуч. Дальше все ясно.

Степан Васильович. Та нічого ще ясного нема. Я ж самого главного не сказав. Діло в том, шо я жарив її до самого утра. Це з дев'яти вечора і аж до шести утра. Ніколи такого зі мною ще не було! Помню, шо місяць світив так, шо видно було, як удень. Я ж світ в аудиторії вирубив, ключі перед цим одніс вахтюркі...

Сніжана Трохимівна. Любите ви пофантазировать. Такого не буває.

Директор. Ти вже еслі брешеш, так бреши в міру!

Степан Васильович. Чесне слово, шо так і було!

Світлана Дмитрівна. А я, помню, колись чуть не подзалітєла...

Михайло Львович. Все це харашо, но давайте ділом зацікавімся, бо ще багато роботи.

Завуч (до директора). Петрович, оця афюра з райкомівським дядьком викликає в мене багато сумнівів. Якщо щось і робить, то тіки не через учня. Якось воно не по-педагогічному.

Наталя Яківна. Шось тут є. Діло це недурне, тіки треба ще над ним подумати. Я тоже думаю, шо з дитиною про це не слід говорити.

Степан Васильович. Значить, будемо ходити голодними...

Наталя Яківна. Та я так не кажу...

Директор. Відкладемо це питання на потом. Давайте щось із Сімакіною робить!

Михайло Львович. Я ж кажу, шо мені глазки строє...

Світлана Дмитрівна. Ну й нехай собі строє! Ти ж тоже їм підморгуєш!

Михайло Львович. При чом тут це? У мене глаздьоргається на нервної почві. Я про це вже не один раз повторював. Крім того, вона сидить за першою партою і постійно оголює переді мною ноги аж до того місця, де вони зростаються.

Директор (захлоплено). Японский гарадавой!

Степан Васильович. Йоханий бабай! Везе ж дуракам!

Світлана Дмитрівна (до Михайла Львовича). І як ти на це реагуєш? Тіки не кажи, шо ти принципіально дивися в іншу сторону, бо тобі ніхто не повірить.

Михайло Львович. Можете не вірити, но я дійсно стараюся дивитися в другу сторону. А шо мені ще залишається робить?

Світлана Дмитрівна. А якщо в неї якісь сентименти до тебе? Ти б побалакав з нею.

Михайло Львович. Кароче, я знімаю своє оце зауваження, щоб воно не обростало домислами.

Директор. В таких випадках треба просто пояснити, шо так вести себе не можна.

Михайло Львович. Я два раза балакав з нею. Казав, шо ще рано про це думати. А вона: «А шо, хіба я виновата, шо міні хочеться?» Кажу: «А чого ти не хочеш дружити з хлопцями з твого класу? Або з хлопцями з дев'ятого класу?» А вона: «Та не, міні нада опитного».

Степан Васильович. Да-а. Для такої акселератки наші пацани не підходять. Це буде друга Мазуренчиха. Скоро начне з женатіками лялякати. Я в цьому ділі разбираюсь краще любого психолога. Я коли був на Черкащині за призначенням зразу після інститута, то тоже була подібна історія. Жив на квартирі в одній бабки. Бабуля була доброю: приносила сметанки, медку, горішків. Жив я в летній кухні в отдель-

ній кімнаті, двері тожє були отдельні. Кароче, сидю ввечері, телевизор дивлюся, якраз кіївляни іграли. Коли це заходить одна з десятого «А». Кажє: «Я хочу, шоб ви помогли мені стойку на голові делать». Йоханий бабай! Я не знаю, шо мені робить! Я зразу усікнув, шо стойка була тіки предлогом...

Директор. Кароче, Васильович, чим все це кончилось?

Степан Васильович. Ночка тьомная била...

Наталія Яківна. Яку поведінку ставимо?

Світлана Дмитрівна. Мені не жалко і «зразковой».

Степан Васильович. Так, давайте рожать шось конкретне, бо я тожє тріпаться могу. Я ще в інституті мог любой мозги закампасировать. Помню, була одна неприступна. Прийшов до неї в комнату. Тири-пири. Ля-ля-ля. Ком нах палкенштрасен, а вона ні в какую. А в мене вже пів на десяту. Йоханий бабай! Двері закрив на ключ. Коли чую, шо якась рідиска стукає. Йо-майо! Все пропало! Діло в том, шо я її трохи вже завів, а тут якась лярва стукає. Ну ни йо-майо? Подруга мовчить, бо начнуть язиками тріпать по общагі. І тут мені в голову стукнула геніальная мисля: раз вона боїться розголосу, значить нада атакувать. Кароче, кладу її на кровать з усіма витікающими последствіями... Потом плакала, казала, шо не буду її уважать. Но мені то все вже було пополам. Так шо тріпаться я тожє умію.

Світлана Дмитрівна. Та ніхто й не сумнівається.

Степан Васильович. Шо мене вбиває, так це те, шо всім нада знать, чи буду я уважать її після цього діла?

Михайло Львович. Поведінку жінки важко осмислить.

Світлана Дмитрівна. А я, помню, чуть не подзалітєла...

Директор. Та ти вже розказувала, Митровна.

Завуч. Коли ми кончимо вже з поведінкою?

Степан Васильович. Та й жрать уже хочу, як собака. Щас би оце картошечки з сільодочкой...

Директор. Шось у мене в боку опять коле, як вилами.

Завуч. Нада поїхать до врача. Здоров'я за гроші не купиш.

(На порозі з'являється маленький братик Кості Галатєнка.)

Степан Васильович. Чо ти сюди прийшов?

Галатєнко. Мене папка послав до вас, шоб я вам сказав, шо ви всі дармоїди і шо государство вам даром платить гроші.

Завуч. Ти поменше слухай свого папку, бо він тебе до добра не доведе.

Михайло Львович. А шо ще казав твій папка?

Наталія Яківна. Не, ну це вабще. Все повертаецца на круги своя?

Міхайла Львовіч. Та хочецца якіоіс росслабухі.

Галатенко. Казав папка ще, што з усіх учительок тікі Сніжана Трохіміўна яго волнуе. На другіх, каже, і трактор не захоче дивіцца.

Сніжана Трохіміўна *(сміецца)*. Мерсі за комплеман.

Дірэктар. Скажеш своему папкі, што ми Кості вліпілі «незадовільную паведінку».

Галатенко. А він уже даўно знае. Він каже, што йому на це начхат. Він каже, што гавне тэ, шоб трактор заводіцца нармальна і шоб у тёткі Олькі Приціхі в магазіні прадавалі водку. А чога він вас педікамі называе?

Завуч. Тому што він невяхованіі.

Галатенко. Не, дедушка розказуваў, што калі папка у шостому класі почав куріць і піць, то він яго солдатскаю пражкаю так дубасіў, што він не відержав і всрався.

Дірэктар. Хто не відержав і хто усрався?

Галатенко. Та папка не відержав. Я ж про це вам і розказую.

Степан Васільовіч. Мало, значіць, дубасіў.

Галатенко. Та не, казав што почти кожен дзень знімаў пасок. А папка тоді закінуў кудісь той пасок, то дедушка яго оддубасіў качырьошкаю.

Міхайла Львовіч. Ото й Костю нада дубасіць паском і кочергаю..

Завуч. А што папка зараз робіць?

Галатенко. Вони грзіліся з мамкаю. Мамка каже, што вона тёткі Олькі Приціхі патлі пообрывае за тэ, што вона з папкаю любов круце. А папка каже, што він мамку уграе, еслі вона хоч пальцем троне тётку Ольку Приціху. Папка каже, што ій до тёткі Олькі Приціхі, як Губошльопу до нармальнаго вчытэля. А кога він называе Губошльопом?

Завуч. Та аднаго дядю.

Галатенко. А він што, хіба губамі шльопае? Мені інтэресно падывіцца, як це в нього выходіць. Я хочу, шоб він мене научыў тоже губамі шльопат.

Міхайла Львовіч. Тебе твій братык всьому науче.

Степан Васільовіч. І не тількі цьому.

Галатенко. Іще мамка казала, што оті шашні з тёткаю Олькаю Приціхай до добра не доведуть. Я спытаў у мамкі: «А што таке шашні?» А вона сказала, што це не мого ума діло.

Міхайла Львовіч. А што ще прасіў перадаць папка вчытэлям?

Галатенко. Прасіў перадаць, што він на вас ложыў. Пытаю: «Шо ложыў?» А мамка опят каже, што це не мого ума діло. Каже, шоб я у вас спытаў, бо вы дуже грамаціні. *(До Наталі Якіўні.)* Наталія Якіўна, што він на вас ложыў?

Світлана Дмитрівна. Тобі рано це ще знать.

Галатенко. Тоді я у Кості спитаю. Можна?

Завуч. Не питай у нього нічого, бо він тобі нічого умного не скаже.

Марина Петрівна (до директора). Петрович, можна я піду додому, бо опять можу не витримать?

Директор. Шо скажете, дорогі громадяни і старушки?

Усі. Іди, Маріша, іди!

(На порозі з'являється учень четвертого класу з великою торбою.)

Учень (до директора). Ваша жінка просила передать вам харчі, бо ви вже голодні.

Директор. Так, жінщини можуть іти. Педрада на сьогодні закінчена, бо вже дурно од неї. Продовжимо в понеділок. Мужчини залишаються.

(Всі виходять радісно та збуджено з класу. Залишаються тільки директор, Степан Васильович, Михайло Львович. Директор дістає з торби велику кількість продуктів і пляшку горілки.)

Степан Васильович (радісно). Картошечка! Сільодочка! Йоханий бабай! Який щасливий сьогодні день!

Директор (розливає горілку). Вип'ємо, мужики, за те, що ми ще живем на цьому світі!

Степан Васильович. Ради цього можна жить. Помню, на третьому курсі підчепив однуна танцях, веду в свою комнату в общагі, а в комнаті жив один, бо всі на практиці були...

Михайло Львович (до Степана Васильовича). Та не тяни ти kota за хвост! Бліже к телу!

Степан Васильович. Ну я й кажу. Заводю, значить, в комнату. Тирипири. Ля-ля-ля. Кладу на кровать і... ✨

Завіса

Зачинені з того боку двері

Тетяна ШЕРБАЧЕНКО

Мода й традиція виробничих романів давно минула. Відтоді, як українську літературу накрило хвилею детективів, любовних історій та підлітково-юнацьких пригод, нікого особливо не цікавила творча кар'єра співця, який возвеличував трудовий подвиг ливарників, електриків, швей-мотористок, гінекологів, продавчинь, космонавтів, модельок та всяких інших педагогів. А між тим матеріал накопичувався й прагнув осмислення та переосмислення, тож в умовах, не сприятливих для цього, просто бродив.

І що б то було, аби не літературний конкурс «Коронація слова», що дав дорогу всьому вказаному в другому реченні попереднього абзацу, а відтак отямився й оголосив також про свою увагу до драматургії. Так і прийшов до нас шановний автор Олександр Польшенко з лаконічною й доволі дивакуватою біографією та дуже драстичною п'єсою про один день із життя Вчителя. І не просто Вчителя, а того, що понад двадцять років чекав на увагу до себе з боку мистецтва (дія ж бо відбувається у 80-х роках минулого століття), і, схоже, для чистоти творчого експерименту й полегшення втілення майже ніяк донині й не змінився (чи не нагадує, за винятком певних атрибутів, дійство й більш пізні часи?). Втім, двадцять років тому автора за цей текст чекало б не лавреатство відомого конкурсу, а щось приземленіше: шана вузького кола знавців самвидаву (в кращому разі) чи скрегіт системи на суглобах і кістках писаки (в гіршому разі).

Якось не повертається язик після прочитаного (ї яскраво уявленого) розумувати про великі традиції сатири, на які покладався автор. (Сатира – ядуча й дошкульна – тут неспростовна.) Більше все-таки тягне приєднати свій обурений і гіркий глас до теми освітньої й педаго-

гічної системи країни. І мріється: як би добре було показувати п'єсу на вчительських методоб'єднаннях, курсах підвищення кваліфікації тощо. А в якості акторів ангажувати працівників Міністерства освіти України, аби вивчали процес ізсередини, так би мовити.

Бачиться, що пан Польченко навмисне не ввів до своєї «педради» жодного позитивного персонажа. У цьому – творча мудрість автора, адже, тільки-но він задіяв би «хорошого», картинка умить розсипалася б на дріб'язкове моралізаторство. А так, вертячи головою то за колоритними членами педагогічного колективу, то за не менш яскравими (але по-своєму чесними) дітьми чи їхніми батьками, читач усе-таки ставить перед собою запитання: а хто з них кращий, на чий бік стати?

Таке наше вічне прагнення прихистити вбогішого.

Ні, педагоги – не монстри. В тім-то й річ. Вони – звичайнісінькі люди зі своїми цілком земними мріями: чимшвидше піти з роботи додому, здихатися надокучливої й нічим не підтверженої відповідальності, погомоніти про своє, наболіле – сільодочку з картошечкой, горілку, любов...

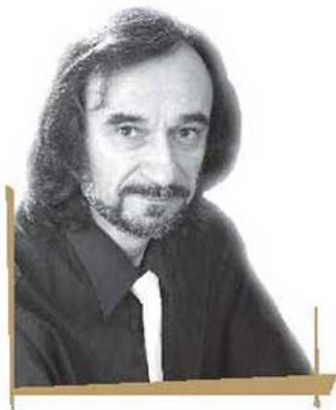
Ні, діти – не почвари. Вони звичайнісінькі діти, що хитрують і не конче брешуть, говорять, що думають, і не навчені ще думати, що говорити. Діти, які не хочуть робити те, що їх примушують, і хочуть робити те, що вважають за непотрібне робити дорослі.

Ні, батьки – не виродки. Вони звичайнісінькі батьки, що по-своєму люблять своїх дітей і, як можуть, захищають їх.

Річ лише в тім, що двері між ними зачинені не з того боку. Й авторові вдалося показати це не «звичайним позначенням», а «правдивою присутністю», як сказав би Ортега-і-Гассет. «Треба, щоб ми бачили життя романічних героїв, а не тільки слухали оповідь про них... Де є події, там слова зайві», – міркував у «Думках про роман» відомий іспанець. Так, «Педрада» – це п'єса, тож закономірно, що тут присутня винятково дія, однак саме на цьому я й хотіла б наголосити. Панові-автору О.Польченко вже не потрібно вчитися уречевлювати «дію», а відтак «Педрада» могла би бути дуже добрим оповіданням. Значно потрібнішим і, напевне, гострішим та контекстно ширшим за п'єсу, яку навряд коли-небудь побачить глядач. ❀

Олександр
Стражний

Ментальність Київської Русі

... народився 1958 року в Очакові. Мріяв стати музикантом, але вступив до Київського медичного інституту, де із задоволенням навчався, а по суботах грав на весіллях.

Працював психіатром і психотерапевтом в Україні, Росії, Литві, писав статті з популярної психології, викладав в університетах Європи та США.

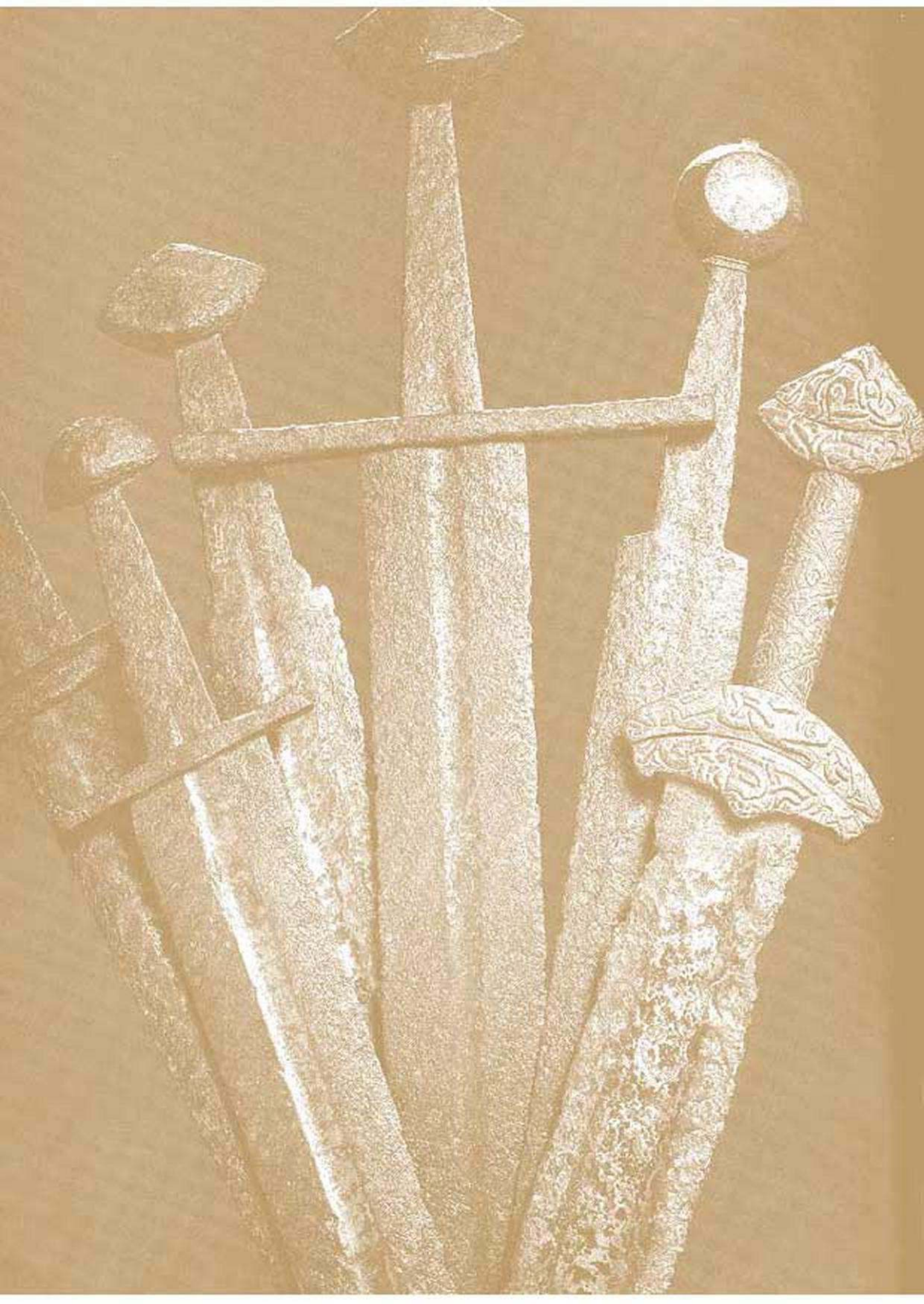
Публікувався в літературних і психологічно орієнтованих журналах Росії, Угорщини, Німеччини, Франції, Кіпру, США. Автор книжок: «Посібник із саморегуляції» (Вільнюс, 1991), «Від ілюзій до реальності» (К., 1998), «Секрети нетрадиційної медицини» (Будапешт, 1999; К., 2001; Париж, 2006; Москва, 2006), «Оповідання лікаря Шуляцького» (К., 2001), «Храм Афродіти» (Москва, 2001; К., 2001).

Член АУП.

Пропонуємо увазі читача статтю в фрагментом рукопису «Український менталітет. Ілюзії, міфи, реальність».

В С Я К В Т А К В

Частина 1

Як так вийшло, що неписьменні слов'яни, які мешкали «в жалюгідних хатинах на великій відстані одне від одного», раптом «стрибнули через голову» та збудували могутню державу? Що сталося? Що так несподівано змінило менталітет наших прапрабатьків? Зверніть увагу: не таке вже й довге це «пра» – усього лише 30–46 поколінь.

Давньоруська держава мала два полюси – північні землі, новгородські, і південні, київські. Їх відокремлювали сотні верст непрохідних лісів, у них була різна передісторія, різний етнічний склад населення і, безсумнівно, різна ментальність. Ми розглянемо лише південні землі, ті, на яких виник український етнос.

Звернемося до матеріалів археологічних досліджень і до тих середньовічних авторів, які знали жителів Київської Русі особисто. Спробуємо, хоча б приблизно, зазирнути у «внутрішній» світ людини Древньої Русі, побачити навколишню дійсність такою, якою вона бачила її сама. Хтозна, може, випадє нагода віднайти в наших предках щось, що й нам дозволить піти їхнім шляхом, створити Велику Державу й докорінно змінити своє життя.

Коротенький екскурс у історію

Історія Київської Русі вам відома. Тому я не буду оповідати тут матеріал шкільного підручника, лише нагадаю деякі ключові моменти, що мають пряме відношення до назви цієї статті.

Почнемо, мабуть, із 793 року. Тоді на східне узбережжя Англії вперше напали вікінги – скандинави, яких на Русі прозвали варягами. Їхній войовничості сприяла давня скандинавська традиція: старший син успадковував усе, інші – нічого. У цих «інших» було два виходи: або найматися в принизливу кабалу, або вдатися до грабунку чужих територій. «Господи, врятуй нас від чуми й від нормандців», –

молилися в Англії, Німеччині, Франції. Вікінги дісталися Іспанії, Італії, Білого, Чорного й Каспійського морів, неодноразово брали в облогу Париж, Константинополь і як відкуп одержували величезні контрибуції. Західною Європою «оволоділи» норвежці¹, до Ладоги кинулися фіни, а до Дніпра й Чорного моря... Хто ж прийшов на наші території, давайте дізнаємось у автора «Бертинських анналів», придворного капелана імператора Франкської держави Людовика I Пруденція².

– Вельмишановний капелане, що ви можете сказати про прибуття до вашої країни в 839 р. київських послів?..

–...людей, які стверджували, що вони, тобто народ їхній, називається Рос³.

– Вони прибули до імператора Людовика й заявили що...

– Король їхній, іменований хаканом, відіслав їх до нього.

– Хаканом? Дивно... Про що ж роси просили Людовика?

– Щоб із милості імператора та з його допомогою вони одержали можливість через його імперію безпечно повернутися [на батьківщину], бо шлях, яким вони прибули, пролягав крізь землі варварських і у своїй надзвичайній дикості винятково лютих народів...

– Тобто руські послы не бажали повертатися...

–...цим шляхом, щоб уникнути будь-якої випадкової небезпеки.

– І що імператор їм відповів?

– Ретельно розслідувавши [мету] їхнього прибуття, імператор довідався, що вони з народу шведів⁴, і ... вирішив про себе затримати їх доти, доки не вдасться навісправжки з'ясувати, з'явилися вони із чесними намірами, чи ні.

Ось так. Шведи. Або все-таки роси? Невже за часів Аскольда це було те саме? Сторожкість імператора до норманів зрозуміла – північне узбережжя Франкської держави багато разів спустошувалося їхніми набігами. І землі верхів'я Дніпра теж. От що з цього приводу нам може повідомити Нестор Літописець, якого вважають автором «Повісті временних літ».

– Поважний Несторе, хто у VIII столітті панував на території Київської Русі?

¹ Від них лишилася французька Нормандія.

² «Відповіді» візантійських, європейських і арабських авторів цитуються за виданням «Древняя Русь в свете зарубежных источников» / Под ред. Е.А.Мельниковой. – Москва: Логос, 2003.

³ В оригіналі – Rhos.

⁴ Sueones.

– Варяги із замор'я брали данину з чуді, із словен, із мері, із весі, [із] кривичів. А хозари брали з полян, із сіверян, із в'ятчів.

– Але, як нам відомо, у 862 році кривичі та інші місцеві племена...

– Вигнали варягів за море, і не дали їм данини, і стали самі в себе володіти.

– А потім?

– Не було в них правди, і встав рід на рід, і були усобиці в них, і воювати вони між собою почали. І сказали вони: «Пошукаємо самі собі князя, який би володів нами і рядив по праву». Пішли вони за море до варягів, до русі.

– Вибачите, поважний Несторе, ви сказали – «до русі»?

– Бо так звали тих варягів – русь.

– Отже, «за морем» існувала, так би мовити, «варязька русь».

– Сказали русі чудь, словени, кривичі та весь: «Земля наша велика і щедра, а порядку в ній нема. Ідїть-но княжити їй володіти нами». І вибралося трое братів із родами своїми, і з собою всю взяли русь. І сів у Ладозі найстарший [брат] Рюрик... І од тих варягів дістала назву Руська земля.

Згідно із сучасними скандинавськими уявленнями, правити Рюрик запросив себе сам. Але для нашої теми це неістотно. Для нас важливо те, що ватажки варязьких дружин, брати Рюрики, привели із собою, як стверджує автор «Повісті временних літ», «всю русь» – велику кількість норманів. Оселившись на слов'янських землях, вони, уже не розбійники,

*[Усі племена] мали ж свої
обычай, і закони предків своїх, і
заповіти, кожне – свій морав. Так,
поляни мали звичай своїх предків,
тихий і лагідний, і поштитість
до невісток своїх, і до сестер, і
до матерів своїх, а невістки до
свертів своїх і до діверів велику
пошану мали. І весільний звичай
мали вони: не ходив жених по
молоду, а приводили [її] свечері;
а назастра приносили [для її
родичи те], що за неї дадут. А
древляни жили подібно до звірів,
жили по-скотськи: і бивали вони
один одного, [ї] їли все нечисте,
і весіль у них не було, а утискали
вони дівчат коло води. А радимичі,
і в'ятчи, і сіверяни один обычай
мали: жили вони в лісі, як ото
всьякий звір, їли все нечисте, і
срамослів'я [було] в них перед
батьками і перед невістками. І
весіль не бувало в них, а ігрища
межи селами. І сходилися вони на
ігрища, і тут утискали жінок собі, –
з якою ото хто умовиєся. Мали ж
вони по дві й по три жони. А коли
хто змірав, чинили тризну над
ним, а потім розводили великий
вогонь і, поклавши на вогонь
мерця, спалювали [його]. А після
цього, забравши кості, вкладали
[їх] у невеликий посуд і ставили
на придорожньому стовпі, як
[це] роблять в'ятчіві й інші. Сей
же обычай держали і кривичі, й
інші погани, не відаючи закону
божого, бо творили вони самі
собі закон («Літопис Руський» /
За Іпатієвським списком переклав
Л. Махновець).*

що шукають слави й здобичі, а, скажемо так, емігранти, починають зводити не властиві слов'янам, але звичайні для Європи поселення – укріплені ровами й стінами міста, мешканці яких займалися не сільським господарством, а ремісництвом. У другій половині IX століття найбільше таких міст виникає на місці майбутнього Новгороду, заселеного здебільшого норманами.

– Чи не так, поважний Несторе?

Нестор Літописець:

– Новгородці ж – ті люди від варязького роду.

– Нас насамперед цікавлять землі нинішньої України. Скажіть, Аскольд і Дір – нормани? Родичі Рюрика? Як вони опинилися в Києві?

Нестор Літописець:

– Не родичі його, але бояри. Відпросилися вони до Царгорода з родом своїм і рушили по Дніпру. Ідучи мимо, узрили вони на горі невеличкий город. І запитали: «Чий се городок?» Тамтешні мешканці відповіли: «Було троє братів, Кий, Щек і Хорив, які побудували город сей і згинули. А ми сидимо отут, їхні нащадки, і платимо данину хозарам». Аскольд і Дір zostалися у городі цьому, зібрали багато варягів і почали володіти землею полян.

От, виявляється, як воно було. Відпросилися Аскольд і Дір у Рюрика в Константинополь, а «зачепилися» в Києві. І зібрали тут «багато варягів» – родичів, дружинників, ремісників, купців. Уся ця рать і розбавила своєю русько-скандинавською національністю та, безсумнівно, ментальністю уроджене київське населення – полян, яких відтепер почали називати русами.

Нестор Літописець:

– Від варягів, адже прозвалися русою, а колись були словени.

– Що ж, Аскольд «почав володіти землею полян», але задуму дістатися Візантії не полишив. Чи не так?

Нестор Літописець:

– Рушили Аскольд і Дір на греків війною... вчинили вбивство багатьох християн і Царгород двомастами кораблями оточили.

– А з ким ототожнювали киян візантійці? Зі слов'янами? Полянами? Норманами?

Іоанн Диякон (межа X–XI ст.), автор «Венеціанської хроніки»⁵:

– У цей час народ норманів на трьохстах шістдесяти кораблях насмілювався наблизитися до Константинополя. ... Вони зух-

⁵ Оповідєє про захоплення Аскольдом Константинополя в 860 р.

вало спустошили околиці, перебивши там безліч народу, і так із триумфом повернулися назад.

– Отак, значить, усе ж таки з норманами. А в цей час...

Нестор Літописець:

– Помер Рюрик. Княжіння своє він передав Олегові, що був із його роду, віддавши йому на руки сина свого Ігоря, бо той був дуже малий. У рік 882 ... вирушив Олег у похід, узнявши багато своїх воїнів – варягів, чудь, словен, мерю, весь, кривичів. І прибув до гір київських, і довідався Олег, що тут Аскольд і Дір удвох княжать. Сховавши воїнів своїх, він послав до Аскольда й Діра сказати, що, мовляв: «Ми – купці єсмо, ідемо в Греки од Олега і од Ігоря-княжича. Прийдіть-но до рідні своєї, до нас».

– **І що ж Аскольд і Дір?**

Нестор Літописець:

– Коли ж Аскольд і Дір прийшли, вискочили всі інші воїни з човнів, і мовив Олег Аскольдові й Дірові: «Ви обоє не є ні князі, ні роду княжого. А я єсмь роду княжого. – І винесли Ігоря. – А се син Рюрика». І вбили вони Аскольда й Діра, і віднесли на гору, і погребли.

– Так-так, ми навіть знаємо де саме.

Нестор Літописець:

– І сів Олег, князюючи, в Києві, і мовив Олег: «Хай буде се мати городам руським». І були в нього варяги, і словени, й інші, що прозвалися руссю. Сей же Олег почав міста ставити і встановив данину словенам, і кривичам, і мерям. І встановив він варягам данину сплачувати від Новгороду, – триста гривень на рік заради миру, – що до смерті Ярославової давалася.

– **300 гривень? Начебто небагато. Тобто в 882 р.⁶ Олег захопив Київ і об'єднав новгородські землі з «полянією». А потім?**

Нестор Літописець:

– Почав Олег воювати проти древлян і, скоривши їх, брав данину з них по чорній куніці. ... Пішов Олег на сіверян, і переміг сіверян, і наклав на них данину легку, і не велів він їм платити данину хозарам. І володів Олег деревлянами, полянами, сіверянами...

Імовірно, аж ніяк не випадково осердя Давньої Русі сформувалося не в Новгороді, де панував «головний» Рюрик, а в Середньому Подніпров'ї, куди увійшли Київська, Переяславська й Чернігівська землі – вони охоплювали лише чверть території держави, але в економічному й культурному розвитку далеко випереджали північні регіони.

⁶ З цього року прийнято вести відлік Давньоруської держави.

Повернімося до Олега. До речі, автори скандинавських саг називають його Оддом. Навівши «порядок» в «українському» степу, він, за нормандською традицією, продовжував набігати на Візантію.

Нестор Літописець:

– І вийшов Олег на берег, і ... попустошив він довкола города, і вчинив убивство багатьох греків. І палат багато вони розбили, і церкви попалили. А котрих же брали як полонянників, то одних посікали, других мучили, інших же розстрілювали, а деяких у море кидали. І багато іншого зла створили руси грекам, як ото звичайно вороги творять.

– Гм... Якщо так вдачу «русів» змалює свій Літописець, як же про них озивалися візантійці?

Диякон Ігнатій (770 або 780 – після 845), автор «Життя Георгія Амастрідського»:

– Була навала варварів, росів – народу, як усі знають, найвищою мірою дикого й грубого, що не містить у собі ніяких слідів людиноловства. Звірлячими діями, нелюдськими справами, виявляючи кровожерливість уже однією своєю подобою, ні в чому іншому, що властиво людям, не знаходячи такого задоволення, як у смертовбивстві, вони – цей згубний і на ділі, й на ім'я народ, ... січучи нещадно всяку статі і всякий вік, не жаліючи старців, не залишаючи без уваги немовлят, але супроти всіх озброюючи смертовбивчу руку й поспішаючи скрізь пронести загибель, скільки на це в них було сили.

Микита Пафлагон (нар. близько 885), автор «Життя патріарха Ігнатія»:

– У цей час, заплямований убивством більш ніж хто-небудь зі скіфів, народ, названий Рос,

З IX століття починаючи, але масово з першої половини Х ст. джерела фіксують появу в Східній Європі досить агресивного племені «рось-русь». Етнічну природу цієї групи ні бізантійські, ні арабські автори переважно не визначають, але очевидно, що «русь» не ідентифікується ними цілковито зі «слов'янами». Із тогочасних повідомлень вона постає як окрема етнографічна група, об'єднана спільністю занять – дальною торгівлею та військовим справою, а в описі Костянтина Багрянородного – ще й як соціально домінуюча в Середньому Подніпров'ї. Є підстави припускати, що своєрідний етнографічний образ русів зумовлювався, крім інших чинників, скандинавським походженням, але сформувався під впливом бітвенських контактів зі слов'янами й степовими народами Східної Європи (О. П. ТОЛОЧКО, П. П. ТОЛОЧКО «Київська Русь», 4-й т. видання «Україна крізь віки»: В 15 тт.).

Евксинським Понтом надійшовши до Стенону⁷ й розоривши всі селища, всі монастирі, тепер уже робив набіги на острови, що поблизу Візантії⁸, грабуючи всі скарби, а захопивши людей, всіх їх убивав.

– Виходить, що візантійці росів ототожнювали не лише з норманами, але й зі скіфами?

Костянтин Багрянородний (905–959), імператор Візантії, автор твору «Про керування імперією»:

– Це скіфське плем'я, неприборкане й жорстоке.

– А слов'яни? Вони що, в усьому цьому участі не брали?

Костянтин Багрянородний:

– Слов'яни ж – їх пактиоти⁹.

– Цікаво, як росів-скіфів називали європейці?

Лутпранд (X ст.), єпископ Кремонський, письменник, дипломат:

– Народ, що греки за зовнішнім виглядом називають русія-ми¹⁰, ми за розташуванням іменуємо норманами.

Зовсім збили з пантелику.

Після смерті Олега Руссю, так би мовити, «Скіфською Нормандією», почав володіти син Рюрика Ігор (Інгвар). У 940-х роках він зміцнив державу, опанував Крим, як і Олег, продовжував набіги на Візантію.

Псевдо «Симеон» (візантійський автор, оповідає про події 941 р.):

– Багато злодіянь нарobili роси.. віддали вогню узбережжя, а з полонених одних розпинали на хресті, інших забивали в землю, третіх ставили мішенями й розстрілювали з луків. Полоненим же зі стану священників вони зв'язували за спиною руки та вганяли їм у голову залізні цвяхи.

– Від нападів страждала не лише Візантія, але й власні території?

Костянтин Багрянородний:

– Зимовий же й суворий спосіб життя тих самих росів такий.

Коли настає листопад місяць, нег айно архонти¹¹ виходять із усіма росами з Києва¹² й відправляються в полюддя¹³ ... Годуючись там упродовж усієї зими, вони знову, починаючи з квітня, коли розтане лід на річці Дніпро, повертаються до Києва.

⁷ Босфору.

⁸ Константинополя.

⁹ Данники.

¹⁰ Що означає – руді.

¹¹ Князі.

¹² Києва.

¹³ Збирати данину.

У 944 р. Ігор, узявши данину з древлян, прийшов за нею вдруге. Терпіння «предків волинян» луснуло, і вони зробили з ним самі знаєте що. Київський стіл посіла дружина Ігоря Ольга – жінка енергійна й розважлива. Вона тричі помстилася древлянам, однак укорінила поняття закону – відтепер данина стягувалася не довільно, а регульовано. Крім того, Ольга перша з київських можновладців прибула до Візантії не з війною, а з миром, тим самим зробивши із цієї потужної держави союзника.

Після Ольги влада перейшла до її сина Святослава. Правління Святослава – це низка переможних війн: із хозарами, болгарами, половцями, візантійцями...

Лев Диякон, візантійський історик:

– Роси, що здобули серед сусідніх народів славу неодмінних переможців у боях, вважали, що їх спіткає жажливе нещастя, якщо вони зазнають ганебної поразки від ромеїв¹⁴, і билися з усіх сил. ... Про те, що цей народ нерозважливий, хоробрій, войовничий і могутній, ... стверджує багато хто.

– **Що ви можете сказати щодо їхньої військової вправності?**

Лев Диякон:

– Роси, якими керувало їхнє уроджене звірство, в оскаженілому пориві кидалися, ревучи, як одержимі, на ромеїв, а ромеї наступали, використовуючи свій досвід і військово мистецтво.

– **І все ж перемагали не ромеї, а роси. Але за такого стилю бою їхні втрати, ймовірно, були істотні. Можете розповісти про обряд поховання?**

Лев Диякон:

– І от, коли настала ніч і засіяло повне коло місяця, скіфи...

– **Вибачте, роси?**

Лев Диякон:

– ...вийшли на рівнину й почали підбирати своїх мерців. Вони нагромадили їх перед стіною, розклали чимало багать і спалили, заколовши при цьому, за звичаєм предків, безліч полонених, чоловіків і жінок. Створивши цю криваву офіру, вони задушили кілька немовлят, а також півнів і втопили їх у водах Істра.

– **Ну от, знову скіфські жорстокості.**

Лев Диякон:

– Кажуть, що скіфи дотримуються таїнств еллінів, приносять за язичницьким обрядом жертви й чинять узливання за померлими, навчившись цьому чи у своїх філософів Анахарсиса та Замолксиса, чи в соратників Ахілла.

¹⁴ Візантійців.

Те, що «справжні» скіфи дотримувалися таїнств еллінів, відомо. Але те, що ці традиції визнавали також «скіфи» Київської Русі – спостереження цікаве. Для нашої теми це має неабияке значення. Як і опис зовнішності Святослава.

Лев Диякон:

– З'явився й Сфендрослав, що прибув річкою на скіфському човні.

– Радше все ж таки на «руському».

– Він сидів на веслах і гріб разом із іншими, нічим не відрізняючись від них.

– І як же він виглядав?

Лев Диякон:

– От яка була його зовнішність: помірного зросту, не занадто високий і не дуже низький, із кошлатими бровами і ясно-синіми очима, кирпатий, безбородий, з густим, занадто довгим волоссям над верхньою губою. Голова в нього була зовсім гола, але з однієї її сторони звисав жмут волосся – ознака знатності роду; міцна потилиця, широкі груди й усі інші частини тіла цілком співвідносні, але виглядав він похмурим і диким. В одному вусі мав золоту сережку; вона була прикрашена карбункулом, обрамленим двома перлинами. Шати його були білими й відрізнялися від одягу його наближених лише чистотою. Сидячи в човні на лаві для веслярів, він порозмовляв із государем¹⁵ про умови миру й відчालив. Так закінчилася війна ромейв зі скіфами.

Виявляється, Святослав – вилитий запорізький козак! Точніше, запорізькі козаки – «вилиті Святослави», за зовнішністю – нормандські вікінги. Хоча чому, власне кажучи, лише «за зовнішністю»? Хіба вдача козаків не «вікінзька»? А може, у росів-скіфів-норманів-вікінгів була й своя Запорізька Січ?

Костянтин Багрянородний:

– Роси ж ... у червні місяці, пересуваючись річкою Дніпро, ... досягають острова Святий Григорій¹⁶. На цьому острові вони здійснюють свої офіри ... приносять у жертву живих півнів, ... як велить їхній звичай.

От так.

Історична роль Святослава неоднозначна. Так само, як і його норів: відважний талановитий полководець, якому властиві були простота й шляхетність, часто-густо дозволяв собі спалахи

¹⁵ Правителем Візантії.

¹⁶ Хортиця.

люті та жорстокості. Його успіхи не завжди доповнювалися мудрістю й доцільним використанням перемог. На вершині могутності він володів величезними територіями – від Балкан до Середньої Волги, від Балтики до Кавказу. Але згодом більшість завоювань було втрачено, війни вихолостили Русь, розпалися налагоджені Ольгою дипломатичні стосунки з провідними християнськими державами.

Хорообрість Святослава не врятувала його від долі – 972 року, після зими, проведеної на острові Березань, він загинув у битві з печенігами. На Русі почалася чергова громадянська війна, викликана колотнечами князів за розподіл «столів». У цій чварі переміг позашлюбний син Святослава та ключниці Малуші – Володимир. Найнявши в Скандинавії потужне військо, він захопив Київ і посів головний престол. Цікаво, що б трапилося, якби в цій плутанині переміг хто-небудь інший? Невже Русі пощастило?

Нестор Літописець:

– Якщо бо котра країна стане бажана Богові, то настановляє Бог її царя і князя праведного, що любить закон і правду, і право заводить через суддю, який чинить суд. Коли ж правдиві князі в країні, то багато гріхів прощється землі тій, а коли злі й лукаві бувають, то ще більше зло наводить Бог на ту землю.

– **Взявши владу у свої руки, Володимир...**

Нестор Літописець:

– ...поставив кумири на пагорбі поза двором теремним: Перуна дерев'яного, ... і Хорса, і Дажбога, і Стрибога, і Симаргла, і Мокош. І приносили їм жертви, називаючи їх богами, і приводили синів своїх, і жертвували цим бісам...

– Потім, як нам відомо, він посадовив на «регіональні» престоли 12 своїх синів.

Нестор Літописець:

– Був же Володимир переможений похиттю.

– **Переможений? Що ви маєте на увазі?**

Нестор Літописець:

– Були в нього жони: Рогнідь, ... від неї родив чотирьох синів... і дві дочки. ... Від гречанки мав Святополка; від чехині – Вишеслава, а від другої чехині – Святослава і Мстислава, від болгарині – Бориса і Гліба.

– **І що, чи здрастував він з усіма ними в ладі?**

Нестор Літописець:

– Володимир же став жити з жоною брата, грекзинею, а була вона вагітна. Від неї він і родив Святополка.

– У нього, кажуть, були ще й наложниці.

Нестор Літописець:

– Наложниць було в нього триста у Вишгороді, триста в Білгороді, а двісті – на Берестовім.

– **Оце так-так!**

Нестор Літописець:

– І був він ненаситним у блуді, і приводив до себе заміжніх жінок, і розбещував дівциць, бо був жонолюбець, як і Соломон, ... [який] мудрий був, а врешті-решт загинув. Цей же був невіглас, а врешті-решт придбав собі вічне спасіння.

– Що ж, жони, наложниці, замужні жінки й розбещені дівциці не завадили «невігласу» Володимиру зміцнити владу не лише у своїй «шведській» родині, але й у державі. Він ретельно визначив кордони...

Нестор Літописець:

– І почав ставити міста по Десні, і по Острі, і по Трубежу, і по Сулі, і по Стугні. І став набирати кращих мужів із словен, і з кривичів, і з чуді, і з в'ятичів і ними населив він міста, бо була війна з печенігами. І, воюючи з ними, перемагав їх.

– Як ми знаємо, удосконалив Володимир і внутрішній уклад держави – доповнив «Закон Руський».

Нестор Літописець:

– Започаткував він і таке: ...повелів спорядити вози, накладав на них хлібів, м'яса, риби, і овочів різних, і мед у бочках, а в других квас. І стали це возити по городу, запитуючи: «Де недужі чи старці, що не можуть ходити?» І роздавали все тим на потребу.

– Небагато можновладців так піклуються про своїх підданих.

Нестор Літописець:

– І ще щось більше зробив він для людей своїх: щонеділі устанавив він на дворі своїм, у гридниці, пир справляти, і звелів приходити сюди боярам, і гридям, і соцьким, і десятникам, і знатним мужам – і при князі, і без князя. І бувало на обіді тому багато м'яса, і яловичини, і звірнини, і було ж вдосталь усього.

– **Це по-царському.**

Нестор Літописець:

– Бо любив Володимир дружину і з ними радився про устрій землі своєї, і про порядки

Гридниця. У Київській Русі – будівля при князівському дворі для перебування гриді (дружинників-охоронців князя) або для приймання гостей («Великий тлумачний словник сучасної української мови» / уряд. і гол. ред. В. Т. БУСЕЛ).

землі, і про війни. І жив він із князями навколишніми в мирі – з Болеславом лядським, і з Стефаном угорським, і з Андрихом чеським, і був мир меж ними й любов.

– У 988 році Володимир запровадив на Русі християнство. А чому, приміром, не іслам?

Нестор Літописець:

– Було йому не до вподоби: обрізання й утримання від свинячого м'яса, а про пиття – особливо. Він сказав: «Русі веселість – пиття, ми не можемо без цього бути».

– Що так, то так. Почав Володимир приживляти на наших землях писемність?

Нестор Літописець:

– Став він у знатних людей дітей забирати й оддавати їх на вчення книжне.

– А як матері, не заперечували?

Нестор Літописець:

– Матері ж дітей своїх ... як померлих оплакували.

– Гм... Як би не було, князя Володимира «Великим» називають не дарма...

Нестор Літописець:

– Якщо бо раніш був він у поганстві й хтивих насолод бажав, то потім великих успіхів зажив у покаянні за заповідями апостольськими: «Де умножався гріх, там ряснітиме благодать»... Подиву гідно, скільки добра зробив він Руській землі.

– Широту душі Володимира ілюструє розповідь католицького місіонера, що перебував у Києві в 1008 р.

Бруно-Боніфаций Кверфурський:

– Ми полишили угорців, ... і подалися до печенігів, найжорстокіших із усіх язичників. Государ Русі, великий державою й багатствами, упродовж місяця утримував і ... невідступно переконував мене не ходити до того божевільного народу, де, за його словами, я не знайшов би нових душ, але одну тільки смерть, та й то найганебнішу. Коли ж він не мав сил утримувати мене далі, ... то з дружиною два дні супроводив мене до крайніх меж своєї держави, які через ворожнечу з кочівниками з усіх боків обніс найміцнішою й найдовшою огорожею.

Помер Володимир у 1015 році. Київський стіл, на щастя, усього на 4 роки, захопив його позашлюбний (знову позашлюбний) син Святополк на прізвисько Окаянний. Побоюючись за свою владу, він убив братів Бориса, Гліба й Святослава. Загалом київські норози в цьому плані не були чимось особливим – приклади можна знайти в історії майже всіх країн Європи.

Микита Хоніат:

– Так, приклад братовбивства, показаний у Царгороді, став ніби зразком, моделлю або навіть загальним правилом для всіх кінців землі; так що не лише перські, тавро-скіфські¹⁷, далматські, ... паннонійські¹⁸ государі, але й можновладні особи інших народів, оголившись мечі проти єдинокровних родичів, сповнили свої батьківщини заколотами й убивствами.

Після Святополка Київській Русі вкотре «поталанило» – головний стіл захопив син Володимира (тепер уже законний) Ярослав, прозваний Мудрим. За допомогою війська польського він здобув перемогу над братами (одних стратив, других кинув до в'язниці, третіх витурив до печенігів) і в облаштуванні держави не тільки не посоромив великого батька, але й багато в чому його перевершив – «розібрався» з хазарами, «поставив на місце» ляхів, прусів, литовців, угро-фінів, зав'язав родинні зв'язки із сильними світу цього –

¹⁷ Мається на увазі – київські.

¹⁸ Угорські.

правителями Візантії, Німеччини, Франції, Норвегії, Угорщини, сам оженився на дочці конунга Швеції Інгігерді та заснував русько-датсько-шведський союз. А поки «міністерство закордонних справ» зусиллями його дочок – Ганни, Єлизавети, Настасії, сина Всеволода й сестри Доброниги дбало на дипломатичному поприщі, Ярослав зміцнив внутрішнє життя держави: побудував нові міста, розширив Київ і звів у ньому низку неперевершених соборів. Саме під час правління Ярослава було закладено ті основи культурних традицій в архітектурі, історіографії, мистецтві, філософії, які продовжували розвиватися в Україні впродовж наступних століть. Під час його правління культура Русі розкрилася у всій своїй повноті та багатстві, а Київ став одним із найвпливовіших міст Європи. Завдяки гнучкому оподаткуванню за Ярослава інтенсивно розвивалися сільське господарство, ремісництво, торгівля. Він приєднав до держави нові землі – наприкінці 30-х років XI сторіччя володіння великого князя сягнули від Фінської затоки до Чорного моря, від Карпат до Середньої Волги.

Нестор Літописець:

– І любив Ярослав церковні статuti, і попів любив дуже, особливо ж любив чорноризців. І до книг був прихильний, читав час-то і вдень, і вночі. І зібрав писців силу, і переклали вони з грецької на словенську мову та письмо. І написали вони багато книг, і славу цим здобули, за їхніми книгами повчаються вірні люди й насолоджуються навчанням божественним.

Адам Бременський, клірик, автор «Історії гамбурзьких архієпископів» (1070-ті рр.):

– Від Юміна¹⁹ 14 днів плавання під вітрилами до... Русі, столицею якої є Київ, гідний суперник державного Константинополя, найславніша прикраса Греції.

Отакі! Те, що русів називали і норманами, і скіфами, ми, здається, вже звикли. Але західноєвропейці, виявляється, Київ вважали «найславнішою прикрасою Греції!» Цікаво...

А втім, після Ярослава природа втомилася відтворювати в династії Рюриковичів геніальних правителів: його сини не спромоглися зміцнити державу. Навіть не утримали її на більш-менш гідному рівні. Як помітив М.Карамзін: «Русь поховала з Ярославом свою могутність і благополуччя».

Однак ество Рюриковичів знову прокинулося з народженням онука Ярослава – Володимира, названого за прізвиськом матері, дочки візантійського імператора, Мономахом. Йому знову вдалося об'єднати «регіональних» князів, потрощити половців і відродити на Русі нормальне життя.

¹⁹Слав'янське місто Волин.

Мономах скасував рабство за борги, обмежив відсоток лихварів, дозволив смердам і слугам скаржитися на своїх господарів, надав одруженим жінкам рівні юридичні й майнові права з чоловіками. Київська Русь повернула собі втрачену велич і могутність. А про щедрість Мономаха повідомляє невідомий європейський літописець, автор «Житія Св. Маріана Ірландця», засновника монастиря Св. Якова в Регенсбурзі.

Невідомий автор:

– Дехто з братій цієї обителі ... у супроводі лише хлопчика, по бездоріжжю ведений милосердям Святого Духа, прибув до короля Русі, отримав від цього короля й від вельмож найбагатшого міста Києва на сто марок²⁰ дорогоцінних хутр і, поклавши їх на візки, благополучно дістався з купцями до Регенсбурга. На ці гроші було закінчено будівлю монастиря й дах собору.

До речі, собор Святого Якова, зведений на пожертвування Мономаха в Регенсбурзі, зберігся до наших часів – він є одним із найважливіших пам'яток архітектури Німеччини.

Про «ментальність» Володимира Мономаха також свідчить його «Повчання» – напуття синам, в якому він виклав свої життєві принципи.

Володимир Мономах:

Хай не застане вас сонце на постелі, – так-бо отець мій діяв блаженний і всі добрі люди достойні.

Паче всього – гордості не майте в серці й в умі.

Неправди бережися, і п'янства, і блуду.

Не заздритим, що творять беззаконня, ... краще єсть у праведника мале, аніж багатство беззаконників велике.

Як тебе позбавляють – не мсти, ненавидять – люби, гонять – терпи, хулять – благай.

Ні правого, ні винного не вбивайте і не повелівайте вбити його; якщо хто буде вартий навіть смерті, то не погубляйте ніякої душі християнської.

А ще більше шануйте гостя, звідки б він до вас не прийшов, – чи простий, чи знатний, чи посол, – якщо не можете шанувати його дарунком, то їжею і питвом.

Жодної людини не миніть, не привітавши і не подавши їй добре слово. Жону свою любіте, але не дайте їй над собою власті.

А се вам основа всього: страх божий майте вище над усе. Якщо забудете се, то часто перечитуйте: і мені буде без сорому, і вам буде добре.

Слава тобі, людинолюбє!

Син Мономаха Мстислав, певно, прислухався до батьківського повчання. Йому вдалося втримати єдність Русі, розшукати за Доном половців, витурити їх за Волгу й здійснити чимало інших славних справ. І, цінуючи такого тестя, до його дочок – Малфрід, Інгеборг, Ірини та Єфросинії потяглися залицяльники: королі Норвегії, Данії, Угорщини, Візантії.

На жаль, після Мстислава міць династії Рюриковичів згасла знов. Тепер уже назавжди – більше князів такого гатунку на Русі не було. Чернігівські, галицькі, смоленські, рязанські й інші «губернатори» розхпали єдину державу, перетворили її на десяток дрібних, ворогуючих між собою автономій. Регіональні правителі по черзі захоплювали Київ, всідалися на престол, з якого їх силоміць стягували інші. Інтриги «місцевих царків» провокували тривалі громадянські війни. Закон не працював. Половці знахпбили. Ситуація катастрофічно погіршилася з приходом до влади сина Юрія Довгорукого Андрія Боголюбського – він переніс «головний стіл» у Володимир, у 1169 р. його військо напало на Київ і жорстоко розграбувало. В XIII столітті Давньоруська держава запропала остаточно – її підім'яли орди монголо-татар. Київське, Московське, Галицько-Волинське й інші князівства з того часу фактично розвивалися осібно.

Нестор Літописець:

– Черезнашестья поганих і мучення від них пізнаємо Владика, що його ми прогнівли: ... і міста всі, і села спорожніли; а перейдімо поля, де паслися череди коней, і вівці, і воли, – усе це нині бачимо пустим.

– За що ж Владика так «зненавидів» русів?

Нестор Літописець:

– Та нехай не посміє ніхто сказати, що ми ненавидимі Богом! Бо кого так любить Бог, як ото нас возлюбив? Кого бо так він уш анував, як ото нас прославив і звеличив? А нікого! І тим більше гнів свій він підняв на нас, що, більше од усіх вшановані бувши, ми гірше од усіх накоїли гріхів. ... І волю Владика відаючи, зневажили її.

– Але ж віру християнську прийняли...

Нестор Літописець:

– Словом лише називаємося християнами, а живемо як поганці. Бо хіба не по-поганськи ми живемо, якщо у зустріч віримо? Адже якщо хто зустріне чорноризця, то вергається, так само як кабана або свиню, – а чи не по-поганському се?

– Так-так, якщо священника кияни вшановували таким чином, що вже тут скажеш...

Нестор Літописець:

– Се ж по диявольському наущенню прикмети ці держаться; а другі й у чхання вірять, котре буває на здоров'я голові. Але диявол обманює й цими, і другими способами, всякими хитрощами переваблюючи нас од Бога: трубами, і скоморохами, і гулами, і русаліями. Бачимо ж, як місця ігрищ утопані й людей безліч на них, як штовхають одне одного, видовища діючи, бісом замислені, а церкви порожні стоять.

– Невже такі міцні були язичницькі повір'я?

Матвій, єпископ Краківський, автор послання, написаного в 1140-і рр.:

– Народ же руський ... не дотримує правил ортодоксальної віри ... сповідає Христа хіба що на ім'я, справами ж зовсім відхилив. Адже, не бажаючи бути в згоді ні з Латинською, ні з Грецькою церквою й відокремившись від обох, названий народ не причетний до прийняття тайств ні за тим, ні за іншим обрядом.

– Ми довго розмовляли про київських правителів. Розкажіть, будь ласка, як жили звичайні люди. Наприклад, який вони мали вигляд.

Ібн Фадлан, секретар Багдадського халіфату, автор трактату «Записка» (921):

– Я не бачив людей із більш досконаліми тілами. Вони подібні до пальм, біляві, красні лицем... При кожному з них є сокира, меч і ніж, з усім цим вони не розлучаються.

– Навіть жінки?

Ібн Фадлан:

– Ащостосується жінок, то на їхніх грудях закріплена коробочка із заліза, або зі срібла, або з міді, або із золота, або з дерева відповідно до розмірів ступи їхніх чоловіків. І в кожній коробочці – кільце, до якого прикріплений ніж. На шиях у них намисто із золота й срібла.

– Схоже, древні руси не бідували.

Ібн Русі (кінець IX – початок X ст.), мандрівник, автор енциклопедії «Дорогі цінності»:

– У них багато міст, і живуть вони заможнo.

Адам Бременський:

– Русь варварами-датчанами зветься Острогардом²⁴, бо, розташована на сході, вона, як зрошений сад, буває всіма благами.

Абу Хамід (1080–1169), іспано-арабський мандрівник і письменник:

– Ця країна простора, рясна медом і пшеницею, і ячменем, і великими яблуками, краще від яких нічого немає.

– А як жителі Русі ставилися до іноземців?

Ібн Русі:

– Гостей шанують, і до чужоземців, які шукають їхнього заступництва, ставляться добре.

– Чи були в них раби?

Ібн Русі:

– З рабами вони поводяться добре й піклуються про їхній одяг, тому що торгують [ними].

– Чим руси займалися?

Ібн Русі:

– Вони пасуть свиней, неначе овець.

– Лише свиней? А інших свійських тварин?

Костянтин Багрянородний:

– Роси стурбовані тим, щоб мати мир із печенігами. Адже вони купують у них корів, коней та овець і від цього живуть легше й ситніше, оскільки жодної зі згаданих вище тварин у Росі не водилося.

Ібн Русі:

– Робочої худоби в них мало, мало й верхових коней.

– Які були розвинені промисли?

Ібн Русі:

– Із дерева виробляють вони глечики, в яких знаходяться у них і вулики для бджіл, і мед бджолиний зберігається.

– Ну й сіяли, ймовірно, пшеницю.

Ібн Русі:

– Найбільше сіють вони просо.

– Чи займалися виноробством?

Ібн Русі:

– Вони не мають виноградників. Хмільний напій готують із меду.

– А які в них були музичні інструменти?

Ібн Русі:

– Є в них різного роду лютні, гусла й сопілки. Їхні сопілки задовжки у два лікті, лютня ж їх осьмиструнна.

– Ну а взагалі, життя в Київській Русі було дорогим або дешевим?

Абу Хамід:

– Життя в них дешеве.

– Яка ходила валюта? Долари? Євро? Римські денарії?

Абу Хамід:

– Розраховуються вони між собою старими білячими шкурками.

– Шкурками?

Абу Хамід:

– За кожну з таких шкурок дають чудовий круглий хліб... На них купують будь-які товари: невольниць, і невольників, і золото, і срібло, і бобрів та інше.

– Напевно, жителі Русі багато працювали.

Гервазій Тільберійський (перша третина XIII ст.), англієць, автор твору «Імператорські дозволя»:

– Народ руський нидіє в неробстві, із пристрастю віддається полюванню й непомірній ненажерливості, ... майже ніколи не переступає кордонів своєї країни.

– А ось таке пікантне запитання. Відомо, що навіть після прийняття християнства в слов'ян усе ще існувало багатоженство. Як дружини поводитися після смерті чоловіка? Чи могли знову вийти заміж?

Ібн Русі:

– Якщо в покійного було три дружини й одна з них стверджує, що любила його, то приносить вона до трупа його два стовпи, і вбивають їх стійма в землю, потім кладуть третій стовп поперек, прив'язують посередині цієї поперечини мотузку, вона стає на лаву й кінець цієї мотузки зав'язує навколо своєї шиї. Коли вона таке зробила, лава приймається з-під неї, і вона залишається висіти, поки не задихнеться й не вмере, а по смерті її кидають у вогонь, де вона й згорає.

– Г-мм... А що в цей час роблять родичі? Напевно, сумують?

Ібн Русі:

– Під час спалювання небіжчиків віддаються гучним веселощам.

– Веселощам!?

Ібн Русі:

– Демонструючи тим радість свою милості, зробленої йому [небіжчикові] богом.

– Як на Русі було з магією, чаклунством?

Невідомий автор «Саги про Олава Трюгвасона»:

– Було в Гардариках²² багато вішунів, які знали багато про що.

Нестор Літописець:

– Тому-то й спокушають вони людей, ... і так волхвують через наущення диявольське.

Більше ж бісівські волхвування бувають через жінок; бо спершу біс жінку спокусив, а жінка ця – мужа. Так [із роду] в рід багато волхвують жінки чародійством, і отрутою, й іншими бісівськими підступами.

– А чи могла жінка бути, скажімо, головою родини?

Данило Заточник (XII ст., автор «Мирських притч»):

– Птах у птахах – сич, звір у звірах – їжак, риба серед риб – рак, худоба в скотах – коза, хлоп у хлопях – холопський хлоп, муж серед мужів – не чоловік, той, хто жони слухає.

Що ж, брати інтерв'ю в середньовічних авторів можна досхочу. Але обсяг цієї статті не безмежний. Та й про простих людей, чесно кажучи, вони повідомляють небагато. Щоб розібратися в давньоруській ментальності, варто звернутися й до інших джерел, насамперед до висновків сучасних істориків.

Частина 2

Національність

За літописами, Київська Русь була співдружністю різних племен. Слов'яни (поляни, древляни, сіверяни, кривичі й ін.) становили більшість. Однак крім них на землях цієї держави «тулилася» велика кількість найрізноманітніших етносів – фракійці, алани, греки, балти, угро-фіни, іудеї, вірмени, хозари, половці...

Так було завжди.

Але населення Київської держави все-таки значно відрізнялося від мешканців цих земель попередніх століть. Насамперед тим, що в період розквіту до складу Русі постійно вливалися потужні потоки не лише східних, але й західних емігрантів, які вважали «за щастя» долучитися до високої й багатой цивілізації.

В аспекті «національної різнобарвності» Давня Русь винятком не була – у Європі не знайти країни, яка б не долучила до свого складу вихідців із доброго десятка різномовних племен.

Особливе місце серед мешканців Русі займали нащадки «людей, які стверджували, що вони, тобто народ їх, називається Рос», і які, як

виявилось, є вихідцями «з народу шведів». Знахідки нормандських стародавніх пам'яток на території Давньоруської держави досить рясні. І не лише на півночі – на о. Березань (Миколаївська область) було знайдено стелу з рунічним написом, у Галицькому Звенигороді в XII столітті якийсь нащадок варягів, що мешкав у цьому місті, вирізав на кам'яному пряселці жіноче ім'я Сігрід у вигляді двох хрестиків і двох рун «f»²³.

Угода Олега з візантійцями містила близько десяти скандинавських імен «русських» бояр – «від варягів бо прозвалися русю...». Чимало сучасних істориків Ігоря, Олега, навіть Володимира називають «русськими вікінгами», а Ярослава Мудрого подають як свідомого спадкоємця своїх предків-норманів. Не випадково іноземці змальовують русів («біляві, красні лицем») як скандинавів, хоча й не позбавлених слов'янських рис.

Полеміка між «норманістами», що вважають засновниками Давньоруської держави варягів, і «антинорманістами», які заперечують у цій справі роль сторонніх норманів, – наріжний камінь історії Древньої Русі. Однак суперечка ця має не так науковий, як «патріотичний» характер.

А справді, чи скорили нормани слов'ян?

Радше, усе ж таки ні – Нестор Літописець стверджує, що Рюрика «запросили», і в жодному зі скандинавських середньовічних джерел не згадується про, нібито, *завоювання* Гардариків

*Після тривалого майже монополюного панування ідей антинорманізму, які заперечували будь-яку участь скандинавів у утворенні Київської держави, ніякі спроби не були зроблені повернення до визнання суттєвої ролі варягів у цьому процесі. Нова розумна історія, однак, поставило вирішення проблеми утворення Русі в залежність від скандинавської автентичності в Східній Європі. Історики вже не цілком авто довіряють літописному сюжету, але деяким часом все ж таки відтворюють стару модель писання. Справді, якщо утворення давньоруської державності безпосередньо пов'язане (визначити, якою мірою) з поступовим провінціалізацією у землі слов'ян варязьких воїнів і купців, не залишається нічого вибору, як сконцентрувати увагу на початкових етапах цього процесу, котрий начебто відбувався групу для генези державної організації...
...а як відносно-екологічна діяльність скандинавів у IX–X ст., а супереч волі її багатство окремих істориків, виявляється історією скандинавської інфільтрації, а не історією Русі, стосується радше до дослідження епохи автентичності історії Русі (О.П. ТОЛОЧКО, П.П. ТОЛОЧКО «Київська Русь», 4-й т. видання «Україна» 1987, авт.: В 15 тт.)».*

(давньоруських земель). Так що наші з вами патріотичні почуття не постраждали. Проте позбутися нестерпних норманів «антинорманісти» намагаються шляхом «русифікації» Рюрика та його братів. Завершеної форми «антинорманістські» зведення набули в працях академіка Б.А.Рибаківа, який писав:

«Історична роль варягів на Русі була мізерною. З'явившись як «находники», прибульці, зваблені блиском багатой, ушлявленої вже в далеких усюдах Київської Русі, вони окремими наїздами грабували північні околиці, але до серця Русі змогли дістатися тільки одного разу»²⁴.

Саме оце «одного разу» і перекинуло все з ніг на голову – навіть «антинорманісти» не можуть заперечити того факту, що, асимілювавшись із місцевим населенням, скандинави привнесли в слов'янське середовище свої звичаї та свої ментальні цінності. Щонайменше до сьомого коліна нормандці давали своїм дітям як слов'янські, так і скандинавські імена: наприклад, син Володимира Мономаха Мстислав назвав своїх дочок – Малфрід, Інгеборг, Ірина та Єфросинія.

Не менше ніж варягів у Київській Русі проживало нащадків скіфо-сарматів – не випадково візантійці постійно плутали русів то з норманами, то зі скіфами – норів і тих, й інших подібний.

Дуже багато жило на Русі греків. По-перше, нащадків тих, «справжніх», античних, котрим, як і сарматам, після гунської навали нікуди було подітися. А по-друге – візантійців: після прийняття Володимиром християнства саме вони склали гніздо «інтелігенції» Київської Русі. Кількість візантійців на Русі в багато разів зросла після захоплення хрестоносцями в 1204 році Константинополя – мешканці столиці Східно-Римської імперії полинули до Києва, кияни ж, як стверджує пан Ібн Русі, «гостей шанують і до чужоземців, які шукають їхнього заступництва, ставляться добре».

Особистість – суспільство

Людина в Древній Русі – це член гурту, колективу, до якого він належав усе своє життя. На селі незаперечним авторитетом користувалася селянська громада, у містах – гільдії ремісників. Панували колективні форми власності. «Приватних підприємців», як і в античній Греції, не шанували.

²⁴ Йдеться про захоплення Києва Олегом.

Колективізм, звичайно, річ непогана – і побалакати є з ким, і «гуртом краще батька бити». Але, з іншого боку, він породив низку специфічних рис. Насамперед зневагу до особистості. Люди Русі анонімні – у літописах ми нікого, окрім князів, не бачимо. Решта – так, масовка. Ми не знаємо імен видатних майстрів – живописців, архітекторів, ювелірів. Викликає сумнів навіть ім'я Нестора Літописця. Справа, звичайно, не в тім, що в Київській державі крім князів не знайдеш яскравих особистостей, сильних характерів, видатних талантів. Таких людей було доволі. Просто іншим вони, схоже, були байдужі – закордонні джерела про «киян» повідомляють більше, ніж свої власні.

Ставлення до людини як до смерда, імовірно, позначилося і на уявленні давніх русів про те, що керувати їхнім життям може лише якась зовнішня, пануюча над усіма сила. Поняття «влада» стало отожднюватися з «богом обраною» конкретною персоною. Але це уявлення не співпало із традиційною волелюбністю слов'ян, які взяли владу князів під контроль – домоглися інституції віче. Того, хто мав власну думку, поважали. Пієтетом користувалися й ті, хто демонстрував презирство до загальноприйнятих норм – їх називали юридивими, цуралися, однак потай поважали. Адже вони порушували ті заборони, які пересічні громадяни не наважувалися переступити.

Особливою на Русі була жіноча доля. На селі, як і століття тому, їй доводилося «і коня на скаку зупиняти, і в палаючу входити хату». В містах, насамперед у Києві, панували греко-візантійські норови.

Не пестили на Русі й дітей. Від колиски їм доводилося тяжко працювати, а знання в них утовкмачували різками. Таке виховання плекалося не лише в школі, але й у родині.

Утім, ставлення до людини в Київській Русі було все-таки значно кращим, аніж у так званих розвинених європейських країнах – адже ні своїх вчених, ні навіть відьом древні руси на вогнищах не спалювали.

Побут

Незважаючи на велику кількість міст, Русь слід було би назвати державою сільською.

Матеріали археологічних розкопок та ілюстрації літописів свідчать про те, що міські й сільські меблі були прості й невибагливі: масивний, не покритий скатертиною стіл, лави, лежанки, скрині, полиці для посуду. Палати князів хоч і відрізнялися певною витонченістю,

наявністю різьблених крісел, східних килимів, але все-таки поступалися вишуканості будуарів європейських королів. Навіть ліжка в князів були рідкістю – їх заміняли дерев'яні лежанки.

Таким же утилітарним, простим був і посуд. Керамічний, дерев'яний, металевий, скляний. Розмальовані мисочки, глечики, кухлики зустрічались не часто, проте й вони побували в господі жителів Русі.

Куток, що знаходився по діагоналі від печі й утворював своєрідний вівтар – покуття, обов'язково оздоблювався оберегами – язичницькими амулетами, які захищали домівку від усього лихого. Згодом їх замінили християнські ікони, які, по суті, залишилися тими ж язичницькими талісманами.

Міста

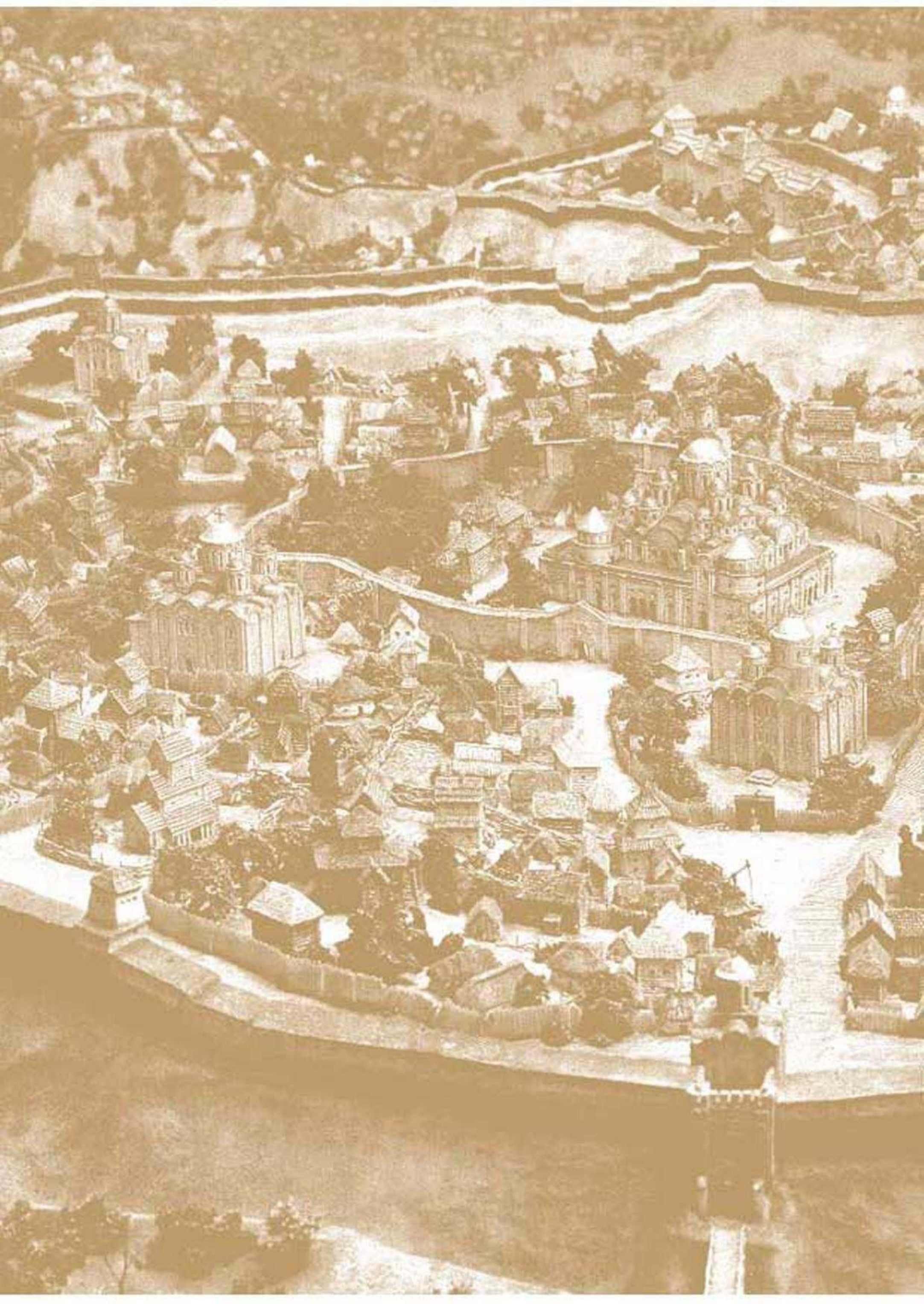
Велика кількість міст – це те, чим Давня Русь відрізнялася від попередніх слов'янських протодержавних утворень. Міста були, за нашими мірками, невеликі – як і в трипільців, десь зо 10–12 тисяч мешканців. Населення Києва становило 50 тисяч, Чернігова й Галича – зо 25 тисяч люду. Як правило, міста будувалися на високих річкових берегах. У центрі – замок правителя, довкола нього – квартали заможних городян, за ними – халупки ремісників і бідноти.

Осердям міста був, зрозуміло, базар. Так само й майдан, на якому вирувало життя та збиралося народне віче.

Міста мали величезне значення для безпеки Київської Русі. Навіть відносно невеликі, вони зводилися як фортеці з могутніми валами, вежами й мало чим відрізнялися від європейських. Хіба що архітектура дещо інша, та й забудовувалися не так щільно. Можливо, у цьому виявилася «сільська» особливість «центрально-слов'янського» менталітету – звичка жити у вільному просторі.

Давньоруські дерев'яні споруди були двох типів. Перший – балковий, поширений у Північно-Західній Європі, особливо у Швеції й Норвегії, другий – традиційний слов'янський зруб. У зрубках жило простолюддя, знать будувала собі кам'яні дво- і триповерхові хороми.

У розвитку архітектури Київської Русі фахівці відзначають три періоди. Перший (правління Володимира) – копіювання Візантії. Другий (правління Ярослава) – поступовий відхід від візантійських канонів, коли в структурі архітектурних споруд окреслився оригінальний стиль,

сформувалося власне уявлення місцевих майстрів про гармонію. Головною особливістю архітектурних композицій цього періоду був об'ємний характер, який обумовлював тісний зв'язок споруди, насамперед храму, з навколишнім ансамблем міста. Рівномірне освітлення інтер'єру змінилося контрастною грою світла й тіні, а в кольоровій гамі мозаїк і фресок стали переважати життєрадісні барви – білі, золотаві, рожеві, ясно-зелені, блакитні. Завдяки такому соковитому різнобарв'ю, декоративним нішам, фасадному розпису споруди – як храмів, так і будинків – виглядали ошатними й урочистими. Третій етап розвитку архітектури Київської Русі (друга половина XI – початок XII століть) характеризується появою архітектурних шкіл, що продовжили розвиток місцевих традицій, базових у формуванні української ренесансної й барокової архітектури.

Розквіт Київської Русі збігся в часі з розквітом світової культури. У цій тріумфальній ході «наша» архітектура багато в чому випередила європейську – храми Німеччини, Польщі, Чехії, скандинавських та інших держав порівняно з величними храмам Русі були представлені лише невеличкими ротондами або похмурими базиліками важких примітивних форм – ні за технічним, ні за художнім рівнем вони не досягали вишуканості київських.

Економіка

Економіку Київської держави можна охарактеризувати так: якщо захочемо, то ж можемо! Слов'яни, виявляється, вміють добре працювати.

«Квітувало» на Русі сільське господарство. Цьому сприяло те, що відпала необхідність у міграціях – селяни почали використовувати так звану перелогову систему обробки землі, при якій ґрунт засівався різними культурами й не виснажувався. Було розвинене скотарство – воно давало більш ніж достатню кількість м'яса, молока, шкір. Продукти сільського господарства не лише «досхочу» годували народ, але й експортувалися.

Однією з важливих галузей економіки було ремісництво. За прикладом західноєвропейців майстри об'єднувалися в цехи, спільно налагоджували виробництво й знаходили своїй продукції стійкий збут. На належному рівні перебувала металургія.

Сферою діяльності, особливо чутливою до кон'юнктури, є будівництво. Воно розвивається лише тоді, коли суспільство в розквіті, за-

можне й упевнене в майбутньому – бурхливий розвиток містобудівництва в Давньоруській державі є красномовним свідченням високого добробуту його громадян.

Русь активно торгувала з Європою, Візантією, Кавказом, Хозарським каганатом, арабськими країнами. Найприбутковішою статтею експорту була сільськогосподарська продукція, також виробі ремісників, шкурки куниць, лисиць, бобрів, білок.

Однак населення Київської Русі власним грошовим знакам, схоже, довіряло не дуже – гривні, злотники, куни були в обігу по всій території Русі, але заощадження люди тримали в арабських, візантійських і західноєвропейських монетах. А в побуті, як стверджують мандрівники, розраховувалися білячими шкурками.

На жаль, не існувало на Русі й того, чого бракує і зараз – «римського стрижня європейської цивілізації» – доріг. Якісь шляхи, звичайно, були. Лише дорогами ці розмиті дощами утворення назвати важкувато.

Військова справа і влада

І в часи античності, і середньовіччя, і нині світом керував і керує той, хто має військову силу. До утворення Київської Русі слов'янські племена хоч і «набігали» на Візантію, однак лише як погано організовані «злочинні» угруповання. Розкиданість хуторів, розрізненість племен, відсутність єдиного «центру» та інші фактори не дозволяли створити їм власну армію. А без неї що за життя? І наші прапращури прийняли мудре рішення – якщо не можеш створити власну армію, заведи чужу. Так і зробили: «пішли за море до варягів» і запросили талановитого полководця з усією його раттю – Рюрика. До речі, не тільки «ми», але й інші європейські країни, зокрема англійці, також «завели собі» скандинавське військо.

Що ж, ватажки слов'янських племен чудово розуміли, що посадою «міністра оборони» Рюрик не обмежиться. Так воно й вийшло.

Отже, ядро армії Київської Русі склали нахабні, нещадні, добре навчені воєнній справі вікінги, «народ, як усі знають, найвищою мірою дикий і грубий, що не носить у собі ніяких слідів людинолюбства». Але солдатів, окрім цих якостей, потрібен ще й звияжний командир. Їх династія Рюриковичів «подарувала Русі» у надлишку – більшість київських князів були чудовими воєначальниками. Коли в 1120 р. син Мономаха Ярополк пішов із військом на Дон, де

«кучкувалися» половці, він їх там просто не знайшов – лише зачувши, що йдуть руси, ті повтікали за Волгу.

Хоч там як, а свою головну функцію – захист Русі від степовиків – династія Рюриковичів виконала.

Виконала й іншу функцію – об'єднала слов'янські землі. Саме агресивне, авторитарне, уповноважене правління Олега – Ігоря – Ольги – Святослава – Володимира Великого – Ярослава – Володимира Мономаха сприяло утвердженню величі й слави Русі. Незважаючи на нескінченні князівські усобиці, державне об'єднання під назвою Київська Русь залишалося впродовж тривалого часу досить міцним.

Найбільшу владу на Русі мав, зрозуміло, князь. Його стосунки з ближчими будувалися на особистих, насамперед родинних зв'язках, а відносини з населенням – назвемо речі своїми іменами – на грабунку. Якщо вам не подобається це слово – на збиранні данини. Це нічого не змінює. Адже князівська дружина, особливо на перших порах, нагадувала розбійницьку ватагу, яка несла в собі, за словами М.І.Костомарова, «зародок державності». Враховуючи відносну рівність членів цього угруповання, роль здобичі як головного джерела існування, його можна порівняти і з очолюваним отаманом козацьким військом, і з мафіозною «сім'єю», що встановлює контроль над своєю територією в «розбирайлівках» з іншими «сім'ями».

Загалом Київська Русь, як і багато інших держав того часу, з'явилася шляхом інституалізації рекету, присвоєння князями монополних прав на застосування насильства й оподаткування – данина була платою за «наїзд», що не відбувся.

І все ж князівська данина, кажуть, була меншою за «козарську», а обов'язок «даху» дружина, як могла, виконувала. Слід зазначити, що лише третю частину данини князі витрачали на себе. Інше – на розвиток держави. «Податки» Рюриковичів народ визнав легітимними, це й забезпечило родині можливість панувати на величезних територіях. У іншому випадку волелюбні, добре озброєні слов'янські племена могли відстояти своє право не підкорятися нахабним, на їхній погляд, вимогам. Що й зробили у свій час древляни, убивши Ігоря й змусивши Ольгу замінити «рекети» законом. Це, безсумнівно, сприяло економічному підйому держави. Наступні правителі доповнили й удосконалили законодавчу базу Русі, «підтягнули» її до канонів світової правової думки – візантійської, римської, німецької й скандинавської, і навіть багато в чому випередили.

Однак влада Київської Русі – це не лише князі. І якщо новгородських, київських, галицьких можновладців щось змусило заснувати

народне віче, це «щось» – сам народ, який відстояв право самостійно вирішувати доленосні питання. Народовладдя відіграло істотну роль у житті суспільства. А в кризових ситуаціях віче брало владу у свої руки. Так, приміром, у 1068 р. воно змістило князя Ізяслава, а в 1113 р., всупереч існуючому порядку, зазвало на київський стіл чернігівського князя Володимира Мономаха.

Релігія

Пантеон язичницьких богів Русі був тим же, що й у попередні століття – здобувши владу, князь Володимир «поставив кумири: дерев'яного Перуна... Хорса, Дажьбога, і Стрибога, і Сімаргла, і Мокоші». Перун був символом не лише грому та блискавки, але й великокнязівської влади, її непорушності й величі.

Не будемо зупинятися на питанні, що стало причиною введення Володимиром Святославовичем християнства. Лише завважмо, що у виборі державного віросповідання саме грецького зразка, певно, не останню роль відіграла подібність слов'янської й грецької ментальностей, що мали обмаль спільного з менталітетом Риму. Коли посланці князя «прийшли в Німці й бачили, як вони службу правили», то «краси не побачили ніякої». А коли прийшли «у Греки», перебуваючи в храмі, «не знали, чи ми на небі були, чи на землі, тому що немає на землі видовиська такого або такої краси».

Християнська церква стала інстанцією, яка апіорі засуджувала князівські чвари й кровопролиття. І їй вже не важливо було знати, правий або неправий той чи інший князь, важливо було зберегти бажану богові згоду. Християнство духовно, економічно й політично об'єднало Київську Русь із Європою, дало їй можливість вести справи з Візантією, Німеччиною, Францією, Угорщиною, Священною Римською Імперією. Християнство розвинуло на Русі писемність, сприяло розвитку культури.

Але простий людя прийняв Христа не відразу: ще довго на Русі людина, яка сповідувала християнські цінності, сприймалася як «біла ворона». У «Слові о полку Ігоревім», написаному через 200 років після введення християнства, згадується величезна кількість язичницьких богів. Ярославна, яка молила про допомогу, у своєму «плачі» зверталася не до діви Марії, не до Спасителя, а до вітра-вітрила, світлого-пресвітлого сонця й до Дніпра-Славути.

Серед археологічних знахідок доби Київської Русі зустрічаються численні язичницькі амулети: символи Сонця – круглі підвіски,

символи Місяця – «лунниці», символи Перуна – декоративні сокирки, ведмежі або кабанячі зуби, «замовлені» ножі або символи багатства – декоративні ключики, аналоги руни «ф». Язичницькі знаки часто-густо переплітаються з християнськими – наприклад, хрест у колі. Іноді, що показово, християнські символи перемішуються з античними: на оберегах-змійовиках з одного боку наносилося зображення Христа, а з іншого – Медузи Горгони; на фресці Софіївського собору в бічному вівтарі святого Георгія зображений, як вважається, Аполлон.

Синтез античних, язичницьких і християнських мотивів є базовим для давньокиївського менталітету. У той час, як у Європі лютувала інквізиція, яка вогнем і мечем вибивала зі своїх парафіян «поганство», на Русі православ'я знайшло з язичництвом компроміс. Академік Д.С.Лихачов «відмовив» у християнському світогляді навіть монахам-літописцям! Адже ними не було створено жодної письмової праці, що переконливо розвінчує язичництво. Не лише прості люди, а навіть священики Київської Русі традиційно не сприймали домовиків, лісовиків, русалок, мавок і навіть чортів як щось антагоністичне – «бога люби, але й чорта не гнівай», стверджували вони.

У 1054 році в Константинополі сталася катастрофа – церква розкололася на два непримиренних табори, що наклали один на одного анафему. Як сприйняли цей розкол у Київській Русі? Ніяк. Там його навіть не помітили: 1054 рік у «Повісті временних літ» відзначений сумною подією – смертю Ярослава Мудрого. Про церковні чвари у Візантії літописець навіть не згадує.

Філософія

Філософська думка Київської Русі сформувалася під впливом Візантії. А візантійська, своєю чергою, ґрунтувалася на ідеях античності. Погляди на життя мислителів Древньої Греції виявилися співзвучними поглядам руської інтелігенції – уявлення й тих, й інших про сенс життя, улаштування Космосу, етику багато в чому збіглися. Доступ до античних текстів активізував київських любомудрів до пошуку в житті метафізичного, трансцендентального.

Але, на відміну від античної філософії, у межах києворуської школи склався тип мислення, не схильний до абстрактного резонерства, софізму й вишуканого «гностицизму». Тут утворився тип філософування, спрямований, радше, не на пошук загальних теорій, а на знаходження істини у своєму житті.

Із традицій Древньої Греції через візантійське світосприймання у філософію Київської Русі перекочувала акцентуація на душі, що знайшла прихисток у серці. Серце – центр волі, любові, стрижень мрій, світлим помислів, вчинків. Київські філософи зі зневагою писали про «плотське», протиставляючи його душі.

І релігійна, і філософська думка Русі всіляко підкреслювали архетип «святого страждальця», який пожертвував своїм добробутом і навіть життям заради високих ідеалів – правди, смиренності, милосердя. Але насамперед – мудрості. Поряд із «серцем» «мудрість» – один із основних філософських постулатів Давньої Русі. Саме ця парадигма втілена в головному храмі, що уособлює собою велич держави, – соборі Святої Софії.

Художнє ремісництво

Якби Геродот відвідав Київську Русь, він би не стверджував: «Крім безлічі великих рік, немає в цій країні більше нічого цікавого». Цікавого в цій країні було достатньо. Не останнє місце займали витвори ремісників.

Наприклад, ковалів – вони володіли унікальними прийомами обробки металів, їхні вироби відзначалися художністю й завершеністю.

Як і мистецькі шедеври ювелірів, що оздоблювалися дорогоцінним камінням, перлами, складними вишуканими візерунками. У середньовічній Європі київських, чернігівських, галицьких ювелірів вважали неперевершеними майстрами, які створили чимало шедеврів світового мистецтва.

Життєрадісність була притаманна народній традиції вишивки на шовку, яка увібрала в себе поліхромні мотиви, візерунки з розетками, еліпсоподібними фігурками, трикутниками, зображеннями чудернацьких істот.

Високохудожніми були вироби різців по дереву, кожум'як, склярів, ткачів. Їхня вишукана, однак недорога продукція з дитинства оточувала наших предків. Яскравий одяг, діадери, браслети, обручі, персні, гудзики, дзеркальця, гребінці, підвіски – від усього віяло духом оптимізму й життєствердження.

Велика роль у розвитку ремесел Середнього Подніпров'я належала монастирям: запровадження християнства дало потужний поштовх до виробництва хрестиків, іконок, медальйонів, світильників, літургійного посуду, окладів ікон і богослужбових книг. Якість

продукції не лише не поступалася, але часто навіть перевершувала якість аналогічних виробів із Візантії, країн Сходу й Заходу.

Тісні торговельні, економічні й культурні контакти з іншими народностями сприяли появі в Київській Русі ремісничих виробів гібридного характеру, які поєднували в собі «скіфський» звіриний стиль, східні, антично-грецькі й скандинавські ознаки.

На художній світогляд майстрів Давньої Русі вплинула (вкотре на цьому наголошуємо) Візантія. Довгий час давньоруське мистецтво вважалося складовою частиною візантійського, навіть існувала думка, що в Києві не зустрінеш нічого, що докорінно відрізнялося б від візантійського. Дійсно, нашими вчителями були греки. Однак візантійська школа, що дала «потужний поштовх» руським майстрам, надалі не перешкоджала розвитку місцевої культури, яка відобразила самобутність, цілісність і високий художній смак давньоруської душі. А поширений циркулярний орнамент (концентричні кола з крапкою посередині), різноманітні види геометричного декору (паралельні, навскісні штрихи, хвилясті й зигзагоподібні лінії) сягають корінням у ранньослов'янську епоху і, як знати, можливо, навіть у Трипілля.

На думку українських мистецтвознавців, аж до XVIII століття московські іконописці неухильно дотримувалися візантійського стилю, а південні (київські) створили власну школу. Російські мистецтвознавці заявляють прямо протилежне – це на Півночі східноєвропейського простору виник свій стиль, а українці лише копіювали візантійців. Як би там не було, і ті, й інші визнають, що «московське» мистецтво відображало святих строго канонічно, добираючи стримані кольори для ікон, тим часом як київські ікони випромінювали оптимізм. Вони більш «живі», колоритні, гуманні, що відповідало місцевим традиціям і місцевому світосприйманню.

Музика

Музика становила невід'ємну частину культури Київської Русі. Умовно можна виділити три напрямки музичного життя того часу – народну музику, інструментальну й церковну. Уявлення про народну музику ми можемо скласти на основі архаїчних наспівів, які й понині звучать в українському фольклорі. Найдавніші їхні форми пов'язані з язичницькими обрядами – заклинаннями, ігрищами, колядками, усіякими ритуалами й святами. Для церкви ці ритуали були неприйнятні – улюблені народом свята вона традиційно засуджувала, на-

зивала не інакше як «бісівськими». Показова згадка в одному з літописів про ченця Києво-Печерського монастиря Ісакія Затворника, якого «спокушав» ансамбль бісів, що грали на сопілках, бубнах і гуслах. Правда, у літописі не повідомляється, що саме ці чорти виконували. Може, «Несе Галя воду»? Або ж «Ой, Марічка, чичері»?

Проте християнство принесло в культуру Русі церковні співи. Вони були одноголосими, мелодія рухалась урочисто. Церковні мотиви, що прийшли з Візантії, вважались священними й незмінними. Але згодом вплив Візантії послабшав, і на церковну музику стали нашаровуватися місцеві самобутні течії, які сприяли виникненню нових форм музики, зокрема знаменитого Київського розспіву.

Медицина

Медицина Київської Русі була доволі розвинена й не відставала від середньовічних канонів. А народне цілительство випередило свій час й успішно застосовується й нині.

Лікарі (від кельтського «лейкер»), гойцої (ті, що гоять), знахарі були вельми популярними та займалися практикою професійно. Своїх цілителів мали князівські двори, а монастирі – власні богадільні.

Які ж методи застосовувала давньоруська медицина? По-перше, хірургічні – війни вимагали великої кількості фахівців із лікування ран. Була для хірургів робота й у мирний час – у літописах згадуються навіть операції з видалення пухлин.

Важливою «сферою медицини» було, звісно, акушерство.

З покоління в покоління передавалися в Київській Русі знання з фітотерапії. Не лише «народні цілителі», але й кожна господиня знала лікувальні властивості рослин і уміла готувати «зілля» – відвари, настої, чаї.

Популярною в народі була «домашня фізіотерапія» – лазні, компреси, розтирання, масажі, укутування, клістири.

Однак специфічним «києворуським» методом була психотерапія. Вона базувалася на язичницьких традиціях – замовляннях, зокрема й від «пристріту», «поробленого». Рідко в яких інших державах (аж ніяк не в Європі з їхньою інквізицією) були такі популярні ворожки, шептухи, чаклуни, заклинателі, відьми. Що характерно, ці традиції не прийшли до нас іззовні – ні з Візантії, ні з півночі, ні з античності. Вони збереглися на наших землях із незапам'ятних часів і є невід'ємною частиною центральнослов'янського сприйняття зв'язку живої людини з «іншим» світом.

Любов

Головним осередком Давньої Русі була, безсумнівно, родина. Одне з кращих підтверджень цьому – велика й детально розроблена термінологія родинних стосунків. Письмові джерела скупо висвітлюють любовне життя наших предків. Однак навіть непрямі дані дозволяють зробити цікаві висновки.

Наприклад, такий. Не поспішаючи приймати християнство, жителі Русі за давньою традицією продовжували сходитися «на ігрища, на пляси, на всякі бісівські пісні», де «умикали собі дружин по змові з ними; мали ж по дві й по три жони». Дружини ж, як споконвіку було прийнято у слов'ян, «любові віддавалися, скільки хотіли, не стримувані своїми мужами й не соромлячись». Київські князі-варяги навіть і не думали з цим якимось боротися, адже скандинавське подружнє життя було подібним на слов'янське: у Швеції навіть після прийняття християнства – до кінця XI століття – панувало багатожонство. І Рюриковичам аж ніяк не далекі були «шведські норови». Зокрема й Володимир Великому, у якого, окрім сімох жон, «наложниць було 300 у Вишгороді, 300 у Білгороді й 200 на Берестові».

Перший закон, спрямований проти язичницьких традицій у взаєминах чоловіка й жінки, затвердив Ярослав Мудрий – він увів грошові покарання за багатоженство, адюльтер, інцест, несанкціонований розрив шлюбу, народження «незаконної» дитини, «пошибаніє» (згвалтування), романтичний зв'язок із духовною особою або черницею, «нестатутні взаємини» з іновірцями, тваринами й іншими «нелегітимними» об'єктами статевого життя. За «пошибаніє», приміром, належало віддати до скарбниці: за простолюдинку – 30 гривень, за боярину – 1,6 кг золота. І якщо правителеві знадобилося видавати подібний закон, значить усе це на Русі було в надлишку.

Завдяки Ярославу, а може, за традицією, правовий статус жінки на Русі був вищий, ніж у Європі: передбачалися високі штрафи навіть за її образу «сороміцькими виразами». Наложниця або спокушена рабіня після смерті господаря ставала вільною, дружина успадковувала майно чоловіка (на вдів київські ловеласи задивлялися особливо).

Як могла, тиснула на вільність норівів церква. Нею був розроблений уклад шлюбних стосунків, сповнений різноманітних заборон і обмежень. Гріховно було кохатися під час постів і в п'ятницю, суботу й неділю. Власне, на думку церкви, гріховно займатися любов'ю взагалі! Навіть про неї думати! Сексуальні відносини в шлюбі хоч і сприймалися церквою як менше лихо, ніж розпуста, однак і вони, «яко содомський гріх», відзначалися тавром аморальності.

До церковних заповідей населення Русі ставилося, судячи з усього, без належного розуміння й жило за заповітом апостола: «Де умножиться гріх, там ряснітиме благодать». Гареми у впливових осіб існували не лише в дохристиянській Русі; збереження дівчиною «чистоти», а жінкою вірності культивувалося лише в знатних родинах, пересічні ж громадяни позашлюбні зв'язки вважали нормою – в «ігрищах» і «хитаннях» брали участь не лише акселеровані німфетки та юні отроки, але й «мужаті жони»: «Коли бо прийде саме це свято, трохи не весь град візьметься за бубни й сопелі... І всякими неподібними ігрищами сатанинськими займаються... Жони ж і дівки – главами кивають, вустами кличуть всекепські пісні, хребтом виляють, ногами скачуть і топчуть. Отут є чоловікам і отрокам велике падіння на жіночі й дівочі хитання. Тако ж і жонам мужатим беззаконне опоганення тут же».

Але й віддані були дружини чоловікам безмежно (так-так, одне іншому не заважає): «Якщо в покійного було три дружини й одна з них стверджує, що любила його, то приносить вона до трупа його два стовпи...»

Частина 3

Що ж, давайте спробуємо здійснити неможливе – змалювати ментальність тієї нації, якої як єдиної народності ще не існувало і яку іноземці називали по-різному – русами, росами, норманами, скіфами, словенами, і навіть греками. Менталітет жителів Київської Русі – це мозаїка, що складається зі світогляду доброго десятка етносів, серед яких, проте, домінувало чотири: слов'яни, скіфо-сармати, скандинави й візантійці.

Слов'янські архетипи давньоруського менталітету

Ранньослов'янській, «докиєворуській» душі були властиві такі особливості: залежність від землі, любов до природи, повага до духів, родинність, волелюбність, миролюбність, неприязне ставлення до влади, сміливість, кмітливість, хитрість. А також: неохайність, невимогливість, непослідовність, безладність, наївність, схильність до недбалства, неспішність. Але й: універсальність, оригінальність, врода, оптимізм, доброта, любовна пристрасність.

Чи зустрічаємо ми ці риси в людині Київської Русі? Більшість із них – безсумнівно. Зв'язок із землею не припинявся ніколи. Адже «ця країна простора, рясна медом, і пшеницею, і ячменем». Любов до природи відзначалася розумною прагматичністю, а душі, що її населяли, співіснували з християнськими святими. Колектив мав зверхність над особистістю, головним «осередком держави» була родина. Волелюбність древніх русичів виявилася в тім, що вони нарешті скинули з себе ярмо печенігів, половців, хазар, а традиційна недовіра до влади привела до утворення віча.

Жителі Київської держави аж ніяк не страждали на ксенофобію. Свою сміливість древні руси довели в походах, а прикладів їхньої кмітливості й хитрості можна навести скільки завгодно. Залишаючись у побуті людьми відкритими, невибагливими (скромне оздоблення житла, грубі меблі, простий посуд), жителі Київської Русі були людьми красивими («Я не бачив людей із більш доскональними тілами...»), веселими («на Русі є веселість пити...»), переконаними оптимістами, яким Володимир Мономах вигукнув: «Слава тобі, людинолюбел!»

Людинолюбство – риса, не властива Середньовіччю. І яким би м'якосердим не був русич, залишався він усе-таки людиною свого

часу, «січучи нещадно всяку статъ і всякий вѣкъ», відстоював місце під сонцем. Проте агресивним його назвати важко – руським билинам тема завоюницьких походів не близька. Більш того, у центрі давньоруської культурної самосвідомості опинився не переможець, а жертва – першими святими Древньої Русі стали «невинноубиєнні» Борис і Гліб, подвиг яких полягав лише в тім, що вони не противилися власній смерті; найвідоміший епічний твір того часу «Слово о полку Ігоревім» оспівує не перемогу, а поразку.

Однак, за умов очевидної тотожності менталітету Київської Русі з попереднім давньослов'янським, у нас немає підстав «приписувати» «кирянам» такі риси, як непослідовність, безладність, виробниче недбальство. Ці якості з домінанти перемістилися в рецесив²⁵. Безсумнівно, цьому сприяло почуття захищеності, усвідомленість того, що «будується – на віки».

Скіфо-сарматські грані

Фахівці відзначають такі психологічні особливості скіфів: рішучість, військова мудрість, хоробрість, жорстокість, життя громадою, побутова невибагливість, волелюбність, незалежність, високий художній смак еліти.

Чи характерні ці риси для мешканців Київської Русі?

В основному – так. Скіфський «слід» як у генотипі, так і в ментальності слов'янських племен «українського» степу присутній однозначно. І візантійці, які завжди ототожнювали русів зі скіфами, суттєво не помилялися.

Віче являло собою орган влади старший, ніж князь. Ще Прокопій згадував про плетивку самосунураву слов'ян.

У Києві перший натяк на віче подає літопис під 1024 роком: переможець Ярослав, Мстислав, не посів Київського престолу, бо князю його не побажали. Року 1068 князю – супроти астяжх приїз – обрвали князем Всеслава Полоцького, з вистої диястї. Року 1113 – зноу аусупреч праву – закликали Володимира Мономаха ім. д. Року 1151 князю не побажали мати князем В'ячеслава, а визнали його братячича, Ізяслава: «ли єго не хочет, ти мати князь». Князі визнавали волю віча як певного роду імператива.

Неясно, як проходили вічеві збори, хто головував. Можна припускати, що велися якісь записи, бо в літописах через сто років подається, що що і як говорено на віче. На вічах голові не підраховували: перемітали ті, що їх наяво було більше. Участь брали голови родив, господарі.

Крім Києва, віча відбувалися в Чернігові, Галичі, Новгороді, Пскові та інших містах (Навально ПУЛОНСЬКА-ВАСИЛЕНКО «Історія України: В 2-х тт.», т. 1: До середини XVII століття).

²⁵ Рецесивний – неясков виражений; прихований.

А що ж сармати? У них відзначають неспішність, норовистість і властолюбство жінок.

Що ж, киеворуські дружини, немов сарматські амазонки, часто-густо володарювали над чоловіками. Навіть саме слово «дружина» означає й «жона», і «воєнізований загін».

Не менше, ніж сармати, до формування менталітету Київської Русі долучилися нормани.

Скандинавські риси

Із появою норманів життя східних слов'ян змінилося докорінно. Звані гості перебрали владу до своїх рук, створили потужне військо й звільнили хліборобів від грабунку степовиків.

З'явилося те, чого у народів Подніпров'я ніколи не було, – держава, приналежність до якої стала визначатися не родовим або племінним принципом, а територіальним. Податок став помірнішим і йшов на розвиток суспільства.

Виникла приватна власність на землю, професійне ремісництво, аристократія, зникла традиційна для слов'ян зрівнялівка – громада вже складалася з багатих і бідних, городян і селян, «смердів» і бояр, «пересічних громадян» та інтелігенції.

Які ж характерні риси варязької «нордичної» вдачі?

Це – агресивність, рішучість, безкомпромісність, цілеспрямованість – усе те, що складає архетип переможця;

– схильність до порядку й дисципліни;

– консерватизм (приміром, скандинавська скальдічна поезія, що виникла в IX столітті, за 400 років існування практично не змінилася);

– щирість і правдолюбство (нормани вважали, що брехати можна тільки ворогам);

– працьовитість (лінощі сприймалися з величезним роздратуванням – в IX–X століттях рівень виробництва й матеріальної культури на берегах Балтики був чи не найвищим у Європі);

– ощадливість у побуті й щедрість при владі.

Цими шістьома рисами нордичний характер, безумовно, не обмежувався. Але саме вони домінували. І те, що асимілювавшись із варягами, жителі Київської Русі стали більш рішучими, цілеспрямованими й,

головне, працьовитими, є очевидним. Можливо, без варягів у «безладних», не звиклих до дисципліни слов'ян ще довго не існувало би законів.

Однак північні прибульці, ймовірно, закріпили в слов'янській ментальності й дещо інше: неповагу до особистості, персоніфікацію влади, хамство адміністрації щодо «смердів», принцип «бий своїх, щоб чужі боялися». Може, саме в ті часи було закладено уявлення, що влада – це щось чуже, що суд завжди несправедливий, що нема нічого поганого в тому, аби поцупити щось у державі, адже все, що вона «награбувала» – «моє».

Нарешті, чи не з тих часів у нашому суспільстві вкорінилася така нелюбов до міліції – «вікінгів», які не так захищають, як збирають данину?

Отже, слов'яни перейняли від норманів працьовитість. Проте це твердження суперечить спостереженню одного англійського мандрівника, який відзначив: «Народ руський нидіє в неробстві, із пристрасною віддаєтьс'я полюванню й непомірній ненажерливості».

Як у одній людині можуть сполучатися протилежні риси характеру, так у психології цілого народу можуть співіснувати протилежні риси менталітету.

Антично-грецькі відгомони

Середньовічні автори завше підкреслювали, що «варварський світ на північ від Понту Евксинського» багато чого запозичив у греків.

Ісландці були народом поетів. Повесть на островах поділялася на еддичну та скальдичну. Перша (переважно пісні, що уявляли до т.зв. «Старшої Едди», записаної в Ісландії в XIII ст.) мала порівняно просту форму, але базувалася на міфологічному світі. Друга була надзвичайно складною за змістом, хоча оповідала зазвичай про прості речі – битви, учти, прославляючи військових вождів. Скальдична поезія молодша від еддичної, відже виникла одночасно з рухом вікінгів. Літературознавці розглядають її як «саєрдіну мутацію». У скальдичній поезії, як і в скандинавському орнаменті, культивувалася вигадливість, химерність, затуманена форма. Її автори – скалди (поети-стиці) виробили цю систему метафор, названих кейнвігати. Вони говорили «сидз часи», «ід стачі землі», «шлях вугрів», «ведмідь морських струменів», «темний дракон циган», а йшлося про: срібло, гори, море, корабель, копа.

Скальдична традиція взаємодіяла з еддичною, беручи в міфах і епосі сюжети для своїх метафор
(<http://mythology.webhost.ru>).

Думаю, отже, що комплекс Еллади в цілокутності культурних нагерствовань нашої землі є надто могутнім і надто глибоким покладом, щоб його значення недобачати або ним легковажити. ...той поклад, без більшої пожити можна вважати за підклад нашої культури. Загадаймо хоча б своєрідний «гуманізм» чи то «Руської правди» (де була кара за образу людської гідності), чи «Поучення» Мономаха («винний чи невинний – не убивайте!»), гуманізм, що на 3-4 століття випередив західноєвропейський.

...мушу ствердити, що в тім домінуючій (антично-грецькому – прим. Ред.) складнику нашої культури таїлася певна очевидна односторонність. Той характеристичний панетизм і панестетизм, та подська індивідуальність в осередку світогляду, та, в певнім сенсі, обмеженість комплексу античного «толосу», еретиці, лагідна душевна мирність і мудра примиреність психіки, що майже висточала может боротьби й миттєвньої бойовості, – все це, без сумніву ... відіграло роллю в наших геополітичних умовах, в суєтності з варварами та періодичними навалами зі Сходу та Півночі. Цей культурний складник у таких геополітичних обставинах не лише не озброював у неунікальній боротьбі за існування, але, може, навіть обезброював. Цей складник ... дуже трудно було б назвати державотворчим (Євген МАЛАНЮК «Книга спостережень»).

Античнопричорноморський менталітет відзначається такими рисами: веселістю, безпосередністю, легкістю в спілкуванні, відкритістю, непрагматичністю, миролюбством, колективізмом, прохолодним ставленням до роботи (як і до порядку, влади, законів), «прагненням до прекрасного» й до любовних утіх.

Слов'янські племена, які тисячу років залишалися добрими сусідами греків, ще до утворення Київської держави увібрали в себе надбання грецької культури й грецької цивілізації. Нашадків еллінів – візантійців, які масово емігрували до Русі, вони зустріли як близьких родичів. І не випадково в XI–XII століттях західноєвропейці сприймали Київ як «найславетнішу прикрасу Греції».

Як і в античній Греції, у Київській Русі будувалися міста-поліси, котрі за прикладом південних сусідів (мешканців грецьких поселень Північного Причорномор'я) прагнули незалежності від центру. Як і в Давній Греції, на Русі існувало віче.

Як для грецького, так і для слов'янського язичництва головний бог – Зевс-Перун Громовержець. І греки, і жителі Київської Русі добре ставилися до іноземців. Та хіба все перелічиш?!

Візантійські доміанти

У радянський час про Візантію розповідали скупо. Дивним чином одна з тисячолітніх імперій зоставалася на периферії уваги. Донедавна книги про візантійську спадщину було надійно заховано від охочих самостійно попорпатися в історії. Чому? Може тому, що не личить радянській людині знати, що через Візантію вона пов'язана з античністю? Або потрібно було якось відітнути православ'я? Хоч там як, а створювалося враження, що нічого цікавого в тій Візантії немає. Могутня держава, яка кардинально вплинула на світову історію й сприяла становленню європейського Ренесансу, в працях вітчизняних дослідників замальовувалася як нудне бюрократичне суспільство, просякнуте інтригами й підступництвом, церковно-світським єдинопочатком і нескінченними повстаннями рабів. Так би мовити, убога калька з античності.

Так, візантизм тяжів до авторитарних схем мислення, до ортодоксії й тим самим привніс у ментальність Русі постулат «єдино вірної істини». Якщо в часи Аристотеля було нормою розмірковувати на абстрактні теми, відкрито висловлювати незгоду із загальноприйнятою точкою зору, то у Візантії, і, відповідно, у Київській Русі, таке вважалося нечуваним – філософи, літератори, живописці були зобов'язані пропагувати православ'я. Адже й саме це поняття означає щось «винятково правочинне». У києво-візантійській системі освіти найбільше уваги приділялося риторичі – мистецтву володіння мертвим словом. Догма була фетишем, свіжа думка вважалася абсурдною, адже «усе, що має бути сказане, вже сказано». Непорушні канони панували в літературі, музиці, живописі, архітектурі – замість того щоб створювати щось своє, руські творці сліпо копіювали шаблони.

Протест проти офіційної ідеології, проти влади, «нікчемності буття» в києво-візантійській психокulturі проявився в так званій героїзації злочинця – законотрухняна поведінка вважалася ледве не лицемірством.

Але, з іншого боку, зберігши антично-грецьку спадщину, Візантія передала її Русі – після падіння Константинополя саме Київ став центром культури, освіти, мистецтв, виявився потужним «ретранслятором» у світову цивілізацію греко-античних традицій.

Передала Візантія Русі й християнство. «Правильне слав'яне» спробувало нав'язати життєрадісному слов'янинові архетип «вічного грішника», винного навіть у власному існуванні. Однак вільний

народ країни, де споконвіків укорінилися «чоловікам і отрокам велике падіння на жіноче й дівоче хитання», був далекий від цінностей аскетизму та знайшов вихід із цієї ситуації: раз церква сказала «треба», народ відповів – «єсть!». І *зімітував* виконання її волі, продовжуючи жити за власними, а не нав'язаними ззовні правилами, зберіг споконвічні ментальні архетипи й передав їх своїм нащадкам.

Порівняльний аналіз «середньовічноєвропейської» та «києворуської» ментальностей

І середньовічна Європа, і Київська Русь були співтовариством різних племен, етносів і народів. Тому будь-які порівняння ментальностей цих суспільних утворень умовні. Проте якісь висновки зробити все-таки можна.

Із часів античності території від Атлантичного океану до Карпат і від Карпат до Дону у своєму розвитку йшли різними шляхами. До середньовічної Європи цивілізацію принесла Західна Римська імперія, спадкоємиця *античного Риму* (панували римські звичаї, домінувала латинська мова); Київська Русь своїм розвитком зобов'язана Візантії, спадкоємиці *грецької античності*, що й визначило подібність ментальності Русі до ментальності античних еллінів.

У Київській Русі людина була пов'язана з родючою, «багатою всякими благами» землею й «райською» природою. Європеєць же змушений був добувати собі хліб «потом і кров'ю», вгризаючись у непривітний ландшафт, ненавидячи його та переінакшуючи під плідні землі. Тому так склалося, що робота, одна з головних римських цінностей, в Європі була умовою виживання, а «закостеніла в неробстві» Русь традиційно віддавала перевагу візантійсько-грецькому прохолодному ставленню до праці – вижити можна було й не докладаючи надзусиль.

І на Русі, і в Європі, індивід залишався «безликим» і належав суспільству. Але якщо в Європі «безликим» був навіть король, то на Русі влада ототожнювалася з *конкретним* правителем, з усіма його чеснотами й вадами. Своєму королеві середньовічний європеєць, як правило, не суперечив. Жителі Київської держави виявилися більш волелюбними – заснували народне віче та, час від часу, зазивали на престол того, хто їх більше влаштовував.

Широченні простори Давньоруської держави сприяли відкри-

тості давньоруської душі – куди до неї європейській душеньці, оточеній кущами графствами, непрохідними болотами й лісами. Та й мислення середньовічних європейців, як і римлян, не відзначалося легкістю й вільнодумством – культура та мистецтво були підпорядковані інквізиції, а загальний культурний рівень населення залишався вкрай низьким.

У Київській Русі вплив православної церкви на людність був значно меншим, аніж тиск католицизму на європейців. Попри те, що в сільській місцевості Європи існували елементи язичницьких дохристиянських вірувань, вони не витримували жодного порівняння з двовірством на Русі – м'яке православ'я з його лубковими храмами й казковими літургіями не змогло, а може, й не схотіло відрізати народ від його язичницького коріння – веселих свят, шанування духів природи, життєлюбства й нездоланного оптимізму.

Київська церква досить в'яло боролася з містичними віруваннями, віщунами, цілителями, чаклунами, навіть із відьмами. З європейського ж виднокругу, де зв'язок із богом було представлено неначе угоду між папою римським і «грішником», все це просто зникло.

Агресивна й пожадлива інквізиція змусила середньовічного європейця відмовитися від усього найкращого, що було в його житті (сміху, веселощів, любові). Того, хто їй був не до вподоби, спалювала на багаттях – насамперед найгарніших дівчат і тих, хто звик мислити самостійно – вчених, філософів, астрономів.

І в середньовічній Європі, і в Київській Русі головним осередком суспільства була родина. Але якщо в Європі жінка традиційно вважалася особою другорядною, то на Русі досить часто бувало навпаки. Можливо, тому й для киеворуських родин, і для суспільства взагалі не властива «європейська» холодність і жорстокість: ненависть до «чужих», ворожість до «інших», закритість європейської людини у «своєму будинку – своїй фортеці» протиставлялися до брозичливості, відкритості, гостинності на Русі.

Такі європейські риси, як прагматичність, дріб'язковість, ощадливість контрастували з руською щиросердністю, співпереживанням, прагненням допомогти знедоленому. Однак у зовні «артільного», але внутрішньо замкнутого європейця від римської античності лишилася одна досить корисна особливість – звичка сподіватися не на бога, не на правителя, а на самого себе.

У Київській Русі на вищому, ніж у середньовічній Європі, рівні стояли медицина й цілительство.

У Європі й на Русі було принципово різне ставлення до порядку. Від античного Риму Європі дісталася звичка педантичного дотримання законів, указів і правил. Так само й неприйнятна русам повага до приватної власності. Адже у той час, як у давньоруській ментальності злочинець – це, радше, якийсь напівромантичний персонаж, «повстанець» проти влади й умовностей буття, то в Європі він вважався порушником божественного укладу, винним в усіх лихах і неприємностях – казки про робін гудів вабили лише невеличкий прошарок населення.

І на останок. За свідченнями іноземців, руси були дуже вродливими людьми. Особливо жінки – привабливі, емоційні, відкриті. І «бурхливо пристрасні». Холодні, замкнуті європейки, котрі виходили заміж не з любові, а в результаті «комерційної угоди», ніякого порівняння з ними не витримували.

Що ж, у середньовічній Європі античність, так би мовити, вмерла. Але в Київській Русі вона продовжувала розвиватися; увібравши в себе її досягнення, наші прапрапрадідуся й прапрапрабабусі на наступному щаблі розвитку свого суспільства створили власну цивілізацію, власну культуру та своєрідну, не схожу на жодну іншу націю, з унікальною суперечливою ментальністю. ✨

Ментальна психіатрія

Наталія ГАУК

«Ментальність Київської Русі» виняткова з декількох причин. Насамперед тому, що за дослідження взявся не історик і не мовознавець, а... психіатр із багаторічним досвідом у цій царині. Здавалося б, навіщо людині з таким фахом порпатися в минулому, досліджувати власноруч історичні джерела, зважувати всі «за» й «проти», пристаючи до тієї чи іншої наукової теорії (про походження назви «Русь», про генезу нашої мови, її витoki й коріння), формувати цілісну картину про функціонування Київської держави та її населення зокрема?

Проте тут слід зосередитися на двох речах. По-перше, кожен фахівець дошукується першопричин тих чи інших явищ, аби мати можливість встановити певні закономірності їхнього розвитку, зрозуміло, що минуле для прогнозування майбутнього не належить винятково історикам (згадаймо поняття «історія хвороби»). По-друге, доцільно пригадати, власне, значення слова «менталітет» – «сукупність психічних, інтелектуальних, ідеологічних, релігійних, естетичних і т.ін. особливостей мислення народу, соціальної групи або індивіда, що проявляються в культурі, мові, поведінці тощо». Вочевидь, у визначенні, яке можна співставити із концепціями «унікальна картина світу», «оригінальний код світосприйняття кожної окремої нації», на першому місці фігурують не культурні та історичні форманти, а насамперед *психічне мислення*. І тут без фахівця не обійтися...

Олександр Стражний шукає витoki українського етносу (стаття, опублікована в КРУ, є лише уривком дослідження «Український менталітет. Ілюзії, міфи, реальність»), щоб дізнатися, що так *«неслодівано змінило менталітет наших прапрабатьків»*, аби вони змогли з неписьменних племен перетворитися на могутню державу? І тут постає ще одна важлива особливість пропонованого матеріалу – всі історичні шукання автора спрямовані на виявлення в них безпосередньо людсько-

го фактору, психічної поведінки особистості, що вельми непросто зробити, адже необхідні дані доводиться вичленювати з суто історичних повідомлень (про походження народності, державний устрій, суспільну організацію, культурний рівень, розвиток мистецтва, побут тощо).

Такий незвичайний ракурс дослідження передбачає й оригінальну побудову та систематизацію опрацьованого матеріалу. В статті не зустрінете фахової психологічної термінології, окрім, власне, «ментальності», навпаки, своє завдання пан Стражний вбачає в тому, щоб написане зробити максимально доступним для широкого кола читачів. І тут вдало було використано прийом інтерв'ю з речниками минулих століть (візантійські, європейські, арабські автори, славнозвісний Нестор Літописець), які віками свідчили про звичаї й закони наших предків, їх статус у світі в період формування й розквіту Київської Русі та, що дуже важливо для такого дослідження, як жили не лише князі, владні посадовці, а й звичайний люд.

Принцип узагальненості, який сповідує автор, виділення в опрацьованому чинників, що сприяли формуванню менталітету наших пращурів, неоднозначно впливають на змістовний бік статті. Побіжний виклад матеріалу, що його читач має можливість спостерігати в другій частині дослідження, де автор виділяє й стисло характеризує окремі підрозділи («Особистість – суспільство», «Економіка», «Військова справа і влада», «Релігія», «Філософія» тощо), вряди-годи видається спрощеним і поверховим. Не можна в таких стислих рамках і без ґрунтовних посилань вирішувати питання про «норманську» й «антинорманську» теорії походження давніх русів, об яку сила-силенна науковців ламали й ламають списи й послуговуються при цьому не тільки «патріотичними» почуттями; чи як мало нам скаже загальна фраза на кшталт *«ковалі володіли унікальними прийомами обробки металів, їхні вироби відрізнялися художністю й завершеністю»* поруч із конкретним багатющим переліком видів обробки золота, срібла, міді (адже коваль не тільки працював із залізом): литво, волочіння дроту, скань і філігрань, виготовлення емалей. Хоча зрозуміло, що пан Стражний у своєму дослідженні керується іншими цілями й завданнями, досліджує насамперед психологію мислення жителів Київської Русі, а не розвиток ремесел і промислів того періоду. Вельми оригінальним і цікавим для читача з цієї точки зору є розділ «Любов» про язичницькі традиції в коханні, правовий статус жінки на Русі тощо.

Підсумок проведених автором досліджень знаходимо в третій частині. Якою ж постає ментальність *«тієї нації, якої як єдиної народності ще не існувало і яку іноземці називали по-різному – русами,*

росами, норманами, скіфами, словенами, і навіть греками? На думку пана Стражного, її формують, окрім власне слов'янських архетипів, скіфо-сарматські, скандинавські, античногрецькі, візантійські риси. В результаті витворюється дивовижний мозаїчний сплав, ув якому поруч із любов'ю до природи, повагою до духів, відкритістю, людинолюбством, вродою (ранньослов'янський спадок) уживалися військова мудрість і хоробрість (від скіфів), владний статус киеворуської жінки (від сарматських амазонок), рішучість, схильність до порядку й водночас неповага як до влади, так і до особистості (скандинавські архетипи), непрагматичність, веселість, колективізм, відчуття прекрасного (відгомін античнопричорноморського сусідства греків), догматизм у релігійній (християнство, яке все ж не пододало первісних язичницьких вірувань) і, відповідно, культурній сферах (багатющий і переважаючий вплив візантійської спадщини). Це, звичайно, не весь перелік, що його наводить автор, до того ж він допомагає окреслити реалістичний образ пересічної особистості періоду Київської Русі, оскільки окрім позитивних згадує й негативні складові його менталітету (прохолодне ставлення до роботи, антагонізм між владою та «смердом», безликість індивіда в суспільній організації).

У цілому стаття О.Стражного розширює межі традиційного, відверто кажучи – обмеженого, уявлення власне про український менталітет, згадки про який, як правило, зринають у свідомості під впливом мас-медійних, політичних, пропагандистських чинників: нам, «коли потрібно», нагадують, що ми то нащадки славетного козацького роду, волелюбні відчайдухи, то довженківські славнозвісні «чухраїнці», основні життєві принципи яких – «моя хата скраю», «а якось то воно буде»... Насправді ж витoki нашого менталітету мають значно глибше й розгалуженіше коріння, сягають у дохристиянські часи. Кожен може погоджуватися або заперечувати історичну достовірність фактів у дослідженні пана Стражного (маємо право на власну думку, аби вистачило снаги її доводити), але навряд чи заперечуватимемо, що *«наші прапрадідусі й прапрабабусі на наступному щаблі розвитку свого суспільства створили власну цивілізацію, власну культуру та своєрідну, не схожу на жодну іншу націю, зі своєю власною унікальною суперечливою ментальністю»*.✿

МАПА «КИЇВСЬКОЇ РУСИ»

шукайте в Україні

Дніпропетровськ

- «Букміст» (пр.-кт К. Маркса, 94а)
- «Кілю» (бул. Слави, 8)

Донецьк

- «Ердан» (вул. Артема, 79)
- «Класика» (вул. Університетська, 4)

Дрогобич

- «Камеяра» (вул. І. Мазепи, 14)

Івано-Франківськ

- «Лілея-НВ» (вул. Незалежності, 18/2)

Івано-Франківськ

- «Бригантина» (вул. Горького, 25)

Кривий Ріг

- «Книжники»
- пр.-кт 200-річчя Кривого Рогу, 7-А

Львів

- «Аверс» (вул. Фурманська, 5, кв.28)
- «Академія книгарня» (вул. Ніжанківського, 5а)
- «Дитяча книга» (вул. Театральна, 5)
- «Книгарня НТШ» (пр.-кт Шевченка, 8)
- ТзОВ «Книжкові джерела» (вул. Зелена, 147)
- «Глобус» (пл. Галицька, 12)
- «Українська книгарня» (пр.-кт Шевченка, 8)
- «Книгоман» (вул. Колерніка, 3)
- «Центр української книги» (вул. Володимира Великого, 34)

Маріуполь

- «Книги» (вул. Ілліча, 52)

Миколаїв

- «Дельта» (пр.-кт Леніна, 141 А, к. 76)

Мукачево

- «Восесвіт» (пл. Миру, 17)

Новотомарськ

- «Дивосвіт» (вул. С.Бандери, 15)

Одеса

- «Просвіта» (вул. Пушкінська, 19)
- «Українська книга на Молдаванці» (вул. Мечникова, 31)

Рівне

- «Іскра» (вул. С. Бандери, 36-А)
- «Рівне-книга» (вул. Островського, 16)

Суми

- «Книголюб» (вул. Козацький вал, 2)

Тернопіль

- «Навчальна книга» (вул. Подільська, 44)

Ужгород

- «Косвар» (пл. Колядовича, 1)

Харків

- «Харків-книга» (пр.-кт 50-річчя СРСР, 29А)

Черкаси

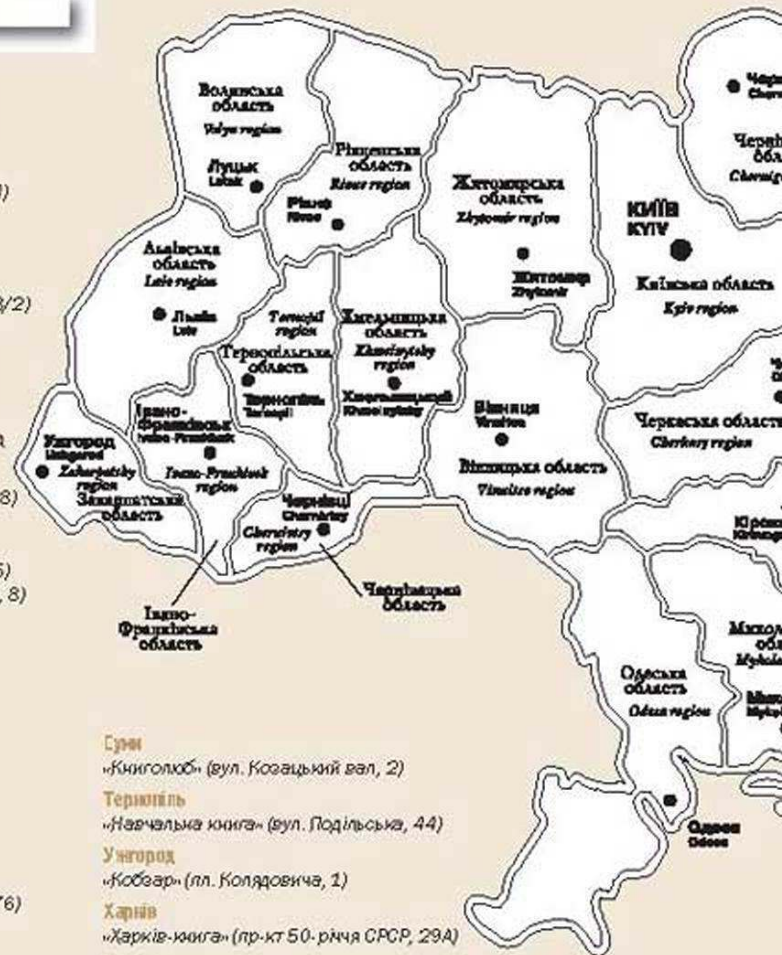
- «Книжковий світ» (вул. Хрещатик, 200)

Чернівці

- «Букміст» (вул. Головна, 31)
- «Художня книга» (вул. Кобилянської, 37)
- «Центр української книги» (пл. Центральна, 10)

Полтава

- «Планета» (вул.Жоєтнева, 60 а)
- «Зоря» (вул. Гоголя, 19)

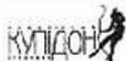
КИЇВЬСЬКА РУКА

Території літературних тусівон:

Княйп-клуб «Купідон»

м.Київ, вул. Пушкінська, 1-3/5

«Книжкові четверги». Щорічкня о 18-30

шукайте в Києві

- Сайво (вул. Червоноармійська, 6)
- Академкнига (вул. В.Вернадського, 79)
- Березня-2 (вул. Г.Юри, 5)
- Книги (вул. Алма-Атинська, 9/2)
- Абзац (вул. Стрілецька, 13)
- Книги (пл. Конрактова, 4)
- Українська книга (пл. Слави, ТЦ «Квадрат»)
- Наукова думка (вул. М.Грушевського, 4)
- Нора Друк (вул. Пушкінська, 33а)
- Урожай (вул. 40-річчя Жовтня, 128)
- Книжковий супермаркет (Ленінградська пл., вул. Будівельників, 4)
- Книжковий супермаркет «Орфей» (пр. Московський, 6)
- Евростар (пр. Перемоги, 48)
- Евростар (вул. М.Раскової, 3г)
- Евростар (вул. Пращька, 1)
- Евростар (вул. Героїв Космосу, 4)
- Київський бібліотечний колектор (вул. 40-річчя Жовтня, 100/2)
- Книжкова лавка (вул. Ш.Руставелі, 316)
- Книжковий ринок «Петрівка» (метро «Петрівка»)

Ярослав
Гашек

СПРОБА АБСТИНЕНТНОЇ ВЕЧІРКИ

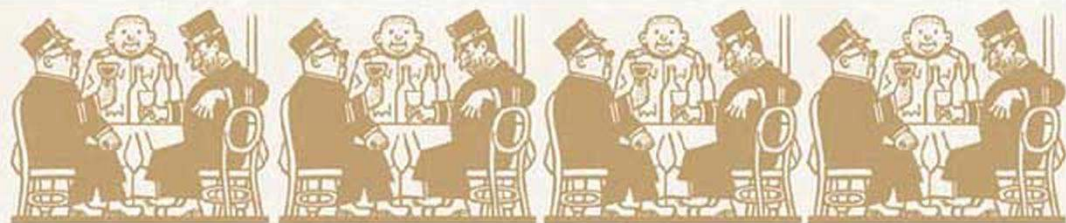

...чеський письменник-сатирик (1883 — 1923). Під час I-ї Світової війни був солдатом австро-угорської армії, 1915-го потрапив у полон до російського війська, перебував у таборі для військовополонених у Києві (в Дарниці). Написав тут і видав у 1917 чеською мовою перший варіант свого славетного роману/памфлету «Пригоди бравого воляка Швейка» (під назвою «Бравий воляк Швейк у полоні»).

У 1919 році в пражському виданні Гашек заснував «Партію повільного прогресу в рамках закону», яка, вийшовши в 1939 році з підпілля, існує й досі. Туди входять актори, письменники, художники, одне з гасел партії: «Не обирайте нас!».

Усього Гашек написав понад 1500 гумористичних оповідань. Його життя перетворилося на низку підтверджених і неспростованих легенд, зокрема, про стосунки письменника з друзями (обом законними), про реального «солдата Швейка» та ін.

Найсумнішим доказом того, до чого призводить пияцтво, є індивід із Біблії Хам, який постав перед судом історії за злочин аморальності щодо свого батька Ноя.

*Абстиненція 1. Повне утримання від вживання алкогольних напоїв, тютюну.
2. Особливий болісний стан алкоголіків і наркоманів після раптового та повного припинення вживання ними алкоголю або звичного наркотику («Глумачий словник сучасної української мови» / Уклад. і гол. ред. В.Т. БУСЕЛ).*

Відомий також випадок п'яного панотця з Інтерлакена¹, який служив месу в самій сорочці, та ще мого приятеля Славіка, який напідпитку з'їв у дрезденському зоопарку живу молоду отруйну кобру, гарненьке молоденьке гадюченя.

Ці та інші випадки наводили людство на роздуми про згубний ефект алкоголю. Америка зробила в цьому напрямку перший крок і запровадженням сухого закону показала всьому світу, як можна підвищити людську спритність та винахідливість у тому, щоб обійти закон про споживання алкогольних напоїв.

Виникла т.зв. запекла абстиненція, коли під тиском сухого закону люди, які зроду нічого не пили, перетворювалися на шинкарів, а власники салунів і барів – на аферистів.

«Віскі й бренді» – це гасло зараз здійснюється над всією Америкою – від Нью-Йорка до Сан-Франциско, від Канади до Мексики.

На цьому величезному просторі кілька мільйонів джентльменів у мільйонах барів чекають, поки прийде власник бару та увіллє їм до відкритих ротів склянку віскі й візьме гроші. В Америці зараз це відбувається саме так. У плясці не продають через поліцейських шпиків, бо це був би доказ, така собі конфіскована пляшечка.

Джентльмен просто відкриває пельку, й туди йому вливають.

У нас в Чехії ні ХАЮ², ні Армія спасіння не зроблять багато, сподіваючись, що сухий закон – це найкращий подарунок людству.

¹ Місто у Швейцарії.

² Християнська асоціація юнаків.

Сухий закон зумовлює зростання злочинності, бо сьогодні в американських в'язницях вже сидить понад 70 тисяч людей за контрабанду горілки, отож, за кримінальною статистикою, Америка сьогодні на першому місці.

У нас алкоголізм має історичне коріння. Він підкріплений численними привілеями наших королів, які наказували містам пиво варити, а підданам пиво пити. Славна «Дестінка»¹ зовсім недавно купила цілу винокурню.

Куди там ХАЮ! У нас сьогодні чинять так: коли пиво восьмиградусне, то кожен випитий келих запивають 3-4 чарочками. Келих десятиградусного пива запивають двома, а дванадцятиградусного – однією чарочкою.

Усі брошури ХАЮ про тверезість навіть торби січки не варті, коли в газетних рекламних оголошеннях рекомендують найкращі сімдесятипроцентні лікери з багатьма спокусливими фірмовими назвами, як то: «Нумо вріжмо», «Пий досхочу».

(II)

Не можна сказати, що місто, де відбулася спроба абстинентної вечірки й американської розваги, було більш розпусним, ніж інші міста в республіці. Тамтешні алкоголіки витримували однаковий темп із алкоголіками інших міст, і, так само як і всюди, там на п'яťох тверезих знаходився один п'янюга, а на трьох мешканців щоденно припадала пляшка горілки. Вночі на вулиці там валялася дюжина людей, як і в будь-якому іншому місті, де мешкала така сама кількість населення, а двоє-троє валялося прямо на тротуарі. Також не можна сказати, що вночі в цьому місті менше горланили на вулиці, ніж будь-де, або коїлося більше бешкетів. То там то тут хтось об когось поламав палицю, один раз на рік напідпитку хтось когось порізав, але це так, нічого особливого, як і всюди.

Сухий закон у США

Уперше заборони, пов'язані з алкоголем, були прийняті в Штатівно Американських Сполучених Штатах усередні XIX ст. У період з 1846 по 1855 рр. сухий закон ввели в 13 штатах, але згодом його там відміняли й оголошували антиконституційним.

Наприкінці XIX ст. противники вживанню спиртного стали набирати політичну силу й добиватися відповідних обмежень. У 1905 р. сухий закон діяв у Канзасі, Мені, Небрасці і Північній Дакоті, до 1912 р. він оголошено уже в 9 штатах, до 1916 р. – в 26 штатах. Після вступу США в Першу світову війну уряд прагнув зберегти запаси зерна, і прихильники prohibition (лат. – сухий закон) добилися загальнонаціональної заборони на виробництво спиртного напоїв.

¹ Відомий чеський пивзавод.

Саме тому в місті викликало велику сенсацію, коли одна пані після смерті свого чоловіка приїхала з Америки до свого рідного міста та переполохала всіх мешканців організацією абстинентної вечірки й американської розваги, яка мала відбутися в ресторані пана Вашати.

Нещасний пан Вашата мусив десь знайти сто двадцять стільців, вісімдесят чайничків для чаю, що мала заварювати американка разом із дружиною головного залізничного контролера – дамою, яка дуже швидко приєдналася до абстинентної вечірки, бо не було жодного дня, щоб пан контролер не повертався додому якщо не зовсім п'яний, то принаймні під мухою.

Чоловік цієї американської дами був одним із піонерів абстинентного руху в Алабамі й верховним проповідником якоїсь релігійної секти.

Віддруковані плакати були з чорною рамкою, а відтак нагадували траурне оголошення.

**АБСТИНЕНТНА РОЗВАГА
АМЕРИКАНСЬКА ВЕЧІРКА
БЕЗ АЛКОГОЛЮ**

Уникайте п'яниці!
Алкоголь принижує подобу божу
до подоби нерозумної тварини!
9 квітня ви розважитесь і без алкоголю
в ресторані п. Вашати!
Початок о 7 годині вечора.

В програмі:
*Вступне слово пані Пікнаун –
уродженки нашого міста.*
Різнومانітні ігри.

Для підкріплення безкоштовно подається чай.
Приходьте всі й переконайтеся самі,
що краще – розвага з алкоголем чи без алкоголю!

Коли плакат було доведено до відома громади, місто охопило справжнє збентеження, яке чітко висловив старий лісничий у відставці пан Полівка: «Таку розвагу не годиться проводити в ресторані, хай вони йдуть із тим своїм чаєм кудись на галявину».

Капельмейстер Воржех пішов ще далі й висловився в пивниці біля вокзалу: «Я туди піду й наберуся там до самісіньких риз».

Такої ж думки дотримувалися багато інших громадян.

Над абстинентною вечіркою нависли важкі хмари.

(III)

Пані Пікнаун дуже старанно склала коротку промову, що наробила в залі ресторану пана Вашати величезного шуму. Зібралось багато публіки. Старі п'яниці, на яких прийшли подивитися їхні дружини: як це на них вплине?

Для пані Пікнаун це було ніби вчора, коли її покійний чоловік метав громи в душі старим алабамським розбишакам, щоб вони облишили віскі та взялися за Біблію.

Пані Пікнаун супроводжувала свою промову американізмами, найдобрішою лайкою. Найделікатнішою з усього сказаного була фраза про те, що кожен, хто п'є – огидний мерзотник, при цих словах половина жінок штовхнули своїх чоловіків і промовили: «Бачиш, я тобі вже давно про це казала».

Вона також навела кілька прикладів із життя американських пияків, які через власну некерованість догралися до того, що опинилися на електричному стільці.

Кілька людей хотіли вислизнути із зали, щоб піти до розпивочної чогось випити, однак їх на порозі завертала пані дружина головного

У 1917-му Конгресс США прийняв і впровадив на завершення штатів проєкт Вісімнадцятої поправки до Конституції про введення сушого закону. У вересні в країні прийняли виробництво віскі, а травні 1919 – пива.

З 1 липня на території США діяла цілковита заборона з продажу спиртних напоїв, 16 січня 1920 р. вступила в дію 18-а поправка. Антиалкогольні заходи були вкрай непопулярними, до того ж вони суттєво знижували національний економічний розвиток і призвели до піднесення рівня організованої злочинності. Гангстерські угруповання наживалися на контрабанді та підпільній торгівлі спиртом, що не оподатковувалося. Під тиском громадськості в грудні 1933 було прийнято Двадцять першу поправку до Конституції, яка відміняла загальнонаціональний сухий закон.

Але в окремих штатах обмеження ще діяли. Оклахома, Канзас захищалися «сухими» ще в 1948 р., а Міссісіпі було знято обмеження лише в 1966 р. (<http://ru.wikipedia.org>).

контролера, яка сторожила вихід, але все було марно, бо кілька панів вистрибнули через вікно до садочка, звідти на кухню, з кухні до розпивочної.

Коли вже всі чоловічі походеньки припинилися, пані Пікнаун завершила свою промову й оголосила, що програма триває. Далі були заплановані ігри. Присутні мали вислухати її вказівки та дочекатися сигналу свистка, щоб можна було починати. Вона витягла з кишені свисток, який використовується у футбольних матчах.

Перша гра була такою: дами утворюють зовнішнє коло, пани – внутрішнє, обидва кола рухаються в протилежних напрямках, причому пани та дами подають один одному руки. Але перш ніж обидва кола були складені й почали рухатися, двом учасникам вдалося так напиться в розпивочній, що вже при подаванні руки обидва звалилися, і їхні дружини відвели їх до розпивочної.

Антиалкогольний рух дав і свої позитивні наслідки, бо короткі перерви між окремими іграми та розвагами в товаристві потрібно було якось компенсувати. Учасники вливали усе в себе в такому шаленому темпі, якого місто ще не бачило. Перш ніж почалася нова гра, один пан, котрий щоденно випивав лише якихось чотири келихи пива, а нині вже потребував півпляшки «регулятора», п'яний, мов чіп, мало не підпалив у дворі свинарник, шукаючи вдень із запаленим сірником вхід до зали.

Друга гра була дуже жартівливою. На тарілці поклали десять горошин. Завдання полягало в тому, щоб узяти горошини на лезо столового ножа й занести їх на другий кінець зали на коліна пані Пікнаун.

Тих, що ще не пропили розум, це дуже розважило. Вони підходили до столу, робили відчайдушні спроби втримати на ножі хоча б одну горошину, аж поки пан Пексідер, який нализався чи не більше від усіх, тихцем плюнув на ніж, легко зібрав із тарілки всі десять горошин і відніс їх на другий кінець зали на коліна пані Пікнаун, при цьому він чомно витер ніж об її спідницю.

Під час невеличкої перерви, тоді як пані дружина головного контролера подавала дамам чай із шматочком кексу, спеченого самовідданою розпорядницею, пани заволодали розпивочнє приміщення ресторану, немов точнісінько для того, щоб пан Пексідер радісно виголосив: «А тепер будемо клеїти дурня!»

Радість сяяла в очах присутніх, і все це дедалі більше привертало їхню увагу, а відтак наступний пункт американських ігор вони зустріли із захватом.

Коли всі, і навіть ті, які вже зовсім не могли відійти від столу, через те що в них підкошувалися ноги, зібралися знову в залі, пані Пікнаун

засвистіла у свій свисток, якимось схоже на те, як свистять положення «поза грою», і вигукнула: «Всі пани геть!», що останні зустріли диким криком радості.

Коли чоловіки залишили залу, присутнім дамам роздали числа до сотні, й дама, в якій було найменше число, мала залізити в мішок, який потім зав'язали й поставили на стіл посеред зали; потім покликали вже веселеньких чоловіків і даму виставили на аукціон. Перша пропозиція була 20 геллерів. Даму в мішку виграв той самий лісничий у відставці, який дотягнув до 10 крон 60 геллерів. Виявилося, що пан лісничий виграв за цю невелику суму напівживу, нажахану бабусю дружини поштмейстера, яка прийшла сюди разом зі своєю онукою й дістала число 1, що дуже потішило всіх дамочок.

Пан лісничий у відставці так розлютився, що спочатку зблід, потім побагровів, витягнув із жилетки годинника, засунув його до кишені штанів, зняв жакет і жилетку, потім знову їх одягнув і сказав загрозливо: «Ось тобі й маєш!»

Усі напружено чекали, що буде далі, але нічого не сталося.

Пан Полівка, лісничий у відставці, зневажливо плюнув і, прохопившись: «Волоцюги!», гордо вийшов до розпивочної, де виголосив своє старе визначення: «Таку розвагу не годиться проводити в ресторани, хай вони йдуть із тим своїм чаєм кудись на галявину».

Чоловіка, який мало не підпалив свинарник, це так надихнуло, що він пробелькотів своїй дружині, яка підтримувала його на стільці, щоб він не впав: «Ли-ли-ли-ше за-за-за-раз я ба-ба-ба-чу, я-я-к до-до-до-бре бу-бу-бути ах-ах-ах-стинентом».

На що дружина йому відповіла: «Я ніколи не думала, що заживу з тобою такої привселюдної ганьби».

1914 року в Росії було введено сухий закон. Мірні алкогольні напої продавали тільки в ресторанах.

У відповідь на постанову з'явилися численні спроби обійти закон. Так, щоб потрапити до закладу, де продавали горілку, вимагався «відповідний» зовнішній вигляд ксьєна. За невелику суму можна було отримати в найближчому підпорітці чай за углом білу машинку «матрокат», що забезпечувало безперешкодний вхід.

Дуже швидко підприємливі торгівці налагодили вивіз і продаж спирту через аптеки. Вивіз здійснювався тільки за рецептами, але й цей хитрий метод зуміли подолати.

Особливу активність проявили й виробники парфумерії. З'явилася величезна кількість спеціальних марок одеколонів, призначених, по суті, саме «для внутрішнього використання».

Сухий закон і горілочна монополія проіснували в Росії до 1925 р. (<http://ru.wikipedia.org>).

Потім пані Пікнаун знову засвистіла «поза грою» і видала своїм грубим чоловічим голосом: «Всі дами – геть!». Однак із дамами, природно, вийшли й половина чоловіків, щоб використати перерву для довгоочікуваного ще ближчого знайомства з фірмовими лікерами ресторану пана Вашата. Решта чоловіків залишилися у залі з пані Пікнаун наодинці. Достойна пані була так захоплена своєю антиалкогольною ідеєю, що не помічала весь цей час перемін навколо себе. Оточена купкою чоловіків, ця ідеальна дама помітила, що діється щось нечисте лише тоді, коли до зали знову ввалився лісничий у відставці пан Полівка разом із капельмейстером Воржехом, який висловився в пивниці біля вокзалу: «Я туди піду і наберуся там до самісіньких риз».

Вона саме хотіла дати вказівки, як провести аукціон чоловіків, коли обидва, Полівка і Воржех, обійнявши один одного за шию, мов рекрути, наближалися до неї, виписуючи ногами дивовижні кренделі й горлаючи так, що аж шибки дзвеніли, куплет із старої пісні: «Як ми йшли на Яромір, хто не хоче, той не вір!». Пані Пікнаун сама незчулася, як опинилася на колінах пана Полівки, який її гойдав, і як потім, коли вона сиділа, розкарячивши ноги, він їй співав: «Гойда, гойда, моя туга, ти помреш, то буде друга!».

Капельмейстер Воржех щипав її за щоки, потім витягнув з її зачіски шпильку, почав длубатися нею у своїх зубах. Далі вона відчула, що їй хтось вилив до рота чарку якоїсь горілки й став щипати вище коліна.

Потім увійшли дами, які повикидали все це неподобство геть і звільнили приміщення, немов це було якесь храмове свято...

(IV)

Пан Вашата, незважаючи на шкоду, якої він зазнав наприкінці попереднього розділу, привселюдно проголошує, що кризову ситуацію з питейними закладами можна поліпшити лише за допомогою організації абстинентних вечірок і американських розваг...

АЛКОГОЛЬНА ІДИЛІЯ

Пан Годішек у жодному разі не був алкоголіком, бо щоденно випивав лише два кухлі пива.

Він був порядною людиною, яка сумлінно піклувалася про свою родину, але єдиною його слабкою стороною, взагалі його нещастям був отой один або два кухлі пива щоденно.

Кажу нещастям, бо побачите, що з того було.

Пані Годішкській саме потрапила до рук агітаційна листівка анти-алкогольної ліги. Тієї страшної спілки, яка постійно й марно бореться проти алкоголізму, бо якщо вони переконають двох пияків, то це все одно, що гідри відрубати голову. Відростає нових десять, і замість кожного непіяка з'являється десять пияків у боротьбі на користь алкоголю.

Однак антиалкогольна ліга невтомна. Вона влаштовує лекції про глибокий вплив алкоголізму, під час яких слухачі п'ють пиво й лише перед оратором стоїть скромненька склянка содової.

Антиалкогольна ліга проголосила, що кожен, хто п'є тільки один кухоль пива – алкоголік із отупілими мізками, який дедалі більше втрачає здоровий глузд, і що досить лише одного кухля пива щоденно впродовж року, щоб людина перетворилася на абсолютного ідіота. В брошурі дуже детально описувався приклад одного чиновника-пияка, який не робив нічого іншого, тільки пив свій щоденний кухоль.

Його мозок почав затьмарюватися, і він взагалі став втрачати почуття обов'язку, а занепавши духом, уже не міг підтримувати себе матеріально підзаробітком на стороні, за допомогою якого він час від часу доповнював свою скромну платню заради численної родини. В колись щасливу оселю прийшли злидні, але він продовжував пити той нещасний кухоль пива, не звертаючи уваги на нарікання дружини й дітей, які голодували. Це все зайшло так далеко, що для того, щоб спокійно випити той кухоль, він простягнув руку до довірених йому грошей, розтратив значну суму, був викритий, ув'язнений, а його родина зовсім розорена. А після звільнення він порубав усіх сокирою, щоб закінчити жакливу справу алкоголізму.

Коли пані Годішкова це прочитала, почала плакати, бо, якщо вірити написаному, її чоловік був алкоголіком. В іншому місці брошури вона прочитала, що отупіння не є раптовим, а відбувається поступово, і що з'ясувати це можна лише через пильне спостереження за нещасною жертвою алкоголізму.

Того дня, коли чоловік прийшов на обід, пані Годішкова з тривогою спостерігала, чи він, бува, не тупіє. Вона страшно затремтіла, коли чоловік, дивлячись на нову кретонову кофтину однієї своєї дочечки, недбало промовив: «А, це сап'ян».

Вона пригадала інші подробиці з висловлювань свого чоловіка, яких не помічала через щоденні турботи. Так, наприклад, вона пам'ятає, що десь із півроку тому він говорив, що міг би приготувати копченого язика під польським соусом, додавши кислій сметани, а

коли заводила мову про те, що зараз носять, її нещасний алкоголік зміг лише сказати: «Ет, носять що носять! Ліпше неси на стіл». Її серце затремтіло, щойно вона пригадала всі ці подробиці, й, поглядаючи на свого чоловіка, почала шукати риси ідіота, або хоча б дурнуватої посмішки, яка з'являється в недоумків.

Пан Годішек дійсно задоволено посміхався, як людина, яка смачно обідає, але ця посмішка стала для пані Годішкової мукою.

Не залишалося жодного сумніву, що пан Годішек втрачає глузд.

Упродовж гнітючих трьох днів вона спостерігала ту саму посмішку й ту саму насолоду, з якою він за обідом занурював свої вуса в перший кухоль пива, а ввечері – до другого й останнього.

Якщо хтось є алкоголіком із одним кухлем і від цього тупіє, то яким затятим алкоголіком він буде після двох?!

У пані Годішкової душа була не на місці, вона все шукала, як би вберегти свого чоловіка від загибелі, а свою домівку – від повного краху.

На щастя, їй трапилася на очі газета від четвертого дня, й там вона прочитала оголошення: «Над вашою домівкою здійсмається потвора алкоголізму? Якщо не вжити заходів, ваш чоловік може перетворитися на вбивцю, палія, злодія. Як уникнути того, щоб у нападі білої гарячки він не вбив вас і ваших діточок? Довіртеся аптеці Каролі в Лугачі (Угорщина)¹, яка накладним платежем, або з передплатою 5 крон 80 гел., вишле вам пляшку горілки від білої гарячки. Ви маєте вранці, в обід і ввечері по кілька крапель додавати її до лікеру, який п'є ваш чоловік. Звертаємо увагу, що вона не годиться до пива!»

Пані Годішкова надіслала 5.80, одержала пляшку й під час обіду запитала чоловіка, який лікер йому подобається найбільше. Маю підкреслити, що в цьому відношенні пан Годішек був абсолютним абстинентом. Тому його відповіддю було, що він не хоче й чути про якийсь там лікер. Бо пан Годішек у своєму житті ще взагалі не скуштував ніякого лікеру. При цьому він із подивом подивився на свою дружину, й вона повністю переконалася, що її чоловік здурів і його навряд чи вдасться вилікувати. «А чи не випив би ти вишнівки? Для тебе б це було добре, адже трошки ніколи не зашкодить, будеш мати більший смак до їжі й роботи!»

Вона пішла на кухню та з плачем налила в лікерну чарку вишнівки, до якої накапала 30 крапель тієї чудодійної горілки від білої гарячки! Потім витерла сльози й віднесла вишнівку чоловіку, котрий лише облизнувся й попросив ще. Лікування було дуже радикальним. Після

¹ У час написання гуморески Чехія входила до складу Австро-Угорщини.

обіду він випив десять чарок, ввечері – аж двадцять. Наступного дня після обіду та ввечері – тридцять. А коли третього дня він пішов на службу, то вже зупинився в шинку.

Дуже сумно, коли дізнаєшся, куди людину можуть завести щоденні один чи два кухлі пива. Тут не допоможе навіть горілка від білої гарячки. І дуже сумним прикладом є саме пан Годішек, який після трьох місяців лікування полив свою дружину й діток гасом і, запаливши на них і на собі одяг, згорів разом зі всією родиною.

ДУЖЕ ЗАПЛУТАНА ІСТОРІЯ ПРО ПОГАНЕ ВИНО

Ми говорили про різні жажливі історії, але найбільше враження на всю компанію справила розповідь шинкаря Віднави.

Одного дня рано-вранці я відкрив свій новий шинок у райцентрі. Ви можете собі уявити, як людина сподівається побачити першого клієнта. Близько сьомої прийшов перший клієнт – молодий, добре вбраний чоловік, який замовив чвертку вина й сигару. Здається, він був з дороги й дуже втомився, сказав, що несе якісь гроші до ощадного банку.

Я з ним розмовляю, і раптом молодий чоловік надовго задивився в одну точку, закрив очі, посидів ще хвилину й несподівано впав зі стільця. Відколи живу, так не лякався! Я почав його приводити до тями, але він уже не дихав, і руки в нього були холодні.

Господи Ісусе! Він же мертвий. Оце так добрий початок! Як тільки відкриється, що перший клієнт у новому шинку помер, то сюди не прийде жодна жива душа! Моя дружина була енергійнішою за мене й мала більший комерційний хист. «Віднесемо його в підвал, – сказала вона спокійно, – а ввечері підсунемо в садок сусіда». Поруч був ресторан мого конкурента. Ми так і зробили. Невдовзі на порозі стояв ще один клієнт.

Літній пан приємної зовнішності замовив суп із кендюхів і кухоль пива та розповів, що має тут зустрітися із сином, який несе гроші до ощадного банку, саме тут, у цьому новому ресторані. Він описав його так детально, що я здогадався: той син і є тим самим нещасним першим клієнтом, холодний труп якого тим часом уже лежав у підвалі.

Літній пан непокоївся.

«Боюся, як би з ним чого не трапилося, – сказав він, – щоб на нього хто не напав і не пограбував. Сьогодні нікому не можна вірити. Гроші були зашиті у нього в пальті!» Можете собі уявити, що я побілів як стіна.

Лише дружина зберегла розважливість і кудись пішла. Однак повернулася ще блідішою й тихо сказала, що в пальта небіжчика, яке я відніс до комори, відпорена підкладка й немає грошей.

Літній пан непокоївся дедалі більше й, коли допив пиво, замовив чвертку вина. Раптом він заявив, що йому зле, опустив очі та поклав голову на стіл.

Сповнений недобрих передчуттів, я став трусити його за жакет, і бідолашний літній пан звалився зі стільця, наче лантух. Коли мені не вдалося привести його до тями, ми віднесли тіло до льоху.

Так уже в підвалі лежали батько із сином. Ми зачинили льох і стали міркувати про наше жахливе нещастя. Для нас було цілком зрозуміло, що фортуна викинула нам жахливого коника. Яке страшне презентаційне відкриття шинку.

Після восьмої години прийшла літня пані, яка розпитувала про чоловіка й сина, бо, мовляв, поліцейський сказав їй, що вони увійшли сюди. Вона півгодини чекала на них на базарі й боїться, щоб із ними, бува, чого не трапилося, бо обидва несуть гроші до ощадного банку.

Тремтячим голосом я відказав їй, що цих панів і досі тут не було.

Промовила, що зачекає на них... Шинкар Віднава випив вина, провів рукою по чолі й повалився на стілець.

Він сконав у моїх обіймах, так і не розповівши, як закінчилася ця заплутана історія. Інстинктивно ми також хотіли віднести його до льоху.

ТРУДНОЩІ З ЛІТЕРАТУРНОЮ ТВОРЧІСТЮ

Зараз ситуація для літераторів значно ліпша, ніж перед війною. У післявоєнного літератора, якщо він сумлінно працює й багато не витрачає, завжди є стільки грошей, що він може собі дозволити пайок із борошна, хліба, цукру, тютюну, і ще в нього залишиться стільки, щоб раз на місяць піти до театру. Якщо він не абстинент і вважає особливим делікатесом вино і якщо йому до вподоби смак рому, в нього завжди є можливість всюди заборгувати, бо й у цьому відношенні ситуація також змінилася, і літератори нині користуються більшою довірою та пошаною, ніж перед війною.

Раніше були зовсім інші відносини, про що я зараз розповім кілька історій.

Виходив колись у Празі часопис «Весела Прага», для якого я писав гуморески. Три гуморески за дві крони, на які вже чекало кілька голодних і спраглих пельок.

Одного дня, коли я приніс шість гуморесок, пан видавець відмовився виплатити мені чотири крони й запропонував угоду. Я йому напишу двадцять гуморесок, за які він мені заплатить наперед, але натурою. Він випадково придбав для преміювання передплатників партію годинників (вони коштували тоді в магазині дві крони). Він не буде нараховувати мені більше, ніж по дві крони за годинник, і я можу взяти із собою чотирнадцять годинників, причому він дає мені на одного годинника більше, бо так зручніше рахувати.

Я уклав із ним угоду на двадцять гуморесок і взяв із видавництва чотирнадцять годинників.

На мене чекав молодик, який писав вірші (п'ять віршів по 2 геллери).

«Ну що?» – спитав цей непрактичний поет, сповнений ідеалів, бо в той час ще жили ідеалісти.

«Продамо їх по шинках».

Молодик зашарівся.

«А якщо нам не вдасться продати по шинках¹, – сказав я, – будемо продавати по кабаках²».

«Я з вами продавати не піду, – проголосив він, – адже ви добре знаєте, що я член спілки молодих літераторів "Сирінкс"».

«Ну гаразд, – сказав я, – ви не будете їх продавати. Ви лише будете ходити зі мною».

Отож ми пішли. Спочатку прийшли до «Примасів», де зустрічаються різники з важкими срібними годинниками. Один сказав, що він купив би срібні, й зараз же зламав пружину нашого годинника, коли його заводив. Він великодушно запропонував нам два келихи пива як компенсацію. Потім ми продали годинник зі зламаною пружиною одному панові за 30 крейцерів, і він відразу ж сказав, що цей годинник, без сумніву, крадений.

Ми пішли напроти до «Шенфлоків», звідки нас викинули із запевненнями, що ми негідники й у нас немає ліцензії на торгівлю з рук.

Ми пішли до «Мозолю» на Виноградах, де продали одного годинника за 80 крейцерів якомусь студентові, годинник якого був у ломбарді, а до нього незабаром мав приїхати батько.

Ми ходили Виноградами, й ніхто нічого не купляв. Так ми прийшли у п'ятий квартал, який якраз тоді славився перед наступним швидким занепадом, і в одному шинку в нас хтось поцупив два годинники.

¹ Чес. hospoda ще означає «ресторан», щоправда не першокласний.

² Це не русизм. Таке слово в українській мові є. Але якщо шукати еквівалент – то можна «винарня».

У другій клоаці до нас підійшов чоловік у пласкому картузі й запитав, звідки ми будемо. Потім він витягнув якийсь записник, подивився в нього й сказав: «Усе сходиться».

Далі він узяв нас за комірці й відвів у відділок, де ми залишилися до ранку, бо видавця з годинниками не було вдома.

Коли наступного дня видавець зняв із нас звинувачення в крадіжці, то був такий шляхетний, що викупив годинники, що залишилися, за півціни, тобто по 50 крейцерів.

Коли він виплачував мені цю незначну суму, то з притиском сказав: «Не забудьте ж про тих двадцять гуморесок!»

Коли за кілька днів я приніс йому дві гуморески, він сказав, що правда вже з меншим притиском: «Не забудьте ж! Ви мені винні ще вісімнадцять гуморесок!»

Він на них чекає й досі...

У БОРОТЬБИ ПРОТИ АЛКОГОЛЮ

Професор Сагула ще замолоду був великим алкоголіком. Він щодня випивав по 30 келихів пива. Але нажив собі хворобу нирок, розширення шлунку, ожиріння серця і як наслідок цього всього перестав пити пиво та інші спиртні напої й накинувся на мінеральну воду.

Але й у ній він також не знав міри. Пан Сагула випив у ресторані десь із десятка пляшок вуглекислої мінералки, яка почала так роз'їдати його шлунок, що він засумнівався й у цьому, вже безалкогольному шляху.

З цієї причини він перестав відвідувати ресторани. Але через те, що довго не міг заснути, бо звик тинятися по ресторанах, – накинувся на науку.

Він поглинав ученість, як колись алкоголь, із запалом, із смаком, і в нечуваних дозах.

Йому в університеті присвоїли звання доцента, і ще довго не було (а може, й досі немає) настільки знаменитого психіатра, як професор Сагула.

Він відкрив кілька нових методів лікування божевільних.

Насамперед відома уславлена система Сагули, в основі якої лежить принцип перенесення душевних хвороб із людини на людину (безпосередньо). До однієї ізольованої палати замикають душевно здорового санітара й шаленця. Обох годують через віконечко в стіні. Коли ж через три місяці їх випускають, то з'ясовується дуже дивна річ.

Шаленець одужав і перетворився на цілком нормальну людину, зате збожеволів санітар. Його залишають у палаті й підсаджують до нього іншого здорового санітара.

Відома також його «висхідна система». Хтось страждає на манію величі й думає, що він є, наприклад, підмітайлом. Лікар, що ним опікується, каже йому: «Ви помиляєтеся, бо ви наглядач за підмітайлами». І хворий вже думає, що він наглядач. За декілька днів лікар йому каже: «Ви вже не наглядач, ви радник комісії магістрату з міського господарства». Ще за кілька днів лікар йому каже: «Ви вже не радник комісії магістрату з міського господарства, ви міський голова». Як тільки душевнохворий це чує, то починає сіпатися, казитися й репетувати: «Та що я, божевільний чи що? Це б я мав бути добрячим мерзотником». На нього вдягають гамівну сорочку, дають веронал, і він гарненько засинає. А коли прокидається, то вже нічого не знає й абсолютно одужує.

Ще відома його система «перехресного роздратування». Душевнохворий має зазнати подразнення від чогось, що колись відіграло в його житті певну роль, але лише перехреснувалося з його інтересами й стояло на протилежному полюсі його прагнень. Ця система використовується у випадку з апатичними божевільними, коли треба їх роздратувати, щоб вивести зі стану отупілості. Найкраще це видно на прикладах.

Директора театру санітари ведуть до переповненого кінематографа. Директора кінематографа ведуть до переповненого театру на п'єсу. Це і є система перехресного роздратування. Душевнохворого автомобіліста садовлять на козли візка та дають йому в руки віжки. Ну а візника садовлять за кермо автомобіля.

Однак усі ці системи не варті й шеляга в порівнянні з тим, як професор Сагула просував уперед антиалкогольний рух.

Спочатку, щоправда, він де в чому сумнівався. Тим не менше, саме цим спробам слід віддати належну пошану, бо вони були складовою великої боротьби проти алкоголізму.

Насамперед він виходив із того принципу, що алкоголь треба позбавити смаку. Він завжди носив із собою по шинках пляшечку якогось гидкого блювотного розчину. Пригощав ним усіх любителів спиртного, таємно капаючи його в склянки. Цей напій пили як воду, і зрештою, коли його викрили, один сказав йому: «Ану капни й мені трохи, після нього в мене більша спрага».

Відтак, крім того, що алкоголь став іще смачнішим, пан професор у боротьбі проти алкоголізму мало знову не впав до його обіймів.

У 1975 р. Національний інститут досліджень алкоголізму США витратив мільйони доларів, щоб визначити: чи бувають в'ялі риби агресивнішими за тверезих, чи схильні молоді мурі з більшим бажанням, ніж їхні дорослі родичі, вживати алкоголь для самозаспокоєння та, зрештою, чи можна систематизувати процес перетворення мурі на алкоголіста (www.klerk.ru).

Один ілюстрований часопис помістив його фотографію «Відомий психіатр професор Сагула на прогулянці». Він тоді якраз повертався з шинку, де після довгого посту насамперед випив дві склянки контушівки¹, не забувши крапнути туди того огидного розчину.

Це була його остання зустріч із татусем Алкоголем.

З того часу він почав вивчати наслідки алкоголізму, спадковий алкоголізм, інфекційний алкоголізм і його ефект. Він досягнув вражаючих результатів.

Згідно з його теорією, алкоголь, як і радій, може діяти на відстані. Наприклад, фотограф, який фотографує п'яну компанію, не може бути впевнений, що його діти не народяться ідіотами. Його книга «Про вплив алкоголізму» є набором різноманітних документів про те, як алкоголь може впливати на відстані. Приміром: восьмирічний хлопець одного бондаря упав до бочки ще не готового пива. А коли його витягли, в нього вже був червоний ніс.

Один чернець вирощував хміль, бо збирав гербарій. І цього вистачило. Його син став злочинцем, а донька звідницею.

Шанований громадянин прочитав плакат «Бай-ром – найкращий для волосся» і від читання набрався так, що його не змогли затримати навіть четверо поліцейських.

Усього в книзі наведено 116 випадків. Але що є слово, писане супроти живого, малюнок супроти видимого предмета? А саме виховний бік мав на увазі пан професор. Лекції з алкоголізму із демонстраціями.

Йому вдалося відшукати типовий приклад гострого алкоголізму.

Перед ним стояв чоловік із червоним носом, опухлою пикою й рудими, що трусилися. «Ви алкоголік, Бездеко?» – «Ще й я-я-кий», – радісно відповів Бездека. «Ви одружений?» – «Десь на Новому Світі?» – відповів Бездека, плутаючи поняття, що є характерним для алкоголіка.

Професор Сагула знайшов також і пані Бездекову, дійсно на Новому Світі, й навів її слухачам своєї лекції як приклад разом із її п'ятьма дітьми віком від одного до п'ятнадцяти років.

З яким натхненням він демонстрував цих нащадків алкоголіка

¹ Міцна солодка горілка.

² Район Праги.

Бездеки, про якого з'ясував, що той випиває щодня аж два літри слив'янки й що зараз він може витримати шість кувлів пива та п'ять літрів вина. Типові нащадки.

«Подивіться, – проголошував він із натхненням, виштовхуючи наперед середнього Бездеку, – який прекрасний ідіотик, а цей найменший – просто закінчений ідіот».

«Послухайте, Бездекова, – звернувся він до дружини алкоголіка, – розкажіть нам ще, як ставився до вас чоловік упродовж останніх років?»

«Вибачте, але цього я не знаю, пане професоре, – відказала Бездекова, – я вже не живу з ним двадцять років. Вибачте, будь ласка, але ці діти в мене від іншого».

Коли професор Сагула йшов із лекції площею, люди, які крокували за ним, чули, як він скажено молотив ціпком по бруківці й бурчав: «Хай усе йде під три чорти. Сьогодні наберуся».

ІЗ ЩОДЕННИКА СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОГО ОРАТОРА

1 травня

Виступав сьогодні на мітингу в Клобзіні. Було пакомнержіцьке пиво й холодна свинина з хрінним соусом. Тема: «Свобода, рівність, братерство». Важко поранено п'ять національних робітників, два аграрії. Один младочех¹ помилково вбитий. На вокзалі добровіцьке пиво. Старості підпалили хлівець.

5 травня

Знову читав лекцію в Клобзіні в шинку «У короля Іржі». Тема: «Жовта мафія²». Одному народному соціалістові

*Харківський Комуніст
21 червня 1923 р. описував:
«Зала театру перетворена
на залу суду. Ви переповнені
робітниками. Реатрибуція
судить слюсаря нашого
заводу Шаайсу за гоївця і
продаж самогону. Шаайса
затерчеє свою провину. Ви
де робить людям добро».
Свідки свідчать, як він «добро
робив». Комсомолец Хорошова
свідчить, що Шаайса його
умоляв тити самогон, айти
із Союзу молоді, а за відмову
тити відмовлявся навчати його
ремеслу. Пунісаренго – дружина
старшого токаря заводу, який
помер від запоя, повідомляє,
що її чоловік був зразковим
сім'яном до свого знайомства
із Шаайсою. Після цього він під
впливом Шаайси продав усе,
що було вдома, і потім загинув
від перепоя. Бдиам, хто якийсь
свідчив на користь Шаайси
як набожного християнина,
був місцевий священик.
Закьчалося з'ясовати:
«батьо прип'яють до суду як
приховувача самогону»...
(www.istoloda.kiev.ua)*

¹ Член чеської радикальної партії.

² Жовтий – колір Народно-соціалістичної партії.

вибили око. Після лекції – вільні дебати. Згвалтовано служницю шинкаря. Цей вчинок можна виправдати наступними обставинами: 1) вдалою лекцією; 2) згвалтована не належала до місцевої соціал-демократичної організації; 3) випадок стався не в публічному приміщенні, а у льосі; 4) винуватець є одним із першопрохідців соціал-демократії в містечку.

На вечерю – фарширований перець.

8 травня

Мене запросили на мітинг у Болегосте. Сремська¹ слив'янка, магадор² і вишнівка. Програма мітингу: «Про клерикалізм». Після обіду хрестив у костьолі донечку місцевого соціал-демократичного лідера. Під час дружньої вечері на честь охрещеної ми з капеланом помінялися капелюхами. Напоїли бабу-повитуху й надавали їй ляпасів. Відколи живу, так не сміявся.

9 травня

У місцевому шинку терміново скликано таємні збори, через те що капелан не хотів позичити мені 5 крон. Тема: «Про експансію клерикалізму».

У дворі паламаря підпалили туалет. Угорська слив'янка, вишнівка, чорт³ і алаш⁴. Цієї ночі бачив уві сні, як миші й таргани лазять по підлозі.

У Таллінні, де місцева влада, за прикладом Гельсінкі та Стокгольма, ввела заборону на нічну торгівлю алкоголем, власники магазинів вимушені вигадувати найнеймовірніші схеми, щоб обійти цю заборону. Спиртне в Естонії можна взяти напрокат.

Відбувається це так: покупець орендує в магазині пляшку спиртного та вносить за неї залог. За договором, він зобов'язаний повернути пляшку. Якщо цього не відбувається, то гроші залишаються в магазині, а пляшка – в покупця. За законом це зовсім вільна угода, аніж купівля-продаж. І, як вважають юристи, вона не потрапляє під заборону мської влади (www.todocbka.com).

¹ З Воєводіни, що в Сербії.

² Також і «могадор» – гіркуватий лікер середньої густоти й міцності, жовто-коричневого або зеленого кольору.

³ Дуже міцна гіркувата настоянка лікерного типу. Значна густина досягається змішуванням сиропу із цукрового буряку та картопляного сиропу (глюкози). М'як, здебільшого, червоно-коричневе забарвлення з темним відтінком.

⁴ Ризький міцний солодкий безбарвний лікер. Назва походить від маєтку біля Риги, де його виготовляли ще в 1823 р. на основі найкращого тмину (часто додають й інші однотипні спеції). Виготовляється також у вигляді крему.

15 травня

Виступав на мітингу в Рокланах на тему «Про завдання соціал-демократії». Поранені двоє народних соціалістів і один радикальний прогресист. Одужання останнього під сумнівом. Після мітингу – демонстрація містом. Розбито п'ять вітрин. Один із товаришів легко-важно порізався склом із вітрини годинникаря Сватка. За це розлючений натовп повністю розгромив усю його крамницю. Дружину годинникаря вдарили поліном по голові. Воза, на якому її везли до лікарні, перекинули, а візник врятувався втечею. Коней забрав місцевий кінський різник. Коли я пишу ці рядки, наші товариші шукають по місту годинникаря Сватка, якому вдалося втекти. Як його знайдуть і віддухопелять, я спробую їх втихомирити.

17 травня

Виступав на мітингу в Добржині. Програма: «Чому ми відкидаємо тероризм?». Я виголосив одну з своїх найкращих промов. Відзначив поміркований, еволюційний прогрес. Чоловік, який хотів мені щось заперечити, понівечений до невпізнання.

24 травня

Мітинг у Таміце. Тема: «Соціал-демократичні дрібні підприємці й робітники». Розбито 200 кухлів і 150 череп'яних підставок для кухлів. Обстановка залу розгромлена, а шинкаря поволокли до ставка. Про його долю нічого невідомо. Якщо це була його доля, то проти неї не попреш. У підвалі знайшли 10 пляшок вина, які я везу із собою до Праги. Пиво, яке не випили – випустили з бочок. Ящик оломоуцьких сирків забрав додому секретар спілки «Рівність». У поїзді я заблював купе, щоб довести, що соціал-демократи не мають нічого спільного з урядом. Це сталося на станції Кржніце. За прибирання заплатить місцева кржніцька організація. Алілуй!

26 травня

Я пішов завадити народним соціалістам провести збори, що відбувалися в Празі. Мені надали слово. Цей нікчемний трюк народних – не дати себе спровокувати – буде предметом мітингу, який проходитиме 30 травня на Лібні. Вони мені надали слово на їхніх зборах, і це якраз тоді, коли я напередодні випив три літри вина. Підступність народних соціалістів постала на повний зріст і характеризує знамените шкідництво «жовтої» організації. Оскільки я не міг втриматися на ногах, мене посадили на стілець. Я виступав сидячи і, зрештою,

заснув, заколисаний сміхом підступного елемента. Прокинувся в камері попереднього ув'язнення. З цього приводу я доручу нашим депутатам зробити запит у парламенті. В одиночці, коли я вже витверезів на нарах, то написав на стіні: «Хай живе соціал-демократія!» Саме так. Завжди й усюди вступаєте в партію, навіть у часи репресій. У цей час мені здавалося, що я політичний в'язень-мученик, у роті в мене було наче на смітнику. Це від вина. Вранці мене відпустили. Я мерщій пішов до «Права народу»¹, бо гидував для виконання тілесних потреб сідати на парашу в камері. З в'язничного фонду мені виплатили шість крон.

30 травня

Читав вдалу лекцію про антиалкогольний рух у Летовіце. Жіденіцьке пиво та ялівцівка. Після лекції, на якій я назвав алкоголь нищівним для робітничого класу, відбулася дружня вечірка. Після опівночі інсценізували бійку. Шинкар оцінює збитки в понад триста крон. Переночував у канаві біля дороги на вокзал. Судячи з усього, ялівцівка була тричі дистильована. Ніколи я ще так добряче не пив. Чортів алкоголь. Бачу вночі мишей і тарганів.

5 червня

Мітинг в Оградіску. Я виклав програму соціал-демократичної партії. Все було добре. Після мітингу підпалили подвір'я аграрного лідера. Одного народного соціаліста кинули у вогонь. Пиво жегушійське чорне міцне. Знову бачив уночі мишей і жаб.

7 червня

Не вірю, що земля крутиться. Карл IV² не був соціал-демократом. Миші перебігають мені дорогу. В магазині братів Йосів продають ром. Миші, таргани, прусаки, жаби³.

8 червня

Куди ми летимо горами й долами? Чому плаваємо в ромі, наче в Червоному морі? Ха-ха-ха!

¹ Назва газети.

² Чеський король (1346–1378) – видатний політичний і культурний діяч, засновник пражського Карлового університету.

³ В оригіналі – *Myši, šváby, husy, žaby* – римована гра слів, яку неможливо адекватно передати українською.

10 червня

Я, мене, мені, мене, мною, про мене; ні, так не піде. Я, про мене, мною, нас, їх. Алілуя! Алаші, роми!¹ Зеленіє Ржип-гора!² Казан не варить!³ Алілуя!

12 червня

Сиджу навпочіпки на програмі партії. Маркс сидить на підвіконні й каже: «Дорогий товаришу! Тисяча мишей, тисяча жаб, вісім тисяч двісті двадцять п'ять шматків мила з магазину Голубка по п'ять крейцерів». Я йому сказав, що за царя Матвійка вівця була копійку. Хто сказав, що не була? Цар Матвійко був соціал-демократом. Ром закінчується. Бракує двох пляшок коньяку. Грицики цвітуть у травні, алілуя!

13 червня

За ніч у квартирі страшенно розплодилися миші. Де не глянеш – їх море. З червоними очима. В комоді рохкає свиня. Ха-ха-ха!

14 червня

Die Gegend ist wirklich hier sehr romantisch, sie ist österreichisch⁴.

15 червня

Саям алейкум! Вчуса турецької мови. Verhaba⁵ kartaz⁶. Смолоскип потрібен для знайомства галуна⁷ з агатом. Клятви є недійсними до сімдесятого року свого життя. Маркс на стіні змінився в очах. Бім-Бам!

16 червня

Куріпатенани таюзусмаріяйозеф⁸! Кажуть, що мене везуть на мітинг.

17 червня

Ха-ха! Це жарт. Тут один біля мене каже, що він у божевільні. Ха-ха! Сиджу навпочіпки та їду на мітинг. У вагоні м'які стіни, ха-ха-ха!

¹ Тут назви алкогольних напоїв вжито у множині.

² Рядок із народної пісні.

³ Фразеологізм.

⁴ Місцина тут насправді дуже романтична, вона австрійська (нім.).

⁵ Verhaba – перекручена форма німецького дієслова «мати».

⁶ Транскрипція «карташ» – картяр (серб.). Разом – беззмістовний набір слів.

⁷ Мінерал.

⁸ Слово, утворене хворою свідомістю. Марення божевільного. Остання частина – перекручений відомий слов'янський вигук.

18 червня

Кілька народних соціалістів одягло на мене гамівну сорочку. Біля мене один весь час кричить, що він у божевільні! Глупастик-пухнастик!

19 червня

Я завагітнів. Народжу соціал-демократичного лідера, депутати-ка. Хто дасть мені пелюшки та повивач? Алілуя Тобі, Франце¹, честь і хвала на віки вічні.

ЗАГАЛЬНІ ВИБОРИ

***«А коли віє вітер південний, то каже:
«Буде спекота». – І буває».***

(Лука 12:55)

Існують певні речі, події, випадки та явища, які незвичайно освіжають людину. Вони є певним елементом людської радості. Без них життя людини нікчемно одноманітне. Людству потрібна боротьба, щоб серце не було схоже на Сахару. Рівнина, ніякого жару, лише піски та верблюди. Саме тому людство вигадало загальні вибори.

Уявімо собі районний центр, де є такі політичні партії:

- Партія рятівників народу;
- Партія національно-прогресивного обрїю;
- Народні мінімалісти;
- Національні максималісти;
- Демократична партія вільномислячих;
- Вільномисляча партія прогресивних демократів;
- Соціал-народні прогресисти;
- Партія соціал-реалістичних аграріїв;
- Партія сільських демократів;
- Венцелідесівці.

Щодо останньої партії, то вона була породжена в неосудному стані місцевим громадянином Августином Венцелідесом, і її ядро складала компанія, яка збиралася біля кегельбану в готелі «У Руже», а саме – компанія столу Боуле.

Пан Венцеслідес спочатку належав до партії «Рятівників народу», до якої входив і пан Хаура, останній підло зрадив єдність партії тим, що ні сіло ні впало став продавати метр матерії для сорочок на

¹ Франц-Йосиф I – австро-угорський імператор.

тридцять геллерів дешевше, ніж пан Венцеслідес.

Мешканці міста дуже добре пам'ятають, як потім у туалетах шинків стали з'являтися написи «Хаура – злодій!».

Пан Венцеслідес й палець об палець не вдарив, аби трохи змінити свій почерк. Через цю необачність суд його покарав за образу честі. Як покараного негідника його виключили з громадського представництва, і він став відщепенцем.

А од відщепенця недалеко й до заснування власної партії. Така вона генеза венцелідесівців.

Загальні вибори оголосили після відставки старости, який був ватажком Партії національно-прогресивного обр'ю. Нещасний чоловік займався демагогією та промарнував паровий плуг, який належав місту. Крім цього його звинуватили ще й у тому, що в період заочного судового процесу він придбав за рахунок міста намордник для свого собаки, провівши це за статтею «поштові витрати». Разом із ним покотилися також не лише члени громадського представництва, що були членами партії Національного прогресивного обр'ю, але й коаліційний блок партії Демократичної партії вільномислячих; народних мінімалістів та національних максималістів, члени яких відмовилися від своїх мандатів після страшного звинувачення соціал-народних прогресистів у тому, що цей блок, влаштувавши прогулянку на ставок, виловив усіх ляців і зжер увесь зарибок, придбаний для громадського ставка на гроші платників податків. Це було задокументовано, коли лідер національних максималістів удавився, похапцем проковтнувши смаженого коропа із зарибку.

Коаліція зазнала краху. Відставки йшли одна за одною, мов укалейдоскопі. Від цього всього тхнуло аж за кілометр. І ось якось один громадянин із міста запитав метрдотеля в готелі «У корони», що це за косоокий рудий пан, котрий замовляє вже третю порцію кендюхів, і дістав таку відповідь: «Цей рудий і косоокий записав до книги прибульців, що він урядовий комісар. Ми вже повідомили у відділок, і вони за документами з'ясують, що то за один».

Але ніхто не є пророком у своїй вітчизні. Вранці сам окружний начальник прийшов із візитом до косоокого й рудого пана, і виявилось, що ця помилка природи і є урядовим комісаром. До того ж з'ясувалося, що він іще й кульгає та живе лише за одними кендюхами на основі теорії, що кендюхи містять пепсин.

Помилка природи їла кендюхи й дивилась із вікна готелю на розпущене громадське представництво, влаштовував наради з окружним начальником, і кожним його словом було: «В мене pouvoir¹!»

Ця потвора призначила загальні вибори. Посвідчення, виборчий апарат, з'ясування приналежності, точне трактування виборчого права, найрізноманітніші неприємності – мерці постали з могил, щоб рекламувати своє виборче право в містечку.

Списки кандидатів. Народи політичних партій між собою. Ляпаси в місячному сяйві, вночі, коли місяць розливає своє бліде світло й коли когось душать через те, що прибічник партії соціал-реалістичних аграріїв сказав партії рятівників народу, що вони дбають лише про те, щоб дорватися до казенного пирога.

Ляпасами також обмінялися соціал-народні прогресисти й народні мінімалісти.

У ці тихі ночі прогресивний обрїїст дістав по пиці від національного максималіста, якого, своєю чергою, десь у кутку за рогом відлупцював вільномислячий прогресивний демократ.

Прологом став момент, коли на вулицях з'явилися офіційні плакати про призначення нових виборів. Потім кожна партія випустила якесь просте вступне звернення до своїх прибічників і наклеїла його на кожному кроці; у цих зверненнях звичайнісінькими фразами наголошувалося, що вона знову бере участь у загальних виборах у цьому містечку і кожен має усвідомити, що потрібно перемогти.

Потім у «Гласах з Нучіце» – органі вільномислячих прогресивних демократів, з'явилася стаття, через яку й здійнялася вся ця буча. Стаття була спрямована проти лідера соціал-народних прогресистів Юнеса й називалася «Мірило моральної зачерствілості». Вона починалася багатообіцяючи:

«Одна з найпідліших партій у нашому місті – партія соціал-народних прогресистів. Ми довго вагалися, перш ніж написати слово «з найпідліших», але безсоромна, фарисейська, підла й аморальна поведінка її лідера п. Юнеса переконала нас, що з цією бандою не можна панькатися. Вчора незадовго до закриття редакції до нас прийшла молода дівчина та зі сльозами на очах повідомила, що п. Юнес виманив її за місто на прогулянку до храму Св. Вавржінца й, пообіцявши взяти з нею шлюб, звабив її «на гарному краєвиді». Зрештою, він пообіцяв (вжахлися, білий світе), що вона стане старостихою. Коли ж батько вище згаданої дівчини того ж дня (минулого четверга) о п'ятій годині вечора зажадав, аби п. Юнес призначив день весілля, цей сордужник грубо викинув його за двері й верещав, що він і не подумає одружуватися на якійсь шльондрі, цнотливості якої не витримала й однієї прогулянки.

Ось вона, вся славна моральність соціал-народних прогресистів.

Волосся встає на голові, коли подумаєш, що ця партія мала двох членів у міській раді й трьох – у фінансовій комісії, і в них був доступ до міської пенсійної каси.

Сьогодні ми вже не дивуємося, як далеко міг зайти безлад у міському господарстві, коли ця партія за рахунок платників податків влаштувала оргії з обдуреними недосвідченими дівчатами десь «на гарному краєвиді».

Ви, пане Юнесе, будете старостою, але в буцегарнії

Про марнотратство колишнього члена міської ради п. Піліха ми опублікуємо розлогу статтю в наступному числі: само собою зрозуміло, що п. Піліх – теж соціал-народний прогресист, яким був і відомий волоцюга та шулер-тюряжник Кніжек – кінський баришник і дівер відомого власника борделю «За водою», який, за чутками, теж збирається балотуватися, підтримуючи їхню програму!»

Цією статтею «Гласи з Нучіце» урочисто пробили інформаційну блокаду, й орган соціал-народних прогресистів «Обецні займи»¹ дуже швидко відповів окремим випуском. На першій сторінці жирним шрифтом було вміщено звернення атакowanego пана Юнеса, яке починалося достойно:

«В останньому числі сумновідомих «Гласів з Нучіце» мою сивину облив брудом невинправний брехун і алкоголік пан редактор Палік. Цей індивід, який гребує чесною працею, дозволив собі опублікувати про мене таку чудасію, що коли б не йшлося про загальні вибори, я б вважав її витвором отупілого мозку й відправив би автора до божевільні. Однак у даному випадку, коли починається принципова передвиборча боротьба між певними партіями, пана Паліка потрібно вважати не божевільним, а мерзотником найвищого гатунку, зловмисним ганьбителем честі й недолюдком. Хто знає моє сиве волосся, а таких ще дуже багато, той також добре знає, що я одружений уже сорок років, і, сподіваюсь, мені не потрібно повторювати, що моє минуле таке ж біле, як і моя голова. В містечку й околицях мене знає кожна мала дитина, й ось наприкінці мого життя якийсь підлий паскудник, покараний за безліч провин, цвікає мені у вічі, що я на схилі віку когось знеславив. Не вийде, панове! Наша передвиборча боротьба має проходити на певному моральному рівні, й від імені своєї партії соціал-народних прогресистів я жадаю від виконавчого комітету Вільномислячої партії прогресивних демократів, щоб він виключив зі своїх лав цього – скажу прямо – мерзенного негідника, пройдисвіта й падлюку, наклепника Паліка. Зі свого боку заявляю, що я вже подав на цього грубого індивіда позов і вже на найближчому судовому засіданні моральну деградацію цього негідника буде належно оцінено».

*Йозеф Юнес,
шифер, толь²,
цементна черепиця*

Уже за другу годину ночі. Нагорі в будинку пана Венцелідеса ще світитися. Там за столом сидить пан Венцелідес і пише прокламацію проти всіх партій. Час від часу він кличе зі спальні свою дружину: «То як там вийшло з тим національним максималістом? Мені потрібні факти! Він поцупив у Горжинків пляшку оцтової есенції? Це був дворідний брат їхньої служниці? Нічого. Це сталося в їхній родині й добре. Щось ці національні максималісти дуже осмілилися».

¹ «Громадські інтереси».

² Ізоляційний та покрівельний будматеріал.

(II)

Лише одна річ була типовою. В своїх плакатах усі партії називали своїх кандидатів відомими й перевіреними працівниками, обрання яких послужить не лише місту, але й кожному, для яких ідеться про благо містечка, а не про задоволення особистого марнославства.

Коротше кажучи, кожен із них був янголом, порядною людиною, яка не знає, що таке обман і брехня.

І ось прийшла генеральна сповідь. Прокламації, видані всіма десятками політичними партіями, викривали справжню сутність опонентів. Назовні виходили гарненькі речі: лідери всіх політичних партій без винятку разом утворювали надзвичайно гарну кумпанію, яка б дуже добре виділялася десь на Панкраці, Міровій чи Борах⁴.

Громадяни були вкрай здивовані, які мерзотники до останнього часу керували долями міста.

Кожна партія надсилала іншій партії, тобто її лідерам, анонімні листи з погрозами. Так національно-прогресивні обріїсти написали лідерові вільномислячих прогресивних демократів: *«Дивись, щоб результат цих виборів не забив тобі с...и, щоб вона в тебе була здоровою і ти міг би на ній сидіти».*

Атакований відповідає анонімним листом лідерові національно-прогресивних демократів: *«Франто, я тебе завчасно попереджаю, аби ти втихомирився. Такого розпусника, пройдисвіта і спекулянта потрібно усунути від громадського життя. Відмовся, Франто, бо я тебе викажу й тебе знову доправлять до Кутної Горі!».*

Демократична партія вільномислячих надсилає національним максималістам такого анонімного листа: *«Пане Янот! Сподіваємося, що після отримання цього листа ви повідомите керівництву своєї партії про свою відставку, інакше один ваш добрий приятель сповістить громадськість про те, що сталося з картоплею для місцевих бідняків! Із дружнім привітом, Й.М.».*

Лідер народних мінімалістів отримав дуже короткого анонімного листа: *«Злодію! На збори виборців не ходи, бо я запитаю тебе, куди поділися гроші за проданий цукор із громадських запасів».*

Лідер демократичної партії вільномислячих був мило здивований таким листом:

«Вельмишановний пане! Довгі роки я належу до вашої партії, а тому мене дуже болісно вразила безсоромна поведінка члена вашої партії Семерака, якого ви поставили під першим номером у виборчому списку. Цей пан абсолютно зловживає не лише Вашою довірою, але й

¹ Відомі чеські в'язниці.

² Йдеться про в'язницю в цьому відомому чеському місті.

довірою Вашої дружини. Я застав Вашу дружину з паном Семераком на гарячому в лісочку «На Маркові». Мені дивно, як це Ви не помітили, в якій зім'ятій сукні Ваша пані повертається додому. Без сумніву, Ви вчините дуже добре, коли публічно наб'єте пику такому партійцю. В тому, що я Вам не брешу, ви найкраще пересвідчитесь, якщо запитаете свою дружину, чому в тому ярочку «На Маркові» з 16 травня не росте трава. Бажаю Вам успіху в очищенні Вашої партії та залишаюся Вашим давнім прихильником і партійцем.

Міркуйте: Хто?»

Дружина лідера Партії рятівників народу отримала рекомендованого листа:

«Пані Кіндлова! Коли Ви вранці ходите до церкви, Ваш чоловік водить до льоху школярюк, і перш ніж Ви його спізнали, у нього вже була бридка хвороба. Скажіть йому, щоби він ліпше не висувався, бо один із батьків його викаже. А поки що бувайте й чекайте продовження, базарна перекупко!»

Пан Венцелідес носився по кімнаті з розірваним і неоплаченим листом: *«Шахраю! Тепер ти шахраюєш голосами, бо це в тебе у крові, коли ти кілька років тому шахраював у Нижній Австрії, де сидів за жебрацтво, а потім тебе під конвоєм штурханами пригнали до Недоухова. Пихатий хлопчисько! Займайся своїми кеглями, а в політику не лізь, кабанюро. Ти розумієшся на політиці, як вовк на зорях. Щоб так когось обікрасти, спекулянте!»*

Це не пройшло й повз лідера Партії провінційних демократів. Якийсь чоловік з Партії соціал-реалістичних аграріїв написав йому: *«Пелічку Погодней! Ти так скаженієш, бо в тій скарбниці Центральної шкільної Матиці¹, яку ти засунув собі під плащ «У Гарцулу» перед війною, було лише кілька шісток²! Тобі потрібно було прийти до шинку на тиждень раніше, коли там було більше сотні. Тоді б ти, напевно, набрався. А пам'ятаєш, як під час війни ти продавав нам гнилу картоплю? Але настав суд божий! Забирай свої манатки та їдь шукати щастя за кордон.*

Той, хто тебе добре знає й ти його також!»

Я ще раз повторюю, що це була величезна, опрацьована в усіх деталях сповідь.

Анонімні листи поволі почали доходити до громадськості, бо кожен атакований видавав прокламацію, в якій висловлював обурення

¹ Матиця – культурно-просвітницька організація з філіалами на місцях (щось на кшталт «Просвіти»).

² Монега.

щодо грубоців як способу передвиборчої боротьби. В типографії роботи було по горло. Працювали понаднормово, й однією з найважливіших персон був коректор, якого дехто зупиняв і запитував: «Чи не читали ви сьогодні, пане Бенко, чогось проти мене? Не кажіть, що ні, я бачу це по ваших очах. Ну й далеко ми зайшли в тій передвиборчій боротьбі!»

Усе місто було обклеєне плакатами, й по очах відчайдушно били великі літери, що утворювали велике слово «ЗАЯВА». Найпоміркованішою була заява такого змісту: *«З великим обуренням я відкидаю твердження моїх політичних ворогів, що в 1913 році я застрахував свою дружину Марію Дртінову, уроджену Халоупкову, на 25 тис. крон і що я 19 серпня близько 7-ї години нібито втопив її з корисливих мотивів під час купання в громадському ставку. Цим заявляю, що я ніколи не був одружений, ніколи нікого не страхував і вище згаданого дня знаходився в камері земського кримінального суду за злочин публічного насильства над поліцейськими, вчинений якраз після приїзду до Праги для екскурсії на Градчани¹.*

Штепан Дртіна, підготовка рукописів до друку»

Про те, в чому взагалі можна було звинуватити, свідчить інша відчайдушна заява якогось Кржішти, котрий присягається зі свідками, що ніколи на трасі північно-західної залізниці не викопував шпалі й не продавав їх гуртом скарбниці та що він не крав телеграфний дріт на пльзенському шосе.

Ці різні заяви породили інші, іноді досить детально опрацьовані заяви, якими спростовувалися та доповнювалися попередні.

Загалом ці антизаяви були приблизно такого змісту: *«Нам дуже дивно, що пан Гарцуба був настільки сміливим і зухвалим, що ще наважився випустити на світ божий своє виправдання. Ми йому просто пригадаємо, що подія, про яку йдеться, сталася вісімнадцять років тому в Чаславі, де ця спритна пташка торгувала мануфактурою, підпаленою ним же в ніч із вівторка на середу 12 серпня після попереднього підвищення страховки. За тиждень до пожежі не було дня, щоб він уночі не виносив із крамниці пакунки з різним товаром, ми також йому точно пригадаємо, що в неділю він перетягнув додому каніфас², у понеділок – тики для напірників, у вівторок – адамашки³, в середу – оксфордські тканини⁴, в четвер – зефіри⁵, в п'ятницю – шовк, рушни-*

¹ Центральний район Праги біля Празького Граду (Кремля).

² Вид тканини.

³ Тканина.

⁴ В оригіналі oxford (з малої літери) – тканини в клітинку чи смужку з бавовни.

⁵ Тонкі тканини з бавовни чи змішаної пряжі.

ки для вмивання, носові хустинки й кухонні рушники, в суботу – білизну, а в неділю – пакунок вовняних тканин і штуку сукна, в понеділок – нитки й стрічки та вночі з вівторка на середу – запалив порожні прилавки. Так, пане Гарцубо, це вам не так просто: звисока назвати нас у своєму виправданні наклепниками, коли ми вас ще пошкодували й назвали зовсім невинним словом «палій». Однак ми наперед знаємо, що ви товстошкірий і видасте свій новий «Захист»¹. Ну що ж, побачимо, наскільки виборці дозріли. Вони мають усвідомити, що коли вписують у бюлетень прізвище Гарцуби, то тим самим обирають своїм представником палія, який ледве не спалив Часлав».

Пан Гарцуба набрався відваги й видав свій «Захист», обклеївши ним усі закутки й дошки для оголошень:

«Просто констатую, що вісімнадцять років тому я дійсно мешкав у Чаславі, але не торгував мануфактурою, оскільки був представником фабрики товарів із корку в Клаштерці над Огржі, а відтак на моєму складі не могло бути ніякого каніфасу тощо. Думаю, цього цілком досить не для мого виправдання, оскільки я його не потребую, бо мене знають усі, а для засудження відомої партії політичних брехунів і негідників».

Але цього не вистачило. На нього накинута ще з більшим завзяттям, і вже наступного дня на вулицях з'явилися плакати:

«ЗІЗНАННЯ п. ГАРЦУБИ СПОВІДЬ ПОЛІТИЧНОГО ТРУПА!

Ми вже звикли до бездушності своїх політичних опонентів, тим не менше нас дуже здивувало цинічне зізнання п. Гарцуби, що він дійсно був у Чаславі, коли підпалив свій склад коркових товарів, до чого готувався цілий тиждень, відносячи до безпечної криївки пакунки з товаром. Щоб освіжити його пам'ять, ми подаємо громадськості хронологічний огляд, як і коли він шахраював. Третього серпня, в ніч із суботи на неділю, він відволік додому корок для пивзаводів, виробників вина, а також для мінералки, лікерів і пива. В понеділок виніс пробки для аптек і магазинів хімічних та косметичних товарів, у вівторок вночі вивіз солоні упаковки для всіх видів пляшок, коркові штопори та вставки. В середу вже підводою вивіз коркову підкладку для лінолеуму, коркові сліди для взуття, коркові рятівні пояси для купання, кор-

Каніфас 1. Легка бавовняна тканина з рельєфним тисненням малюнком. 2. (заст.) Цинка смугаста бавовняна тканина («Глумачий словник сучасної української мови» / Уклад. і гол. ред. В.Т. БУСЕТ).

¹ Йдеться про документ, прокламацію.

кові ґратчасті підставки для ванн і лазень та коркові руків'я; у четвер – коркові килимочки й коркові підлогові підставки без щілин; у п'ятницю – коркові мішки; в суботу вивіз коркову плитку, корковий порошок із відходами, в неділю – коркові ізоляційні матеріали від перепадів температури, а в понеділок – коркові вставки для приладів. А 12-го вже горів увесь склад. Це факти, пане Гарцубо! Цими фактами ми переконливо і спокійно відповідаємо на ваше дурнувате «Цього досить?».

Пан Гарцуба, коли прочитав це нове звинувачення, довго сидів, наче засуджений до страти. Перед ним лежало піваркуша паперу, чистого, окрім напису, якого він дбайливо склав незадовго перед світанком: «Захист № 3». Потім почало розвиднятися, а папір усе ще залишався чистим. Пан Гарцуба втратив будь-яку логіку й написав: «Відповідаючи на грубі нападки, доводжу до відома розсудливої громадськості, що дістати про мене детальнішу інформацію можна на фабриці коркових виробів у Клаштержі над Огржі, Блуннерсдорф».

Цей «Захист» таки дійсно опинився на плакатах, а громадськість була здивована ще й напису пензлем на воротах ратуші: «Колишній староста Юнес жере котів», і тією ж рукою на тротуарі перед ратушею: «Голосуйте за Венцелідеца!»

Гра природи: урядовий комісар у готелю напроти й далі жував свої кендюхи¹...

(III)

Авторів анонімних листів швидко викрили, й оскільки в кожній партії був принаймні один, то це вже тхнуло дурним смаком. Відтак після викриття авторів усі партії наче змовилися й видали заяву приблизно такого змісту: «Анонімні листи члена нашої партії – це все, що є проти нас. Майже нічого іншого проти нас не знайшли».

У комівожерів, які в цей час завітали до міста й прочитали всі ці прокламації, склалося враження, що вони втрапили до якогось розбійницького гнізда, і коли вкладалися в готелях спати – притягували шафи до дверей, і взагалі вживали всіх можливих заходів безпеки й, рано прочувавшись, півсонними від'їжджали з міста.

У місті мав відбуватися ярмарок, але під враженням усіх цих звинувачень приїхало дуже мало зацікавлених осіб.

«Ну й гарні ж там люди, – говорили в окрузі, – поїдеш туди, то пани кандидати тебе там заріжуть чи обернуть».

(IV)

Я не знаю, чим закінчаться ці загальні вибори, але ось прийшов один громадянин і сказав, що коли він прямував на вокзал, клеїли нові плакати, ніби колишній директор міського казначейства – збоченець і має любовний зв'язок із секретарем своєї партії.

І СТРУСИВ Я ПОРОХ ІЗ ВЗУТТЯ СВОГО...¹

4 грудня виповнилося 1850 років від знищення Єрусалиму, 428 років від відкриття Америки і, якщо цього ще не досить, 540 років від винаходу пороху, я залишив Радянську Росію й дістався кордону Естонської республіки.

З цікавістю я прочитав у Нарві вилинялий плакат, в якому рік тому естонський уряд обіцяв якимось незнайомим особам, котрі мене спіймають і повісять, 50 тис. естонських марок винагороди.

У той час я видавав під Ямбургом часопис татарсько-башкирською мовою для двох дивізій башкирів та інших головорізів, які воювали проти білої армії Естонської республіки. Естонці вдерлися до Росії, й хоча їх підтримала Британія, все ж дістали прочуханки.

50 тис. естонських марок! Яка ж у них усе-таки мізерна валюта. Десять естонських марок потрібно дати за одну німецьку, й тим не менше це дуже привабливо, особливо коли я потребував грошей, витративши останній мільйон радянських рублів дорогою з Москви до Нарви.

На щастя, я загадав, що мені, навіть якби, зрештою, я тут у Нарві повісився, однаково ніхто не повірив би, що я – це справді я, оскільки їхав під вигаданим ім'ям, із підробленими документами, де непідробленою залишилася тільки моя фотографія.

Від цих міркувань мене відірвав один пристойно вдягнений пан, який ламаюю російською мовою запитав, чи не хочу я часом помінати радянські рублі на естонські марки. Я впізнав його з першого погляду. Після стількох років першим був знову поліцейський чиновник!

Естонських жандармів і поліцейських я бачив, коли вони вишикувалися довгими шеренгами за дротяними бар'єрами неподалік від кордону. Я дивився на них із цілком однозначним почуттям, яке, сподіваюся, зрозуміле кожному.

Ціла Естонія була обнесена дротом, аби туди не втрапили ідеї соціалізму.

¹ Виразна паралель із Біблією. За біблійною традицією цей жест означав прокляття на адресу певної людини або мешканців певного дому, міста чи землі (див. Єремія 13:24; Псалми 1:4; Мат. 10:14; Марко 6:11; Лука 10:11).

Перший чиновник вів далі, намагаючись із мене, незнайомого іноземця, щось витягти. Він говорив про заворушення в Естонії і хвалив Радянську Росію.

На щастя, я був поінформований в Москві про Росію з якогось числа «Національної політики», яку чехам, що повертаються з Росії, роздають співробітники чеської місії, котрою керує в Москві пан капітан Скала.

Я зауважив, аби він ті Совети так не хвалив, що я, мовляв, читав у «Національній політиці», як ув одного чеського шевця в Петрограді від голоду збожеволіла дружина і в Храстовіце біля Бероуна¹ помер дідусь. На вулицях валяються трупи. З півтора мільйонного населення в Петрограді живую залишилась одна-однісінька людина – Зинов'єв, який у спорожнілому місті грабує крамниці серед білого дня. Але це все дрібниці, відбуваються ще гірші речі. У новонароджених...²

Пан чиновник зі мною навіть не попрощався і з поспіхом почимчикував на інший бік вокзалу. Він підійшов до ешелону прибулих із Росії.

Пощатовані сірі уніформи старої Австрії, вицвілі за цих шість років раниці, суміш голосів та мов усіх народів колишньої монархії.

У тихому закутку невеличкої будівлі на вокзалі, де був напис «Для чоловіків», якийсь угорський капітан пришивав зірочки до засмалцьованого комірця.

На площі перед старою фортецею і навськиєм замком представник Міжнародного Червоного Хреста

...30 січня 1923 р. Раднарком УРСР за підписом Х.Раковського прийняв ухвалу: «Штрафні суми, що стягаються в судовій і адміністративній порядку за незаконне приготування, зберігання та збуття спиртного, пива й спиртних напоїв, розподіляються в такий лад: 50% іде на преміювання старобітців та міліції, 25% – на винагородження інших осіб, що допомагали виявленню місць виробництва, зберігання та збуту зазначеного пива та речовин, 25% – у прибуток місцевих вишколів».

Незабаром «Бюлетень НКВС СРСР» із задоволенням констатував: «Між іншим, цясаю зазначити наступне. Якщо взяти, що зарплата міліціонера в середньому дорівнює 20 рублям щомісячно, то на зарплату всіх старобітців видається на рік близько 1 560 000 рублів. Таким чином, міліція лише самозовими штрафами окупає біль 40% утримання міліційського складу». Тож не дивно, що, приміром, у столовій губернії за вересень 1923-го – травень 1924 р. міліція затримала 2911 самогонщиків і усього... 414 бандитів. Саоя сорочка, кажуть, ближча до тіла (С.ГЕВІЮ «Більшою анти самогону»).

¹ Центральна Чехія.

² Вірогідно, Гашек іронізує з приводу щойно створеної Радянської держави. А можливо, з міркувань цензури чи пристойності це місце було піддано редагуванню.

німецькою вітає «захисників вітчизни, яким довелося зазнати багато випробувань».

Німецька сестра Міжнародного Червоного Хреста роздає першу німецьку каву з сахарином.

На воротах карантинного табору в старому замку лише угорські та німецькі написи й національні прапори всіх можливих неслов'янських народів.

Члени американської Спілки християнської молоді роздають Біблії та спекулюють на обміні «романівок», «керенок» і радянських рублів на естонські марки.

Усі лають Росію, а естонські солдати з-під поли продають ново-прибулим горілку.

Ворота старого замку хрестоносців за нами зачинилися. Ми будемо тут чотири дні, й нам заборонено виходити до міста.

На великому подвір'ї починається поділ за народами. Якийсь пан кричить: «Піддани Угорської Республіки – наліво. Австрійської – направо. Чехословацької – посередині, Румунії – до воріт!»

Заварюється страшена каша. Біля канцелярії стоїть якийсь колишній кадет і плаче. Співробітник Міжнародного Червоної Хреста чіпляється до нього, аби той пояснив, до кого належить. Канцеляристи підводять його до мапи. Шукають там Колошвар, і, зрештою, з'ясовується, що на основі Версальської угоди він став румуном.

Кадет рюмсає ще більше, а сестра Червоного Хреста простягає йому валер'янові краплі на цукрі...

(II)

Карантинний табір і канцелярія Міжнародного Червоного Хреста займають значну територію старого нарвського замку, збудованого ще німецькими хрестоносцями, що знищували вогнем і мечем прибалтійський край.

Сьогодні його нищать англійські компанії, які експортують сюди непотрібні гармати, порцелянові попільнички, електричні самовари й спортивне приладдя, що, без сумніву, дуже важливо, позаяк самі естонці не мають чого їсти.

Нарвський замок увесь лежить у руїнах. Декілька разів його плюндрували шведи, намагаючись вигнати звідси німецьких рицарів. Потім нових руїн додав Петро Великий, коли виганяв звідси шведів (докладніших подробиць ви не знайдете в жодному науковому довіднику).

Під час громадянської війни стіни замку випробовувалися снарядами як білих, так і червоних.

І нарешті, довершує руйнацію Міжнародний Червоний Хрест, який із залишків старої лицарської зали, не шкодуючи кирок на замковій стіні, звів убіральні для колишніх полонених, які повертаються з Росії.

Його кирки порозбивали замкові вежі під різні склади, куди не дай бог втрапити ревізії.

Місцеві підприємці, спекулянти проробили в замковій стіні численні дірки, через які вони лізуть до замку зі смердючою ковбасою.

Оскільки місцевим мешканцям суворо заборонено контактувати з прибульцями, біля кожної дірки стоїть естонський солдат, чатуючи, наче кіт на мишу. П'ятдесят відсотків із кожного проданого фунту ковбаси та інших харчів такої ж низької, як ковбаса, якості – постійний прибуток тутешнього гарнізону.

Увесь замок забруднено до неймовірності. Такий стан нагадує облогу, коли за старих часів вороги занедали замок горщиками з нечистотами. Здавалося, що черепки вони обережно позбирали, аби не порізати сандалі, але вміст горщиків валяється всюди, куди не глянь.

Так само гарно виглядає й подвір'я перед будівлею колишніх російських казарм, де розміщено прибулих із Росії.

Брудні нари, пічки, що чадять, і важка атмосфера квасоляної юшки. Дружини прибулих розвішують тут пелюшки своїх немовлят.

То краще ходімо глянемо на «soldatenheim»¹.

Міжнародний Червоний Хрест, на який американці витратили стільки грошей, – це підприємство суто німецького стибу і тут у Нарві справляє враження чисто комерційного підприємства.

Сестрички торгують ковбасою й кавою. Кава й консерви, які мають роздавати прибулим безкоштовно. Ковбасу вони купують за 5 марок, а продають – за 25 естонських марок, чи 125 романівських (царських) рублів, чи за 320 думських (керенок), чи за 1000 радянських рублів.

Якомусь тірольцю, що відбуває сьогодні з транспортом, вже все одно. Він відчуває аромат німецької кави та смакує напис «Behil euch Gott»².

Тіролець зворушений. «Люба сестро, – говорить він схвильовано, засовуючи до кишені куплену за останні рублі ковбасу, – дякую вам за все, що ви для нас зробили».

У солдацькому бараку я надібав лишенімецькі часописи. Тількино хотів проглянути статтю у «Фрейгейт» про останні масові звільнен-

¹ Солдатський барак (нім.)

² «Хай вас береже Бог» (нім.).

ня в німецькій «соціалістичній республіці»¹, як на вулиці зчинилася жахлива метушня, почулися крики: мовляв, один угорець стрибнув із вежі до замкового рову.

Я пішов глянути на це й з'ясував, що до замкового рову через невдалі фінансові оборудки стрибнув колишній капітан 18 полку гонведів² Гарані.

Оце вам сумний зразок грошових спекуляцій.

Пан капітан Гарані з красноярського табору був інвалідом. Його відправили до Москви, де він на Сухарівці (московський базар) продав свої штани за 120 тис. рублів, гімнастерку за 80 тис. – разом за 200 тис. радянських рублів.

Він чув, що за кордоном радянські рублі не приймають і нічого за них не дають, відтак скупив у грошових міняйл на Сухарівці «романівки», царські десятки й п'ятірки. 1000 рублів за 50000 радянських. У нього зібралося 4000 рублів «романівками». Потім йому хтось сказав, що Врангеля розбили й «романівки» за кордоном не беруть, а сьогодні там у ціні «рублі Керенського» (думські). Він поміняв 4000 царських на 2000 «керенок», які він у Нарві, на свій подив, поміняв лише на 400 естонських марок, котрі намагався поміняти на німецькі марки. За них він отримав 80 німецьких марок. Це його підбадьорило. Він знову почав скуповувати радянські рублі, даючи 10 марок за 1000 радянських рублів. Це йому дало 8000 радянських рублів, які він, у повному відчаї через зниження курсу, поміняв на 40 марок. У вівторок він зробив нову оборудку з обміном на царські рублі, а в середу лише з одною маркою стрибнув до рову з найвищої вежі з криком «Éljen a Magyarországnak»³.

Його поховали за замковою стіною, де знайшли останній спочинок 400 солдатів Червоної армії, які потрапили в естонський полон і були розстріляні з кулеметів на бруствері.

Завтра ми вирушаємо до Ревеля.

(III)

Дістатися з Нарви до Ревеля не така вже й проста справа. Ви маєте пройти через цілу систему заходів безпеки. Насамперед вам слід роздягнутися догола та покласти свій одяг і взуття до дезінфекційної машини, де ваші речі проходять термічну обробку. І якщо вам не пощастить і ніхто не пояснить, що речі зі шкіри, наприклад черевики й гаманець, стануть непридатними до вжитку, то ви побачите перед собою страхітливу картину.

¹ Очевидно, йдеться про Веймарську республіку.

² Військові частини, що формувалися в угорській частині Австро-Угорської імперії.

³ «Хай живе Угорщина!» (угор.).

Один бідолаха зв'язав у вузлик свої черевики й гаманець, набитий романівськими п'ятдесятирублівками. Два роки він обкрадав Росію, перш ніж збив пристойний капітал, який у дезінфекційній машині перетворився на суцільну купу перетопленої, звареної й скрученої шкіри з банкнотами, що повернулися до первинного стану зашкарублої паперової каші.

Щодо черевиків, то те, що повернулося з дезінфекційної машини, стало суцільною загадкою. Якись дві таємничі грудки шкіряної маси лежали перед нещасним, який тримав ув одній руці те, що ще п'ятнадцять хвилин тому називалося гаманцем та багатством, і недоумкувато дивився на свої колишні черевики.

Нарешті босоногого бідолаху відвели до канцелярії Міжнародного Червоного Хреста, де йому виплатили п'ятдесят німецьких марок допомоги й видали грубі черевики, що він ще мав підтвердити десь п'ятнадцятьма підписами.

Тоді, як сталося це нещастя, друга група прибулих милася в холодних та брудних лазнях, а наглядачі роздавали потиличники нахабам із колишньої Транслейтанії¹, які крали зелене мило з бочок у лазні.

Нарешті всіх вимитих і продезінфікованих збирають біля канцелярії Міжнародного Червоного Хреста, й починається інша процедура. Естонський чиновник звіряє список тих, хто увечері поїде до Ревелю. Вимова угорських, румунських чеських прізвищ є для нього загадкою, яку годі розгадати.

Відтак стається чимало непорозумінь. Він кричить: «Єзеф Нефех!» Його шукають. Ніхто не відгукується. Його шукають серед турків, румунів, і нікому навіть не спадає на думку, що це Йозеф Новак, який чекає в чеській групі, щоб на подвір'ї замку гордо вигукнути «Hiegl!»².

Можливо, Йозеф Новак ще й досі чекає в Нарві, коли ж нарешті прочитають його прізвище.

Настає друга ера. Боротьба за консерви, одну бляшанку яких роздають на двох. Це відбувається без будь-якої системи. Принцип альтруїзму «відпочиває» десь на руїнах. Марно шукати того, хто б отримав консерви для іншого, хто, сповнений відчаю, стає у хвіст, сподіваючись, що йому вдасться зникнути з цілою бляшанкою. Врешті-решт склад закривається, а нещасні завскладом та експедитор із олівцем в руках змушені вирішувати складну математичну проблему:

¹ Транслейтанія – назва земель угорської частини Австро-Угорщини. Після поділу в 1867 р. Габсбурзької монархії на австрійську й угорську частини річка Літава (нім. Лейт) стала адміністративним кордоном між ними.

² Тут (нім.).

Сьогодні від'їжджає 726 репатріантів. Одна бляшанка на двох – 363 консерви, а видали 516.

(Рекомендую це рівняння з невідомими «Журналу чеських математиків» і панові міністру фінансів.)

Щось подібне відбувається й з подарунками від американського Червоного Хреста. Миловидна молода дама вивчає усні звернення прохачів, які, швидко покидавши в бараці сорочки, відкривши груди, показують, що в них немає одягу.

Один із прохачів намагається довести, що в нього справді немає кальсонів...

О шостій вечора нас вишиковують у шість рядів, оточують естонськими солдатами й виводять із воріт до мосту, де знову перераховують.

Цифри виявляються надзвичайно мінливими. Як я вже казав, нас мало бути 726. На подвір'ї нас було 713, біля воріт 738, а зараз 742.

Естонський чиновник розпачливо змахує рукою й бурчить: «Ilvaja», що відповідає російському відчайдушно-широкому «Ничего!».

Нас женуть через міст, і ще два кілометри містом, де громадянська війна залишила зримі сліди.

На розі вулиці Майа я побачив симпатичну картинку. Поліцей розбороняв товстого кнура й бродячого бородатого козла, які зчинили бійку.

Це все, що я бачив у Нарві, й можу закінчити тими ж словами, що й у своєму фейлетоні II: «Завтра ми вирушаємо до Ревеля!» Я даю читачам слово честі, що ми, зрештою, завтра й справді вирушимо до того Ревеля.¹

(IV)

Сто вісімдесят кілометрів із Нарви до Ревеля ми подолали за два дні. Естонські установи оглядали наш транспорт на кількох станціях, не випускали нікого з поїзда на вокзал, не дозволяли нічого купувати, а відтак атмосфера в поїзді нагадувала вулкан. Репатріанти сиділи навколо буржуйок, де ще першого дня згас вогонь, бо на ці два дні видали лише кілька торф'яних брикетів, ляяли клятву Естонію й представників Міжнародного Червоного Хреста.

Найдовша зупинка була на станції естонського містечка Ігьоратіс, де почався відвертий бунт серед пасажирів останніх трьох вагонів, в яких сиділи румуни та угорці. Вони оточили бідолашного представника Червоного Хреста, бурхливо вимагаючи в нього хліба, погрожуючи прочуханкою.

¹ Ці фейлетони публікувались як одна серія в кількох числах. Ревель – нині Таллінн.

Під час цієї сцени я ближче познайомився з паном інженером Йожкою. До цього моменту він перебував серед австрійських німців у вагоні № 7, нікому не відомий і ніким не поцінований.

Ніхто й не сподівався, ще цей скромний пан із офіцерського табору полонених Семипалатинська такий «розумака-ідеаліст».

Він постав перед представником Червоного Хреста, якому загрожувала небезпека, і менторським тоном мовив: «Панове, майте розум, я дивуюсь, чого це ви кричите так голосно? Подумайте як слід, адже ми за кордоном, гості естонської землі, кожен такий скандал нас дуже принижує в очах естонців».

«Ми вимагаємо, – кричали румуни, – щоб нам негайно дали хліба», – «У Нарві, – підхоплюють крик угорці, – кожному дали хліба на півдня, а зараз нас уже півтора дні морять голодом. Ріжте його!»

«Панове, – заспокоював інженер, – майте терпіння, не чиніть ніякого насильства! Хай естонці побачать, що ми вміємо достойно поводитися. Поміркуйте, що б подумали естонські діти, коли б ішли зі школи».

Натовпом пробігає невиразний здогад, що в пана інженера теж рильце в пушку, і хтось із натовпу безсоромно стверджує, нібито у вагоні, де іде пан інженер, хліба стільки, що ним можна топити.

Представник Червоного Хреста, скориставшись із бурі, що збиралася над головою пана інженера, зникає. Електрика розряджається. Двоє естонських солдатів спокійнісінько споглядають, як ліччуть пана інженера і як він важко залазить до свого вагону, коли все це закінчується.

«Ну й віддухопелили ж вони мене, – промовив він у вагоні, – та найбільше допікає, що мені перепало за кордоном, перед очима іноземців. Добре, що хоч діти не йшли зі школи, вони б подумали, що ми дикуни».

Представник Червоного Хреста, заради якого пан інженер приніс себе в жертву, відчув моральний обов'язок щось зробити для пасажирів транспорту, тому пішов домовлятися з місцевими естонськими установами, аби вони зварили бодай юшку.

Утім, його переговори не мали успіху. Тільки-но він завів мову про юшку, увесь телефонний апарат затрусився. Станційне начальство дістало наказ негайно відправити нас далі, а представників Червоного Хреста пообіцяли, що юшка буде в Ігве.

Ідемо в Ігве, де стає відомо, що юшку не варять, оскільки повний обід дістанемо в Мьорігьолле.

На станції Мьорігьолле нас швидко здихалися із запевненнями, що на станції Вейнемяє на нас чекає і обід, і вечеря.

До честі своїх супутників я можу сказати, що пана, який нам це передав, відвезли до лікарні, й ми поїхали далі. На станції Вейнемая потяг навіть не зупинився, і якщо серед нас ще залишався хтось, хто вважав, що пана з Мьорігьолле образили даремно, він миттєво змінив свою думку.

Уночі поїзд, публіка в якому була готова на все, наближався до Ревеля. Настрій панував такий, що пограбування Ревеля виглядало більш ніж імовірним.

На ранок між нами вже не було нікого, хто б не нагадував грабіжника й злочинця.

Лише пан інженер не втрачав надію, оптимістично сподіваючись, що хоча б у Ревелі нас нагодують.

Він невпинно щось говорив, що кожному вже давно відомо. Він казав: «Справді дивно, що коли людина півтора дні не їсть, то відчуває голод. Якщо нас у Ревелі не нагодують, то голод мине сам собою. Без хліба жити дуже важко, а хлібом людина добре тамує голод».

«Пане інженере, – озвався голос із закутка вагона, – якщо ви не кинете базікати, даю вам слово честі, що відкрию двері й на повному ході викину вас на рейки».

Пан інженер щось бурчить про гармонію краси, добра та прогресу, мовляв, надія допомагає душі здобути перемогу над прокльонами, і про духовне відродження хамів.

Надворі розвиднювалося. Пан професор Земанек свариться з усім вагоном з приводу того, що ми вже маємо бути десь біля моря і що відчувається солоне морське повітря. Нарешті він помічає, що хтось із нашої компанії всунув йому до кишені купу молók із гнилих оселедців, якими нас жертовно наділили в Нарві.

Він, природно, відчуває себе ображеним, і пан інженер м'яко звертає його увагу на те, що зносить глум є найбільшою чеснотою. Світ повинен стримуватись євангелія любові.

Кілька серйозних погроз примушують пана інженера загорнутися в плащ і замовкнути аж до станції Кюлмо, де всі чоловіки розбирають запаси торфу й дров, аби натопити вагони.

Коли принесли вкрадену здобич і вогонь весело загув у буржуйках, пан інженер зліз із свого місця та сказав: «Коли ми відчуємо якусь річ, що не належить нам, то це називається крадіжкою, а хто так чинить – краде. Ми всі за це відповідальні. Якщо я зігріваюся краденими дровами, то значить я учасник крадіжки».

Під час дебатів з'ясовується, що він не брав участі в поході, а тому не має права бодай на якийсь із цього зиск. Якщо він хоче сидіти в

теплі, то мусить украсти поліно. «Хто добро приймає, той мусить його і приносити».

Перед ним відкривають двері й виштовхують на вулицю. А надворі дванадцять градусів морозу. Він моментально повертається з великим поліном і каже: «Я взяв чужу річ, я злодій».

На станції Кюлмо розлетілася вістка, що представник Червоного Хреста, який залишився на станції Мьорігьолле, домовляється по телефону з ревельськими установами. Ця новина пробігає вагонами, немов іскра надії, аж поки не згасає в скептицизмі, який простими словами виражає громадянин зі Сміхова¹: «Все це – нове шахрайство».

Його думка була цілком правильною. Коли ми вже мали в'їжджати на ревельський вокзал, потяг раптом звертає на портову колію, великою дугою оминає місто Ревель, де нам мали дати: 1) обід, 2) вечерю, 3) сніданок.

Поїзд на високій швидкості несе нас уздовж морського узбережжя. На море ніхто не звертає жодної уваги. Всі дивляться назад, де за піщаними насипами від нас боягузливо ховається місто Ревель, яке так щасливо уникло зустрічі з відчайдухами.

Потяг зупиняється біля мети подорожі. Мол, посередині пароплав «Кіпр» для перевезення, а далі між островом Сільгіт і нами ще один пароплав на якорі.

На березі на нас очікує депутація якогось товариства жінок і дівчат із Ревеля на чолі з пастором, вони роздають газети з батьківщини, причому хор жінок і дівчат зворушливо співає німецькою:

Хто хоче бути щасливим,
Має позбутися всіх гріхів,
Той після смерті щасливий,
Хто відчуває подих Божої любові.

За півгодини пастор із хором жінок і дівчат вже купаються в морі, а всі ми з жахливим ревінням «ур-р-ра!» кидаємося на пароплав «Кіпр», що стоїть на молу...

Мол - захисна споруда в порту у вигляді стовпа або дамба, що виступають у море («Глумачний словник сучасної української мови» / Уклад. і гол. ред. В.Т. БУСЕТ).

(V)

Команда пароплаву «Кіпр» складається з досвідчених старих моряків, які дуже швидко приводять нас до тям. Це було схоже на те, як чабан на пасовищі рахує овець. Одну за одною хапає за вовнуй кидає всередину. Кожна осо-

¹ Район Праги.

ба проходить через турнікет із кількох пар мускулястих волохатих рук матросів, які передають її далі, допоки вона не опиняється десь унизу в трюмі й пристає до якогось із численних десятків, які виростають у трюмі, наче гриби після дощу. І перш ніж вона встигає опам'ятатися, вже йде зі своїм десятком коридором на другий кінець корабля, де отримує буханець хліба, м'ясні консерви, ложку, бляшану тарілку та кружку, і вже знову опиняється на своєму місці в трюмі. За півгодини всіх транспорттованих розміщують, забезпечують усім необхідним і дають їсти.

До пана інженера знову повертається дух, і він продовжує свої роздумування. «Якщо людина сита, то вона задоволена, голодна людина нещасна».

Навколо нього зібралось зовсім небагато слухачів, але, тим не менше, він продовжує свої незаперечні висновки: «Перед тим як ми звідси вирушимо, на пароплаві мають підняти якоря й затопити парові котли. Якби це було вітрильне судно, то потрібно було б чекати сприятливого вітру. Без вітру вітрильники не можуть рухатися, це все одно, що автомобіль без бензину».

«Кіпр» сигналізує малим наглядовим катерам портового управління, повідомляючи, що ми вже відходимо, й отримує відповідь: «Море вільне». Линуть гудки з машинного відділення, і ми прощаємося з естонськими берегами, якими стелиться туман, наче хоче сказати: «Не варто дивитися назад, нічого доброго ви там не зазнали».

Тим не менше, кілька сентиментальних репатріантів розмахують брудними хустинками. На молі стоїть купка естонських хлопчаків та дівчаток із навколишніх рибальських хатин, висолоплюючи до нас язики. Троє бородатих тірольців тримаються за руки та співають:

Wann ich kumm, wann ich kumm,
Wann ich wieder, wieder kumm...¹

Я вивчаю написи на кораблі. Вони дуже дотепні: «Якщо ви помітили на кораблі пожежу, повідомте про це старшому офіцеру», «Вхід на капітанський місток пасажиром заборонено», «Ключ від трюму з рятівними жилетами знаходиться в молодшого офіцера, якому просимо повідомляти про кожний нещасний випадок». Я під цим дописую: «Якщо корабель потоне, повідомте про це капітана».

Підходжу до буфету, і, немов ніж під серце, мене вітає напис: «Продаж спиртних напоїв на розлив суворо заборонено».

Де чари моряцького рому, віскі, грогу? Де старі п'яні матроси Кіплінга, які хотіли випити багато і кричали «йо-хо-хо!», і такі пили.

¹ Як прийду, як прийду,
Гей назад, назад прийду... (нім.)

Замість цього продається вівсьяне пиво, лимонад, цукерки, пряники й шоколад, немов під наглядом вчителів здійснюють екскурсію наприкінці учбового року. На другому кінці корабля є інший буфет, який відкриває зору туж саму сумну картину, неначе над ним підноситься рука докт. Фоустки і проф. Батека¹. Тут продають лимони, яблука, оселедці, сардини в олії й листівки. Там можна купити поганенькі німецькі сигарети і ще гірші сигари.

Я продовжую оглядати корабель і знаходжу ще кілька написів, що стосуються рятівних човнів і правил їхнього спуску на воду. Один рятівний човен привертає мою увагу, в його днищі досить велика дірка. Зазираю в каюту матросів. Вони тверезі, п'ють каву й не палять коротких люльок. Один із них тримає товсту книгу в червоній палітурці. Підозрюю, що це Біблія. Я тихо причиняю двері, вибачаючись, що помилився, і йду подихати свіжим повітрям на носі корабля, який саме сигналізував іншому судну, що везло на батьківщину російських полонених. Усі виходять на палубу. На судні з росіянами піднімають червоний прапор.

Кораблі зустрічаються й обмінюються гудками. І ми, і вони махаємо хустинками, кричимо «ура», і тут, і там у багатьох на очах з'являються сльози, за які нікому не соромно.

Наші взаємні привітання ще довго розвіюються широкою морською гладінню затоки, і їх луною відносить аж до крейдяних скель острова Сільгіт.

Гладінь затоки спокійна. Чайки літають над морем, опускаються, занурюються у воду.

Пан інженер, як завжди, мудро зауважує: «Цей птах називається чайка-сміхотун, бо його крик нагадує людський сміх, якби він не сміявся...» – «То я б вас кинув за борт», – додаю я серйозно.

Пливемо повз довгу смугу якоїсь землі, і пан інженер широко визнає: «Це острів, бо він з усіх сторін оточений водою. Якби ця смуга землі була з одного боку з'єднана із суходолом, то це був би півострів. Навколо пана інженера збирається коло слухачів. Пан інженер вказує на рибальські човни, впевнено додаючи: «Це море багате рибою, і рибальство для рибалок – єдине заняття. Чимало риб живляться одна одною, в іншому випадку вони б померли від голоду. Акула небезпечна для людей, які купаються в морі. Моря бувають глибокі й мілкі. Морська вода солонна».

Слухачі піднімають пана інженера, гойдаючи його над морською глибінню. Пан інженер кричить: «Якщо ви мене впустите, я потону».

¹ Відомі чеські прихильники та популяризатори абстиненції й здорового способу життя.

Хтось приносить відро води, пана інженера кладуть на палубу і поливають водою, а потім відводять сушитися до кочегарки. Він був до такої міри захоплений зненацька, що не може нічого згадати і приходиться до тьми лише під час вечері, де ніби мимохідь каже: «Горох лишається круглим і у вареному стані». Це свята правда, але горох, який нам дали в ющці, напевно, страйкував під час варіння, бо був твердим, як Карлів міст¹. Чим ми ще були мило здивовані в ющці, так це сушеними сливами, яблуками, вівсяними висівками та ікрою оселедця.

Уявіть собі, що більшість з'їли перед цим холодні м'ясні жирні консерви, шматок шоколаду в буфеті, марципан, яблука, маринованого оселедця, консервованої цибулі, рибних консервів із олією й випили лимонаду та вівсяного пива. Яка достойна підготовка до морської хвороби, що ховалася десь за обрієм безкрайнього моря.

Уже зовсім змеркло. На острові Сільгіт у п'ятмі блимали маяки, повів північно-західний вітер, і коли ми вийшли із затоки, на хвилі довго чекати не довелося, вони з'явилися самі собою, шалені та енергійні.

«Кіпр» почав різати хвилі, які ревіли від болю в тиші ночі й розлючено силкувалися потопити пароплав, пустити його на дно.

«Кіпр» почав витанцьовувати на морських хвилях такий кекуок², що нам від цього справді стало зле. Ідея єдності перемогла остаточно. Усі, без огляду на країни, переконання й національності, трималися за животи, або як це гарно сформував пан професор Земанек: «Гадаю, що нас вирве».

Усі письменники, які розповідали про свої подорожі морем, згадують про морську хворобу, вдаючи з себе героїв. Я почесний виняток.

Мені також довелося взяти в цьому участь. Мене прихопило так сильно, що я вперше в своєму житті згадав про Бога і пристрасно молився над розбурханим морем: «Боже правий, я наближаюся до тебе в думках своїх і мрію говорити з тобою, бо ти бачиш, що я роблю. Але ти створив мене, аби я славив тебе, змилюйся над моєю мізерністю. Обіцяю, що з твоєю допомогою я дотримуватимуся твоїх законів, я зрікаюся всіх хибних та неістинних шляхів, не хочу ділити ярмо з невірними та безбожниками³, писатиму до «Чеха»⁴ і напишу хвалебний вірш про папського нунція».

Результат полягав у тому, що я тремтливою рукою записав до свого щоденника: «Мені все гірше й гірше. Молитва не допомогла».

¹ Міст через Влтаву в Празі, пам'ятка архітектури XIV ст.

² Назва англійського танцю.

³ Натяк на псалом «Блажен муж, що не йде на раду до нечестивих» (Псалми 1).

⁴ Газета партії Католицького народу. Гашек іронізує.

Сонце, що сходило над розбурханим морем, застало нас у тій же позиції над поручнями, в якій ми провели ніч.

Пан інженер, схилиючи біля мене голову над хвилями, пошепки вимовив: «На суходолі морська хвороба не з'являється».

А в мене, нещасного, навіть не було сили, щоб кинути його за борт на жертву виручочому морю...

(VI)

Практична реалізація всіх цих рухів, які наука й люди називають морською хворобою, тривала цілих півтора дні. На кораблі все виглядало дуже невесело, бо навіть капітан не знав, куди ми, власне, прямуємо.

Він стверджував, що корабель має боротися з хвилями, проти чого, правда, ніхто не заперечував, але вітер і хвилі змінювали свій напрям, а відтак ми кружляли, наче якоесь піратське судно, що боїться берега.

На вечір наступного дня знову почався танок, ще гірший, ніж попередній, і всім хотілося, аби ця наша історія вже якось добігла кінця.

Капітан нас підбадьорював, кажучи, що це ще нічого, що він якось кружляв цілих чотирнадцять днів, ріжучи хвилі, і це трапилося під час переходу з Гданська до Риги, а зараз ми, зрештою, йдемо з Ревеля до Штеттіна.

Ми потроху звикали до морської хвороби, і нам почала вже подобатися навіть та славнозвісна імперсько-німецька юшка із сушених слив та варених оселедців.

Уранці пан інженер виліз на палубу й почав кричати: «Земля! Земля!». Так, напевно, гукав той моряк, який сидів на щоглі в кошику корабля Колумба. Пани вчителі запевняли нас, що той моряк кричав: «Земля! Земля!». Пан інженер вивчив це напам'ять і зараз, скориставшись цим історичним виразом, загорланів це раз: «Земля! Земля!».

Ми поцікавились у капітана про наше місцезнаходження. Після довгих з'ясування і вимірів він заявив, що ми біля датських чи шведських берегів, але, можливо, це якийсь із островів, що належить тому чи іншому королівству.

Таке точне Визначення місця спричинило загальне хвилювання. Якось пані почала плакати, що вже ніколи не побачить Німеччини, коли нас замість Штеттіна¹ везуть до протилежного берега. Я ж ходив серед збуджених чоловіків і підкидав хмизу у вогонь розповіддю, що нас везуть до Америки.

¹ Зараз Щецин (Польща). Тоді (1921 р.) це місто належало Німеччині й називалося Штеттін.

На щастя, вітер знову змінив свій напрям, і «Кіпр» був змушений різати хвилі в південному напрямку, до Німеччини. Однак довго так теж не тривало, і впродовж дня ми рухалися то на південний схід, то на північний схід, знову на південь і, врешті, знову на південний захід.

Пан інженер унизу в трюмі на матраці голосно розмірковував: «з винайденням компасу кораблі можуть визначити, де південь, північ, захід і схід. На півдні знаходиться південний полюс, на півночі – північний». У тієї пані, яка плакала через те, що ми були біля Швеції «чи Данії, стався напад істерики, вона кричала, що на північний полюс не поїде, бо боїться.

Але пан інженер не дав себе перервати й пояснював далі: «Західного або східного полюсу не існує, а існує лише два – північний і південний, так само як і північна та південна півкулі. Ми належимо до північної півкулі, а якщо б серед нас були австралійці, то вони б належали до південної. Земля кругла й безперервно з дня на день, з року в рік обертається навколо своєї осі.

Якщо ми завтра дістанемося Штеттіна, то це значить, що Штеттін є портом». Потім він сьорбнув вісяного пива і під ворожими поглядами пішов спати.

Уночі наступного дня вітер вщух, «Кіпру» не потрібно було боротися з хвилями, і він ішов без пригод. Капітан повів його в напрямку Свенемюнде, небо прояснилося, і десь опівдні знову почали з'являтися чайки. Горизонт попереду вже не коливався, і вода була такою тихою, спокійною, наче в ставках на Гостіваржі¹.

Після опівдня з'явилося узбережжя з пагорбами й густими сосновими лісами, і ще завидна ми увійшли до Свенемюнде з його маяком, рибалками, покинутими курортами й казармами для моряків, яких там можна перелічити на пальцях.

Великий укріплений військовий порт, гордість Німеччини, стоїть сьогодні в руїнах. Німці мусили висадити його в повітря, так само як і дредноути², залишки яких зараз розкидані в зруйнованому порту. Але на березі має бути старий військовий оркестр, який привітає нас у Пруському Примор'ї, при впадінні Свени в Балтійське море.

Пан інженер, споглядаючи цю силу-силенну всього, не може не висловитися: «Висаджений в повітря військовий корабель уже не може бути використаним. Через те що тут Свена впадає в море, а «гирло» німецькою буде «мюнде», це місце вірно називається Свенемюнде, якщо Ельба – Ельбемюнде, Рейн – Рейнемюнде. Це ж логічно».

Корабель входить до Одерського каналу, який з'єднує порт із Штеттіном, що знову спонукує пана інженера до такого логічного

¹ Район Праги.² Великі кораблі.

висновку: «Якби не було Одери, то Штеттін перестав би бути найбільшим пруським торговельним портом, і ми були б змушені рухатися не водою, а суходолом, і без води тут би не могли будувати кораблі. Тому ми можемо сказати, що Одер є божим даром для Штеттіна».

Від цієї наукової лекції нас відірвав гуркіт якоря, що опускався. Ми будемо тут стояти, і нас прийде оглянути медична комісія.

Коли приїхала комісія, нас поодиноці почали через неї пропускати. Довгих балачок із нами не розводили. Просили висолопити язика й поготів.

Коли кілька сотень репатріантів показало язика славній медичній комісії, вона лишилася задоволеною та поїхала. Ми підняли якор. Оркестр на березі заграв «*Neil dir im Siegerkranz*»¹, і ми каналом Одери увійшли до головного міста Помор'я. Там відбудеться урочисте привітання.

*«Вечірнє чеське слово»,
1, 3, 8, 15, 19, 25. 01; 1. 02. 1921 р.*

З ІСТОРІЇ ПАРТІЇ ПОМІРКОВАНОГО ПРОГРЕСУ В РАМКАХ ЗАКОНУ²

Партія зростає, але її б'ють

Кожна нова політична партія має натхнення. Але таке саме натхнення мають й інші політичні партії, а не лише ця нова. І коли ця новозаснована партія вступає в політичну боротьбу зі старшою, з цього, безсумнівно (чи, краще сказати, за звичаєм), випливає, що ті, які знаходяться в меншості, проголошують на цілий світ, що моральна перемога на їхньому боці. Моральної перемоги домагається кожен, кому опонент зламає ногу. Толстой колись сказав, що моральна перемога є чимось надзвичайно яскравим. Масарик³ теж дуже схвально відгукується про моральну перемогу. Але ні Толстого, ні Масарика ніколи не духопелили. Хто хоче пропа-

¹ Німецька патрістична пісня. Виконується на мотив англійського гімну «Боже, бережи королеву».

² Уривок.

³ Масарик Т.Г. (1850–1937) – видатний чеський політичний, культурний та громадський діяч, науковець. Засновник і перший президент новітньої чехословачької держави (1918–1935). Перебуваючи в Києві (1918), контактував із М.Грушевським та В.Винниченком. Після краху УНР матеріально підтримував українську еміграцію в Чехословаччині.

гувати принципи своєї партії, яка тільки-но народжується, зазвичай має задовольнитися лише моральною перемогою та проголосити: «Ми перемогли», натираючи при цьому спину оподельдоком, бо оподельдок є чудовим засобом для забитих місць та синців. Оподельдок потрібно мати на увазі кожній новій партії й кожному апостолу нової політичної ідеї. Якщо хтось хоче прищеплювати свої політичні переконання іншій політичній партії, а до найближчої станції швидкої допомоги далеко, то він має носити із собою пляшечку цієї суміші. Кожному такому політичному оратору потрібно пам'ятати, що набряки лікуються примочками, а коли після ляпасу опухне обличчя, то набряк зникне, якщо його натерти сумішшю хлороформу й оливкової олії з невеликою домішкою камфорного спирту. Це чудово нейтралізує дію нових політичних гасел і ораторських зворотів.

Удари дрючком у жодному разі не можна терти, до них слід прикладати холодні компреси. Що стосується розбитих голів, то їх вам відновлять у кожній хірургічній клініці, бо із зростанням політичних партій хірургічна наука також просунулася дуже далеко. Якщо вам, як оратору, хтось плюне в очі, не витирайте їх рукою, рукавом або хустинкою, бо це може призвести до запалення рогової оболонки. Тут вам допоможе тепла вода. Якщо політичний супротивник виб'є вам зуба, не впадайте у відчай. Мучениці Катерині політичні супротивники вибили всі зуби, й вона стала святою. Але оскільки церква зараз не займається такими святими, як ви, спокійно йдіть до лікаря, щоб він вставив вам іншого. Якщо слухачі на мітингу відірвуть вам вухо, підберіть його й, перервавши промову, стрімголов біжіть до найближчого лікаря, щоб він вам його пришив. Коли вам відірвуть голову, залишіть її лежати, бо для політики ви її не потребуєте. Це всі, безперечно, дуже розумні, засади, з якими провід партії Поміркованого прогресу в рамках закону прийшов на збори національних соціалістів¹ у танцювальну залу ресторану Банзетів у Нусле. Ми йшли туди весело, як люди, котрі усвідомлюють, що той, хто сидить на печі, залишиться зовсім невідомим для світу. А ми хотіли зростати, як і кожна інша партія. Так хотіли зростати старочехи, але зростали младочехи². Так зростали соціалісти саме тоді, коли хотіли зростати младочехи. А соціал-демократи виростили, коли національні соціалісти думали, що зростають лише вони одні.

¹ У час написання гуморески (до 1914 р.) ця назва не асоціювалася з фашизмом.

² Назви поважних політичних партій, що існували на чеських теренах до Першої світової війни. Так чи інакше з ними були пов'язані (в різний час були їх членами) майже всі тогочасні чеські політики.

Ми були про себе найкращої думки з усіх політичних партій, бо казали про себе, що ми лише молодий пагін, бо найкраща перемога в політиці – це коли про когось говорять у майбутньому часі.

Ми йшли туди з твердою вірою, що коли програма є в національних соціалістів, то чому її не може бути також і в нас. Якщо в них у програмі є свобода слова, то до свободи слова прагнемо й ми, що означає – вони будуть слухати, а ми говорити. Ми завдячуємо цьому пам'ятному вечору, що змогли включити до своєї програми новий пункт – «Геть свободу слова!».

Насправді все це виглядало так, що коли ми прийшли туди і я взяв слово після головного оратора, якому аплодували за кожним його словом, за кожним моргом очей і помахом руки, аплодували, коли залівав на трибуну й злізав із неї. І на подив. Коли я вилізав на трибуну, мені аплодувало лише шестеро людей, та й то лише люди з проводу нашої партії, а решта 900 чоловіків та юнаків дивилися на мене з таким погрозовим виразом обличчя, немов би хотіли сказати: «З цієї зали ти не вийдеш здоровим!». Від цього людині стає боляче. Від цього має бути боляче кожному апостолу. Про це я сказав відразу ж у першому реченні. Бо людина має бути послідовно щирою. Я говорив:

«Вельмишановне зібрання!

Я вам дивуюся, що мені ніхто не аплодує. Що, я сказав щось гірше, ніж попередній оратор? Йому ви аплодували навіть раніше, ніж він розкрив рота...»

«Ну, ти, мерзотнику!» – озвався голос іззаду, і одночасно всі наче оскаженіли, з'юрмилися навколо трибуни, викрикуючи слова, які віщували мені моральну перемогу:

«Ану злізай звідти, сволото! Забирайся, потворо! Чого витрищився, бовдуре? Вацлаве, вріж йому!» Якийсь високий чоловік могутньої статури вхопив мене своєю мускулястою рукою за комір жакета і, несучи серед цієї розлюченої юрби, кричав: «Ти прийшов сюди заводити нам провести збори? Ми тебе навчимо!»

Біля столу президії озвався голос: «Не бийте його, браття!», але його перекрикували голоси, які суперечили керівництву: «Відлупцюйте його, браття!»

Я поважаю цих людей і досі. Вони відлупцювали мене, відлупцювали весь провід партії Поміркованого прогресу в рамках закону, і коли нас викинули на вулицю, ми повернулися назад, щоб далі обговорювати культурні питання. Це була болюча правда.

У карфагенському полоні

Після цієї великої моральної перемоги в Банкетів ми згуртували свої розпоршені ряди лише нагорі Гавлічкової вулиці. Я накульгував, у мене під оком був синець, і мої щоки, як сказав Гете, не віщували нічого доброго. Вони опухли! Ми стояли й розмовляли про цю нашу велику моральну перемогу, аж раптом біля мене промайнув молодий чоловік, ляснув мене по плечу й промовив: «Ти маєш гарний вигляд відтоді, як ми не бачилися!» Це був мій приятель Ладіслав Гаєк-Домажлицький, якого я не бачив уже два роки і який став для мене дуже дорогим із тієї пам'ятної миті, коли він мене не зрадив на Градчанах, у шинку під аркадою, де є волецьке пиво, тобто з волецької імператорської пивоварні.

У нього добрий характер, і ми вважаємо його своїм прихильником.

А тепер я коротко розкажу про історію, що красномовно свідчить про нашу дружбу.

Було це спекотного літнього дня 1902 року. Мій друг Гаєк прохопився, що в нього на Страгові є дядечко декан.¹ І в того дядечка водяться грошики, а сам він милосердний і добрий, шляхетний і поступливий та дуже любить свого небожа, тобто Гаєка.

А також ми відправимося до нього. І Гаєк напише жалісливого листа, і коли я передам його, то дістану п'ятдесят крон. Лист звучав так:

Любий дядечку!

Я наслідився звернутися до Вас із цим найщирішим проханням, щоб Ви зглянулися над своїм хворим небожем Ладіславом, який відправив до вас свого товариша, котрому вже заборгував 12.70 К. за ліки, які він уже придбав зі своєї кишені, бо знає про мою складну ситуацію вдома, про що ви, дядечку, також, без сумніву, знаєте. Зізнаюся вам, що моя матір зовсім не надсилає мені грошей, бо я виявився негідним її материнської жертвовності. Я не поводить себе так, як має поводити порядний син, я її обманював, і лише зараз, під час важкої хвороби, бачу, якою лагідною й турботливою щодо мене була материнська рука. Мені соромно звертатися до неї, а тому я звертаюся до Вас, дорогенький дядечку, щоб Ви допомогли мені вилізути зі злиднів, які обсіли мене тепер. Не кажіть моєму приятелю нічого, а якщо ви вирішите мені допомогти, то вкладіть допомогу до конверта, який прикладається. Одночасно я просив би Вас дати мені священницьке благословення. Залишаюся відданий Вам небіж,

Ладіслав

Цю цидулку ми зварганили в тому самому шинку, куди прийшли з порожніми кишнями, бо перед нами лежала багата страгівська парафія. Ми чудово розважалися, пили, їли, грали на більярді, курили, а о пів на четверту я вирушив до священника-філантропа – дядечка мого приятеля Гаєка на Страгов. Коли я прийшов, мені сказали, що вельмишановний декан Гаєк зараз на благословенні й повернеться за годину. Я повернувся до шинку, й ми знову їли, пили та грали на більярді: «У такий щасливий день можемо випити й вина, – сказав Гаєк, – дядечко – просто янгол».

Отож ми випили вина, й близько о пів на п'яту я знову пішов до страгівської парафії. Шановного філантропа – декана Гаєка, я застав у його робочому кабінеті, він читав молитви з Часослова й пив вино. Я розповів, що мене послав його небіж Ладіслав Гаєк із Домажлиц, який занедужав і лежить хворий, а цю цидулку я маю вручити вельмишановному пану декану. Він розгорнув цидулку, прочитав її і промовив люб'язно: «Зачекайте, будь-ласка!» Потім пішов до сусідньої кімнати й за мить повернувся із заклеєним конвертом, в якому я намацав якийсь папірчик.

«Дай Бог, – сказав м'яко вельмишановний пан декан, – щоб мій небіж швидко одужав. Йому дуже зле? Він не може ходити?»

«Лежить, мов Лазар, вельмишановний пане, – відповів я і водночас радісно м'яв у кишені конверт із папірчиком.

«Ви, як я бачу, дуже порядна молода людина, – продовжував він, – як вас звать?»

«Ярослав Гашек, превелебний пане!»

«Я вам дуже дякую», – сказав вельмишановний пан декан, і, сповнений вдячності, я поцілував йому руку та повернувся до шинку під аркадою.

«Ну що, несеш?» – крикнув Гаєк.

«Несу, несу».

Ми розірвали конверта. В ньому був аркушик такого змісту:

«Негідники! Я бачив вас, коли ви заходили до шинку «У Карла IV»! Коли я йшов на благословення, ви ще там сиділи. Як вам не соромно!»

Декан Гаєк

Ми сиділи в полоні шинкаря «У Карла IV», в чужому оточенні, далеко від друзів, і в запалі шляхетності кожен із нас уявляв, що він побіжить до міста й повернеться з грошима, щоб сплатити рахунок.

Близько шостої години вечора ми стали тягнути сірники. Виграв Гаск. Він пополотнів і заявив, що зараз же піде до Праги й повернеться назад.

І він пішов із цієї понурої в'язниці, де шинкар ходив навколо мене самотнього, мов кицька коло миші в мишоловці, й промовляв: «Як я міг купитися на шахрая, чи не покликати мені поліція? Ні, спочатку я його відлупцюю, а вже потім віддам під арешт!»

Аж ось о десятій годині, коли у відчаї я подвоїв загальний рахунок, з'явився Гаск і сказав:

«Можеш мене вбити! Я позичив у твого дядька шість крон і зупинився в одному шинку. Там грали в «Боже благословення»¹, я хотів подвоїти наші гроші, але програв, і в мене нема ані крейцера».

Давньоримський герой Регул добровільно повернувся з Риму до карфагенського полону, щоб його закутали... ✨

Із чеської переклав Ігор МЕЛЬНИЧЕНКО

Червоний комісар- містифікатор із Праги

ІГОР МЕЛЬНИЧЕНКО

... народився 24 жовтня 1971 року в Києві. 1996 року з відзнакою закінчив філологічний факультет університету ім. Т.Г.Шевченка за фахом чеська і українська мова та література. В 2000-му – захистив кандидатську дисертацію «Творчість Карла Гінка Махи в контексті чеського та європейського романтизму 20-х – 40-х рр. XIX століття». Зараз – науковий співробітник відділу компаративістики Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАНУ. Автор монографії та понад 20 статей.

З плином часу вигадки й реальність біографії Я.Гашека переплелися так тісно, що відокремити одне від одного дуже важко. Чеський дослідник Р.Пітлік зазначає: «Гашек не був веселою й бадьорою людиною, а, швидше, – тяжким меланхоліком... був різким, жорстоким, часом неймовірно грубим». Життя для нього було алогічною грою, де «кожен сам за себе». Останньою його витівкою стали власні похорони...

Ярослав Гашек народився в Празі у родині вчителя. До постійного хворобливого відчуття своїх життєвих негараздів приєдналися пізніше й невдачі на ниві літературній. Перша збірка віршів «Травневі вигуки», видана разом із Ладіславом Гаєком-Домажліцьким, залишилася цілком непоміченою. Інстинктивно прагнучи подолати відчуття невдоволеності становищем відщепенця, Гашек подався в мандри. Подорожуючи Європою, він з'ясував, що цигани, бродяги й усіякі люмпени, зневажені «освіченою публікою», дивляться на світ чистими очима. Вони не визнають умовностей «порядного суспільства», сприймаючи світ безпосередньо, подібно до дітей та шаленців.

Гашек зрозумів, що в сучасну добу істинна сутність людини глибоко прихована. Протиставлення плебейської хитрості й шахрайства дуристості й чванливості влади стає джерелом гумористичних конфліктів у багатьох Гашеківих творах.

На початку ХХ століття бродяжництво стає модою: численні послідовники копіюють оповідання Максима Горького. Покоління інтелектуалів, нахненне враженнями від контактів із природою, знаходить у такому бурлакуванні форми вираження власного протесту. Як людина реалістична, Гашек не сповідував манірність, не довіряв нічому, що віддавало пафосом і стилізацією. На відміну від своїх приятелів, котрі про бродяжництво лише писали, він бродягою став, накопичивши особистий досвід у поневіряннях: ненадійність існування, переслідування, матеріальна незабезпеченість. Постійний стан невизначеності й пов'язана з ним флегматична байдужість наклали свій фатальний відбиток на все його подальшого життя. Від цього часу в нього залишилися болотяна лихоманка і сильний ревматизм.

Повернувшись із тривалих мандрів, Гашек змінив бродяжництво на богемне життя. Різниця була невеликою: раніше він переходив територіальні кордони, а тепер він «переходить кордони» суспільні. Своєрідною маскою, яка оберігала його від ворожого оточення, став образ легковажного «богема» й гумориста. Вдаючи із себе безвідповідального празького гульвісу, він кожен видумку доводив до крайнощів, що допомагало йому оголити табуізований бік дійсності.

Бродяжницькі звички, до яких належали й зловживання алкоголем та жування тютюну, визначили дещо особливе становище Гашека в богемній компанії. Він нікому не розповідав про своє особисте життя, а відтак екстравагантність його вчинків пояснювалася з боку найближчого оточення певною ненормальністю. Один із його тодішніх приятелів влучно сказав про нього: «Гашек був тиха душа з дияволом алкоголю в крові».

Понад усе Гашека вабили фантастична атмосфера ночі, неясні гомоси, що долітали з празьких шинків, відлуння музики, гвалт і крики, що линули зі старовинних міських вертепів, де знайшов притулок усілякий набрід. Його надихали звичайні празької гальорки, нічних гульвісів, повій, сутенерів і босяків.

Однак у новій для себе атмосфері він почав окреслювати своє місце в літературі. З грубою іронією відгукується Гашек про творчу німіч поетів так званих «молодих напрямків» і пародіює штучну хаотичність юних ліриків: «особливий тип цих людей, особлива література і твори... Хлопці, поети, юнаки кров із молоком, а все у них бліде й німецьке...

І якісь дивні напади суму. Ті, хто пише про скорботу, змушують себе так писати. Оскільки самі ж бо вони насолоджуються радощами життя... Вони небезпечні для оточуючих своєю сентиментальністю, вони переисчені й віддаються нудьгуванню...»

З такою ж іронією осміює він і слізливу соціальну поезію, улюблений матеріал журналів і календарів для робітників: «Це – ремісничка література, де автори не показують, яким шляхом повинен іти народ, а лише схлипують над його стражданнями... Читачам вони змальовують примарні горизонти.

Коли ж нарешті ми почуємо пісню без фраз, коли нарешті прочитаємо соціальне оповідання без вічного хникання й побачимо на наших колах справжню соціальну п'єсу – п'єсу про переможне повстання, пісню зазолоту, гімн звиятного пролетаріату, а не сміховинний дріб'язок...»

Ця «варварська» іронія – складова творчої маски Гашека, засвідчує, як легко він розправився з літературною традицією, представленою поетами-епігонами символістського спрямування. Він загалом відкидав будь-які літературні спрямування та їхні програмові декларації. Його виключне аутсайдерське становище полегшувало йому можливість безпосереднього входження в інший світ – світ міських окраїн, андеграунду, котрий у час кризи мистецтва, хаосу та сум'яття переміщувався до центру. Гуморески Гашека стоять найближче до традиції вуличних народних розваг, празького народного анекдоту, що відзначався тісним зв'язком із злободенними подіями та явищами. В народному анекдоті того періоду проявляється карикатурне зображення всього, що відноситься до австрійської влади. Байдуже ставлення до історичних подій зливається з простими, безпосередніми веселощами; зловтішна радість у зв'язку з близьким занепадом поєднується з вродженою любов'ю до жартів і словесних витівок.

На початку ХХ століття Гашек стає переконаним анархістом. Це захоплення не слід сприймати в суто політичному сенсі, оскільки, як відомо, у передвоєнну добу в радикальному середовищі не існувало жодної реальної політичної програми. Ця обставина дозволила йому поводитися не озираючись на закони й правила. Гашек не цікавився теоретичним анархізмом, що висував вимогу свободи особистості, значно ближче йому було народне синдикалістське крило анархізму, котре мало конкретну політичну мету – загальний страйк. У копіячних анархістських виданнях народився Гашек-журналіст – суворий гострий сатирик, памфлетист, який таврував не тільки «священні» символи монархії, а й «патріотичну» чеську політику.

Розірвавши з анархізмом, Гашек стає незалежним сатириком і гумористом-насмішником, для якого немає нічого святого і який не зважає на жодні обставини. Як журналіст він полемізував у різних виданнях і під різними псевдонімами, сам із собою. Богемна машкара набула двобічного характеру, гумор уже нагадував дволикого Януса: у будь-який момент легковажну посмішку могла змінити серйозність.

Формою втілення гашеківського сатиричного «скоропису» ставала іронія, що часто-густо доходила до «цинічного» сарказму, близького до «чорного гумору». «Герої» Гашекових оповідань тепер уже не переслідувані бродяги, не цигани-дури світи й хитромудрі селяни, а злодії, дрібні підпільні торговці з пражьких околиць.

За Гашеком, країна – не тільки окраїнна частина міста, але й місце, де село стикається з промисловістю, природа – з цивілізацією, де безпосередність і самобутність протиставлені суспільній організації. Гашек відкрив у цій атмосфері особливу контрастну гумористичну поетику. Все побачене Гашек осміював і окарікачував. Об'єктами його нападок були як австрійські державні інституції, церковні й династичні символи та ідеали, так і ліберальна буржуазія й так звані патріоти, котрі зробили з національного питання ремесло.

Буржуазне суспільство платило Гашекові такою ж ворожістю. Незважаючи на те, що Гашек був одним із найбільш плідних і талановитих журналістів свого часу, для нього в жодній редакції місця не знайшлося. Його скрізь боялися брати на роботу. Невизначеність існування поряд із гірким відчуттям своєї побутової невлаштованості ускладнили і його особисте життя. Нарешті він отримує доволі мізерно оплачуване місце в журналі «Світ тварин». Але й звідси змушений піти, оскільки почав «розширювати кругозір» читачів, вигадуючи нові породи тварин.

У 1911–1912 рр. його завжди можна було зустріти на так званій «біржі» журналістів – ресторациях «У Брейшку», «У Ходеру», де він продавав свої «гарантовані» свідчення про пригоди: два келихи пива за одну пригоду. До самого початку війни Гашек вів життя цілковито ні з чим і ні з ким не зв'язаної людини. Не раз траплялося йому писати чергову гумореску просто в кав'ярні; він тут же здавав її до найближчої редакції, аби за отриманий гонорар чи аванс заплатити за гостину

*Сюдаісатлізм (іст.) у
робітничому русі кшца XIX –
початку XX ст. – мєчя,
приблизно якої затєрежували
необхідність класової
боротьби пролетаріату й
створєня пролетарської
держави та визнавали
тільки економічну боротьбу в
межах профспілок (Вєдєний
тлумачний словник сучасної
Української мови / Уряд.
І гол. ред. В.Т.БУСЄЛ).*

своєї богомної компанії. Гашек набув репутації скандаліста, заповзятого, бомжа й пересмішника. У поліційних рапортах його часто звинувачували у всіляких бешкетах, сварках, бійках. У стані раптового душевного нападу Гашек буцімто навіть здійснив спробу самогубства, тому три тижні провів у лікарні для душевнохворих, що, правда, пізніше він стверджував, що це був лише жарт.

Гашек що далі, то більше віддалявся від загальноновизнаної літератури. Він сам не раз іронічно наголошував, що пише виключно через брак грошей. Але в ставленні до мистецтва, послідовному злитті життя та творчості він був, по суті, єдиним видатним творцем і літератором свого часу.

Доля наділила Гашека чотирма роками нещасливого кохання. Майбутній тесть Гашека довго опирався шлюбові своєї дочки з колишнім анархістом, котрий, до того ж, не маючи постійної роботи, не здатен був утримувати сім'ю. Коли ж Гашек урешті-решт виконав усі умови батьків нареченої, виявилось, що родинне життя заважає його творчості. Невдовзі після народження сина (1912 р.) він полишив родину.

Передвоєнний образ життя Гашека був суцільною містифікацією. За маскою безтурботного заасідного кабачка і добродійного блазня, який не гребував будь-якими заробітками - від редагування журналу «Світ тварин» до торгівлі собаками, - приховувалася людина, що володіла нещадно тверезим баченням світу, добросердний геній, для якого життя й творчість були нероздільні (Олег МАЛЕВИЧ).

Найбільш значущою й вдалою містифікацією Гашека, визнаною найдопечнішою політичною пародією початку ХХ ст., була створена ним маргінальна «Партія поміркованого прогресу в рамках закону», яка 1911 р. оформилась остаточно, випустивши власний маніфест і висунувши свого кандидата до парламенту. Це був Ярослав Гашек, котрий отримав на виборах двадцять голосів. Засідання партії проходили в корчмі «Кравін», де по кілька разів на тиждень із гумористичними промовами виступав сам кандидат. З цього приводу газета «Час» писала: «Вікна корчми напередодні виборів було позаліплювано такими плакатами: «Всі, як один, віддамо голоси за Ярослава Гашека, який на численних зібраннях розробив програму націоналізації двірників», «Сьогодні панахида за кандидатами, що провалилися», «Якщо ви оберете нашого кандидата, обіцяємо, що захистимо вас від землетрусу в Мексиці», «Хто віддасть за нас голос, отримає маленький кишеньковий акваріум...». У тому ж іроніч-

ному дусі Гашек «виголошував» імпровізовані «наукові» лекції, які, на думку одного з членів «партії», були найбільшим і найціліснішим гумористичним твором, написаним Гашеком до появи роману про Швейка.

Своїми вибриками, причому з явним задоволенням, Гашек епапував чеську міщанську публіку й австрійську бюрократію. Так, у 1914 році, на початку війни з Росією, він прописався в готелі як «російський купець із Москви», пояснивши свій вчинок бажанням перевірити пильність державної поліції у воєнний час.

Перша світова війна розпочалася для Гашека в лютому 1915 року. Після кількох невдалих спроб ухилитися від призову він опинився в складі 91 піхотного полку, розквартированого в Ческе Будейовіце. Саме там Гашек познайомився з денщиком свого ротного командира поручика Лукаша. Кремезний муляр Франтішек Страшліпка полюбляв із кожного приводу й без нього переповідати різні житейські історії та анекдоти. У подальшому цією ж рисою письменник наділив і Йозефа Швейка. Гашек пройшов приблизно той самий шлях, що й герої його майбутнього твору. Для більшості реальних прототипів він зберіг їхні справжні звання та прізвища. У Ческе Будейовіце, де розміщався полк, Гашек переважно лікувався від ревматизму, в такий спосіб ухиляючись від навчань, і писав не лише «історію полку», а й вірші та прозу. Потім Гашек потрапляє на фронт до Галичини, де виконує обов'язки квартирмейстера й ординарця та навіть бере участь у битві біля гори Сокаль, отримує срібну медаль за хоробрість. А 23 вересня 1915 р. у галицькому селі Хорупани Гашек разом із Франтішком Страшліпкою добровільно здався в полон до росіян. У полку його вважали таким, що пропав без вісті, а празькі газети надрукували некрологи. Читачі були щиро засмучені, прочитавши, що автор популярного збірника оповідань «Ідіот у роті» загинув на російському фронті. Йому заочно вдалася ще одна витівка...

Військовополонений Гашек утримувався кілька місяців у дарницькому таборі (тоді в передмісті Києва). На початку грудня його переводять до Тоцького табору під Оренбургом. Навесні 1916 р. за домовленістю з національно-визвольними рухами царський уряд починає формувати добровольчі підрозділи з числа військовополонених чехословаків для участі у воєнних діях проти Австро-Угорщини. Гашек приймає пропозицію й у червні виїздить до Києва на посаду писаря 7-ї роти Першого добровольчого чехословацького легіону імені Яна Гуса, отримавши таким чином змогу виступити зі зброєю в руках проти ненависної Габсбурзької монархії. Боротьбу проти неї він продовжує

й на шпальтах газети «Чехослован», що видавалася в Києві, ставши її головним редактором. Гашек чимало їздить по таборах для військовополонених, агітуючи своїх співвітчизників виступити зі зброєю в руках проти Австро-Угорської монархії. До цього ж періоду відноситься і його захоплення ідеєю приєднання Чехословащини до царської Росії. Під виглядом роботи над історією Чехословацького легіону в Росії він пише повість «Бравий вояк Швейк у полоні», яка влітку 1917 р. побачила світ у «Бібліотечці «Чехослована». На Володимирській, 34 в Києві, де Гашек тоді мешкав, і досі збереглася меморіальна дошка.

Більшовицький переворот 1917 року Гашек сприйняв із піднесенням, побачивши у революції можливість національного та соціального звільнення народів. Його позиція не знаходить підтримки серед керівництва чехословацьких легіонерів, які не примирилися й не визнали влади більшовиків. У лютому 1918 р. відбувається остаточний розрив, і Гашек полишає посаду редактора «Чехослована» та переїздить до Москви, де вступає до лав Радянської Армії, а невдовзі стає членом партії більшовиків. Деякий час письменник співробітничав з редакцією газети чехословацьких комуністів «Прукопнік», а в квітні 1918 року вирушає до Самари з відповідальним завданням компартії.

Новоспечений комуністичний функціонер зупиняється в готелі «Сан-Ремо» в центрі міста (нині на цьому будинку встановлено меморіальну дошку) і знову розпочинає агітувати своїх співвітчизників. Тільки цього разу він закликає чехів і словаків вступати до лав Червоної Армії та зі зброєю в руках захищати пролетарську революцію. На кінець травня його загін налічував уже 120 бійців, третину з яких складала серби. Добровольці-інтернаціоналісти під командуванням Гашека брали участь у боях проти білокозаків, придушили заколот анархістів у Самарі. Навесні 1918 року розквартировані в Челябінську чехословацькі легіонери підняли заколот через відомий «Челябінський інцидент» і вирушили до Волги. Уже 8 липня Самару захопили «білочехи», як їх презирливо іменували радянські підручники історії. Комуніст Ярослав Гашек опинився в скрутному становищі, зумівши, проте, уникнути розправи виключно завдяки своїй винахідливості. Невдовзі йому пощастило роздобути довідку про те, що він «божевільний син німецького колоніста з Туркестану». З нею він перебувавася від чеських патрулів, оскільки польовий суд чехословацького легіону видав ордер на арешт зрадника Ярослава Гашека. Лише увересні зрадникові вдається благополучно перебраться через лінію фронту та приєднатися до частин Червоної Армії.

Потім на чолі збройного загону чувашів Гашек вирушає до щойно відбитої в білих Бугульми, де тоді було розквартировано штаб 5-ї армії Східного фронту на чолі з маршалом Тухачевським. Тут розпочинається стрімке партійне сходження чеського письменника. Його призначають комендантом Бугульми. Комуніст Гашек вершить революційне правосуддя в татарському містечку. Враження від цих кількох місяців згодом лягли в основу циклу оповідань «Як я був комендантом Бугульми».

Згодом Гашека приписали до політвідділу 5-ї армії, частини якої тіснили Колчака вглиб Сибіру. У січні 1919 року він опинився в Уфі, де розпочинає видавати більшовицьку газету «Наш шлях». Потім Челябінськ, Омськ, Красноярськ. В Іркутську, куди письменник перебрався в квітні 1920 року, його обирають депутатом міськради. Розпочинається бурхлива діяльність із зміцнення радянської влади в місті. Він видає газети «Штурм – Рогам» («Наступ») німецькою та угорською мовами, «Бюлетень політпрацівника» – російською. Тоді ж Гашекові випало видавати першу в світі газету бурятською мовою під назвою «Юр» (Світанок), для чого він швидко опанував цю екзотичну мову. Згодом, розповідаючи про цей період перебування в Росії, Гашек згадував, що йому довелося здійснювати якусь надсекретну місію в Монголії, де він від імені командувача армією вів переговори з якимось китайським генералом, хоча біографи й досі не підтвердили документально такого епізоду. Достовірно тільки відомо, що китайську мову він дійсно вчив.

Після закінчення громадянської війни Гашек ледве не осів у Росії назавжди. Придбав ув Іркутську будинок на березі Ангари, зайняв пост у політвідділі 5-ї армії. Єдине, що тяжко переживав письменник, – це введення «сухого закону» в Сибіру. Відтак, коли наприкінці 1920 року йому запропонували повернутися до Чехословаччини для підтримки тамтешнього комуністичного руху, він, не роздумуючи, дав згоду.

Наприкінці 1920 р. Гашек повертається до Праги, де дуже швидко розвіялися його революційні ілюзії, якщо вони взагалі в нього були й усе, що з ним трапилося, не було черговою пригодою. Він знову днями сидить у шинках, іноді виступаючи зі спогадами про те, як був «комісаром», сміючись над своїм «червоноармійським минулим», обіцяючи видавцям написати роман або цикл гуморесок під

Якби все те, що написано та розповідається про Гашека, було правдою хоча б наполовину, він мав би прожити щонайменше сто років (Вацлав МЕНЦЕР, перший біограф сатирика).

назвою «Швейк у Кремлі». Навряд чи можна серйозно вести мову про його революційну ідейність: повернувшись у 1920 р. до Праги, Гашек геть забув про комунізм і партійність.

Це була людина, якій усе байдуже. З неймовірною, здавалося б, легкістю він відмовляється від колишніх переконань, друзів і товаришів по п'ятиках, відданих жінок. Коли його дружина Ярміла народила сина і до них, переступивши через дуже складні стосунки, прийшли миритися батьки дружини – Гашек вийшов за пивом і повернувся за два дні. У Красноярську він бере шлюб з Олександрою Львовою, звичайною сільською дівчиною, яка виходила його після тифу. Вона навіть не підозрює, що в Празі у Гашека є дружина Ярміла й син Ріхард. Олександрю Львову, що не знала чеської мови та вперше опинилася в чужій країні... він покинув після приїзду до Праги. Якимось дивом йому вдалося уникнути звинувачення в подвійному шлюбі та в'язниці, балансуючи «між двома дружинами». Переїхавши в містечко Ліпніце, Гашек «лише» через 3 тижні згадав про Львову й викликав її з Праги листівкою. Втім, вона згодом напише: «Окрім літературної творчості, своєрідність душі Гашека виявлялась у тому, що у нього було відсутнє почуття відповідальності». Інші були різкішими: поет Медек, говорив про його «аморфну душу, безхребетну, байдужу до всього "людяність"». Схоже, що Гашек – як і Швейк – жив не там, де існував. Наприкінці життя він зробився схожим на свого героя і зображав його подібним до себе. Ось як зовнішність Гашека змалював Йозеф Лада – художник, без якого «Пригоди...» важко уявити (існує навіть видання твору в малюнках Й.Лади), і близький друг письменника: «Людина з мало-виразним, майже дитячим обличчям... Гашек, швидше, справляв враження пересічного, добре відгодованого сінка з пристойної родини. Котрий неохоче навантажує свою голову будь-якими проблемами. Майже жіноче, безвусе, простодушне обличчя, ясні очі...» Звичайно, це ніхто інший, як Швейк.

Відомий чеський дослідник Р.Питлік зазначав: «Гашек не був веселим молодчиком, скоріше – тяжким меланхоліком... був різким, жорстоким, часом неймовірно грубим». Він зі сміхом описує, як, перебуваючи в Бугульмі, наказав відправити на прибирання казарм п'ятдесят черниць, які спершу подумали, що їх відправляють задля солдатських утіх. І той же Гашек-«гуморист» продовжує: «В одного попа ми знайшли кулемет і кілька бомб. Коли ми його вели на розстріл, він плакав». І далі: «Під час Французької революції провокаторів не гільйотинували, а вішали. Через те що мотузку в нас відмінено, пропоную всіх цих провокаторів іванів івановичів на місці розстрілювати».

Фінальною містифікацією Гашека стала власна смерть і похорон. Останні роки життя письменник провів у містечку Ліпніце. Стан здоров'я, підірваного на війні, погіршувався, він уже не міг виходити з будиночка. 29 грудня 1923 р. Гашек востаннє диктував свого «Швейка» (роман, власне, цілковито був продиктований письменником у корчмі). 3 січня 1923 р. він підписав свій заповіт, сказавши: «Швейк тяжко вмирає», і відвернувся до стіни. За кілька годин його не стало. На похороні з представників літературно-художнього світу був присутній лише його друг художник Ярослав Панушка. Празькі друзі Гашека не повірили у повідомлення про його смерть, вважаючи це черговою витівкою... ✿

Бібліотека газети **ДЕНЬ**

“Книжки “Дня” – це “додаток” до українського паспорта.
Кожен громадянин повинен знати свою історію”

Лариса ІВШИНА, головний редактор газети “День”

Новинки!

Є над чим подумати

“Мої університети” -
це цікавий моніторинг
настроїв, запитів
українського студентства

Він був карикатуристом “Дня”.
Він малював “ у номер”.
Але його малюнки розсунули час.
Стали образами, глибокими метафорами,
які щоразу, крізь роки, повертаються до нас
новою гранню його думки

Замовляйте за телефоном: (044) 414-64-00, e-mail: amir@day.kiev.ua

www.day.kiev.ua

Дмитро СТУС. ГЕРБарій // гербарій	5
«У моїх "творчих планах" ще є одне-друге речення» розмова з Василем ПОРТЯКОМ	«Барабан» ...9
Василь ПОРТЯК. Гуцульський рік (На берегах старого календаря)....	ПРОза ... 17
«Це просто буденна праця...» розмова з Мариною ФІАЛКО	«Барабан» 23
Ян ТВАРДОВСЬКИЙ. «без до і після».....	«Поесія» 31
Дзвінка МАТІЯШ. «..любимо надто мало і завжди запізно».....	«Культиватор» ... 46
Катерина ЛЕБЕДЕВА. Ферпосон відчуває холод міжзоряних просторів ...	ПРОза ... 53
шукайте	«ЗАВОРОНЕНУ ЗОНУ»
з Марією КРИШТОПОЮ	I-VIII
Людмила ТАРАН. Втеча з Візантії	«КРИТИКартка» ... 66
Олександр ПОЛЬЧЕНКО. Педрада. П'єса на одну дію.....	«ДРА-ма-ДРА» 75
Тетяна ЩЕРБАЧЕНКО. Зачинені з того боку дверей	«Культиватор» ... 145
Олександр СТРАЖНИЙ. Ментальність Київської Русі.....	«Всяке таке» ... 147
Наталія ГАУК. Ментальна психіатрія	«Культиватор» ... 193
Ярослав ГАШЕК. Спроба абстинентної вечірки.....	ПРОза 199
Ігор МЕЛЬНИЧЕНКО. Червоний комісар- мистифікатор із Праги.....	«Культиватор» ... 252

7514 рік від сотворення світу
(2006-й від народження Ісуса Христа)

Часопис виходить 11 разів на рік.

На першій сторінці обкладинки використано
світлина Тетяни Щербаченю.

В оформленні використано світлини:
Дмитра Стуса, Тетяни Щербаченю;

а також –

«писані золотом» Ворота (1230–1233)
собору Різдва Богородиці в Суздалі
(литва, нумування, карбування, золоте
наведення); фотороботи Василя Бурми,
Анатолія Похилюка, Михайла Поталенка
на конкурс газети «День» (альбом «День:
Фото 1999–2003», К., 2003),
репродукції картин Івана Пилипенка,
Анатолія Буртового (альбом «Світovid»,
К., 1999), малюнків Анатолія Казанського
(альбом «Анатолій Казанський», б-ка газети
«День», К., 2006), ілюстрації з альбому
«Мистецтво Київської Русі» (К., 1989).

Назва, концепція та дизайн часопису
«Київська Русь» є інтелектуальною власністю
засновника й охороняються Законом України
«Про авторське та суміжні права».

Передрук матеріалів дозволяється
лише за згоди редакції. Редакція може не
погоджуватися з поглядами автора.

Автори несуть відповідальність
за правдивість інформації.

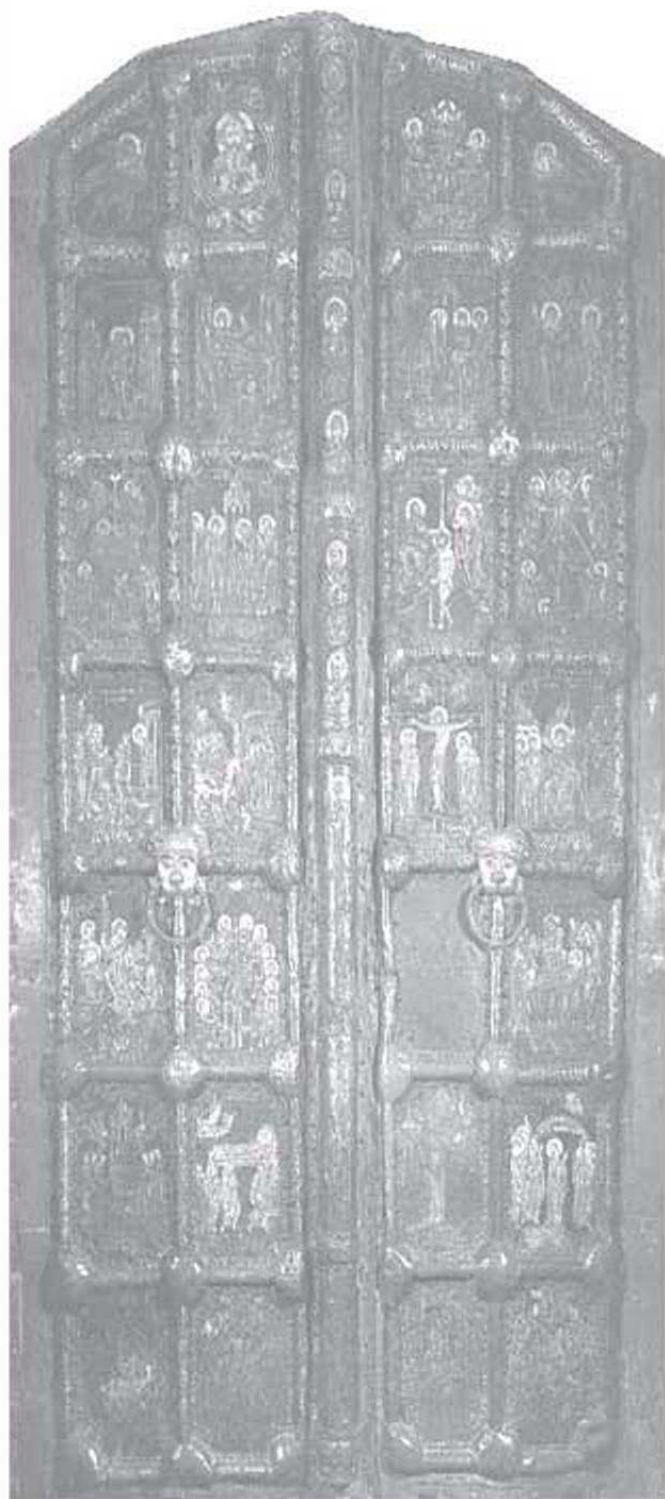
Зв'язок реклами несуть відповідальність
рекламодавець.

Надіслані тексти не повертаються.

Редакція залишає за собою право
як редагувати надані тексти,
так і зберігати правами автора.

Листування з читачами –
лише на сторінках часопису.

Підляно до друку 13.10.2006 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Умов. друк арк. 15,81.
Обл. вид. арк. 17,09. Зам. № 70068. Ціна договірна.
Наклад 2000 прим.
Частина накладу поширюється безкоштовно.

Засновник ТОВ «Видавництво «Київська Русь».
Видавець ТОВ «Журнал Радуга».
Свідоцтво про державну реєстрацію: КВ № 10 798,
видане 27 грудня 2005 року.
Надруковано в типографії «Київська Русь»,
м. Київ, вул. Набережно-Корчуганська, 78.

#009

ЗАБОРОНЕНА ЗОНА

в Метро Читинского

БЕЗСОННЯ

Коли приходиться ніч, моїм тілом розтікається гарячий гідкий страх. Він чомусь схожий на молоко з козячим жиром, яке бабуся примушувала мене пити в дитинстві (як профілактичний засіб від туберкульозу). Намагаюся його виблювати, виговорити, але в цій квартирі навіть дошки підлоги зберігають свою самотність так ревно, що мої слова, спотикаючись, відбиваючись, відсахуючись, падають лише на мене, годуючи страх із козячим молоком. Ні, це жир козячий із молоком. Утім, яка різниця? Головне, що ніч мене теж не любить, як і дошки підлоги. Є така хвороба – відчуття нелюбови. Якщо ви її не знайдете в довідниках, тоді довідники – погані. Я знаю, що вона є. Я знаю, що основний із її симптомів – страх, страх заснути.

Але знову вечір. Це коли люди повертаються у свої квартири, щоб вместилися на своїх подушках. Я не виняток. Ключ – двері. Андрія нема. Одягаю капці. Бреду на кухню. Кидаю дублянку на стіл. Наливаю пива. Здираю акцизку із зеленої цигаркової коробки. Запалюю плиту. Прикурюю від неї. Ставлю на вогонь чайник. Падаю на канапу.

Не спати!

Кручу телефонний диск. Безрезультатно. Кручу диск. Голос. Його. Зайнятий розмовою з друзями в кав'ярні. Гудки. Кручу диск. Безрезультатно. Кручу диск. Безрезультатно. Кручу диск...

Не спати!

Пищать чайник. Знервовано вихаркує ковпачок під плиту. Завтра знову треба буде діставати звідти. Змиваю накип із турки. Варю каву. Прикурюю. П'ю каву й слухаю «Європу». Believe me together. Повірте мені всі. Повір мені нарешті. Мені ніхто не вірить. Я сама собі не вірю. Я сама не вірю в себе. Я не люблю кави й цигарок, не люблю пива. Я люблю тепле молоко з медом і чисті загальні зошити. Люблю піжамки теплих кольорів і Вагнера. Але кому це цікаво?

Кручу диск. Кручу диск. Кручу диск.

Не спати!

Згадую про блискучий прямокутник із бородавками снодійного. Вичавлюю одну. Згадую ніч, коли вперше побоялася заснути знову. Снилось...

То був храм. Той храм став лікарнею. Ми з Андрієм ішли коридором і слухали чужі стогони. Стогони билися між хлорованими стінами, перепліталися слизькими тілами. Стогони були рибинами. З якоїсь палати вибігли санітари в брудних халатах із жадібно тремтячими руками. Кожна рука, як лопата алкоголіків, котрі копають могилу. Лопата хоче винагородити. Сусід моєї тітки в селі кожного дня чекає чисель смерті. У нього є навіть список потенційних мерців. Йому з однієї ями перепадає двадцятка –

це п'ять літрів горілки, яку варять із пластмасових пляшок і старих гумаків. Рибини злякано прилипли до стін. Палець Андрія вказує на мене. Руки-лопати загрибають мене в операційну. Андрій радісно, як першокласник, біжить поряд.

– Так, то вона. А як там вона? Так, можете взяти в неї органи та пересадити їй. Я знаю, що органи її злі, що їх треба викинути. Але ж її органи їй цілком підійдуть? Вона одужає? Що робити зі шкірою? Не знаю. На мешти піде? Занадто тонка? Ви загорніть, я потім подумаю.

Операційна пече брудними лампами. Мене потрошать. Прищасту шкіру недбало кидають на спинку стільця кольору торішньої вати у віконних рамах. На підлогу крапає кров. Випрану шкіру когось (її?) на чинюють моїми органами, на чинюють мною. Кров стає калужкою. Кров тоненькою цівкою тече до підшви чийогось черевика, зупиняється й починає набрякати, просочуватися. Лайка. Хтось мис під краном черевика. Хтось спрямовує туди жовтий струмінь власного нетерпіння. Хірург жбурляє брудні рукавички на стілець кольору торішніх ватяних вікон.

– Ну що? Тепер на пиво?

Не спати!!!

На книжковій полиці – пень. На пні змія підробляє тим, що тримає керамічну табличку «На весілля». Весілля – це коли весело. Коли мені було весело? Що таке «весело»? Змія спить. От би собі так! Хочу меду з молоком. Торкаю диск. Відводжу руку. Торкаю. Відводжу. Прикурюю.

Не спати.

Рефреном – через усі ночі:

– У тебе хтось є?

– З чого ти взяла?

– У тебе хтось є?

– Ё...

Не спати!!!

Кроки сходами. Униз. Прикурюю. Співають «Скорпи»: «Still loving you». Все ще. Все ще? Завжди. Дивлюся на годинник. Годинника подарував мені Андрій. Замість морозива. Щоб довести, що не скупий. У годинника трикутний циферблат і нова дірочка в браслеті за останній місяць. Ковтаю каву. Відкриваю балконне вікно. На капці сиплеться злущена фарба. Фарба схожа на кров. Холодно. Закриваю. Падати з дев'ятого поверху – ще нічого, а лежати в собачому лайні й шкірках сардельок під нашим будинком – гидко. Естетика самогубства. Мій знайомий, який на п'яну голову перепробував усі можливі способи вкоротити собі віку, казав, що лише пальці в розетку ніяк не наважаться засунути.

– Як подумаю, Іринко, що світитимусь, як лампочка Ілліча, а хтось це побачить, то зразу бажання відпадає.

Змія спить. Хтось тихо шепоче, що померти уві сні – це гарно. Тоді ти сам вибираєш собі позу й вираз обличчя. Я бачила смерть після довгого паралічу. Я бачила ці плями зеленки

на висохлому тілі. Я бачила, як ракові клітини вилазять назовні протягом трьох днів, готуючись до похорону. Я бачила обличчя й руки дівчини в шлюбній сукні. Її викинуло хвилею газу через вікно власної хати. Всі плакали, що вона так зле виглядає. Ніхто не згадав про щось, окрім цього, зовнішнього. Я боюся болю ще більше, ніж життя. Я боюся, що всі забудуть мене справжню, вигадуючи собі вигідний образ. Я боюся померти, не встигнувши прибрати в кімнаті, викинути стару білизну, спалити щоденники. Я не хочу, щоб мого (і вже не мого) тіла торкалися чужі руки, щоб чужі очі розглядали вади моєї фігури. Якби могла, сама б запросила людей на власний похорон. Я не хочу, щоб там були зайві, щоб підходили мене цілувати й розглядали мій одяг. Я не хочу стандартних промов. Я не хочу поминок, на яких всі напиваються й забувають про все. Я хочу спокою.

Готую мате. Андрій купив його рік тому. Ми жили разом. Не поряд. Він бував на роботі лише декілька годин. Мате – один із ритуалів. Клейка рідина зв'язувала настільки, що ми переставали цілуватися аж під ранок. Тоді я не боялася спати.

Витрушую попіл в унітаз. Опускаю кришку й сідаю зверху. Зуби впираються в нижню губу. Злизую кров. Встаю. Йду до кімнати. Заповзаю в піжаму сталевого кольору. Вона подобається Андрієві. Легаю. Змія солідарно посміхається.

- *В тебе хтось є?*
- *Є ти.*
- *Я серйозно.*
- *Що тебе цікавить?*
- *Ти знаєш.*
- *Ні. Це якийсь маразм.*
- *Скажи правду. В тебе хтось є?*
- *...є.*

Крик. Схоплююся. Ковдра на підлозі. Змія здивовано дивиться з-під намальованих повік. Керамічно-глузливий погляд. Нап'ялюю халата, йду на кухню. Розігріваю каву. Прикурюю. Допиваю рештки пива з пляшки. Пити з пляшки мене також навчив Андрій.

Не спати!

Забираюся на канапу. Обіймаю коліна й вгризаюся в них до різкого болю. Чомусь згадується Гумільов із його жирафом. Мені ніхто ніколи не читав Гумільова. Андрій читав Чубая. Але в мене в очах не може бути «синьо і широ-ко». Мої очі зафарбовані в чорно-коричневий колір страху. Я бачила ці очі й цей страх, коли дивилася на неї в дзеркало. Це *вона* так фарбує мої очі. *Вона* стежить за мною, як змія на глиняному пні. *Вона* посміхається з моторошною блідістю. *Вона* знає, що я послухаю її. Лише її. *Вона* мене не боїться. *Вона* живе в мені. *Вона* – це я. Але це не я. *Вона* погана. Я не можу бути поганою. *Вона* вже знає, що Андрій мене не любить. Я ще ні. Я ще сподіваюся. *Вона* примушує мене сповільнювати кроки, коли переходжу вулицю. *Вона* підсуває мені пігулки й леза. *Вона* примушує мене ходити до Галини

Андріївни й купляти цигарки. *Вона* знає, що ніхто мені не повірить, що *вона* існує. *Вона* знає мене. *Вона* стоїть наді мною, коли я не сплю. *Вона* знає, де зараз Андрій. Це знання робить її сильною, дуже сильною. Я боюся її, але приймаю це з покірністю. Мені її не прогнати. Я знаю, що навіть коли мені зав'яжуть за спиною рукави сорочки й вколють снодійне, *вона* буде стояти наді мною, терпляче чекаючи мого повернення. *Вона* мені вірна. Лише *вона*. *Вона* прагне моєї любови та покірности. Я ж наразі можу їй дати лише свій страх.

Не спати!

Слухаю кроки. Тиша. Клацаю кнопкою «play». Кузьма захоплено кричить до Білички: «Як добре, що ти навчилась мовчати!» У стіну стукають, у стелю стукають, у підлогу стукають. Хто стукає в стелю? Хто стукає в скрині? Хто стукає в очі, у вуха? Чому так темно?

• • •

– Ідіотка. До чого себе доводиш?

Різкий запах нашатиру. Відвертаю обличчя. Запах гвалтує ніздрі, свідомість. Наді мною – обличчя Андрія. Обличчя спотворене гнівом, криком. Що я зробила не так?

– Ти вічно псуєш мені життя. Навіщо телефонувати півночі? Я ж сказав, що зайнятий. Ким ти мене виставляєш перед людьми?

– Пробач, але...

– Я вічно терплю твій вигляд жертви.

– Пробач, я...

Сльози підступно копають очі зсередини. Відвертаюся. Встаю й іду до лазнички. Сідаю в куточок біля плетеного кошика для брудної білизни. Почуваюся кошиком для брудної білизни. Почуваюся горнятком із брудним осадом. *Вона* стоїть поряд поблажливо дивлячись на мої мокрі щоки. *Вона* показує мені коробку нових блискучих лез, які «не залишають жодного сліду». Але поки я вірю в Андрія, я їй не піддамся. Я буду боротися. *Вона* наповнює мене блідістю й страхом. *Вона* знає. Переляканим цуциком тупцяю до кімнати. Андрій спить. Лягаю поряд, обійнявши його.

– Ти мені пробачиш? – дихаю в спину.

Андрій повертається. Суміш запахів: парфуми, цигарки, алкоголь. Задихаюся.

– Звичайно, маленька. Ну що ти, дівчинко? Спи.

Задихаюся. Раніше він мене жодного разу не називав ні маленькою, ні дівчинкою. Це не мої парфуми, не мої цигарки. Це не моя ніч, не моє життя, не мій чоловік, який недбало топить у подушці рудувату голову. На його правому плечі – тату. Змія. Всюди змії. Підпенькові. Хижі. *Вона* стоїть біля ліжка й заходиться безгучним реготом. *Вона* киває мені на двері. Я тримаюся за Андрія, як в переповненому автобусі.

Змовчати.

Не спати.

• • •

Тихо перелізаю через Андрія. Двері риплять. Вмикаю світло. Комп'ютер завантажується повільно, ніби прокидається. Маю ще один приборіток, щоб не забути, що є дипломованим психологом. Пишу курсач. Тема – «Мотиви сугестії в житті відомих музикантів». Ідіотська тема. Ідіотські викладачі, які таке пропонують. Ідіотські студенти, які на таке погоджуються. Найбільшою ідіоткою є я. Найдешевшою ідіоткою – за 50 гривень. Можу собі дозволити не спати три ночі за таку суму. Кава. «Мого». Танок субособистостей. Вікна сіріють, як гнилі жолуді. Будильник підстрибує від надміру емоцій. Андрій також підстрибує. Вицмулює мою каву, хапає заплічника та грюкає дверима. *Вона регоче.*

• • •

Андрій повертається двома днями пізніше, ніж обіцяв. Боюся з'ясовувати щось. Він якось ліниво роздягається. Довго п'є чай. Кілька скупих фраз про гори. Потім мовчки ловить мене за потилицю й нахилиє до лікка. Ліниво-зухвала посмішка. Господи, чому в нього такі добрі білі зуби навіть після чотирьох днів нечищення? Потертий пасок на його джинсах скрипить, з-під светра видно ще якусь кофтинку. В Андрія дуже жіночі ноги і руки – вище ліктів. Він весь такий рожевий і безволосий, що іноді стає соромно за свою смаглявість. Це тіло таке безвільне, що хочеться кинути його на тренажер і крутити, поки не стане хоч трохи енергійним. До мене якось зайшла колишня одногрупниця та побачила, як Андрій спав – некритий. Тамарка потім кілька разів казала, що в Андрія гарне тіло. Може, й так. Вайлуватість, м'якість, відсутність м'язів. Коли мої друзі кликали нас на футбол, Андрій відповідав, що любить дівчат, а не футбол.

Бордовий светр пахне халвою, а не чоловіком. Це зрештою смішно і якось соромно, якось шарами й по черзі: бордовий светрик, сірувата кофтинка, сповнена підності його чоловіча гідність, повні рожевуваті стегна, а над цим – їжакувата голова зі зневажливо-поблажливою посмішкою. Ця посмішка не змінюється навіть тоді, коли моїм животом розтікається його насіння, коли він рушником відтирає бордового светра й одягає труси та розтягнені на колінах джинси. Мені хочеться сховатися кудись від цієї посмішки, від цих очей. Хочеться залізти під лікко чи в шафу, хочеться комусь розповісти, що я нічого не встигла відчути, крім якоїсь заціпенілої покори. Не знаю, куди подіти власну оголеність. Куди дивитися, щоб не бачити, як Андрій вкотре відплюцує свого дорогоцінного светра, щоб не чути цієї мовчанки?

• • •

Ніколи не кажи: «Вибирай». Ніколи не збирай речі й не кажи, що йдеш назавжди. Це поради Андрієвих друзів. Заведи собі коханця. Це порада моїх подруг і мого психолога. Кому потрібні поради, якими ніхто не користується? Насамперед ті, хто роздає поради. Гаразд, я заведу собі коханця й не буду казати, що йду назавжди. Мої речі ле-

жатимуть акуратними стосиками в нашій великій шафі поряд із Андрієвими, які пахнуть нею. Я буду ретельно прати його білизну, виполіскуючи залишки сперми, знаючи, що половина її розтікалася мною, а половина – іншою жінкою. Я буду дбайливо розсувати стегна під коханцем і під Андрієм. І нарешті збожеволію й повішуся на його, Андрієвій, білизні.

Так далі не можна. Всюди в Андрієвих речах – її сліди. Вона більше не хоче бути в підпіллі. Я більше не можу її ігнорувати. Ще трохи – і ця жінка сама заховається в сумці чи заплічнику Андрія й випаде звідти з усіма брудними речами. Або я знайду її і вб'ю. Або вб'ю Андрія. Або себе. Або всіх. Досить, Ірцю! Ти – божевільна, збожеволіла від ревнощів, але не маніяк.

Ключ повертає в замковій шпарині мої роздуми, перевертає душу. Кажете, її нема? Тоді це печінка або легені. Я не знаю, що це, але це боляче. Я колись бачила, як бабуся з куделі снувала нитки за допомогою дерев'яного цвяшка – веретена. Я зараз – такий великий кужіль болю, із якого можна наснувати кілька кілограмів ниток, зв'язати важке довге пальто з каптуром, одягти й піти світом, просячи...

Дзелень-лень-ень-бах! – моя п'янезна радість зайшла в передпокій із переконанням у власній невагомості й умінні рухатися тихо-тихо. Давай, Ірцю! Давай, слабчко! Змусь сказати його те, що знає вже кожна твоя клітина. Змусь себе глянути на цього чоловіка й побачити, що він – інший. Ірцю, сучко, чого ти чекаєш? Хіба не ти часто уявляєш, що кохаєшся з кимось із твоїх улюблених співаків під супровід їхніх пісень, аби тільки не думати, що Андрій годину тому був у ній, аби не чути її запаху, не зціловувати з його губ її присохлу слину? Кого, що ти жалієш, Ірцю? Дізнайся нарешті – хто вона. Зроби це!

Андрій дримає, схилившись достіни. Сумка перетягує його вправо, черевки зібгали килимок. Із кутика рота щось сочиться. Слина? Блювотиння? Сука, сміливо з такими не говорять. Із такими взагалі нема про що говорити. Переступаю через цю обм'яклу смердючу гірку, цідячи крізь зуби улюблений вислів вчительки німецької: «Айне гроссе швайне». Виходжу на балкон і прикурюю.

Так, Ірцю, зараз ти перетягнеш цю п'яну помилку свого життя (не розуму, дівчинко, бо в тебе його нема) в кімнату, а вранці допитаєш віддано й жагуче, як пан Адольф... Ти зробиш це, інакше...

А може, краще – піти?

Вона вперше солідарна зі мною...

На землі, під балконами, бруднений пісок пісяє на поліетиленові клапті колишніх пакетів...

Марія КРИШТОНА

...народилася 7 травня 1979 р. в Івано-Франківській області. Закінчила Косівський гуманітарно-естетичний гімназійо та факультет української філології Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. Пише прозу, поезію, есеїстику.

Теоретично й практично любить відмазку
тему, не любить середстипія.
За зовнішньою відкритістю ховає
внутрішню герметичність.

ЗАБОРОНЕНА ЗОНА